

Eesti Konjunkturiinstituut
Estonian Institute of Economic Research

**ÜPP I samba raames perioodil
2010-2014 rakendatud meetmete mõju
Eesti põllumajandussektori erinevate
tootmistüüpide ettevõtete
sotsiaal-majanduslikule olukorrale**

Tallinn
Märts 2016

Tellija: Maaeluministeerium

Projektigrupi koosseis: Piret Hein, Evelin Ahermaa, Marje Josing, Katrin Nittim,
Aet Vanamölder, Maris Viileberg

Tehnilise abipersonali koosseis: Viivika Savina, Mati Reiman

Andmete kasutamisel või tsiteerimisel tuleb viidata allikale.

Eesti Konjunkturiinstituut

Rävala 6, 19080 Tallinn

Tel: 668 1242

E-mail: eki@ki.ee

<http://www.ki.ee>

Sisukord

Mõisted ja lühendid	5
Sissejuhatus	6
1. Uurimismetoodika ja ühise põllumajanduspoliitika I samba kirjeldus	7
1.1.1. Kasutatud andmed ja metoodika	7
1.1.2. Ühise põllumajanduspoliitika I samba meetmed	9
2. Põllumajandustootjate sotsiaal-majanduslik kaardistamine tootmistüüpide lõikes.....	13
2.1. Piimatootmine	13
2.1.1. Kogutoodangu, toetuste ja kulude kirjeldus	13
2.1.2. Sotsiaal-majanduslik areng	20
2.1.3. Toetuste mõju stsenaariumid	25
2.1.4. Järeldused.....	30
2.2. Lihaveisekasvatus	31
2.2.1. Kogutoodangu, toetuste ja kulude kirjeldus	31
2.2.2. Sotsiaal-majanduslik areng	38
2.2.3. Toetuste mõju stsenaariumid	45
2.2.4. Järeldused.....	49
2.3. Seakasvatus	50
2.3.1. Kogutoodangu, toetuste ja kulude kirjeldus	50
2.3.2. Sotsiaal-majanduslik areng	53
2.3.3. Toetuste mõju stsenaariumid	57
2.3.4. Järeldused.....	59
2.4. Lamba- ja kitsekasvatus	60
2.4.1. Kogutoodangu, toetuste ja kulude kirjeldus	60
2.4.2. Sotsiaal-majanduslik areng	68
2.4.3. Toetuste mõju stsenaariumid	74
2.4.4. Järeldused.....	78
2.5. Taimekasvatus	79
2.5.1. Kogutoodangu, toetuste ja kulude kirjeldus	79
2.5.2. Sotsiaal-majanduslik areng	86
2.5.3. Toetuste mõju stsenaariumid	94
2.5.4. Järeldused.....	98

2.6. Kõõgivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuse	99
2.6.1. Kogutoodangu, toetuste ja kulude kirjeldus	99
2.6.2. Sotsiaal-majanduslik areng	102
2.6.3. Toetuste mõju stsenaariumid	106
2.6.4. Järeldused	109
3. Turukorraldusmeetmete mõju ja kasutamine toiduainetööstuses ning põllumajandussektoris	110
3.1. Turukorraldusmeetmete mõju teoreetilisest aspektist	110
3.2. Turukorraldusmeetmete mõju Eesti põllumajandussektorile	111
Kokkuvõtte: toetuste mõju (võrdlus tootmistüüpide ja suurusgruppide lõikes)	120
Lisad	
Lisa 1.1. Eestis makstud otsetoetuste tingimused ja ühikumäärad 2010-2015	125
Lisa 1.2. Eesti põllumajandustootjatele makstud ning FADN SE 605 näitajas kajastatud ÜPP II samba, siseriiklike abinõude ja kalanduse toetused 2010-2014	127
Lisa 1.3. Eestis makstud turukorraldusmeetmete tingimused ja ühikumäärad 2010-2015	128
Lisa 2.1. Tootmistüüpide FADN andmestiku valimi suurus ja põllumajandustootjate arv üldkogumis 2010-2014	130
Lisa 2.2. Piimatootjatele makstud otsetoetused karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014	131
Lisa 2.3. Piimatootjate kogutoodang, toetused ja kulud karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014	132
Lisa 2.2. Lihaveiste kasvatajatele makstud otsetoetused karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014	133
Lisa 2.3. Lihaveiste kasvatajate kogutoodang, toetused ja kulud karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014	134
Lisa 2.2. Lambakasvatajatele makstud otsetoetused karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014	135
Lisa 2.3. Lambakasvatajate kogutoodang, toetused ja kulud karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014	136
Lisa 2.2. Taimekasvatajatele makstud otsetoetused kasutatava põllumajandusmaa pindala suuruse gruppide lõikes 2010-2014	137
Lisa 2.3. Taimekasvatajate kogutoodang, toetused ja kulud kasutatava põllumajandusmaa pindala suuruse gruppide lõikes 2010-2014	139

Mõisted ja lühendid

EAGF	Euroopa Põllumajanduse Tagatisfond (<i>European Agricultural Guarantee Fund</i>)
EKI	Eesti Konjunkturiinstituut
EL	Euroopa Liit
FADN	Põllumajandusliku raamatupidamise andmebaas (<i>Farm Accountancy Data Network</i>)
LÜ	Loomühik
MAK	Eesti maaelu arengukava
PRIA	Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet
SE	Standardtulemus FADN andmebaasis
ÜPP	Ühine põllumajanduspoliitika
ÜPT	Ühtne pindalatoetus
Investeeringutoetused (FADN)	Tehtud investeeringute toetamiseks välja makstud investeeringutoetused (maaelu arengukava raames)
Põllumajanduslik majapidamine (Statistikaameti definitsioon)	Ühtse tehnilise ja majandusliku juhtimisega üksus, kus on vähemalt üks hektar põllumajandusmaad või kus toodetakse põllumajandussaadusi peamiselt müügiks (olenemata maa suurusest). Samuti üksused, kus põllumajandussaadusi ei toodeta, kuid maad säilitatakse heades põllumajandus- ja keskkonnatingimustes.
Tootja	Põllumajandusettevõtte
Täiendav otsetoetus	Täiendav otsetoetus (2010-2012), üleminekutoetus (2013)
Tööjõu aastaühik (FADN)	Tööjõu aastaühik on arvestuslikult võrdne 2200 töötunniga aastas
Vahetarbimine	Eri- ja üldkulud kokku
Üleminekutoetus	Täiendav otsetoetus (2010-2012), üleminekutoetus (2013)

Sissejuhatus

Euroopa Liidu ühine põllumajanduspoliitika (ÜPP) on erireeglite ja üldiste ühisturu printsiipide kogum, mis on rakendatud kõigis Euroopa Liidu riikides. ÜPP on loodud põllumajandussektori toetamiseks ning selle meetmed on aja jooksul mõnevõrra muutunud. Kui algselt oli rõhk tootlikkusel ja konkurentsivõimel ning olulisel kohal olid põllumajandusettevõtjatele suunatud otsetoetused (tootmismahtude alusel), siis reformide käigus on hakatud pöörama rohkem tähelepanu ka maaelu ja keskkonna jätkusuutlikkuse tagamisele. Seega on vähenenud näiteks turutoetuste ja eksporditoetuste maksmine, samas on hakatud suuremal määral toetama maaelu arengut, loodusressursside säilitamist, bioloogilist mitmekesisust, keskkonnasäästlikkust jne. Tänapäeva ÜPP meetmed on jagatud kahte sambasse, neist I sammas hõlmab otsetoetusi ja turukorraldusmeetmeid, II samba meetmed toetavad maaelu arengut.

Käesoleva uuringu eesmärgiks on analüüsida Eesti põllumajandussektori erinevate tootmistüüpide ettevõtete sotsiaal-majanduslikku olukorda aastatel 2010-2014 ning välja selgitada Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika I samba raames rakendatud meetmete mõju põllumajandusettevõtetele. Analüüs võtab arvesse erinevaid otsetoetuste skeeme ning turukorralduslikke meetmeid. Uuringus on tootmistüüpide lõikes vaatluse all ka aset leidnud struktuurimuutused.

Töös analüüsitud tootmistüüpideks on piimatootmine, lihavesikasvatus, seakasvatus, lamba- ja kitsakasvatus, taimekasvatus ning köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatus. Nii sotsiaal-majandusliku olukorra ja arengu analüüsil kui otsetoetuste mõju analüüsil on erinevatesse tootmistüüpidesse kuuluvad põllumajandustootjad jagatud omakorda suurusgruppidesse karja suuruse või kasutatava põllumajandusmaa pindala järgi. See võimaldab uurida toimetulekut ja jätkusuutlikkust ka tootmistüübiselgelt ning selgitada muuhulgas välja, kuidas mõjutavad toetused väiketootjate toimetulekut.

Uuringus on eraldi välja toodud iga tootmistüübi ettevõtete sotsiaal-majanduslikust kaardistamisest tulenevad detailsed järeldused ning täiendavalt esitatud ka tootmistüüpide ja nende suurusgruppide omavaheline võrdlus.

1. UURIMISMETOODIKA JA ÜHISE PÕLLUMAJANDUSPOLIITIKA I SAMBA KIRJELDUS

1.1. Kasutatud andmed ja meetodika

Töös kasutatud andmed pärinevad PRIA-st, Statistikaametist ning Maamajanduse Infokeskusest. Analüüs hõlmab perioodi 2010-2014 ning tugineb peamiselt Maamajanduse Infokeskuse poolt koostatud põllumajandusliku raamatupidamise andmebaasile (FADN)¹, mida oli EKI-l võimalik kasutada tootmistüüpide lõikes agregeeritud näitajate osas keskmiselt põllumajandustootja kohta ning mis sisaldab lisaks põllumajandustootja kogutoodangu väärtuse ja kulude andmetele ka saadud toetuste andmeid. Põllumajandussektori struktuuri muutuste analüüsimiseks kasutati Statistikaameti põllumajanduslike majapidamiste struktuuriuuringu andmeid ning andmed turukorraldusmeetmete ning otsetoetuste väljamaksmise statistika kohta pärinevad PRIA-st.

Uuringus kasutatud meetodika baseerub Monke ja Pearsoni poolt 1989. aastal välja töötatud poliitika analüüsi maatriksil² (vt tabel 1.1.1). Maatriks on sisuliselt staatiline kulude-tulude analüüsi raamistik, mis põhineb majandusarvestusel. See omadus teeb FADN andmete kasutamise eriti sobivaks, kuna FADN ise juba ongi põllumajandustootjate majandusliku arvestuse süsteem. Poliitikaanalüüsi maatriks võimaldab analüüsida ettevõtte (või majandusharu) kasumlikkust nii reaalses majandusolukorras kui ka hüpoteetilistes tingimustes, kus turutõrked ja poliitika puuduvad. Kuna käesoleva töö eesmärgiks on analüüsida ettevõtete toimetulekut vaid reaalses majandusolukorras, arvestades toetuste mõju, siis kasutatakse vaid osa maatriksist (esimene rida tabelis 1.1.1 "väärtus reaalses majandusolukorras"). Kuna lähtuvalt töö eesmärgist pole vaja eristada kaubeldavaid ja mittekaubeldavaid tootmistegureid (väljad B ja C), siis kasutatakse kulusid kokku ning arvutatakse sarnaselt FADN näitajaga SE 132 (kogutoodangu suhe kogukuludesse), mis näitab tootmistüübi ettevõtte majanduslikku toimetulekut.

Tabel 1.1.1. Poliitika analüüsi maatriks

	Tulud		Kulud		Kasum
		Kaubeldavad tootmistegurid	Mittekaubeldavad tootmistegurid		
Väärtus reaalses majandusolukorras	A	B	C	D	
Väärtus arvestades alternatiivkulusid	E	F	G	H	
Ülekanded (poliitika mõju ja/või turutõrge)	I	J	K	L	

Allikas: Monke ja Pearson (1989)

Põllumajandussektori tootmistüüpide ettevõtete sotsiaalmajandusliku olukorra analüüsimiseks aastatel 2010-2014 on kaasatud ka alljärgnevaid näitajaid EL määrusest nr 1306/2013 artikkel 110.

¹ FADN meetodika kohta saab täpsemalt infot Maamajanduse Infokeskuse kodulehelt: <http://www.maainfo.ee/index.php?page=7>

² Monke ja Pearson (1989), "The Policy Analysis Matrix for Agricultural Development"

Mõjunäitajad:

- Põllumajanduslik ettevõtjatulu;
- Kogutootlikkus (kogutoodangu suhe kogukuludesse, SE 132).

Tulemusnäitajad:

- Otsetoetuste osakaal põllumajandustulus;
- Põllumajandusliku majapidamise tulu varieerumine põllumajandusliku tootmise viisi järgi;
- Põllumajandusliku majapidamise tulu varieerumine põllumajandusliku majapidamise suuruse järgi.

Väljundnäitajad:

- Väljamakstud toetuste summa;
- Põllumajandustootjate arv;
- Loomade arv/hektarite arv.

Otsetoetuste mõju põllumajandustootjate toimetulekule analüüsitakse erinevate tootmistüüpide tootjate ning suurusgruppide lõikes ka järgnevate suhtarvude abil:

- Otsetoetused LÜ ja/või kasutatava põllumajandusmaa ha kohta;
- Toetused (SE 605) LÜ ja/või kasutatava põllumajandusmaa ha kohta;
- Kogutoodang LÜ ja/või kasutatava põllumajandusmaa ha kohta;
- Kogukulud LÜ ja/või kasutatava põllumajandusmaa ha kohta;
- Vahetarbimine LÜ ja/või kasutatava põllumajandusmaa ha kohta;
- Tööjõukulud LÜ ja/või kasutatava põllumajandusmaa ha kohta;
- Kulum LÜ ja/või kasutatava põllumajandusmaa ha kohta;
- Rendimaksud LÜ ja/või kasutatava põllumajandusmaa ha kohta;
- Intressid LÜ ja/või kasutatava põllumajandusmaa ha kohta.

Otsetoetuste osatähtsuse hindamiseks kasutati otsetoetuste ja kulude suhet, väljendatuna otsetoetused ühe kulutatud euro kohta, mis võimaldab analüüsida nii otsetoetuste dünaamikat ajas kui ka otsetoetuste osatähtsuse muutumist põllumajandustootjate majandustegevuses. Seda näitajat kasutati ka erineva suurusega tootjate olukorra võrdlemiseks.

Töös on koostatud erinevad stsenaariumid, et analüüsida toetuste mõju põllumajandustootjate kasumiläveni jõudmisel. Stsenaariumid võimaldavad hinnata, kuidas aastatel 2010-2014 rakendatud otsetoetused on põllumajandussektori tootmistüüpide ettevõtete sotsiaal-majanduslikele näitajatele mõju avaldanud. Samuti on stsenaariumite abil võimalik hinnata, kuivõrd tagavad otsetoetused põllumajandustootjate toimetuleku. Stsenaariumid on järgmised:

1. Kogutoodangu suhe kogukuludesse (SE 132);
2. Kogutoodang ja valdkonnaspetsiifilised otsetoetused / Kogukulud;
3. Kogutoodang ja ühtne pindalatoetus / Kogukulud;
4. Kogutoodang, valdkonnaspetsiifilised otsetoetused ja ühtne pindalatoetus / Kogukulud;
5. Kogutoodang ja otsetoetused / Kogukulud;
6. Kogutoodang ja SE 605 toetused / Kogukulud.

Lisastsenaarium on esitatud köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuse kohta, kuna teistest tootmistüüpidest erinevalt on väga oluliseks muutunud kõrvaltegevus, seetõttu on eraldi vaatluse all stsenaarium, kuidas suudetakse katta kogukulusid vaid taimekasvatustoodanguga.

1.2. Ühise põllumajanduspoliitika I samba meetmed

Ühise põllumajanduspoliitika I samba moodustavad otsetoetused põllumajandusettevõtjatele ning turukorralduslikud meetmed. Otsetoetusteks olid perioodil 2010-2014 ühtne pindalatoetus (ÜPT), täiendavad otsetoetused (2013. a nimetati üleminekutoetusteks, käesolevas töös on nimetatud täiendavateks otsetoetusteks) ning eritoetused (piimatootjatele ja seakasvatajatele). Tabelist 1.2.1 nähtub, et perioodil 2010-2014 oli Eesti tootjatel võimalus taotleda igal aastal ühtset pindalatoetust ning piimasektori eritoetust, samas olid täiendavad otsetoetused kättesaadavad vaid 2013. aastani (k.a). Lisaks maksti 2014. aastal seakasvatuse eritoetust. Toetuste ühikumäärad aastate lõikes ning tingimuste lühikirjeldused on toodud lisas 1.1.

Tabel 1.2.1. Eestis makstud otsetoetused 2010-2014

Otsetoetused	2010	2011	2012	2013	2014
Ühtne pindalatoetus	✓	✓	✓	✓	✓
Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus	✓	✓	✓	✓	–
Heinaseemne täiendav otsetoetus	✓	✓	✓	✓	–
Piima täiendav otsetoetus	✓	✓	✓	✓	–
Veise täiendav otsetoetus	✓	✓	✓	✓	–
Ute täiendav otsetoetus	✓	✓	✓	✓	–
Ute kasvatamise täiendav otsetoetus	✓	✓	✓	✓	–
Ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus	✓	✓	✓	✓	–
Piimasektori eritoetus	✓	✓	✓	✓	✓
Seakasvatuse eritoetus	–	–	–	–	✓

Allikas: PRIA

Perioodil 2010-2014 makstud otsetoetuste andmed on koondatud tabelisse 1.2.2, kus on kajastatud nii makstud summad, toetuste saajate arvud kui ka toetuste aluseks olnud kogused. Kui üldiselt on meetmete lõikes toetuse saajate arv vähenenud, siis ÜPT ja ammlehma kasvatamise täiendava otsetoetuse osas oli trend vastupidine, st saajate arv aasta-aastalt suurenes. Täiendavaid otsetoetusi rahastati Eesti riigieelarvest, ülejäänud otsetoetusi Euroopa Liidu poolt (Euroopa Põllumajanduse Tagatisfond – EAGF). Otsetoetusi maksti 2010. aastal kokku 106 mln eurot ning väljamaksed suurenesid 2013. aastani, mil otsetoetusi maksti kokku 120 mln eurot. Kuna 2014. aastal täiendavaid otsetoetusi Eesti riigieelarvest ei makstud, siis vähenes otsetoetuste kogusumma 110 mln euroni.

Tabelis 1.2.3 on toodud andmed otsetoetuste 2015. aastal uuendatud skeemi kohta, kust nähtub, et et ühtse pindalatoetuse kõrval sai täiendavalt taotleda pindalapõhiselt kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetust ning noore põllumajandustootja toetust. Uuteks valdkonnaspetsiifilisteks toetusteks olid puu- ja köögivilja kasvatamise otsetoetus (mida maksti samuti välja pindalapõhiselt ning sihtgrupiks olid ka marjakasvatajad), piimalehma kasvatamise otsetoetus, ammlehma kasvatamise otsetoetus ning ute ja kitse kasvatamise otsetoetus. Uuendusena oli 2015. aastal kasutusel väikepõllumajandustootjate toetus. Tegemist ei olnud lisatoetusega, vaid lihtsustatud toetuskavaga, st taotletud otsetoetusi anti väikepõllumajandustootjate kava raames, kuid tootjatele ei rakendunud nõuetele vastavuse ja rohestamise nõuded (kuni väiketootja otsuseni kavast lahkuda). 2015. aastal rahastas otsetoetusi Euroopa Liit, kokku maksti Eesti põllumajandustootjatele 111 mln eurot.

Tabel 1.2.2. Eestis makstud otsetoetuste statistika 2010-2014

Otsetoetused	2010	2011	2012	2013	2014
Ühtne pindalatoetus					
summa, tuh €	70 237	80 402	90 503	97 380	106 360
saajate arv	16 005	16 326	16 667	16 966	17 049
hektarite arv	852 905	851 388	870 218	903 931	921 297
Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus					
summa, tuh €	15 656	14 856	9 038	3 144	–
saajate arv	6 512	6 419	6 314	6 190	–
hektarite arv	703 871	693 532	656 371	376 287	–
Heinaseemne täiendav otsetoetus					
summa, tuh €	53	44	33	18	–
saajate arv	54	51	48	47	–
hektarite arv	1 395	1 337	1 263	1 038	–
Piima täiendav otsetoetus					
summa, tuh €	10 759	12 258	13 840	12 915	–
saajate arv	1 374	1 337	1 319	1 291	–
tonnid	623 508	623 382	619 076	622 858	–
Veise täiendav otsetoetus					
summa, tuh €	5 699	6 008	1 776	2 907	–
saajate arv	4 589	4 240	4 119	3 889	–
loomade arv	73 493	72 555	40 470	66 121	–
Ute täiendav otsetoetus					
summa, tuh €	180	161	129	71	–
saajate arv	771	722	699	657	–
loomade arv	33 602	32 608	28 935	27 987	–
Ute kasvatamise täiendav otsetoetus					
summa, tuh €	460	552	580	568	–
saajate arv	931	929	910	894	–
loomade arv	45 329	48 614	47 759	48 110	–
Ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus					
summa, tuh €	1 712	1 951	2 031	1 821	–
saajate arv	1 373	1 424	1 474	1 563	–
loomade arv	20 769	24 557	28 245	32 189	–
Piimasektori eritoetus					
summa, tuh €	1 231	1 215	1 233	1 234	1 248
saajate arv	836	709	678	626	562
loomade arv	17 052	15 048	14 484	12 917	12 370
Seakasvatuse eritoetus					
summa, tuh €	–	–	–	–	2 625
saajate arv	–	–	–	–	48
loomade arv	–	–	–	–	334 791
Otsetoetused kokku, tuh €	105 988	117 447	119 161	120 058	110 233

Allikas: PRIA (seisuga 29.03.16)

Tabel 1.2.3. Eestis makstud otsetoetuste statistika 2015

Otsetoetused	Summa (tuh €)	Saajate arv*	Loomade või hektarite arv
Ühtne pindalatoetus	72 639	14 839	934 702 ha
Kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetus	32 787	14 944	933 707 ha
Noore põllumajandustootja toetus	267	536	13 948 ha
Puu- ja köögivilja kasvatamise otsetoetus	784	141	1 410 ha
Ute ja kitse kasvatamise otsetoetus	344	664	22 995 looma
Ammlehma kasvatamise otsetoetus	905	1068	10 185 looma
Piimalehma kasvatamise otsetoetus	1 934	1 174	15 300 looma
Väikepõllumajandustootja toetus	1 296	2 016	..
Otsetoetused kokku	110 958		

* Sama taotleja võis saada erinevaid toetusi, seetõttu pole saajate arv summeeritav.

Allikas: PRIA (seisuga 29.03.16)

Lisaks otsetoetustele said põllumajandustootjad uuringus analüüsitaval perioodil erinevaid toetusi ÜPP II samba raames, aga ka kalanduse ja siseriiklike abinõude toetusi. Kuna nimetatud toetused kajastuvad FADN andmestikus SE 605 näitajas koos otsetoetustega ning mõjutavad samuti põllumajandustootjate toimetulekut, siis on nad uuringusse kaasatud tootjate sotsiaal-majanduslikul kaardistamisel (vastavate toetuste nimekiri on toodud lisas 1.2).

Aastatel 2010-2015 kasutati Eestis järgnevaid turukorraldusmeetmeid: sekkumiskokkuost (piimatooted, teravili), eraladustamine (sealiha), eksporditoetus (piimatooted, veiseliha, munatooted), mesinduse eritoetus, piima turutoetus, puu- ja köögiviljasektori erakorraline abi (turult kõrvaldamine, koristamata jätmine ja toorelt koristamine), loomakasvatusektori põllumajandustootja erakorraline toetus piimatootjale ja sealihatootjale ning piimatootja erakorraline abi piimakvoodi kg kohta. Munatoodete eksporditoetust ning mesinduse eritoetust käesolev töö ei analüüsi, sest need sektorid ei olnud antud töös vaatluse all. Turukorralduse meetmete hulka kuulusid ka koolipiima- ning koolipuuviljatoetus, käesolevas töös aga neid ei analüüsita. Turukorraldusmeetmete tingimuste ning ühikumäärade kohta on informatsioon esitatud lisas 1.3.

Kaudselt võivad põllumajandustootjaid ning toiduainetööstust mõjutada ka turukorralduse edendusmeede piimatoodetele ning värske puu- ja köögivilja teavitusmeede läbi selle, et need on suunatud tarbimise suurendamisele, käesolevas töös neid ei analüüsita.

Turukorraldusmeetmeid rahastati perioodil 2010-2015 Euroopa Liidu poolt (EAGF) ning Eesti riigieelarvest, seejuures suunati turukorraldusse rohkem finantsressursse 2010. aastal ning 2015. aastal (vt tabel 1.2.4). Turukorraldusmeetmeteks maksti Eestis 2015. aastal kokku 20 mln eurot, seejuures enim erakorraliseks abiks piimatootjatele ning sealihatootjatele. Tootmistüüpide ning toodete lõikes on turukorralduslike meetmeid detailsemalt analüüsitud 3. peatükis.

Tabel 1.2.4. Eestis makstud turukorraldusmeetmed 2010-2015

Turukorraldusmeetmed	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Sekkumiskokkuost**						
summa, tuh €	8 593	431	23	–	–	–
saajate arv	52	15	2	–	–	–
Eraladustamine**						
summa, tuh €	–	130	–	–	–	158
saajate arv	–	2	–	–	–	3
Eksporditoetus**						
summa, tuh €	841	55	42	25	–	–
saajate arv	20	3	3	1	–	–
Mesinduse eritoetus** (alates 2014 mesindusprogramm)						
summa, tuh €	127	96	98	97	152	156
saajate arv***	1	1	1	1	1	1
Piima turutoetus*						
summa, tuh €	1 299	–	–	–	–	–
saajate arv	1 015	–	–	–	–	–
Köögiviljasektori (2011) ning puu- ja köögiviljasektori (2015) erakorraline abi*						
summa, tuh €	–	1	–	–	–	42
saajate arv	–	1	–	–	–	6
Loomakasvatusektori erakorraline toetus piimatootjale*						
summa, tuh €	–	–	–	–	–	7 921
saajate arv	–	–	–	–	–	2 114
Loomakasvatusektori erakorraline toetus sealihatootjale*						
summa, tuh €	–	–	–	–	–	2 637
saajate arv	–	–	–	–	–	106
Piimatootja erakorraline abi piimakvoodi kg kohta*						
summa, tuh €	–	–	–	–	–	6 868
saajate arv	–	–	–	–	–	720
Koolipiimatoetus**						
summa, tuh €	1 306	1 488	1 806	1 640	1 571	1 524
Koolipuuviljatoetus**						
summa, tuh €	140	232	255	587	683	937
Turukorraldusmeetmed kokku, tuh €	12 306	2 433	2 127	2 349	2 406	20 243

* Seisuga 29.03.16

** Seisuga 14.04.16

*** Toetuse saajaks oli tootjate ühendus, kes suunas selle edasi tootjatele.

Allikas: PRIA

2. PÕLLUMAJANDUSTOOTJATE SOTSIAAL-MAJANDUSLIK KAARDISTAMINE TOOTMISTÜÜPIDE LÕIKES

Põllumajandustootjate sotsiaal-majanduslikku kaardistamist tootmistüüpide lõikes ja otsetoetuste mõju analüüsi võimaldab põllumajandusliku raamatupidamise andmebaas (FADN), kuhu on koondatud põllumajandusettevõtete majandustegevuse näitajad. Andmeid kogutakse testettevõtete käest ning nende majandustulemusi laiendatakse kogu põllumajandussektorile tervikuna. Tootmistüüpide lõikes esitatakse andmed standardtulemustena, st keskmiselt põllumajandustootja kohta.

Eestis tegeleb FADN andmebaasi haldamisega Maamajanduse Infokeskus, kes väljastas EKI-le käesoleva uurimuse jaoks andmed tootmistüüpide lõikes, sh täiendavalt suurusgruppide lõikes. Töös on uuritud alljärgnevat tootmistüüpe: piimatootmine, lihavesikasvatus, seakasvatus, lamba- ja kitsakasvatus, taimekasvatus ning köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatus. Piimatootmise ja loomakasvatuse puhul on suurusgrupid moodustatud karja suuruse alusel ning taimekasvatuse puhul kasutatava põllumajandusmaa pindala alusel. Töös kasutatud FADN andmestiku valimi suurus ja vastavate põllumajandustootjate arv üldkogumis tootmistüüpide lõikes on toodud lisas 2.1.

2.1. Piimatootmine

2.1.1. Kogutoodangu, toetuste ja kulude kirjeldus

Otsetoetused

Piimatootjatele on perioodil 2010-2013 makstud ÜPP I samba raames erinevaid otsetoetusi (vt tabel 2.1.1), seejuures keskmiselt tootja kohta enim ühtset pindalatoetust, millele järgnesid piima, veise ning põllumajanduskultuuri täiendavad otsetoetused ning piimasektori eritoetus. Kuna täiendavaid otsetoetusi 2014. aastal Eesti põllumajandustootjatele Eesti riigieelarvest ei makstud, siis said piimatootjad 2014. aastal vaid ühtset pindalatoetust ning piimasektori eritoetust. Aastate lõikes on ÜPT tootja kohta liikunud tõusutrendil ning suurenenud on ka piimasektori eritoetus, samas veise ning põllumajanduskultuuri täiendava otsetoetuse väljamaksed tootja kohta kahanesid olulisel määral, olles 2013. aastal kordades väiksemad 2010. aasta tasemest. Otsetoetusi saadi 2014. aastal tootja kohta kokku 15% vähem kui 2010. aastal.

Kui vaadata piimatootjate poolt saadud otsetoetuste protsentuaalset jagunemist (vt joonis 2.1.1), siis suurima osakaaluga oli perioodil 2010-2014 ühtne pindalatoetus, mis suurenes aasta-aastalt muude otsetoetuste vähenemise arvelt ning saavutas 2014. aastal koguni 95%-lise osakaalu, mil täiendavaid otsetoetusi ei makstud. Valdkonnaspetsiifiliste piimatootmise otsetoetuste grupp (s.o piima täiendav otsetoetus ja piimasektori eritoetus) püsis kuni 2013. aastani vahemikus 25-29% ning moodustas 2014. aastal piimasektori eritoetuse baasil vaid 5% otsetoetustest.

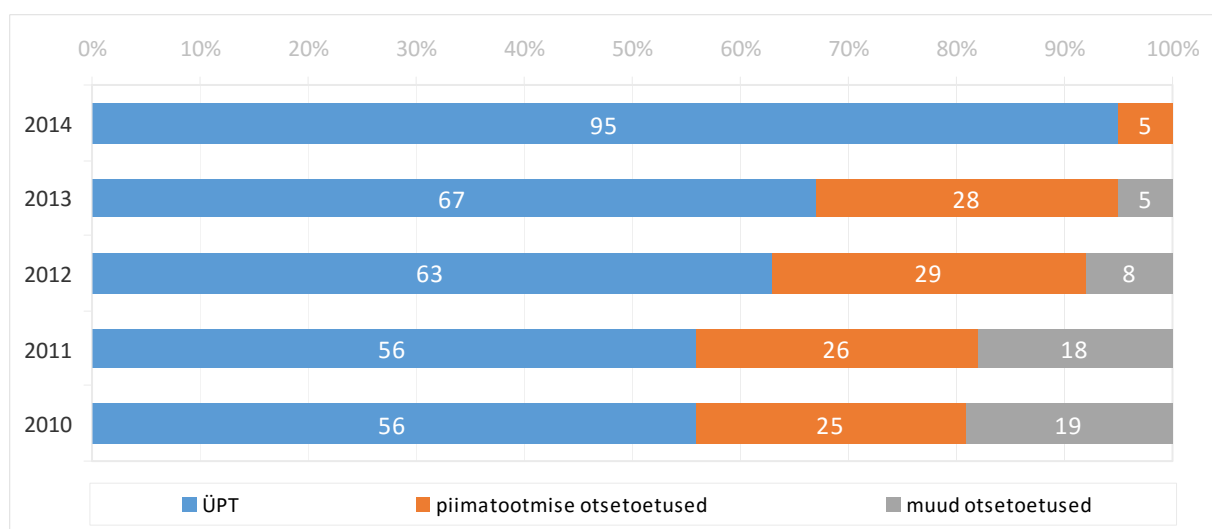
Tabel 2.1.1. Piimatootjatele makstud otsetoetused 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Otsetoetused	2010	2011	2012	2013	2014
Ühtne pindalatoetus	15 053	16 901	17 715	17 305	21 688
Piima täiendav otsetoetus	6 029	6 955	7 211	6 307	0
Piimasektori eritoetus	855	835	931	905	1 125
Veise täiendav otsetoetus	2 336	2 534	368	898	0
Ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus	89	152	182	124	0
Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus	2 602	2 614	1 629	122	0
Heinaseemne täiendav otsetoetus	1	1	3	0	0
Ute kasvatamise täiendav otsetoetus	2	1	3	9	0
Ute täiendav otsetoetus	1	0	1	1	0
Otsetoetused kokku*	26 968	29 994	28 041	25 672	22 813

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitavuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

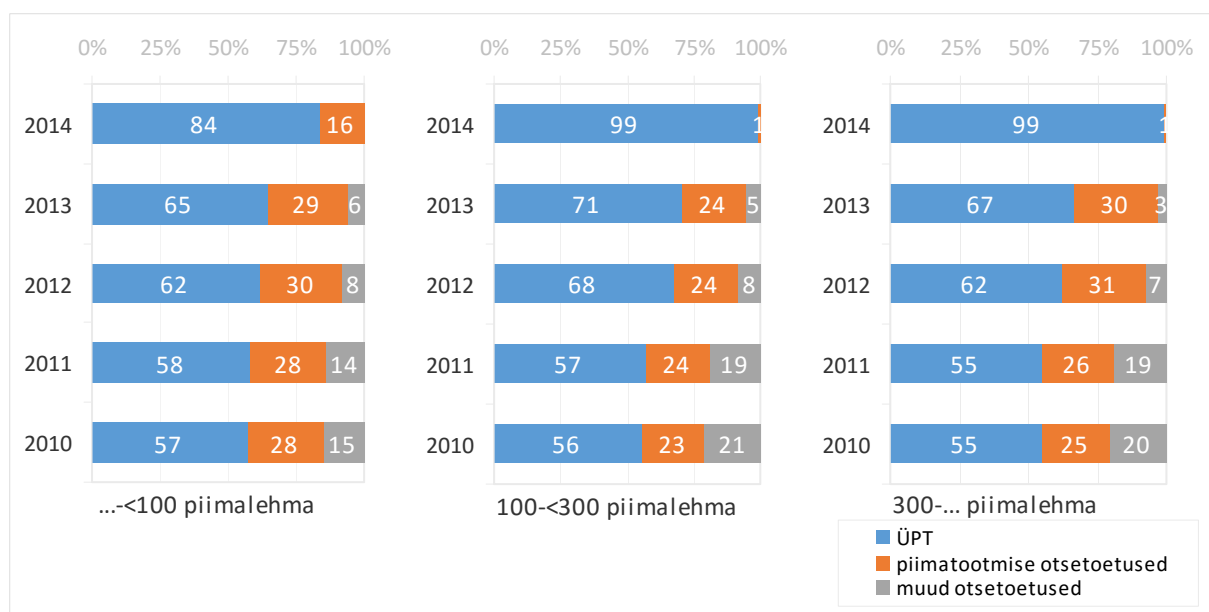
Joonis 2.1.1. Otsetoetuste jaotus piimatootmises 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Karja suuruse gruppide lõikes andmeid võrreldes on jooniselt 2.1.2 näha, et kuni 2013. aastani suurenes ÜPT osakaal kõigis gruppides, enim 100 kuni 300 piimalehmaga tootjatel. Piimatootmise valdkonna toetuste osakaal oli 2013. aastal kõrgeim suurtootjatel, kellel oli üle 300 piimalehma. Muude otsetoetuste osakaal aasta-aastalt vähenes (nt veise, ammlehma kasvatamise ja põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus). Kuna täiendavaid otsetoetusi 2014. aastal ei makstud, oli piimasektori eritoetus (mille sihtgrupiks olid kuni 100 piimalehmaga tootjad) väiketootjate jaoks olulisel kohal, moodustades otsetoetustest 16%. Samas rohkem kui 100 piimalehmaga tootjate jaoks oli piimasektori eritoetuse osatähtsus minimaalne³, valdava osa otsetoetustest moodustas ÜPT (99%). Karja suuruse gruppide lõikes on otsetoetuste absoluutväärtused esitatud lisas 2.2.

³ Erandina said piimasektori eritoetust üle 100 piimalehmaga tootjad, kui ettevõtte asukoht oli saarel, kus ei olnud piim- tööstust ja puudus tasuta püsiühendus piimatööstust omava piirkonnaga. Antud tingimustel said toetust Hiiumaa karjad.

Joonis 2.1.2. Otsetoetuste jaotus piimatootmises karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014
 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kogutoodang ja toetused

Toetused on üheks komponendiks tootja tuludest ning järgnevalt on antud ülevaade piimatootmise kogutoodangu ja toetuste kujunemisest perioodil 2010-2014. Tabelist 2.1.2 on näha, et keskmine kogutoodangu väärtus tootja kohta on aastate lõikes märgatavalt suurenenud (viie aastaga kokku 60%), samas toetuste summa tootja kohta (v.a investeeringutoetused) on vähenenud (viie aastaga kokku 15%). Kogutoodangust moodustab loomakasvatustoodang 2/3, millest omakorda üle 90% annavad lehmapii ja lehmapiiatooted. Perioodil 2011-2013 maksti investeeringutoetusi keskmiselt tootja kohta kordades rohkem kui 2010. aastal, samas oli 2014. aastal tegemist vaatlusperioodi madalaima näitajaga, kuna Eesti maaelu arengukava MAK 2007-2013 meetmed olid lõppenud ning MAK 2014-2020 meetmed ei olnud veel avanenud.

Tabel 2.1.2. Piimatootjate kogutoodang ja toetused 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

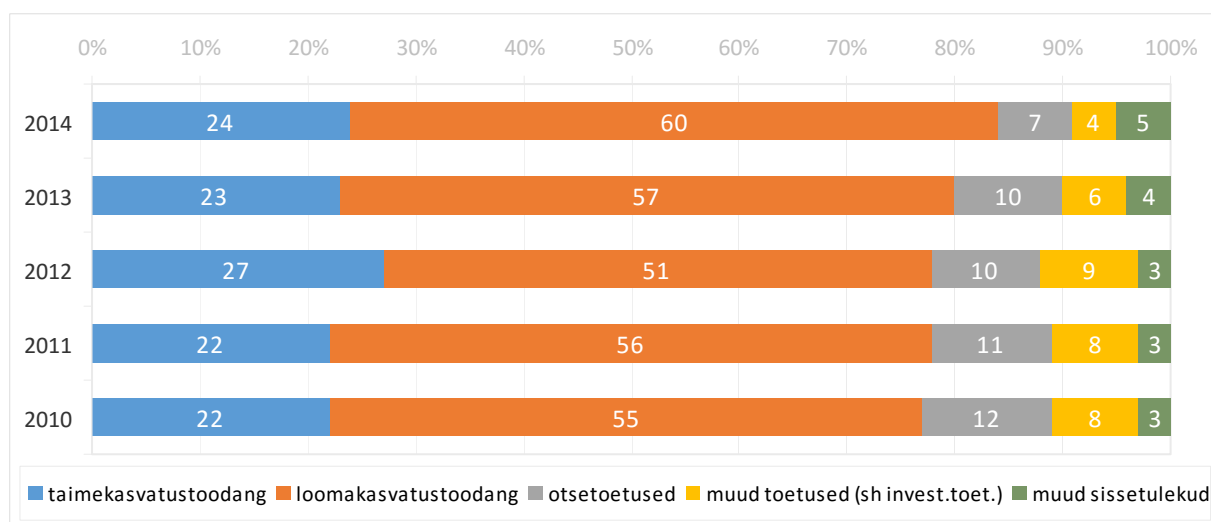
Näitajad	2010	2011	2012	2013	2014
Kogutoodang* (SE 131)	179 943	221 387	223 705	228 733	288 402
sh taimekasvatustoodang	50 465	59 458	73 504	61 774	78 600
sh loomakasvatustoodang	122 808	153 516	141 151	155 641	194 101
sh muud sissetulekud	6 670	8 413	9 049	11 318	15 702
Toetused* (SE 605)	40 286	42 629	39 541	35 568	34 218
sh otsetoetused	26 968	29 994	28 041	25 672	22 813
sh muud SE 605 toetused	13 318	12 635	11 500	9 897	11 404
Investeeringutoetused (SE 406)	4 322	9 519	12 370	6 675	2 210

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitavuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Perioodil 2010-2014 suurenes kogutoodangu ja toetuste struktuuris kogutoodangu osakaal ning vähenes toetuste osakaal. Kui kõrvutada 2010. ja 2014. aastat, siis mõnevõrra suurenes struktuuris küll ka taimekasvatustoodangu osa, kuid rohkem siiski antud tootmistüübi spetsiifikale iseloomulikult loomakasvatustoodangu osakaal (vt joonis 2.1.3). Otsetoetuste osakaal vähenes viie aasta jooksul 5%-punkti ning väiksemaks jäi ka ülejäänud toetuste osatähtsus (s.o muud SE 605 toetused ning investeringutoetused).

Joonis 2.1.3. Piimatootjate kogutoodangu ja toetuste jaotus 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

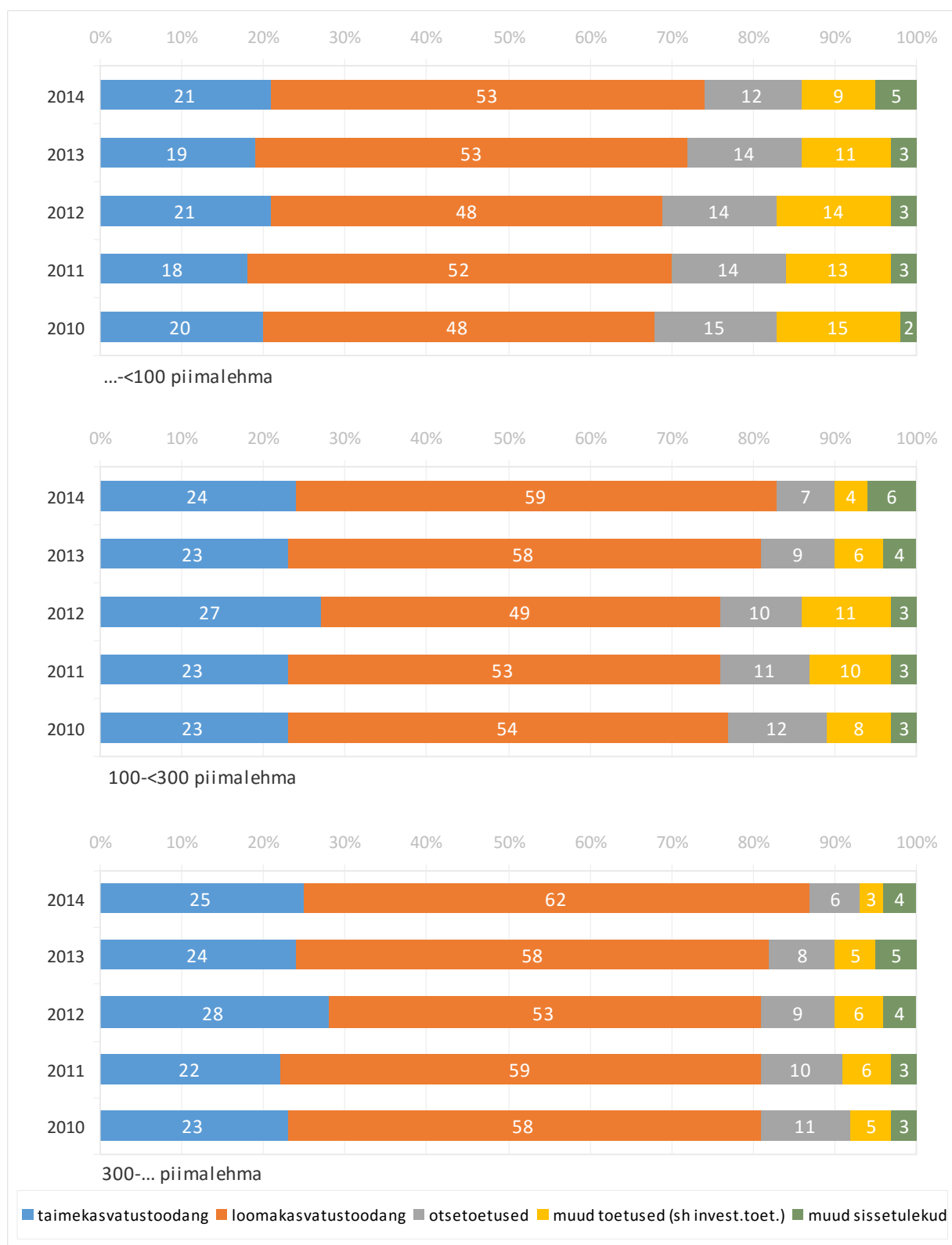

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Karja suuruse gruppide lõikes saab järeldada, et mida suurem on kari, seda suurem on kogutoodangu ja toetuste struktuuris loomakasvatustoodangu osatähtsus (vt joonis 2.1.4). Toetustega on vastupidi: mida väiksem on kari, seda suurem osatähtsus on toetustel. Kui alla 100 piimalehmaga tootjate kogutoodangu ja toetuste struktuuris moodustasid otsetoetused 2014. aastal 12%, siis üle 300 piimalehmaga tootjatel oli see näitaja 6% (muude toetuste puhul, kuhu kuulusid nii SE 605 toetused kui investeringutoetused, vastavalt 9% ja 3%).

Kui võrrelda kogutoodangu ja toetuste struktuuris toetuste osakaalu muutumist perioodil 2010-2014, siis kõigi suurusgruppide lõikes saab järeldada, et toetuste osatähtsus vähenes ning loomakasvatustoodang suurenes.

Joonis 2.1.4. Piimatootjate kogutoodangu ja toetuste jaotus karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kulud

Piimatootmise sotsiaal-majandusliku analüüsi teostamiseks ning toetuste mõju uurimiseks on vaja omada kogutoodangu ja toetuste andmetele lisaks ka ülevaadet kuludest (toodud tabelis 2.1.3). Piimatootjate peamiseks kuludeks on erikulud (söödad, täiendavad loomakasvatuse erikulud, aga ka väetised jne), sealhulgas olulisimaks kuluartikliks on sööt karjatavatele loomadele (üle 70% erikuludest). Kulude pingereas asuvad teisel kohal üldkulud (sh enim kulutatakse energiale – kütus, elekter jmt). Kolmandaks oluliseks kululiigiks on tööjõukulud, mis hõlmavad endas ka sotsiaalmaksu. Piimatootmise kogukulud kasvasid perioodil 2010-2014 keskmiselt 60% tootja kohta.

Tabel 2.1.3. Piimatootjate kulud 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

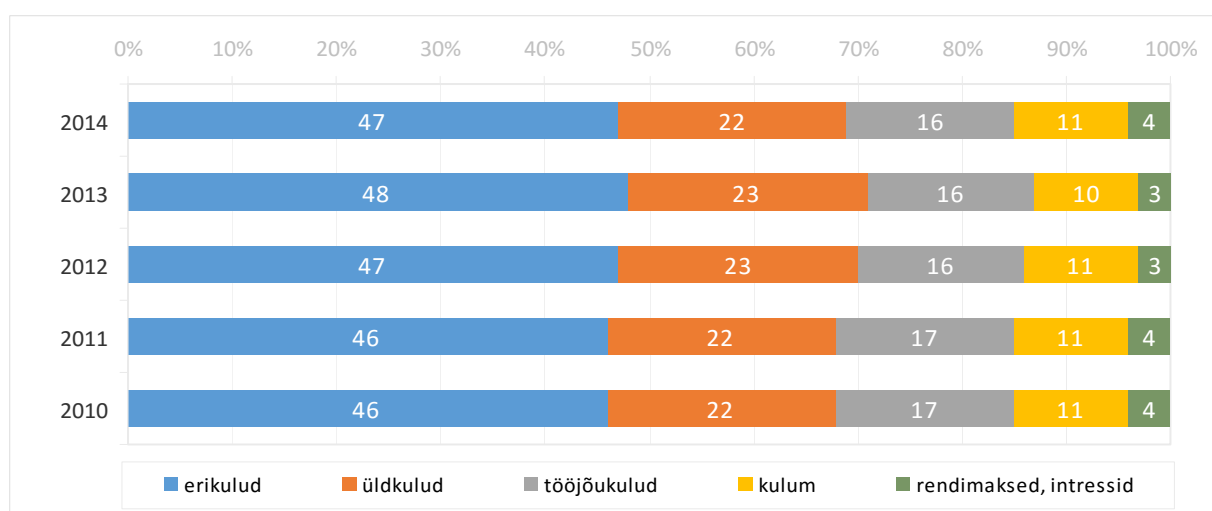
Kulud	2010	2011	2012	2013	2014
Erikulud (SE 281)	91 028	107 122	113 351	116 954	149 147
sh söödad	67 436	78 928	81 492	86 332	105 355
sh muud loomakasvatuse erikulud	7 945	8 984	10 577	10 245	13 172
sh väetised	6 618	9 196	10 484	9 725	14 190
Üldkulud (SE 336)	42 641	51 812	56 217	55 316	68 885
sh energia (kütus, elekter jmt)	17 638	21 907	23 712	21 150	25 784
sh masinate ja ehitiste korrashoid	10 465	14 043	12 822	13 369	16 670
Tööjõukulud (SE 370, k.a sotsiaalmaks)	32 878	38 264	40 107	38 714	50 312
Kulum (SE 360)	21 508	25 028	25 672	25 467	33 436
Rendimaksud (SE 375)	2 561	2 711	2 999	3 816	5 372
Intressid (SE 380)	5 049	5 583	5 206	4 538	6 126
Kogukulud* (SE 270)	195 666	230 520	243 552	244 804	313 279

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitarvuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Kulude struktuuris pole perioodil 2010-2014 olulisi muudatusi aset leidnud (vt joonis 2.1.5), ligi poole kuludest moodustavad erikulud, ca viiendiku üldkulud ning 16% kulub tööjõutasudele (sh sotsiaalmaksule). Ka kulumi ning rendimaksude ja intresside osakaal on viie aasta jooksul püsitud stabiilsena.

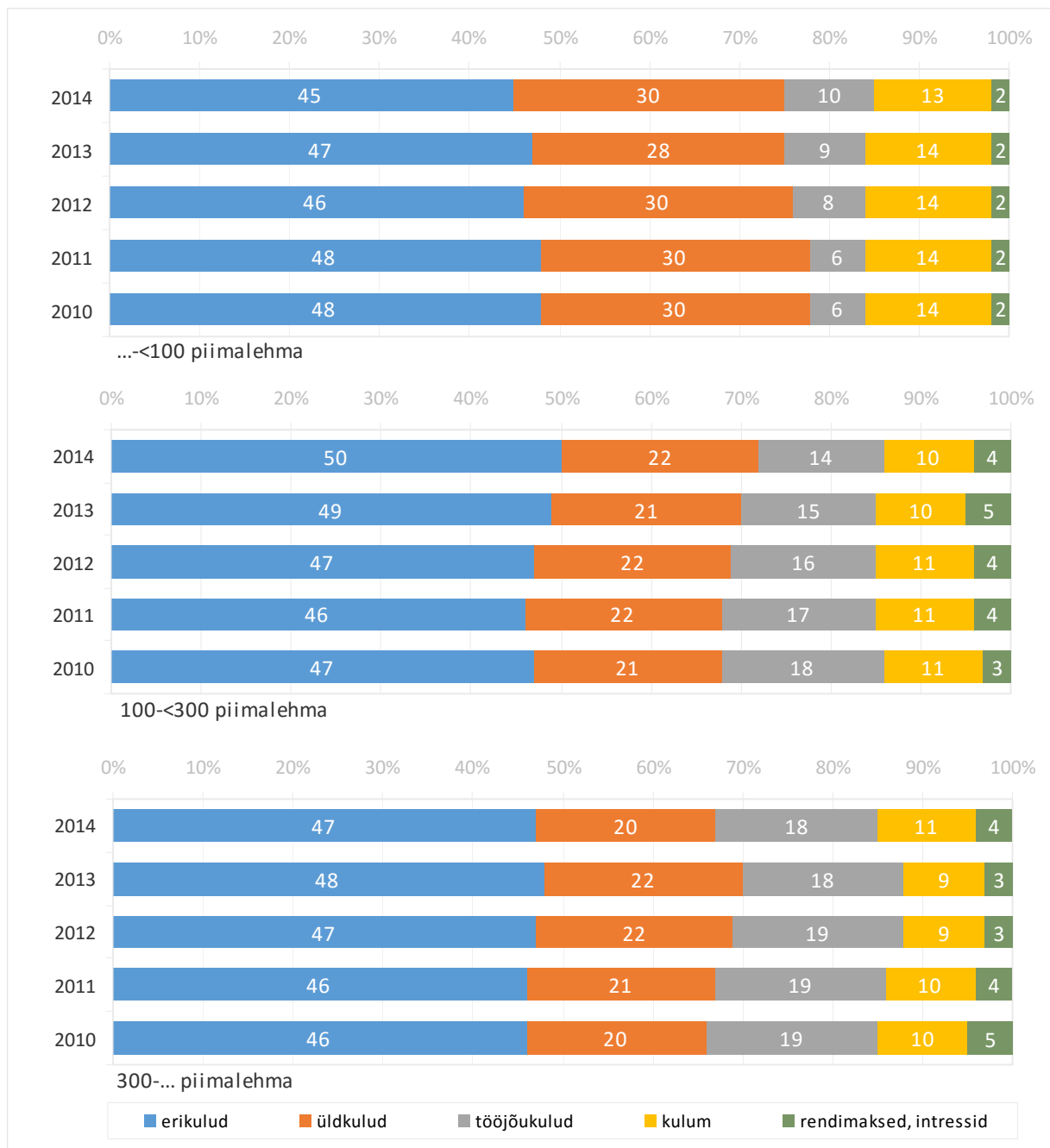
Joonis 2.1.5. Piimatootjate kulude jaotus 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kulude struktuuris on erinevusi karja suuruse gruppide lõikes (vt joonis 2.1.6), nimelt moodustavad väiksematel piimatootjatel (alla 100 piimalehmaga) üldkulud kogukuludest ca kümnendiku rohkem kui suurematel tootjatel. Seevastu tööjõule kulub protsentuaalselt kõige rohkem suurtootjatel, kellel on üle 300 piimalehma. Väiketootjad kasutavad suurtootjatest rohkem tasustamata tööjõudu. Võrdluseks saab tuua, et näiteks 2014. aastal oli alla 100 piimalehmaga tootja kohta keskmiselt 1,11 aastaühikut tasustamata ja 0,4 aastaühikut tasustatud tööjõudu, samas üle 300 piimalehmaga tootja kohta oli tasustamata tööjõudu vaid 0,06 aastaühikut ning tasustatud tööjõudu 31,38 aastaühikut.

Joonis 2.1.6. Piimatootjate kulude jaotus karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

2.1.2. Sotsiaal-majanduslik areng

Piimatootmise struktuur

Struktuurimuutuste jälgimist võimaldab Statistikaameti põllumajandusstatistika. Sellele tuginedes ning piimatootmise struktuurimuutusi analüüsidest saab järeldada, et antud tegevusalal on Eestis tervikuna jäänud vähemaks väiksema karja suurusega majapidamisi, samas on kasvanud majapidamiste arv, kus on üle 300 lüpsilehma (vt tabel 2.1.4). Kui lisaks võrrelda lüpsilehmade arvu muutust, siis nähtub, et siingi on samasugune tendents: väiksema karjaga majapidamistes on lüpsilehmade arv kokku vähenenud ning üle 300 lüpsilehmaga karjades vastupidi suurenenud. Samas on igas karja suuruse grupis suurenenud lüpsilehmade arv majapidamise kohta. Kokkuvõtvalt saab öelda, et piimatootmine on muutunud üha kontsentreeritumaks: suurtootmine laieneb, väiketootmine kahaneb. Enamus Eesti piimalehmadest on juriidiliste isikute pidada (2013. aastal 81%).

Tabel 2.1.4. Piimatootmise struktuuri muutus 2010-2013

Karja suuruse grupp (lüpsilehmade arv)	Majapidamiste arv			Lüpsilehmade arv		
	2010	2013	Muutus 2013/10, %	2010	2013	Muutus 2013/10, %
Kokku*	3 520	2 532	-28	96 263	96 046	0
...<100	3 302	2 335	-29	23 391	19 510	-17
100-<300	129	105	-19	22 321	18 920	-15
300-...	89	93	4	50 551	57 614	14

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitarvuga.

Allikas: Statistikaamet, EKI arvutused

PRIA loomade register võimaldab vaadelda piimalehmade arvu täiendavalt perioodi 2014-2015 kohta, kust nähtub, et piimalehmade arv vähenes aastaga 5% (95 505 piimalehma 31.12.2014 seisuga, 90 504 piimalehma 31.12.2015 seisuga). Regionaalselt saab välja tuua, et enim kasvatatakse Eestis piimalehmi Järvamaal, Lääne-Virumaal ning Pärnumaal (kokku 38% Eesti piimalehmadest).

Kulude-tulude analüüs

Kulude-tulude analüüsi aluseks on FADN andmestik. Piimatootjate kulude, kogutoodangu ning saadud toetuste dünaamikat peegeldab tabel 2.1.5, kust on näha, et viie aasta jooksul (2010-2014) kasvas kogutoodangu väärtus tootja kohta võrdselt kogukulude kasvuga (60%). Kui kogutoodangust on enam-vähem võrdselt suurenenud nii loomakasvatuse- kui taimekasvatustoodang, siis kulude muutused olid perioodil 2010-2014 kululiikide lõikes väga erinevad. Vaatlusalusel perioodil tõusid märkimisväärselt rendimaksud (110%). Olulisel määral kasvasid tootja kohta ka erikulud (sh kulutused söötadele kasvasid 56%, muud loomakasvatuse erikulud tõusid 66% ning kulud väetistele kasvasid koguni 114%) ja üldkulud (kulutused masinate ja ehitiste korrashoiule tõusid 59%, kulutused energiale kasvasid 46%). Poole rohkem oli 2014. aastal vaja maksta töötasudeks (sh sotsiaalmaksuks) kui 2010. aastal, kulutused kulumile tõusid viie aasta jooksul samuti 55%. Intressikulu kasvas piimatootmises vaatlusalusel perioodil viiendiku võrra.

Tabel 2.1.5. Piimatootjate kogutoodangu, toetuste ja kulude muutused karja suuruse gruppide lõikes 2014/2010 (keskmiselt tootja kohta, %)

Näitajad	Kogu piimatootmine*	Karja suuruse grupp (piimalehmade arv)		
		...-<100	100-<300	300-...
Kogutoodang (SE 131)	60	23	32	38
taimekasvatustoodang	56	19	23	35
loomakasvatustoodang	58	20	30	36
muud sissetulekud	135	117	126	77
Toetused	-18	-22	-32	-34
otsetoetused	-15	-11	-32	-34
muud SE 605 toetused	-14	-16	-31	-32
investeeringutoetused (SE 406)	-49	-61	-29	-48
Kogukulud (SE 270)	60	26	33	35
erikulud	64	17	42	38
sh söödad	56	13	34	31
sh muud loomakasvatuse erikulud	66	2	55	45
sh väetised	114	55	49	90
üldkulud	62	25	37	39
sh energia (kütus, elekter jmt)	46	17	27	22
sh masinate ja ehitiste korrashoid	59	34	30	40
tööjõukulud (k.a sotsiaalmaks)	53	120	7	25
kulum	55	18	23	39
rendimaksud	110	91	56	73
intressid	21	-19	55	-8

* FADN andmestikus on tootmistüüpide koondandmed kaalutud tootjate majandusliku suuruse järgi, mitte karja suuruse järgi.
Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Toetusi said piimatootjad 2014. aastal tootja kohta vähem kui 2010. aastal. Otsetoetused vähenesid seoses sellega, et 2014. aastal täiendavaid otsetoetusi ei makstud, kuid kahanesid ka muud toetused, mida saadi nt ÜPP II samba raames (vähenesid seoses maaelu arengukava uue programmiperioodi algusega), samuti vähenes oluliselt investeeringute toetamine.

Karja suuruse gruppide lõikes on kogutoodangu, toetuste ning kulude andmed toodud lisa 2.3 ning tabelist 2.1.5 saab ülevaate perioodi 2010-2014 muutustest. Karja suuruse gruppide omavahelise võrdluse osas järeldub, et suurtootjatel suurenes kogutoodang tootja kohta perioodil 2010-2014 oluliselt rohkem kui väiketootjatel. Üle 300 piimalehmaga karjadel suurenes näiteks loomakasvatustoodang tootja kohta viie aasta jooksul 36%, samas alla 100 piimalehmaga karjadel 20%. Otsetoetuste vähenemine oli aga märkimisväärsem suurtootjate jaoks.

Kulude võrdlus näitab, et karja suuruse grupist olenevalt on perioodil 2010-2014 olnud muutused äärmiselt erinevad: üle 300 piimalehmaga tootjatel on väiketootjatega võrreldes olnud kulutuste kasv kordades suurem nii söötadele, muudele loomakasvatuse erikuludele kui väetistele. Üldkulude osas ei ole erinevused niivõrd suured, kuid ka siinkohal on suuremate tootjate puhul kasvanud kulutused energiale ning masinate ja ehitiste korrashoiule kiiremas tempos kui väiketootjatel. Kogutoodangu suurendamiseks on olnud vaja ulatuslikumas mahus sisendeid, mis omakorda on suurendanud

tootjate vastavaid kulusid. Samuti on kulumi arvestuses kasvanud suurtootjate kulutused väiketootjatega võrreldes kaks korda kiiremini, kuna väiksema karjaga tootjatel liikusid investeeringud langustrendil, suurtootjatel aga tõusutrendil. Rendimaksud on enim suurenenud karja suuruse alusel väiketootjate grupis. Intressikulud kasvasid kõige rohkem 100 kuni 300 piimalehmaga tootjatel (see on seotud asjaoluga, et neil suurenesid enim ka kohustused), eristudes seeläbi oluliselt väike- ja suurtootjatest, kellel perioodil 2010-2014 intressid vastupidi vähenesid.

Kõige suurem erinevus karja suuruse gruppide lõikes on aga tööjõukulude osas, nimelt kasvasid kulutused töötasule perioodil 2010-2014 väiketootjate seas 120%, keskmise karja suurusega tootjatel vaid 7% ning suurtootjatel 25%. Siinkohal on seos väiketootjate tööjõu kasutamise eripäraga: alla 100 piimalehmaga tootjatel on tasustamata tööjõud olnud pidevalt ülekaalus, kuid aasta-aastalt on selle osakaalu vähendatud ning hakatud mõnevõrra rohkem kasutama tasustatud tööjõudu, mis on tingitud töötasudele tehtavate kulutuste kasvu.

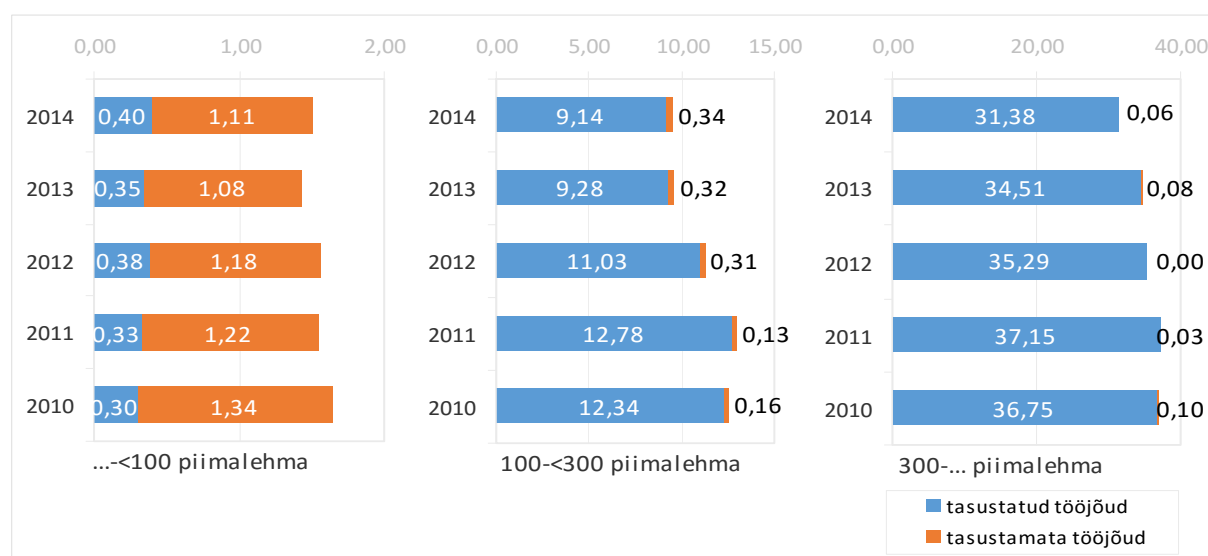
Tabelist 2.1.6 on näha, et tasustamata tööjõu kasutamise üldine trend piimatootmises on langev, ning jooniselt 2.1.7 paistab selgelt välja, kuivõrd erinev on tööjõu kasutamine väiketootja ja suurtootja omavahelises võrdluses. Kui alla 100 piimalehmaga tootja kasutas 2014. aastal tööjõudu kokku 1,5 aastaühikut (peamiselt tasustamata tööjõudu), siis keskmise suurusega tootja (100-<300 piimalehmaga) 9,5 aastaühikut ning üle 300 piimalehmaga suurtootja 31,4 aastaühikut. Seejuures on tööhõive kõigis karja suuruse gruppides viie aastaga vähenenud (st tööjõu aastaühikuid on olnud tootja kohta aasta-aastalt vähem). Üle 300 piimalehmaga tootjad ei kasuta tasustamata tööjõudu peaaegu üldse.

Tabel 2.1.6. Tööhõive piimatootmises 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta aastaühikutes)

Tööjõud	2010	2011	2012	2013	2014
Tasustamata tööjõud	1,19	1,08	1,06	0,97	0,96
Tasustatud tööjõud	3,07	3,27	3,09	2,74	3,22
Tööjõud kokku (SE 010)	4,26	4,35	4,15	3,71	4,18

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Joonis 2.1.7. Tööhõive piimatootmises karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta aastaühikutes)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Piimatootmise ühikunäitajate võrdlusest nähtub (vt tabel 2.1.7), et kogutoodang kasvas piimalehma loomühiku kohta perioodil 2010-2014 kõigis suurusgruppides, seejuures oli suurtootjate kogutoodang loomühiku kohta ca 40% kõrgem kui väiketootjatel. Kõrvutades kogukulude andmeid piimalehma loomühiku kohta, saab järeldada, et ka siinkohal on oluline erinevus: suurtootjatel on ühikukulud peaaegu poole kõrgemad kui väiksema karjaga tootjatel. Seega suurema toodangu saamiseks ühiku kohta ka kulutatakse rohkem ühiku kohta ning suurtootjate areng on olnud seejuures kuluefektiivsem, st nende kogutoodang piimalehma loomühiku kohta on perioodil 2010-2014 kasvanud kiiremas tempos kui kogukulud piimalehma loomühiku kohta.

Tabel 2.1.7. Piimatootmise kogutoodangu ja kulude ühikunäitajad karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Suhtarvud*	2010	2011	2012	2013	2014	Muutus 2014/10 %
Kogutoodang (SE 131) piimalehma LÜ kohta	3 137	3 762	3 936	4 174	4 309	37
...-<100 piimalehma	2 484	3 021	3 111	3 237	3 326	34
100-<300 piimalehma	2 957	3 751	3 803	3 962	4 150	40
300-... piimalehma	3 485	4 040	4 308	4 651	4 697	35
Kogukulud (SE 270) piimalehma LÜ kohta	3 412	3 917	4 286	4 467	4 681	37
...-<100 piimalehma	2 532	2 953	3 161	3 316	3 469	37
100-<300 piimalehma	3 346	4 121	4 369	4 411	4 753	42
300-... piimalehma	3 808	4 199	4 696	4 950	5 023	32
Vahetarbimine (SE 275) piimalehma LÜ kohta	2 331	2 701	2 984	3 144	3 258	40
...-<100 piimalehma	1 962	2 306	2 393	2 476	2 574	31
100-<300 piimalehma	2 275	2 804	3 010	3 096	3 412	50
300-... piimalehma	2 508	2 809	3 205	3 431	3 393	35
Tööjõukulud (SE 370) piimalehma LÜ kohta	573	650	706	706	752	31
...-<100 piimalehma	146	178	260	292	350	140
100-<300 piimalehma	606	713	698	665	693	14
300-... piimalehma	740	802	883	891	907	23
Kulum (SE 360) piimalehma LÜ kohta	375	425	452	465	500	33
...-<100 piimalehma	361	399	438	472	464	29
100-<300 piimalehma	350	436	481	455	459	31
300-... piimalehma	391	431	446	467	531	36
Rendimaksud (SE 375) piimalehma LÜ kohta	45	46	53	70	80	78
...-<100 piimalehma	21	25	29	34	45	114
100-<300 piimalehma	60	76	88	116	99	65
300-... piimalehma	48	43	50	61	82	71
Intressid (SE 380) piimalehma LÜ kohta	88	95	92	83	92	5
...-<100 piimalehma	42	45	41	42	37	-12
100-<300 piimalehma	55	93	92	80	90	64
300-... piimalehma	121	114	111	100	109	-10

* FADN metoodika järgi on piimalehm 1 LÜ.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kui võrrelda erinevaid kulusid piimalehma loomühiku kohta, siis vahetarbimine (eri- ja üldkulud kokku) on vaatlusalusel perioodil kasvanud enim tootjatel, kellel on piimalehmi 100 kuni 300. Tööjõukulud on perioodil 2010-2014 suurenenud enim väiketootjatel, samas on nad oluliselt väiksemad (2,6 korda) kui näiteks üle 300 piimalehmaga tootjatel. Ühest küljest hoiab väiketootjate tööjõukulu piimalehma loomühiku kohta madalamana asjaolu, et nad kasutavad tasustamata tööjõudu, teisalt on suurtootjate puhul tööjõukulused suurendavaks teguriks kvalifitseeritumat tööjõudu vajav tootmine. Suurtootjad on muutnud tootmist tehnoloogiamahukamaks, tootmistegevusse on rohkem investeeritud, mida peegeldab kõrgem kulum piimalehma loomühiku kohta. Ka rendimaksetest tulenevad kulud on alla 100 piimalehmaga tootjatel piimalehma loomühiku kohta ligi kaks korda väiksemad kui ülejäänud tootjatel, kuna omandis oleva maa osakaal kogu kasutatavast põllumajandusmaast on suurem kui suurematel tootjatel. Kulugruppidest ainsana liikusid langustrendil intressid piimalehma loomühiku kohta, erandiks olid 100 kuni 300 piimalehmaga tootjate intressikulud. See oli seotud asjaoluga, et enim suurenesid perioodil 2010-2014 kohustused just antud suurusgrupis, seejuures kasvasid pikaajalised kohustused ligi kahekordselt, lühiajalised kohustused 44%.

Otsetoetuste analüüs

Otsetoetuste analüüs põhineb FADN andmestikul ning otsetoetuste mõju uurimiseks on järgnevalt vaadeldud, kuivõrd olulised on nad tootjate jaoks sõltuvalt karja suuruse grupist. Kui võrrelda otsetoetuste summasid piimalehma loomühiku kohta, mis on toodud tabelis 2.1.8, siis järeldub, et mida suurema karjaga on tegemist, seda väiksem on saadud otsetoetuste suurus piimalehma loomühiku kohta. Samasugune tendents oli jälgitav otsetoetuste võrdlusel karja suuruse gruppide lõikes kasutatava põllumajandusmaa pindala kohta 2014. aastal: mida suurema karjaga oli tegemist, seda väiksem oli saadud otsetoetuste summa hektari kohta. Kokkuvõtvalt võib öelda, et kuni 100 piimalehmaga tootjad saavad suurematega võrreldes ühiku kohta rohkem otsetoetusi ning otsetoetuste vähenemine ühiku kohta on suurtootjatega võrreldes olnud minimaalne.

Tabel 2.1.8. Otsetoetuste ühikunäitajad piimatootmises karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Suhtarvud	2010	2011	2012	2013	2014	Muutus 2014/2010, %
Otsetoetused piimalehma LÜ kohta*	470	510	493	468	341	-27
...-<100 piimalehma	536	596	612	606	521	-3
100-<300 piimalehma	454	506	471	412	328	-28
300-... piimalehma	449	479	455	442	291	-35
Otsetoetused kasutatava põllumajandusmaa hektari kohta	140	154	150	149	117	-16
...-<100 piimalehma	131	143	147	148	129	-2
100-<300 piimalehma	138	151	140	147	118	-14
300-... piimalehma	145	162	155	150	110	-24

* FADN metoodika järgi on piimalehm 1 LÜ.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Toetuste rolli hindamiseks saab teise lähenemisena vaadata, kui suur osa ühest kulutatud eurost kaeti toetustega. Tabelis 2.1.9 toodud andmed kinnitavad, et väiksema karjaga piimatootjatel on toetustega kaetud igast kulutatud eurost rohkem kui suurema karjaga piimatootjatel. Karja suurusest tulevalt olid suurimad erinevused 2014. aastal, mil alla 100 piimalehmaga tootjad said iga kulutatud euro kohta 24 senti toetusi (v.a investeeringutoetused), samas kui üle 300 piimalehmaga tootjad said toetusi iga kulutatud euro kohta kolm korda vähem. Kui arvestada vaid otsetoetusi, siis on väike- ja suurtootjate omavaheline erinevus väiksem, samas siiski ca kahekordne. Seega on ka käesolevate andmete alusel võimalik öelda, et väiketootjad saavad toetusi suurtootjatest suhteliselt enam ning toetustel on nende tuluallikates suurem osakaal.

Tabel 2.1.9. Toetuste ja kogukulude suhe piimatootmises karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Suhtarvud	2010	2011	2012	2013	2014
Otsetoetused 1€ kogukulude kohta	0,14	0,13	0,12	0,10	0,07
...-<100 piimalehma	0,21	0,20	0,19	0,18	0,15
100-<300 piimalehma	0,14	0,12	0,11	0,09	0,07
300-... piimalehma	0,12	0,11	0,10	0,09	0,06
Toetused (SE 605) 1€ kogukulude kohta	0,21	0,18	0,16	0,15	0,11
...-<100 piimalehma	0,34	0,31	0,29	0,26	0,24
100-<300 piimalehma	0,21	0,18	0,15	0,13	0,11
300-... piimalehma	0,17	0,15	0,13	0,12	0,08

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

2.1.3. Toetuste mõju stsenaariumid

Stsenaariumid

Kasutades FADN andmestikku saab analüüsida, kuidas on toetuste maksmine mõjutanud piimatootjate toimetulekut, kas ilma toetusteta suudavad piimatootjad katta oma kogutoodanguga kogukulusid ning mil määral suurendavad kuludega toimetulekut eelkõige otsetoetused.

Tabelis 2.1.10 on esitatud erinevad stsenaariumid, mil määral on piimatootjad suutnud kogutoodangu ja erinevate toetustega katta tootmistegevuse kogukulusid. Kui tabelis näidatud koefitsient on <1, siis nimetatud allikatest ei ole piisanud, et tootja oleks saanud katta kogukulusid täismahus; kui aga koefitsient on >1, järeldub, et vastavate katteallikatega on tootja suutnud kogukulud kompenseerida. Toetuste kasutamise stsenaariumid on esitatud kasvavalt, st järjepanu on juurde liidetud kogutoodangule lisatuluallikana erinevaid toetusi, et jälgida, kuidas see mõjutas ja parandas tootjate võimet katta kogukulusid.

Kui võrrelda omavahel ainult kogutoodangut ja kogukulu (vt stsenaarium 1), siis järeldub, et ilma toetusteta ei ole piimatootjad suutnud perioodil 2010-2014 vaid oma toodanguga toime tulla ja kõiki kulusid katta. Kogutoodang oli 2014. aastal (sarnaselt 2010. aastale) kogukulude katteallikaks 92% ulatuses.

Tabel 2.1.10. Toetuste mõju piimatootmise kogutootlikkusele 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta)

Nr	Stsenaariumid*	2010	2011	2012	2013	2014
1	Kogutoodang / Kogukulud	0,92	0,96	0,92	0,93	0,92
2	(Kogutoodang + piimatootmise otsetoetused) / Kogukulud	0,95	0,99	0,95	0,96	0,92
3	(Kogutoodang + ÜPT) / Kogukulud	1,00	1,03	0,99	1,01	0,99
4	(Kogutoodang + piimatootmise otsetoetused + ÜPT) / Kogukulud	1,03	1,07	1,02	1,03	0,99
5	(Kogutoodang + otsetoetused) / Kogukulud	1,06	1,09	1,03	1,04	0,99
6	(Kogutoodang + SE 605 toetused) / Kogukulud	1,13	1,15	1,08	1,08	1,03

* FADN koodid: kogutoodang (SE 131), kogukulud (SE 270).

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kui kogutoodangule lisaks arvestada katteallikatena piimatootmise otsetoetused (s.o piima täiendav otsetoetus ja piimasektori eritoetus; vt stsenaarium 2), siis aastatel 2010-2013 oli piimatootjate toimetulek parem kui 2014. aastal, mil maksti valdkonnaspetsiifilistest toetustest vaid piimasektori eritoetust. Samas ei jõutud kasumiläveni ühelgi vaatlusalusel aastal.

Kui piimatootjatel oleks lisaks kogutoodangule olnud ainsaks täiendavaks katteallikaks otsetoetustest ühtne pindalatoetus (vt stsenaarium 3), siis oleks perioodil 2010-2014 saanud rääkida piimatootjate toimetulekust, st kogutoodangu ja saadud ÜPT-ga oleks suudetud katta tootja kohta kogukulud (2012. ja 2014. aastal oleks jäänud puudu 1%). ÜPT on ainuke järjepidev otsetoetus, mida piimatootjad said lisaks aastatele 2010-2014 ka 2015. aastal.

Piimatootmises saab kogukuludega toimetulekust rääkida perioodi 2010-2013 kohta juhul, kui võtta arvesse lisaks kogutoodangule nii piimatootmise otsetoetused kui ÜPT (vt stsenaarium 4). Seejuures on 2014. aasta näitaja puhul näha, kuidas piima täiendava otsetoetuse puudumisel olukord halvenes, kuid piimatootjad tulid siiski oma tegevuse majandamisega enam-vähem toime, kattes tootja kohta kogukulud keskmiselt 99% ulatuses.

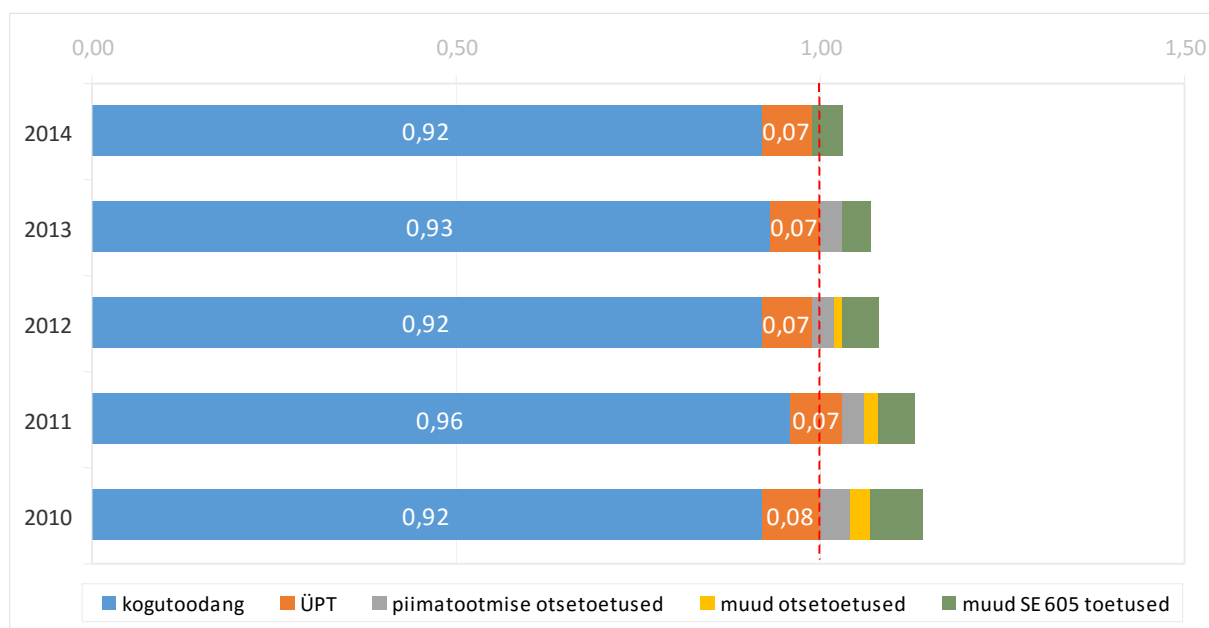
Võttes arvesse kogutoodangu ning kõik piimatootjate poolt saadud otsetoetused (vt stsenaarium 5), näitab võrdlus kogukuludega, et piimatootjad suutsid katta kogukulusid 2013. aastani, seejärel mõjutas täiendavate otsetoetuste puudumine tootjate toimetulekut ning analüüsivatest allikatest kogukulude katteks täismahus ei piisanud (suudeti katta 99% kogukuludest).

Stsenaariumi number 6 kohta, mis arvestab kõiki SE 605 toetusi (vt lisa 1.2, sh otsetoetused, ÜPP II samba toetused, v.a investeeringutoetused), saab öelda, et see on ainus, mille puhul on perioodil 2010-2014 tootjate kogukulud täismahus kaetud. Seega on toetustel tootjate jaoks oluline roll kasumiläveni jõudmisel.

Visualiseerimaks toetuste mõju piimatootmise kogutootlikkusele on joonisel 2.1.8 esitatud eri toetuste gruppide tähtsus kogukulude katmisel (v.a investeeringutoetused). Punktiiriga on tähistatud kasumilävi, st tootja on saavutanud taseme, mille korral kogukulud on täismahus kaetud kogutoodanguga ja vajadusel lisaks toetustega (stsenaariumite suhtarvude puhul tähendab see sellist situatsiooni, kus (kogutoodang + toetused) / kogukulud = 1).

Joonisel 2.1.8 on selgelt näha, et ainult kogutoodanguga ei ole piimatootjad suutnud oma kogukulusid katta, kasumiläveni jõudmiseks on perioodil 2010-2014 olnud vaja toetusi. Näiteks 2014. aastal suudeti kogukulusid katta kogutoodanguga 92% ulatuses ning ühtse pindalatoetusega täiendavalt 7% ulatuses, kasumiläveni jõudmiseks oli vaja veel 1% ulatuses muid toetusi. Kui arvestada kogu vaatlusperioodi ja kõiki otsetoetusi, siis saab öelda, et piimatootmises on tootjaid aidanud kasumiläveni eelkõige ÜPT, mille osakaal on otsetoetuste seas suurim, ülejäänud otsetoetuste mõju on olnud väiksem (vaid 2010. aastal oli peale ÜPT teistel otsetoetustel kokku enam-vähem sama suur mõju). Kasumiläve ületamisel on erinevad toetused olnud tootjate jaoks täiendavateks tuluallikateks.

Joonis 2.1.8. Toetuste mõju piimatootmise kogutootlikkusele 2010-2014
(s.o kogutoodangu ja toetuste suhe kogukuludesse, keskmiselt tootja kohta)

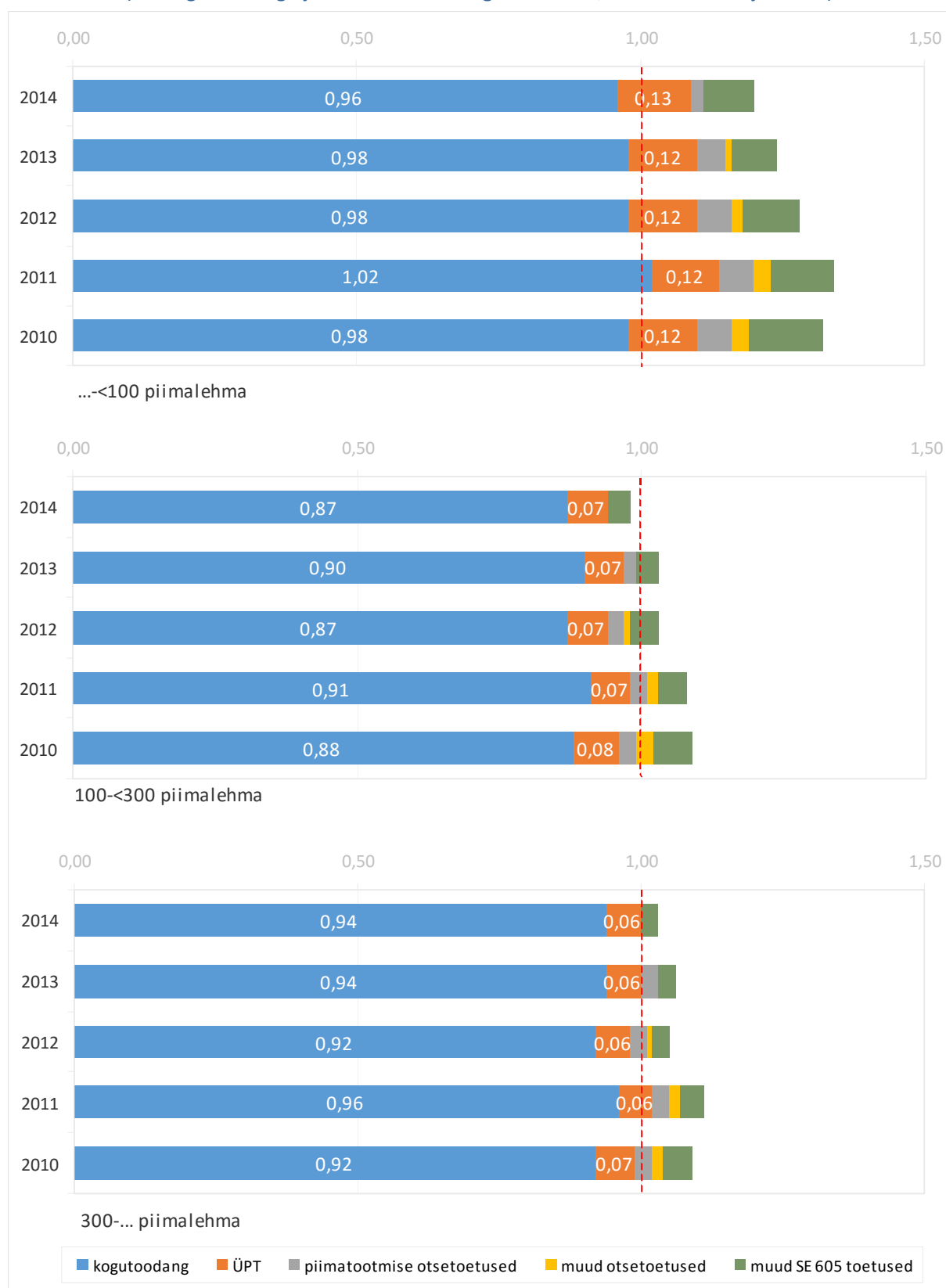
Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Karja suuruse gruppide lõikes on stsenaariumite erinevused ning seeläbi toetuste mõju kogutootlikkusele esitatud joonisel 2.1.9, kus kasumilävi on taas tähistatud punktiirjoonega väärtuse 1 juures (st kogutoodangu ja toetuste summa on jõudnud tasemeni, kus ta võrdub kogukuluga) ning arvesse on võetud kõiki tootjate poolt saadud toetusi peale investeringutoetuste.

Otsetoetustest on kõigi karja suuruse gruppide jaoks olnud proportsionaalselt kõige ulatuslikum mõju ÜPT-l ning see on püsinud perioodil 2010-2014 enam-vähem stabiilsena. Valdkonnaspetsiifilised piimatootmise otsetoetused on olnud suurema osatähtsusega pigem väiketootjate jaoks.

Alla 100 piimalehmaga tootjatel katab kogutoodang kogukulusid suuremal määral kui teistel tootjatel, seetõttu on kasumiläveni jõudmiseks olnud toetuste abi vaja vähem. Näiteks 2011. aastal suutsid tootjad katta kogukulud täismahus kogutoodanguga (sellist situatsiooni teiste karja suuruse gruppide puhul ei esinenud). Samas on aga just väiketootjad saanud tootja kohta suurema võimaluse kasutada toetusi kulude katteallikatena ning parandada seeläbi toimetulekut. Lisaks otsetoetustele on eelkõige väiketootjate jaoks olnud oluline roll ka muudel toetustel (näiteks Eesti maaelu arengukava raames makstud toetustel).

Joonis 2.1.9. Toetuste mõju piimatootmise kogutootlikkusele karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (s.o kogutoodangu ja toetuste suhe kogukuludesse, keskmiselt tootja kohta)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Tootjatel, kelle kari jääb vahemikku 100 kuni 300 piimalehma, on perioodil 2010-2014 olnud toimetulek teiste suurusgruppidega võrreldes kehvem, seeläbi on vajadus toetuste järele olnud suurem. Aastatel 2010-2013 jõuti toetuste abil kasumiläveni (eelkõige otsetoetuste abil), kuid 2014. aastal jäi kasumilävi saavutamata. Selline olukord oli kogu vaatlusaluse perioodi jooksul täheldatav ainult antud karja suuruse grupi puhul.

Üle 300 piimalehmaga tootjatel on kogutoodang katnud perioodil 2010-2014 üle 90% kogukuludest. Kasumiläveni jõudmiseks oli vajadus toetuste järele, kasumilävi saavutati eelkõige ÜPT toel, mis oli otsetoetuste hulgas suurima osakaaluga.

Arvestuslik netokasum (netokahjum)

Eri stsenaariumite alusel toetuste mõju analüüsid arvestati kogutoodangut ja toetusi ning kogukulusid. Seejuures jälgiti, kuidas jõuavad tootjad nende koosmõjul kasumiläveni. Samas on tootjatele täiendavalt makstud sihtotstarbelisi toetusi investeringute jaoks ning tinglikult saab arvestada ka kulusid, mille eest raha pole makstud, s.o tasustamata tööjõu kasutamine. Järgnevalt on analüüsitud, kui kasumlik on olnud piimatootmine, kui on arvesse võetud kõiki nimetatud tegureid.

Ettevõtjatulu koondab endas kõiki rahalises väeringus tulusid, millest on maha arvatud rahalises väeringus kulutused. Ettevõtjatulu saab tootja kasutada omanikutuluna ehk teisisõnu kompenseerida enda või oma pereliikmete tasuta tööd. Seega, kui ettevõtjatulust omakorda lahutada tasustamata tööjõukulu tasustatud tööjõu palgatasemel, on tulemuseks arvestuslik netokasum (või netokahjum). Tabelis 2.1.11 esitatud tulemustest on näha, et piimatootmises tervikuna on ettevõtjatulu tootja kohta aasta-aastalt kahanenud (perioodil 2011-2014), jäädes lõppkokkuvõttes siiski positiivseks. Karja suuruse gruppide lõikes esines samuti vähenemine, kuid keskmise suurusega tootjatel (s.o 100 kuni 300 piimalehma) muutus 2014. aastal ettevõtjatulu negatiivseks. Kui aga arvestada ka tasustamata tööjõu kasutamist, st alternatiivkuluna selle tinglikku maksumust tasustatud tööjõu palgatasemel, siis saab öelda, et 2014. aastal said lisaks keskmise suurusega tootjatele arvestuslikku netokahjumit ka väiketootjad, kellel oli alla 100 piimalehma. Väiketootjate jaoks muutus arvestuslik netokasum netokahjumiks juba 2013. aastal. Kuna suurtootjad kasutavad tasustamata tööjõudu väga vähesel määral, siis nende puhul ei mõjuta see oluliselt tinglikku kasumiarvestust, samas väiketootjad kasutavad tasustamata tööjõudu enam kui tasustatud tööjõudu, seetõttu on nende puhul arvestuslik netokasum ettevõtjatulust oluliselt väiksem.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et perioodil 2010-2014 oli ettevõtjatulu positiivne, kuid selle tagasid toetused ning koos toetuste vähenemisega vähenes kasumlikkus, st omanikutulu oli tootjatel võimalik saada vähem. 2013. ja 2014. aastal ei piisanud väiksematel tootjatel ettevõtjatulust tasustamata tööjõukulu kompenseerimiseks tasustatud tööjõu palgatasemel, arvestuslikku netokasumit said vaid 300 ja enama piimalehmaga tootjad.

Tabel 2.1.11. Piimatootmise kasuminäitajad karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Näitajad	2010	2011	2012	2013	2014
Ettevõtjatulu (SE 420)	28 437	42 387	31 493	25 579	10 883
...<100 piimalehma	15 349	17 055	16 318	13 019	10 511
100-<300 piimalehma	65 788	122 177	83 038	41 509	-13 322
300-... piimalehma	195 541	336 986	203 964	223 863	55 759
Tasustamata tööjõukulu	11 850	12 087	12 879	13 084	13 892
...<100 piimalehma	13 274	13 611	14 378	14 552	15 968
100-<300 piimalehma	1 829	1 686	4 025	4 515	4 882
300-... piimalehma	935	353	0	1 250	876
Arvestuslik netokasum/-kahjum (SE 703)	16 587	30 300	18 613	12 495	-3 010
...<100 piimalehma	2 075	3 444	1 940	-1 533	-5 457
100-<300 piimalehma	63 958	120 491	79 014	36 994	-18 204
300-... piimalehma	194 605	336 633	203 964	222 613	54 884

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

2.1.4. Järeldused

Piimatootmise sotsiaal-majandusliku kaardistamise alusel saab järeldada järgmist:

- Piimatootmine on muutunud üha kontsentreeritumaks: suurtootmine laieneb, väiketootmine kahaneb.
- Perioodil 2010-2014 suurenes kogutoodangu ja toetuste struktuuris kogutoodangu osakaal ning vähenes toetuste osakaal, kulude struktuuris olulisi muudatusi aset ei leidnud.
- Kogutoodang kasvas tootja kohta võrdselt kogukulude kasvuga (60% perioodil 2010-2014).
- Peamisteks kuludeks on erikulud (söödad, täiendavad loomakasvatuse erikulud, väetised), pingereas järgnevad üldkulud (energia, masinate ja ehitiste korrashoid) ning tööjõukulud.
- Otsetoetustest on suurima osakaaluga ühtne pindalatoetus.
- Otsetoetusi saadi 2014. aastal tootja kohta kokku 15% vähem kui 2010. aastal. Toetused (SE 605) katsid 2014. aastal ühest tootja poolt kulutatud eurost 11 senti, sh otsetoetused katsid 7 senti.
- Kuludega toimetulekuks ja kasumiläveni jõudmiseks on vajalikud toetused, ainult oma toodangu toel ei suuda tootjad kompenseerida kõiki kulusid (perioodil 2010-2014 oli kogutoodang kogukulude katteallikaks 92–96% ulatuses).
- Perioodil 2010-2013 olid kasumiläve ületamiseks vajalikud nii ÜPT kui piimatootmise otsetoetused, proportsionaalselt oli kõige ulatuslikum mõju ÜPT-l. 2014. aastal ei piisanud kasumiläveni jõudmiseks otsetoetustest, see saavutati vaid täiendavate tuluallikate toel (st muud SE 605 toetused).
- Perioodil 2010-2014 oli ettevõtjatulu positiivne, selle tagasid toetused. Toetuste vähenedes oli tootjatel võimalik saada vähem omanikutulu. Kui võtta arvesse tasustamata tööjõukulu, siis 2014. aastal saadi arvestuslikku netokahjumit.

Karja suuruse gruppide lõikes saab täiendavalt välja tuua järgmist:

- Mida suurem on kari, seda suurem on tulu kujunemisel loomakasvatustoodangust saadava sissetuleku osatähtsus. Toetustega on vastupidi: mida väiksem on kari, seda suurem osatähtsus on tulu kujunemisel toetustel.
- Perioodil 2010-2014 suurenes suurtootjatel (üle 300 piimalehma) kogutoodang tootja kohta 15%-punkti enam kui väiketootjatel (alla 100 piimalehma).
- Suurema karjaga tootjate kulud on perioodil 2010-2014 kasvanud kiiremini kui väiketootjatel (v.a tööjõukulud).
- Alla 100 piimalehmaga tootjate kulude struktuuris on ülejäänud tootjatest suurema osatähtsusega energiakulud ning kulutused masinate ja ehitiste korrashoiule. Üle 300 piimalehmaga tootjatel on kulude struktuuris teistest tootjatest suurema osakaaluga tööjõukulud.
- Suurtootjate areng on olnud kuluefektiivsem, st nende kogutoodang piimalehma loomühiku kohta on perioodil 2010-2014 kasvanud kiiremas tempos kui kogukulud piimalehma loomühiku kohta.
- Tasustamata tööjõudu kasutavad enim väiketootjad.
- Väiksema karjaga tootjatel liikusid investeeringud vaatlusalusel perioodil langustrendil, suurtootjatel aga tõusutrendil.
- Väiketootjad saavad toetusi suurtootjatest suhteliselt enam. Näiteks 2014. aastal katsid SE 605 toetused ühest kulutatud eurost alla 100 piimalehmaga tootjatel kolm korda suurema osa kui üle 300 piimalehmaga tootjatel, seejuures oli otsetoetuste osas erinevus ca kahekordne.
- Alla 100 piimalehmaga tootjatel katab kogutoodang kogukulusid suuremal määral kui teistel tootjatel. Tootjatel, kelle kari jääb vahemikku 100 kuni 300 piimalehma, on perioodil 2010-2014 olnud kogukuludega toimetulek teiste suurusgruppidega võrreldes kehvem, seeläbi on vajadus toetuste järele olnud suurem. Üle 300 piimalehmaga tootjatel on kasumiläveni jõudmiseks olnud samuti vaja toetusi, kasumilävi saavutati perioodil 2010-2014 otsetoetustest eelkõige ÜPT toel. Kui täiendavalt arvestada tasustamata tööjõukuluga, mis kogukuludes ei kajastu, siis 2013. ja 2014. aastal ei piisanud väiksematel tootjatel ettevõtjatulust tasustamata tööjõukulu kompenseerimiseks tasustatud tööjõu palgatasemel (saadi arvestuslikku netokahjumit).

2.2. Lihaveisekasvatus

2.2.1. Kogutoodangu, toetuste ja kulude kirjeldus

Otsetoetused

Lihaveiste kasvatajatele on perioodil 2010-2013 makstud erinevaid otsetoetusi (vt tabel 2.2.1), seejuures keskmiselt tootja kohta enim ühtset pindalatoetust, millele järgnesid ammlehma kasvatamise, veise, põllumajanduskultuuri ning piima täiendav otsetoetus. Kolmel aastal on lihaveiste kasvatajatele makstud ka piimasektori eritoetust ning ühel aastal ute täiendavat otsetoetust. Kuna täiendavaid otsetoetusi 2014. aastal põllumajandustootjatele Eesti riigieelarvest ei makstud, siis said lihaveiste kasvatajad 2014. aastal vaid ühtset pindalatoetust ning vähesel määral ka piimasektori eritoetust. Aastate lõikes on ÜPT tootja kohta liikunud tõusutrendil. Kuni 2013. aastani suurenes ka piima täiendav otsetoetus, samas ammlehma kasvatamise, veise ning põllumajanduskultuuri täiendava otsetoetuse väljamaksed tootja kohta kahanesid olulisel määral, olles 2013. aastal pea kaks korda väiksemad 2010. aasta tasemest. Otsetoetusi saadi 2014. aastal tootja kohta kokku 29% vähem kui 2010. aastal.

Tabel 2.2.1. Lihaveiste kasvatajatele makstud otsetoetused 2010-2014
(keskmiselt tootja kohta, €)

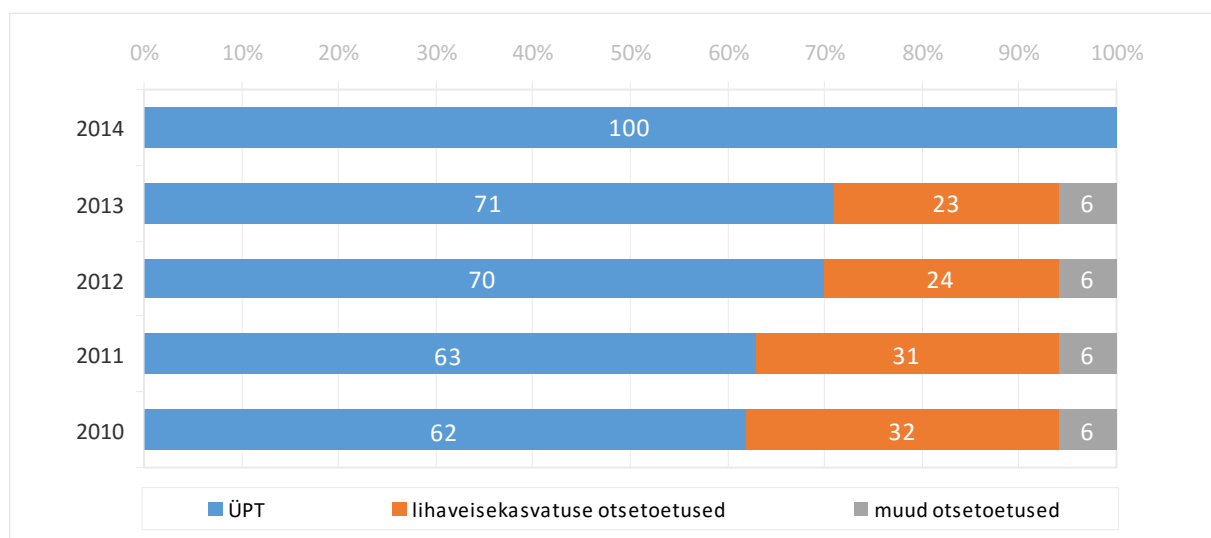
Otsetoetused	2010	2011	2012	2013	2014
Ühtne pindalatoetus	8 791	8 061	8 493	8 824	10 111
Ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus	3 014	2 505	2 434	2 170	0
Veise täiendav otsetoetus	1 574	1 415	520	617	0
Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus	599	371	236	35	0
Piima täiendav otsetoetus	321	457	500	701	0
Piimasektori eritoetus	2	0	0	9	3
Ute täiendav otsetoetus	2	0	0	0	0
Otsetoetused kokku*	14 304	12 809	12 183	12 356	10 114

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitarvuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Kui vaadelda lihaveiste kasvatajate poolt saadud otsetoetuste protsentuaalset jagunemist (vt joonis 2.2.1), siis suurima osakaaluga oli perioodil 2010-2014 ühtne pindalatoetus, mis suurenes aasta-aastalt valdkonnaspetsiifiliste otsetoetuste vähenemise arvelt ning saavutas 2014. aastal 100%-lise osakaalu, kui täiendavaid otsetoetusi ei makstud. Valdkonnaspetsiifiliste toetuste grupp (s.o ammlehma kasvatamise otsetoetus ning veise täiendav otsetoetus) kahanes 32%-lt aastal 2010 23%-ni 2013. aastal.

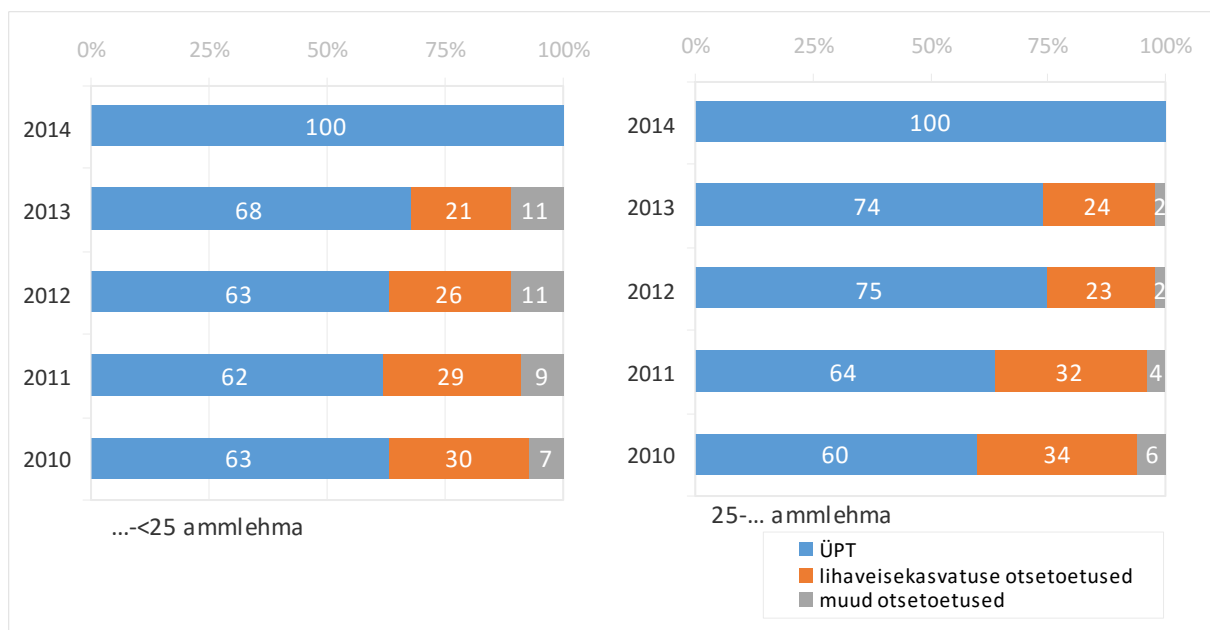
Joonis 2.2.1. Otsetoetuste jaotus lihaveisekasvatases 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Karja suuruse gruppide lõikes andmeid võrreldes on jooniselt 2.2.2 näha, et kuni 2013. aastani suurenes ÜPT osakaal kõigis gruppides, enim 25 ja enama ammlehmagaga tootjatel. Lihaveisekasvatuse valdkonnaspetsiifiliste otsetoetuste osakaal oli 2013. aastal kõrgeim suurematel (25 ja enama ammlehmagaga) tootjatel, seejuures oli aga nii nende kui ka muude täiendavate otsetoetuste (s.o piima ja põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus) osakaal aasta-aastalt vähenenud. Väiketootjate (alla 25 ammlehma) puhul saab täheldada pisut teistsugust arengut – valdkonnaspetsiifiliste otsetoetuste osakaal vähenes aasta-aastalt nii ÜPT kui ka muude otsetoetuste suurenemise arvel. Täiendavate otsetoetuste puudumisel oli 2014. aastal mõlema suurusgrupi ainsaks otsetoetuseks ÜPT. Karja suuruse gruppide lõikes on otsetoetuste absoluutväärtused esitatud lisa 2.4.

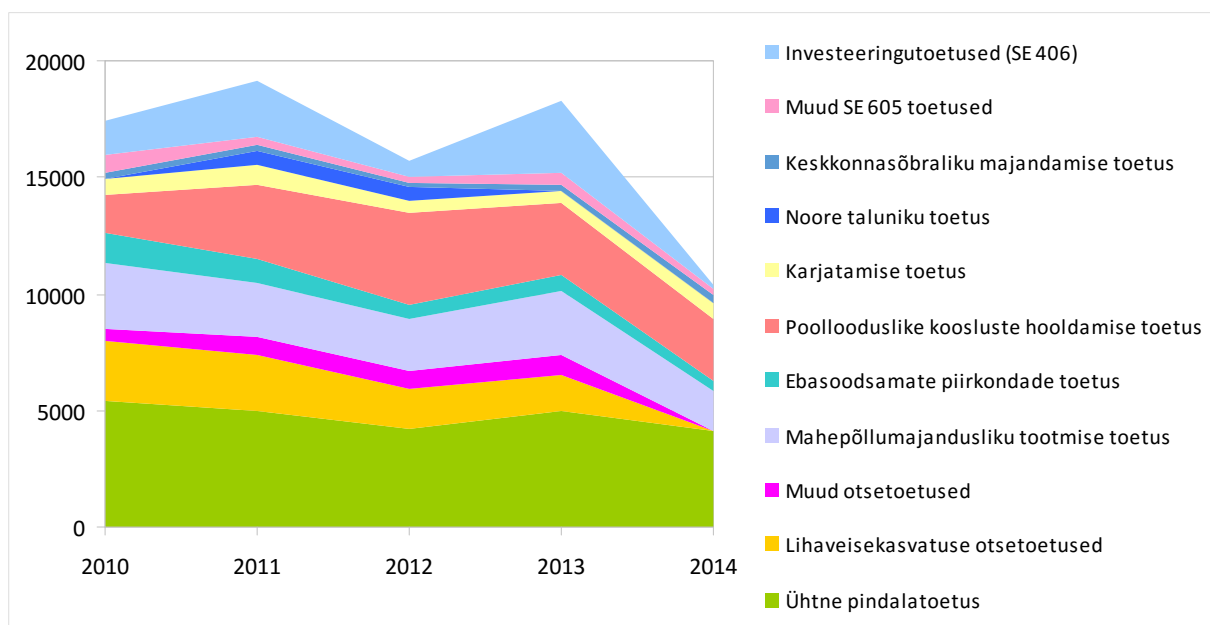
Joonis 2.2.2. Otsetoetuste jaotus lihaveisekasvatases karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

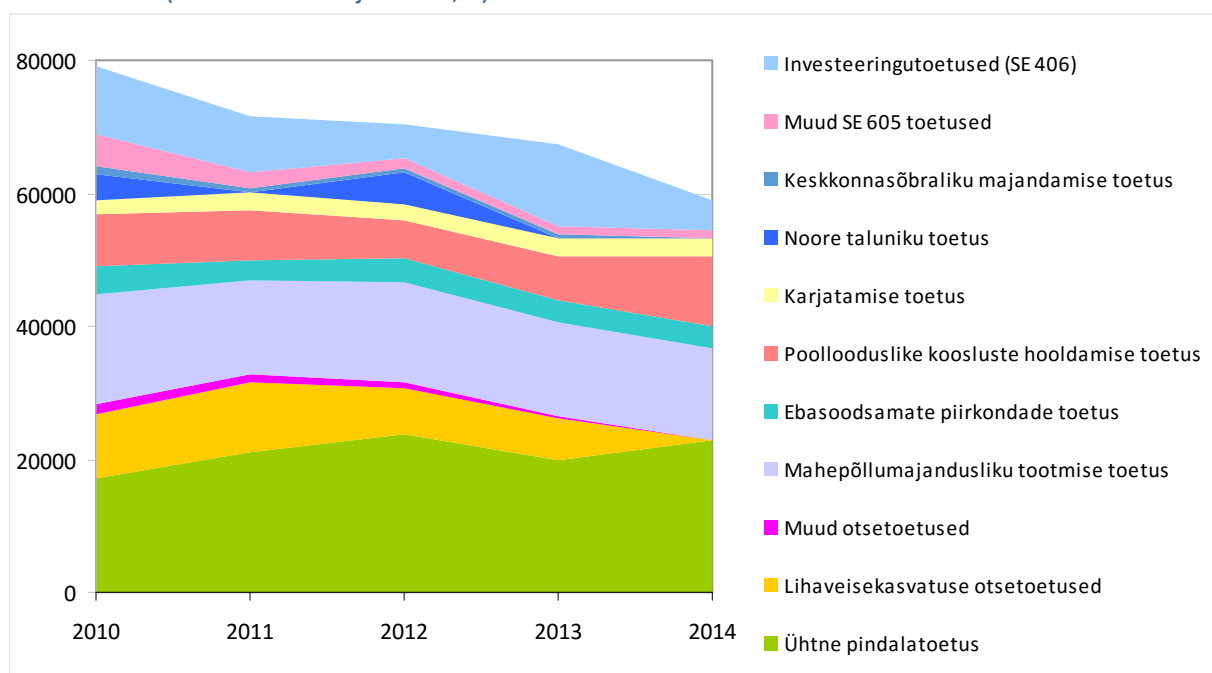
Lihaveiste kasvatajad on saanud teiste tootmistüüpide tootjatega võrreldes tunduvalt rohkem muid toetusi (st peale otsetoetuste, taoline muude toetuste kõrge osakaal oli veel vaid lamba- ja kitsekasvatatases). Joonistel 2.2.3 ja 2.2.4 toodud andmetest on näha, et muude toetuste hulgas olid mõlema karja suuruse grupi puhul kõige olulisemad mahepõllumajandusliku tootmise toetus ning poollooduslike koosluste hooldamise toetus.

Joonis 2.2.3. Alla 25 ammlehmaga lihaveiste kasvatajate saadud toetused 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Joonis 2.2.4. 25 ja enama ammlemaga lihaveiste kasvatajate saadud toetused 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Kogutoodang ja toetused

Järgnevalt on antud ülevaade lihaveisekasvatuse kogutoodangu ja toetuste kujunemisest perioodil 2010-2014. Tabelist 2.2.2 on näha, et keskmine kogutoodangu väärtus tootja kohta oli aastate lõikes üsna kõikumine, kuid trend oli langev. Viie aastaga kokku vähenes lihaveisekasvatuse kogutoodang 9%, samas toetuste summa tootja kohta (v.a investeeringutoetused) vähenes 23%. Vaadeldaval perioodil on kasvanud taimekasvatustoodang, mille osakaal kogutoodangus on viie aastaga kasvanud 7-punkti, andes 2014. aastal 50% kogutoodangust. Samal ajal on vähenenud loomakasvatustoodang, mille osakaal kogutoodangus vähenes 45%-lt 2010. aastal 40%-le 2014. aastal. Pea kogu loomakasvatustoodang saadi veisekasvatusest. Investeeringutoetusi maksti keskmiselt tootja kohta 2013. aastal 39% rohkem kui 2010. aastal, samas oli 2014. aastal maaelu arengukava programmiperioodi vahetumise tõttu, kui uued meetmed ei olnud veel avanenud, tegemist vaatlusperioodi madalaima näitajaga (-59% võrreldes 2010. aastaga).

Tabel 2.2.2. Lihaveiste kasvatajate kogutoodang ja toetused 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

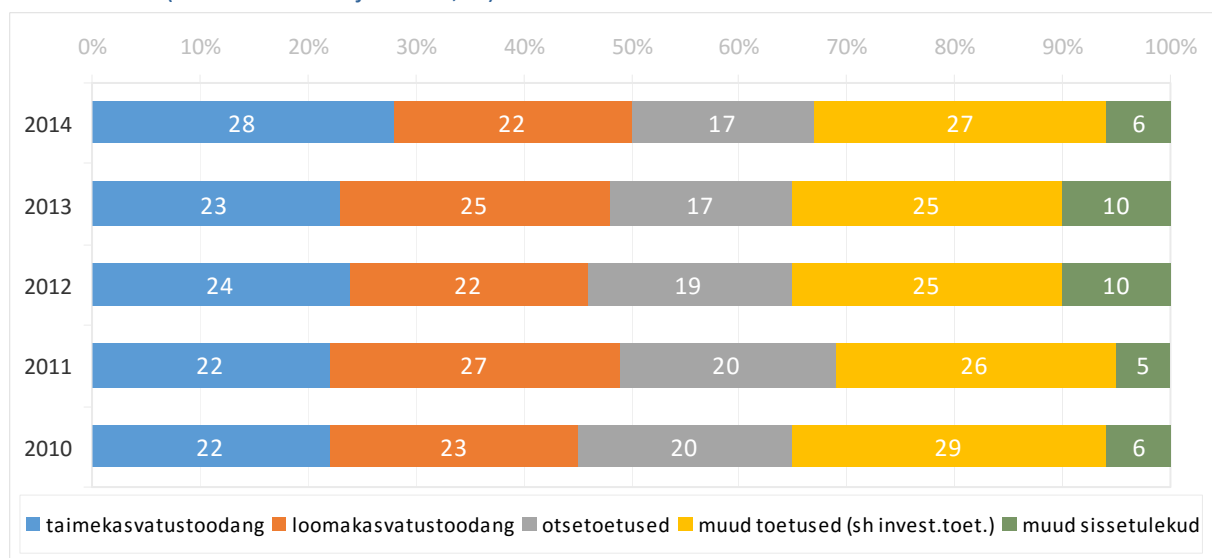
Näitajad	2010	2011	2012	2013	2014
Kogutoodang* (SE 131)	36 753	34 172	35 135	42 581	33 325
sh taimekasvatustoodang	15 692	13 847	15 027	16 548	16 615
sh loomakasvatustoodang	16 528	17 330	13 809	18 621	13 382
sh muud sissetulekud	4 534	2 996	6 299	7 411	3 328
Toetused* (SE 605)	31 416	25 578	26 177	25 605	24 315
sh otsetoetused	14 304	12 809	12 183	12 356	10 114
sh muud SE 605 toetused	17 112	12 770	13 994	13 249	14 201
Investeeringutoetused (SE 406)	3 964	3 505	1 590	5 503	1 623

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitavuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Perioodil 2010-2014 suurenes kogutoodangu ja toetuste struktuuris kogutoodangu ning vähenes toetuste osakaal (vt joonis 2.2.5). Kui 2010. aastal moodustasid toetused pea poole (49%), siis 2014. aastal 44%. Kui kõrvutada 2010. ja 2014. aastat, siis eelkõige suurenes taimekasvatustoodangu osakaal, otsetoetuste osakaal vähenes viie aasta jooksul 3%-punkti ning väiksemaks jäi ka ülejäänud toetuste osatähtsus (s.o ÜPP II samba toetused, investeeringutoetused jm).

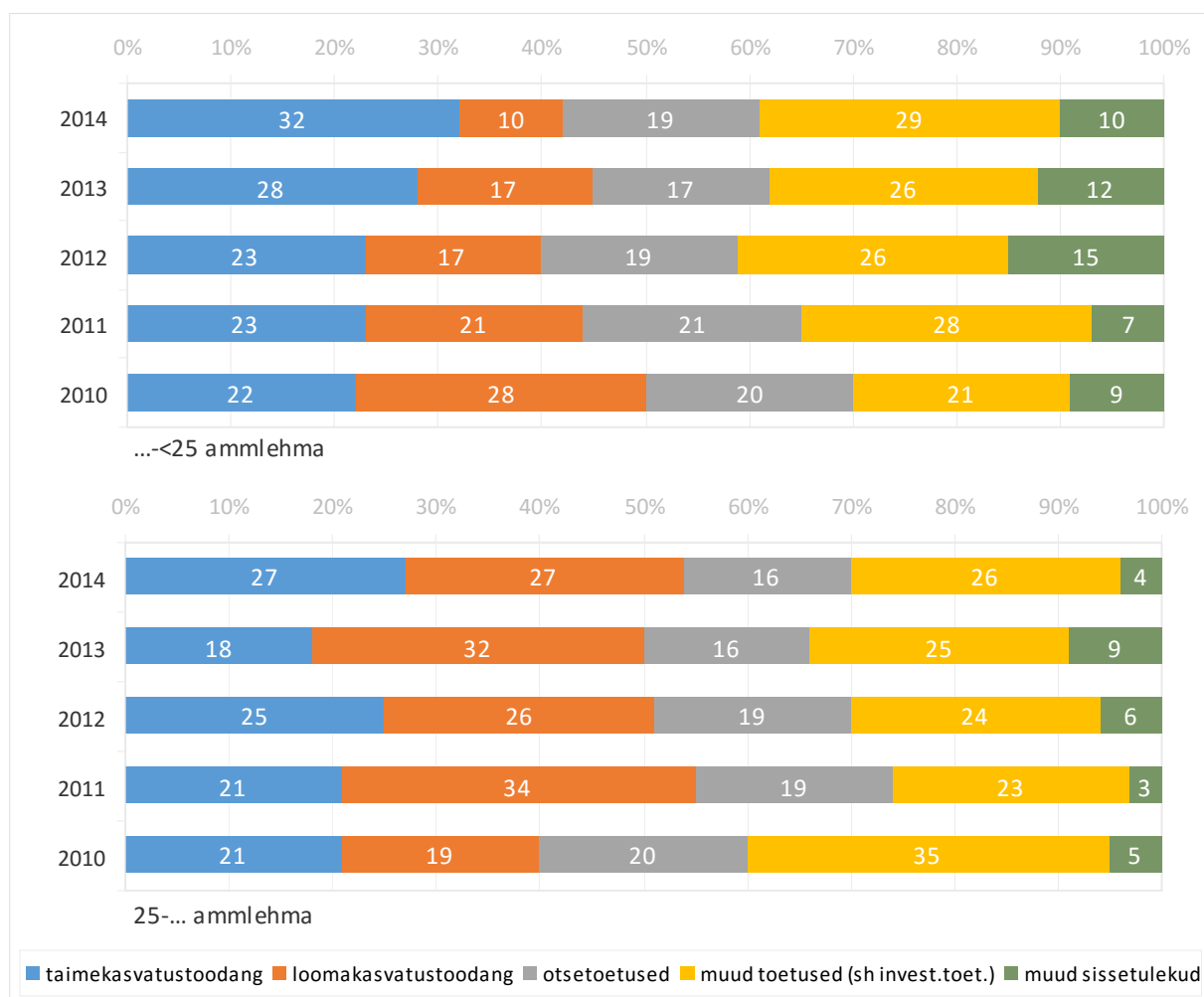
Joonis 2.2.5 Lihaveiste kasvatajate kogutoodangu ja toetuste jaotus 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Vaadates kogutoodangu ja toetuste jaotust karja suuruse gruppide lõikes, jäeldub, et suurema karja puhul on loomakasvatustoodangu osatähtsus suurem (vt joonis 2.2.6), taimekasvatustoodang ning muud sissetulekud on väiksema osakaaluga. Väiketootjate puhul on tegevus oluliselt enam hajutatud, aasta-aastalt on vähenenud loomakasvatustoodangu osatähtsus, kasvanud aga taimekasvatustoodangu osakaal. Toetuste osakaal on väiksema karja puhul mõnevõrra suurem kui suure karja pidamisel. Kui alla 25 ammlahmaga karjakasvatajate kogutoodangu ja toetuste struktuuris moodustasid otsetoetused 2014. aastal 19%, siis üle 25 ammlahmaga karja puhul oli see näitaja 16% (muude toetuste puhul, kuhu kuuluvad muud SE 605 toetused ning investeeringutoetused, vastavalt 29% ja 26%).

Joonis 2.2.6. Lihaveiste kasvatajate kogutoodangu ja toetuste jaotus karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kulud

Kogutoodangu ja toetuste andmete kõrval on järgnevalt esitatud ülevaade kuludest (toodud tabelis 2.2.3). Lihaveisekasvatuse peamiseks kuludeks erikulud, milles sööda ja täiendavate loomakasvatuse erikulude kõrval on olulised ka taimekasvatuse erikulud ning kulud seemnetele ja väetistele. Siiski olulisimaks kuluartikliks on sööt karjatatavatele loomadele (üle 80% erikuludest). Kulude pingereas asuvad teisel kohal üldkulud, milles energiale (kütus, elekter jmt) kulutatu osakaal on peaaegu 40%. Kolmandaks oluliseks kululiigiks on kulum. Lihaveisekasvatuse kogukulud kasvasid perioodil 2010-2014 keskmiselt 11% tootja kohta, seejuures oli kogukulude muutuse dünaamika karja suurusegruppide lõikes erinev. Väikeste (alla 25 ammlahmaga karjade) puhul kogukulu kahanes aastatel 2010-2014 keskmiselt 21% tootja kohta. Samal ajal suuremate (enam kui 25 ammlahmaga) karjade puhul kasvasid kogukulud keskmiselt 23% tootja kohta.

Tabel 2.2.3. Lihaveiste kasvatajate kulud 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

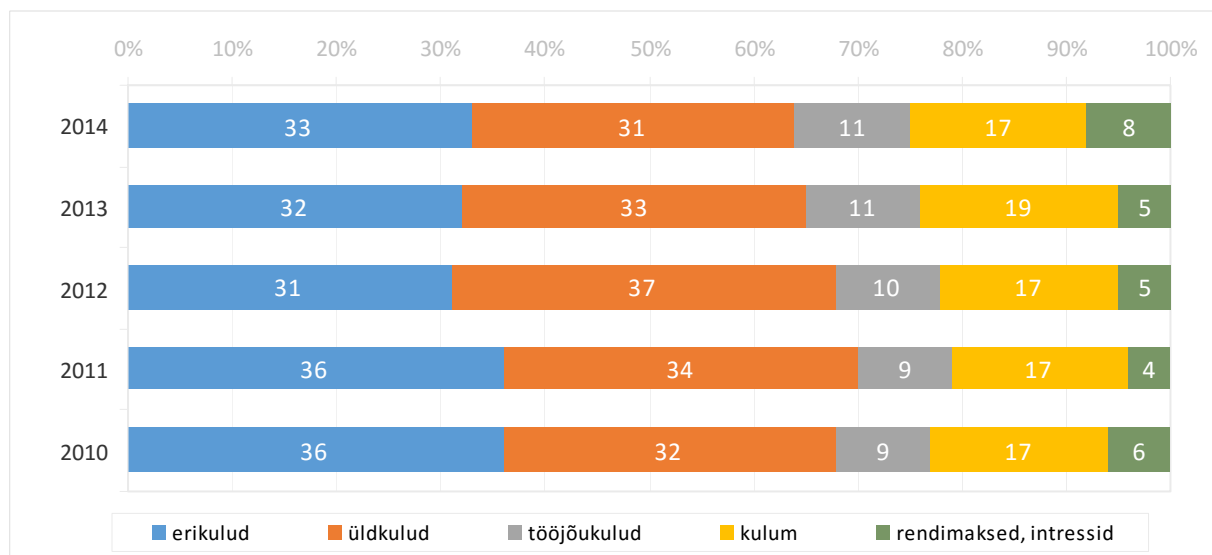
Kulud	2010	2011	2012	2013	2014
Erikulud (SE 281)	18 754	18 143	15 712	19 513	19 086
sh söödad	16 085	14 619	12 909	15 510	16 148
sh taimekasvatuse erikulud	888	776	714	1 655	938
sh seemned ja istikud	731	583	775	658	603
sh loomakasvatuse erikulud	613	1 023	763	1 020	1 084
sh väetised	191	855	416	574	80
Üldkulud (SE 336)	16 574	17 201	18 852	20 363	17 569
sh energia (kütus, elekter jmt)	6 297	5 896	6 832	7 109	6 529
sh masinate ja ehitiste korrashoid	4 801	4 972	4 746	5 355	4 196
Kulum (SE 360)	8 593	8 837	8 920	12 002	10 015
Tööjõukulud (SE 370, k.a sotsiaalmaks)	4 716	4 589	4 860	6 794	6 112
Rendimaksud (SE 375)	1 174	764	1 261	1 297	2 381
Intressid (SE 380)	1 643	1 359	1 285	1 685	1 967
Kogukulud* (SE 270)	51 454	50 894	50 888	61 655	57 130

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitarvuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Kulude struktuur perioodil 2010-2014 oluliselt ei muutunud (vt joonis 2.2.7). Kolmandiku kuludest moodustasid erikulud, kolmandiku üldkulud ning kolmandiku tööjõukulud, kulum, rendimaksud ja intressid kokku, kusjuures ka viimati mainitute osakaal kogukuludes on viie aasta jooksul püsinud stabiilsena.

Joonis 2.2.7. Lihaveiste kasvatajate kulude jaotus 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

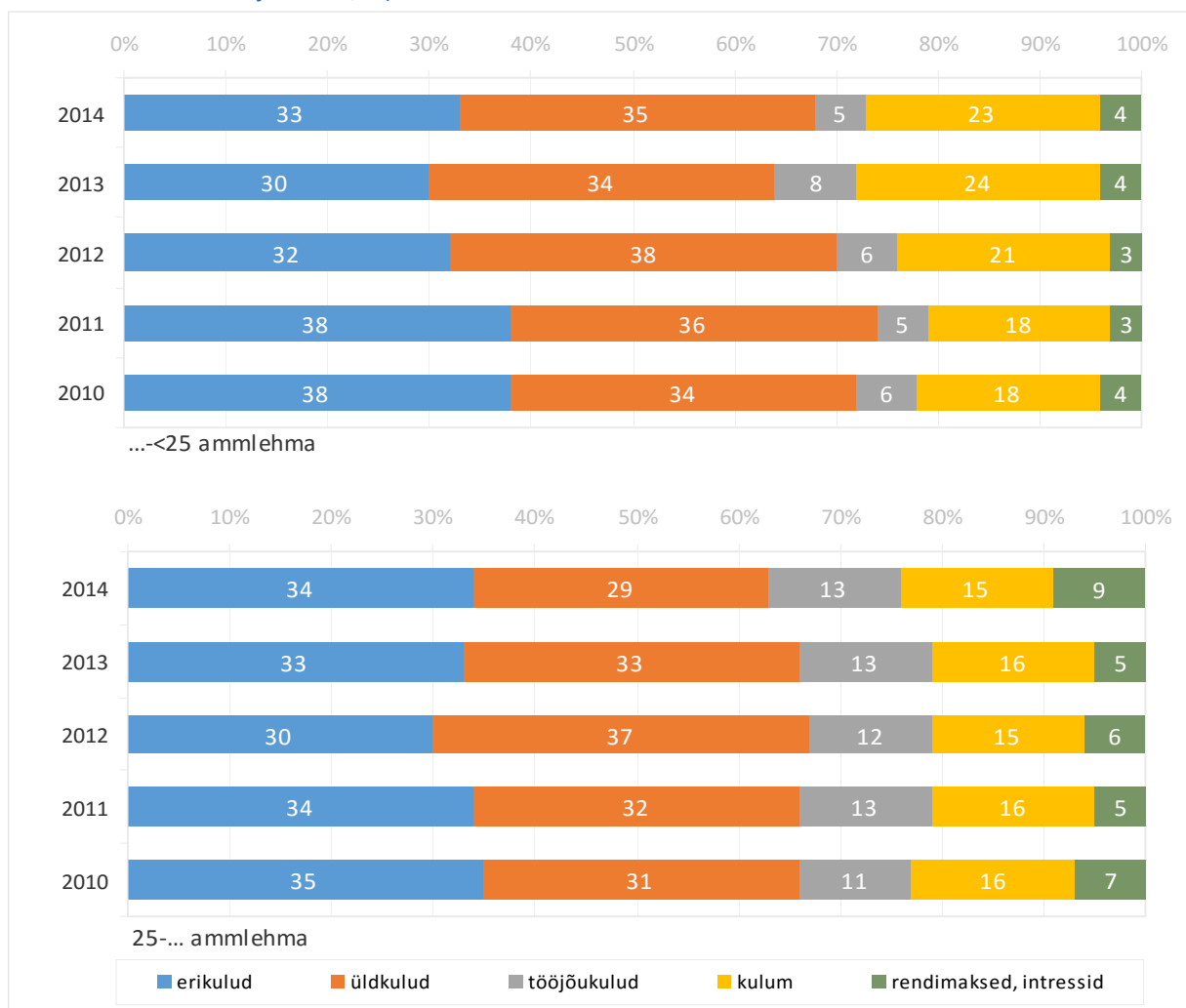

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Karja suuruse gruppide lõikes saab välja tuua, et väiksematel lihaveiste kasvatajatel (alla 25 ammlahma) moodustasid üldkulud perioodil 2010-2014 kogukuludest ca 3%-punkti rohkem kui suurematel kasvatajatel (vt joonis 2.2.8). Suurem erinevus oli aga tööjõukulul, mille osakaal kogukuludes oli suurematel karjakasvatajatel kaks korda kõrgem. Väikekarjakasvatajad kasutavad suurtega võrreldes vähem tasustatud tööjõudu. 2014. aastal oli alla 25 ammlahmaga karjakasvataja kohta keskmiselt

0,90 aastaühikut tasustamata ja 0,15 aastaühikut tasustatud tööjõudu, samas üle 25 ammlahmaga karjakasvataja kohta oli tasustamata tööjõudu 0,97 aastaühikut ning tasustatud tööjõudu 1,22 aastaühikut.

Joonis 2.2.8. Lihaveiste kasvatajate kulude jaotus karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

2.2.2. Sotsiaal-majanduslik areng

Veisekasvatuse struktuur

Statistikaameti andmete alusel saab jälgida veisekasvatuse⁴ struktuurimuutusi perioodil 2010-2013. Andmete analüüs näitab, et vähemaks on jäänud väiksema karja suurusega majapidamisi, samas kasvanud on majapidamiste arv, kus on üle 30 veise (vt tabel 2.2.4). Veiste arvu muutusi võrreldes ilmneb aga, et vaatamata sellele, et väiksemates majapidamistes on veiste arv vähenenud, siis keskmine karja

⁴ Statistikaameti andmetel on võimalik välja tuua struktuurimuutused eraldi veiste ja lüpsilehmade osas. Siinkohal on vaatluse all veiste kasvatamise struktuurimuutused. Lüpsilehmade osas on struktuurimuutusi vaadeldud piimatootmist käsitlevas 2.1.2 alapeatükis.

suurus on kasvanud, st kasvatajate arv on loomade arvust kiiremini vähenenud. Üle 30 veisega karjades on loomade arv suurenenud, ent seda proportsionaalselt kasvatajate arvuga, keskmine karja suurus selles grupis muutunud ei ole. Aastaks 2013. oli veisekasvatuses väiketootjate arv vähenenud 913 võrra, mille põhjal saab tõdeda, et veisekasvatus on muutunud kontsentreeritumaks.

Tabel 2.2.4. Veisekasvatuse struktuuri muutus 2010-2013

Karja suuruse grupp (veiste arv)	Majapidamiste arv			Veiste arv		
	2010	2013	Muutus 2013/10, %	2010	2013	Muutus 2013/10, %
Kokku*	4 620	3 816	-17	241 025	261 900	9
...-<30	3 602	2 689	-25	23 428	20 999	-10
30-...	1 018	1 127	11	217 597	240 900	11

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitarvuga.

Allikas: Statistikaamet, EKI arvutused

Statistikaameti põllumajandusstatistika andmed ei võimalda veisekasvatuse all eraldi uurida lihavesikasvatuse struktuuri muutusi. Eraldi lihavesiste kohta saab kasutada PRIA loomade registri andmeid, mille kohaselt oli Eestis 2010. aasta 31. detsembri seisuga 39 608 lihaveist, 2015. aasta 31. detsembri seisuga oli registrisse kantud 66 303 lihaveist (vt tabel 2.2.5). Seega viie aastaga suurenes nende arv 26 695 looma võrra ehk 67%. Väiketootjate arv on vaadeldaval perioodil suurenenud 34% ning nende kasvatatavate lihavesiste arv 45%. Seega on keskmine loomade arv väiketootja karjas kasvanud viie aastaga 8%. 25 ja enama ammlehmaga karjakasvatajate arv ning loomade arv nende karjas on viie aastaga kahekordistunud. Seega keskmine loomade arv karjas on jäänud samaks, mis näitab, et suurtootmine on laienenud kasvatajate arvukuse tõusu tõttu. Vaatamata sellele, et lihavesikasvatuse on palju väiketootjaid, muutub see valdkond järjest kontsentreeritumaks. Kui 2010. aastal oli 45% kõigist lihavesistest suurkarjades, kus oli 25 ja enam ammlehma, ning 47% väiketootjate pidada, kellel oli alla 25 ammlehma (ülejäänud lihavesiseid peeti ammlehmadeta karjades), siis 2015. aastal kuulus suurkarjadesse 55% kõigist Eestis registreeritud lihavesistest ning väiketootjate karja osakaal oli langenud 41%-le.

Põhiliseks lihavesikasvatuse piirkonnaks Eestis on mandri lääneosa ning saared, kus on lihavesiste karjatamiseks piisavalt looduslikke karjamaid ja alvare, mis piimakarja pidamiseks ei sobi. PRIA andmetel oli 2015. aasta 31. detsembri seisuga Saaremaal 9 662, Läänemaal 7 931, Pärnumaal 6 437 ja Hiiumaal 4 086 lihaveist, mis moodustas 42% kogu Eesti lihavesisekarjast.

Tabel 2.2.5. Lihavesikasvatuse struktuuri muutus 2010-2015

Karja suuruse grupp	Loomapidajate arv			Lihavesiste arv		
	2010	2015	Muutus 2015/10, %	2010	2015	Muutus 2015/10, %
Kokku	39 608	66 303	67
...-<25 ammlehma	989	1 329	34	18 565	26 929	45
25-... ammlehma	131	264	102	17 982	36 219	101
ammlehmadeta	3 061	3 155	3

Allikas: PRIA (seisuga 31.12.10 ja 31.12.15), EKI arvutused

Kulude-tulude analüüs

Kulude-tulude analüüs on esitatud FADN andmetele tuginedes. Lihaveisekasvatavate kogutoodangu, kulude ning saadud toetuste dünaamikat peegeldab tabel 2.2.6, kust on näha, et viie aasta jooksul (2010-2014) vähenes kogutoodang tootja kohta 9%, kogukulud aga kasvasid 11%. Suurenenud on taimekasvatustoodang, samas vähenenud loomakasvatustoodang. Kuludest on perioodil 2010-2014 suurenenud tootja kohta kõige rohkem rendimaksud ja intressid (rendimaksud kahekordistusid, intressid kasvasid 20%) ning tööjõukulud (sh sotsiaalmaks). 30% rohkem oli vaja maksta 2014. aastal 2010. aastaga võrreldes töötasudeks (sh sotsiaalmaksuks). Kulutused kulumile tõusid viie aasta jooksul 17%, ent investeeringud on aastatega oluliselt vähenenud. Üldkulud on lihaveisekasvatases suurenenud viie aastaga 6%, seejuures enim tõusid kulutused lepingulistele töödele (19%) ja muud üldkulud (32%). Erikulud suurenesid 2%, sh loomakasvatuse erikulud kasvasid 3% ja taimekasvatuse erikulud vähenesid 11%. Kasvas omatoodetud sööda kasutamine, kulutused ostetud söödale vähenesid pea kaks korda. Toetused vähenesid keskmiselt 27% põllumajandustootja kohta, kuna 2014. aastal puudusid täiendavad otsetoetused ning MAK 2014-2020 programmiperioodi algusega seoses vähenesid ka muud SE 605 toetused, samuti investeeringutoetused.

Karja suuruse gruppide lõikes on kogutoodangu, kulude ning toetuste andmed toodud lisa 2.5 ning tabelist 2.2.6 saab ülevaate perioodi 2010-2014 muutustest. Kogutoodangu võrdlus toob välja, et karja suurusgruppide lõikes olid muutused täiesti erinevad: kui suurtootjatel kogutoodang tootja kohta perioodil 2010-2014 pea veerandi võrra suurenes, siis väiketootjatel see hoopis vähenes 55%. Üle 25 ammlahmaga karjadel suurenes loomakasvatustoodang tootja kohta viie aasta jooksul 35%, samas alla 25 ammlahmaga karjadel vähenes see 82%. Otsetoetuste vähenemine on oluliselt rohkem mõjutanud väiksemate tootjate tegevust – valdkonnaspetsiifilistest toetustest ilma jäämine 2014. aastal on järsult vähendanud ettevõtete toimetulekut ning põhjendatust tegeleda lihaveisekasvatusega.

Ka kulude võrdlus näitab karja suuruse grupist olenevalt väga erinevaid muutusi: üle 25 ammlahmaga karjakasvatavate kulutused on viie aastaga suurenenud 23%. Erikulud suurenesid selles suurusgrupis 18%, ajendatuna eelkõige loomakasvatuse erikulude suurenemisest. Seejuures kulud karjatavate loomade söödale suurenesid 16%, enam kui kahekordistusid muud loomakasvatuse erikulud. Üle 25 ammlahmaga karjakasvatavad on oluliselt rohkem kulutanud tööjõule (kasv 42%), suurenenud on ka kulutused kulumile (kasv 21%), ent investeeringud on kordades vähenenud. Üle 25 ammlahmaga karjakasvatavate puhul rendimaa kasutus oluliselt ei vähenenud, ent rendimaksud kahekordistusid. Toetusi saadi 2014. aastal põllumajandustootja kohta 25% vähem kui 2010. aastal, langus leidis aset kõigis toetuste gruppides (otsetoetused, muud SE 605 toetused ning investeeringutoetused).

Kuni 25 ammlahmaga tootjatel on kulutused 21% vähenenud. Kulude poolel vähenesid erikulud 33%, sh taimekasvatuse erikulud 49% ning loomakasvatuse erikulud 31%. Seejuures kulud karjatavate loomade söödale vähenesid 33%, kulud ostetud söödale vähenesid 66%. Kulutused tööjõule vähenesid viie aastaga 37%. Selles suurusgrupis kulum suurenenud ei ole. 2014. aastal peatusid ka investeeringud, kulum arvestati varasemate aastate investeeringute pealt. Kõik see viitab asjaolule, et antud suurusgrupis on viie aastaga tootmist vähendatud. Kuni 25 ammlahmaga karjakasvatavate rendimaa kasutus vähenes vaadeldaval perioodil pea kolmandiku (28%). Toetuste langustrend oli kiirem kui suurtootjatel nii otsetoetuste kui investeeringutoetuste osas, kokku saadi 2014. aastal põllumajandustootja kohta 40% vähem toetusi.

Tabel 2.2.6. Lihaveiste kasvatajate kogutoodangu, toetuste ja kulude muutused karja suuruse gruppide lõikes 2014/2010 (keskmiselt tootja kohta, %)

Näitajad	Kogu lihaveisekasvatus*	Karja suuruse grupp (ammlehmade arv)	
		...<25	25-...
Kogutoodang (SE 131)	-9	-55	24
taimekasvatustoodang	6	-28	23
loomakasvatustoodang	-19	-82	35
muud sissetulekud	-27	-41	-11
Toetused	-27	-40	-25
otsetoetused	-29	-52	-19
muud SE 605 toetused	-17	-18	-23
investeeringutoetused (SE 406)	-59	-85	-55
Kogukulud (SE 270)	11	-21	23
erikulud	2	-33	18
sh söödad karjatatavatele loomadele	10	-33	16
üldkulud	6	-17	14
sh energia (kütus, elekter jmt)	4	-6	2
tööjõukulud (k.a sotsiaalmaks)	30	-37	42
kulum	17	0	21
rendimaksud	103	11	111
intressid	20	-24	29

* FADN andmestikus on tootmistüüpide koondandmed kaalutud tootjate majandusliku suuruse järgi, mitte karja suuruse järgi.
Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Investeeringud vähenesid vaadeldaval perioodil (2010-2014) mõlemas suurusgrupis 46%. Viie aastaga vähenesid pikaajalised kohustused väikekasvatajatel 75% ning intressikulud 24%. Samal ajal suuremate (25 ja enam ammlehmaga) karjakasvatajate pikaajalised kohustused kasvasid 27% ning intressikulud kasvasid 29%.

Kokkuvõtvalt, suurematel lihaveisekasvatajatel (25 ja enam ammlehma) kasvasid aastatel 2010-2014 nii toodang kui ka kulud. Toodang kasvas viie aastaga 24%, seejuures loomakasvatustoodang 35%, kulud 23% ja toetusi saadi 25% vähem. Väikestel lihaveisekasvatajatel (kuni 25 ammlehma) kahanes nii toodang kui ka tootmisele tehtavad kulud. Nende kogutoodang vähenes viie aastaga 55%, seejuures loomakasvatustoodang 82%, kulud vähenesid 21% toetusi saadi 40% vähem. On ilmne, et lihaveisekasvatus koondub suurematesse karjadesse.

Tabelist 2.2.7 on näha, et tasustamata tööjõudu kasutatakse lihaveisekasvatustes suhteliselt palju, ent üldine trend on langev. Jooniselt 2.2.9 paistab selgelt välja, kuivõrd erinev on tööjõu kasutamine väiketootja ja suurtootja omavahelises võrdluses. Kui alla 25 ammlehmaga tootja kasutas 2014. aastal tööjõudu kokku 1,05 aastaühikut, seejuures kasutati peamiselt tasustamata tööjõudu (osakaal 86%), siis üle 25 ammlehmaga tootja 2,19 aastaühikut, millest tasustamata tööjõu osakaal oli 44%, s.o pea kaks korda vähem kui väikekarjade puhul. Seejuures on tööhõive kõigis karja suurusgruppides viie aastaga vähenenud (st tööjõu aastaühikuid on olnud tootja kohta vähem).

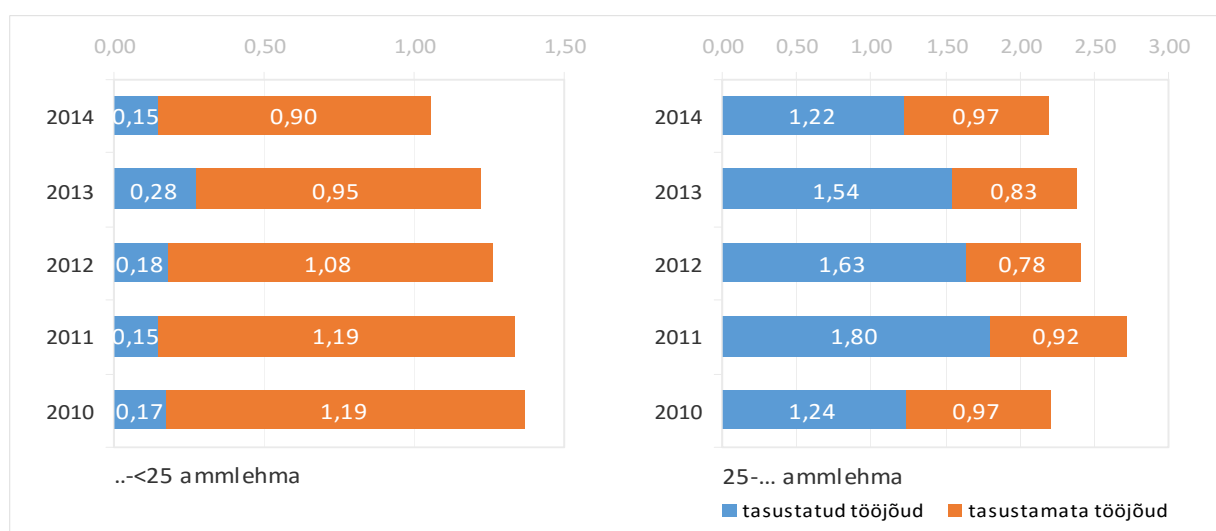
Tabel 2.2.7. Tööhõive lihaveisekasvatuses 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta aastaühikutes)

Töäjõud	2010	2011	2012	2013	2014
Tasustamata töäjõud	1,13	1,14	1,01	0,92	0,92
Tasustatud töäjõud	0,48	0,46	0,50	0,60	0,49
Töäjõud kokku (SE 010)	1,61	1,60	1,51	1,52	1,41

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Üle 25 ammlahmaga lihaveisekasvatajad kasutasid tasustatud töäjõudu küll väiksematest kasvatajatest rohkem, ent selle osakaal ei ole perioodil 2010-2014 oluliselt muutunud. Töäjõu kallinemise tõttu on aga töäjõukulud (koos sotsiaalmaksuga) märkimisväärselt tõusnud.

Joonis 2.2.9. Tööhõive lihaveisekasvatuses karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta aastaühikutes)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Majandusnäitajate arvestamine loomühikule (LÜ) minimeerib karja suuruse muutumise mõju tootmisüksuse majandustulemustele. Aastatel 2010-2014 suurenes kogutoodang veise LÜ kohta järjepidevalt kuni 2014. aastani (vt tabel 2.2.8), mil toodang langes aasta varasemaga võrreldes 26%. Seejuures eriti järsult langes tootmine aastaga väiksemates kuni 25 ammlahmaga farmides (-42%), suuremates 25 ja enama ammlahmaga farmides oli toodangu aastane langus väiksem (-18%).

Väiksemate lihaveisekasvatajate kogutoodang veise LÜ kohta oli kuni 2013. aastani pisut suurem kui suurematel kasvatajatel, ent 2014. aastal olukord pöördus. Samal ajal olid nii vahetarbimine (üld- ja erikulude summa) kui ka kogukulud veise LÜ kohta kogu vaatlusaluse perioodi vältel väiksematel lihaveisekasvatajatel mõnevõrra kõrgemad. Suuremate karjade pidamine on osutunud efektiivsemaks.

Töäjõukulud veise LÜ kohta kasvasid mõlemas suurusgrupis kuni 2014. aastani, mil järgnes langus. Eriti drastiliselt langes näitaja kuni 25 ammlahmaga suurusgrupis (-48%). 25 ja enama ammlahmaga grupis langesid töäjõukulud LÜ kohta 2014. aastal 2013. aastaga võrreldes 11%. Aastatega on oluliselt suurenenud ka töäjõukulude erinevus karja suurusgruppide vahel: kui 2010. aastal tegid suuremad kasvatajad töäjõule 1,6 korda suuremaid kulutusi kui väikekarjakasvatajad, siis 2014. aastal oli erinevus juba 2,5-kordne.

Tabel 2.2.8. Lihaveisekasvatuse kogutoodangu ja kulude ühikunäitajad karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Suhtarvud*	2010	2011	2012	2013	2014	Muutus 2014/2010 %
Kogutoodang (SE 131) veise LÜ kohta	779	857	949	967	715	-8
...<25 ammlehma	991	837	1 010	1 045	608	-39
25-... ammlehma	646	875	909	917	754	17
Kogukulud (SE 270) veise LÜ kohta	1 090	1 276	1 375	1 400	1 225	12
...<25 ammlehma	1 143	1 302	1 382	1 543	1 240	8
25-... ammlehma	1 058	1 252	1 371	1 309	1 220	15
Vahetarbimine (SE 275) veise LÜ kohta	749	886	934	905	786	5
...<25 ammlehma	821	962	964	986	841	2
25-... ammlehma	704	817	914	854	766	9
Tööjõukulud (SE 370) veise LÜ kohta	100	115	131	154	131	31
...<25 ammlehma	72	65	85	120	63	-13
25-... ammlehma	117	161	162	176	156	33
Kulum (SE 360) veise LÜ kohta	182	222	241	272	215	18
...<25 ammlehma	206	238	295	376	283	37
25-... ammlehma	167	206	205	207	189	13
Rendimaksud (SE 375) veise LÜ kohta	25	19	34	29	51	104
...<25 ammlehma	15	15	16	21	23	53
25-... ammlehma	31	23	46	35	61	97
Intressid (SE 380) veise LÜ kohta	35	34	35	38	42	20
...<25 ammlehma	29	23	21	40	30	3
25-... ammlehma	39	45	44	37	47	21

* FADN meetodika järgi on pullmullikas (1-2 a) 0,7 LÜ, lehmmullikas (1-2 a) 0,7 LÜ, pull (>2 a) 1,0 LÜ, tõumullikas 0,8 LÜ, nuummullikas 0,8 LÜ, muu veis (<1 a) 0,4 LÜ, muu veis 0,8 LÜ.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Lihaveisekasvatuses on põllumajandusmaa kasutus aasta-aastalt vähenenud. Vähenenud on ka rendimaa pind, ent selle osakaal kasutatavas põllumajandusmaas on aastatega suurenenud. Rendimaksud LÜ kohta on vaadeldaval perioodil kahekordistunud, põhjuseks rendimaa suur osakaal (70% kasutatavast põllumajandusmaast) ja rendihindade tõus. Toodud olukord on iseloomulik nii suuremate kui ka väiksemate veisekasvatajate maa kasutusele ning peegeldab mõlema suurusgrupi rendikulude muutumist. Rendimakseteks tehtavad ühikukulud on alla 25 ammlehmaga tootjate puhul keskmiselt kaks korda väiksemad kui suurematel tootjatel (väiketootjatel on omandis oleva maa osakaal suurem).

Investeeringuid tootmistegevusse peegeldab kulumi kasv LÜ kohta, mis on väiksematel lihaveisekasvatajatel olnud kiirem (viie aastaga 37%) kui suuritel (kasv 13%). Väikestel tootjatel on ka kulum LÜ kohta kõrgem kui suurematel tootjatel. Investeeringud veise LÜ kohta kasvasid mõlemas suurusgrupis 2014. aastani, mil järgnes järsk langus. Väiksemas suurusgrupis investeerimine soikus ning suuremas vähenesid investeeringud LÜ kohta 46% perioodil 2010-2014.

Otsetoetuste analüüs

Otsetoetuste mõju analüüsi jaoks on järgnevalt kasutatud FADN andmestikku ning vaadeldud, kui võrd olulised on otsetoetused tootjate jaoks sõltuvalt karja suurusgrupist. Kui võrrelda otsetoetuste summasid veise loomühiku kohta, mis on toodud tabelis 2.2.9, siis järeldub, et suurema karja puhul on tootjad saanud LÜ kohta väiksemas mahus otsetoetusi. Otsetoetuste võrdlusel karja suuruse gruppide lõikes kasutatava põllumajandusmaa pindala kohta on aga näha, et suurema karjaga tootjad on hektari kohta saanud mõnevõrra enam toetust kui väiketootjad. Vaatlusalusel perioodil on otsetoetuste ühikunäitajad vähenenud mõlemas suurusgrupis (kiiremini väiketootjatel).

Tabel 2.2.9. Otsetoetuste ühikunäitajad lihaveisekasvatuses karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Suhtarvud	2010	2011	2012	2013	2014	Muutus 2014/2010, %
Otsetoetused veise LÜ kohta*	303	321	329	280	217	-28
...-<25 ammlahma	334	347	352	319	220	-34
25-... ammlahma	284	298	314	256	216	-24
Otsetoetused kasutatava põllumajandusmaa hektari kohta	98	102	105	110	82	-16
...-<25 ammlahma	97	100	96	106	72	-26
25-... ammlahma	99	105	113	113	87	-12

* FADN meetoodika järgi on pullmullikas (1-2 a) 0,7 LÜ, lehmmullikas (1-2 a) 0,7 LÜ, pull (>2 a) 1,0 LÜ, tõumullikas 0,8 LÜ, nuumullikas 0,8 LÜ, muu veis (<1 a) 0,4 LÜ, muu veis 0,8 LÜ.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Toetuste rolli hindamiseks on teise lähenemisena vaadatud, milline osa ühest kulutatud eurost kaeti toetustega. Tabelis 2.2.10 toodud andmed kinnitavad, et iga kulutatud euro kohta saadud toetuste suuruses karja suurusgrupiti lihaveisekasvatuses suuri erinevusi ei ole, siiski on enamikel vaatlusalustel aastatel katnud toetused väiketootjatel iga kulutatud euro kohta mõne sendi võrra enam kui suurtootjatel (seda nii kõigi SE 605 toetuste kui eraldi otsetoetuste arvestuses).

Tabel 2.2.10. Toetuste ja kogukulude suhe lihaveisekasvatuses karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Suhtarvud	2010	2011	2012	2013	2014
Otsetoetused 1€ kogukulude kohta	0,28	0,25	0,24	0,20	0,18
...-<25 ammlahma	0,29	0,27	0,25	0,21	0,18
25-... ammlahma	0,27	0,24	0,23	0,20	0,18
Toetused (SE 605) 1€ kogukulude kohta	0,61	0,50	0,51	0,42	0,43
...-<25 ammlahma	0,55	0,55	0,57	0,43	0,44
25-... ammlahma	0,65	0,46	0,48	0,41	0,42

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

2.2.3. Toetuste mõju stsenaariumid

Stsenaariumid

Kasutades FADN andmestikku saab analüüsida, kuidas on toetuste maksmine mõjutanud lihavede kasvatajate toimetulekut, kas ilma toetusteta suudetaks katta oma kogutoodanguga kogukulusid ning mil määral suurendavad toimetulekut otsetoetused.

Tabelis 2.2.11 on esitatud erinevad stsenaariumid, mil määral on lihavede kasvatajad suutnud kogutoodanguga ja erinevate toetustega katta tootmistegevuse kogukulusid. Kui tabelis näidatud koefitsient on <1, siis nimetatud allikatest ei ole piisanud, et kasvataja oleks saanud katta kogukulusid täismahus; kui aga koefitsient on >1, järeldub, et vastavate katteallikatega on kasvataja suutnud katta kogukulud. Toetuste kasutamise stsenaariumid on esitatud kasvavalt, st järjepanu on juurde liidetud kogutoodangule lisatuluallikana erinevaid toetusi, et jälgida, kuidas see mõjutas ja parandas tootjate võimet katta kogukulusid.

Tabel 2.2.11. Toetuste mõju lihavede kasvatuse kogutootlikkusele 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta)

Nr	Stsenaariumid	2010	2011	2012	2013	2014
1	Kogutoodang / Kogukulud	0,71	0,67	0,69	0,69	0,58
2	(Kogutoodang + lihavede kasvatuse otsetoetused) / Kogukulud	0,80	0,75	0,75	0,74	0,58
3	(Kogutoodang + ÜPT) / Kogukulud	0,89	0,83	0,86	0,83	0,76
4	(Kogutoodang + lihavede kasvatuse otsetoetused + ÜPT)/Kogukulud	0,97	0,91	0,92	0,88	0,76
5	(Kogutoodang + otsetoetused) / Kogukulud	0,99	0,92	0,93	0,89	0,76
6	(Kogutoodang + SE 605 toetused / Kogukulud	1,32	1,17	1,20	1,11	1,01

* FADN koodid: kogutoodang (SE 131), kogukulud (SE 270).

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kui võrrelda omavahel ainult kogutoodangut ja kogukulu, siis järeldub, et lihavede kasvatajad ei ole aastatel 2010-2014 suutnud vaid oma toodanguga kõiki kulusid katta (vt stsenaarium 1). Kogutoodang oli 2014. aastal kogukulude katteallikaks vaid 58% ulatuses.

Kui kogutoodangule lisaks arvestada lihavede kasvatuse otsetoetused (s.o ammalehma kasvatamise täiendav otsetoetus ning veise täiendav otsetoetus, vt stsenaarium 2), siis aastatel 2010-2013 oli lihavede kasvatajate toimetulek mõnevõrra parem kui 2014. aastal, mil valdkonnaspetsiifilisi otsetoetusi ei makstud.

Kui lihavede kasvatajatele oleks lisaks kogutoodangule olnud ainsaks täiendavaks tuluallikaks otsetoetustest ühtne pindalatoetus (vt stsenaarium 3), siis oleks vaadeldaval perioodil lihavede kasvatajate toimetulek parem kui eelnevate stsenaariumite puhul, kuid siiski ebapiisav katmaks kõiki kulusid. ÜPT on ainuke otsetoetus, mida lihavede kasvatajad said lisaks perioodile 2010-2014 ka 2015. aastal.

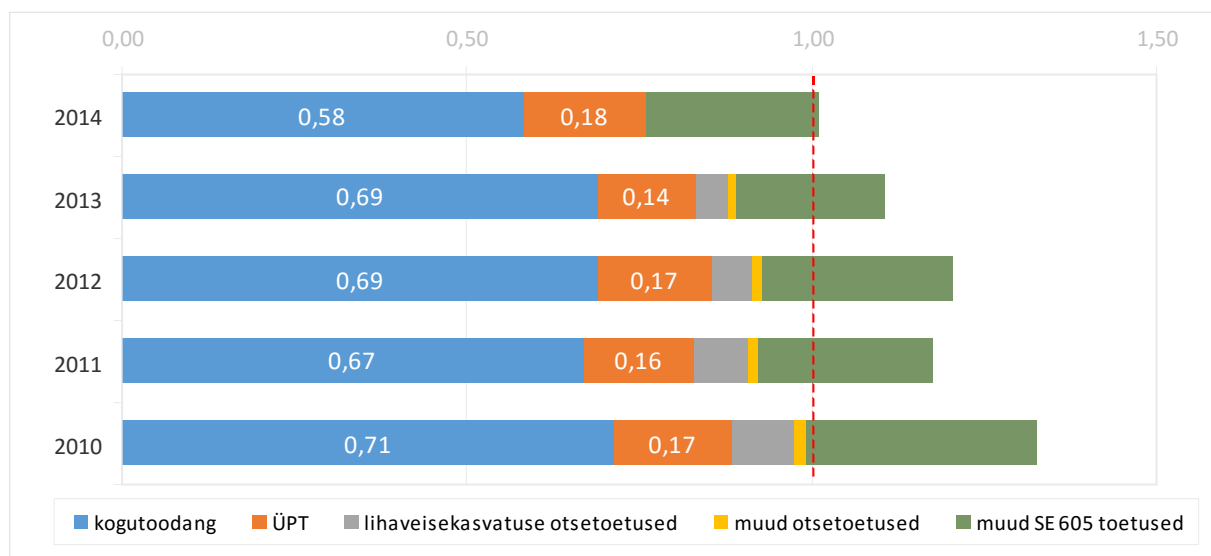
Kogutoodangu, lihavede kasvatuse otsetoetuste ning ÜPT-ga oli tootjate toimetulek küll parem (vt stsenaarium 4), siiski ei piisanud neist kasumiläveni jõudmiseks ühelgi vaatlusalusel aastal.

Võttes arvesse kogutoodangu ning kõik lihavesikasvatuse poolt saadud otsetoetused (vt stsenaarium 5), näitab võrdlus kogukuludega, et lihavesikasvatuse vaadeldaval perioodil kasumlik ei olnud. Täiendavate otsetoetuste puudumine 2014. aastal halvendas lihavesikasvatajate toimetulekut veelgi ning kulutuste analüüsitava kateallikatega suudeti katta 76% kogukuludest.

Lihaveiste kasvatamise kohta saab kuludega toimetulekust rääkida perioodi 2010-2013 kohta juhul, kui võtta arvesse lisaks kogutoodangule ka kõik SE 605 toetused (vt stsenaarium 6). See on ainus stsenaarium, mille puhul on loomakasvatajate kogukulud täielikult kaetud. Siinkohal on aga toetuste vähenemisega vähenenud aasta-aastalt ka lihavesikasvatuse kasumlikkus. 2014. aastal, mil täiendavaid otsetoetusi ei makstud, kasumlikkus häabus ning toimetulek raskenes, ent lihavesikasvatajad suutsid siiski kogukulud katta. Seega on toetustel tootjate jaoks oluline roll kasumilävele jõudmiseks.

Toetuste mõju lihavesikasvatuse kogutootlikkusele ilmestab joonis 2.2.10, kus on esitatud eri toetuste gruppide tähtsus kogukulude katmisel (v.a investeeringutoetused). Punktiriga on tähistatud kasumilävi, st tootja on saavutanud taseme, mille korral kogukulud on täismahus kaetud kogutoodanguga ja vajadusel lisaks toetustega (stsenaariumite suhtarvude puhul tähendab see situatsiooni, kus $(\text{kogutoodang} + \text{toetused}) / \text{kogukulud} = 1$).

Joonis 2.2.10. Toetuste mõju lihavesikasvatuse kogutootlikkusele 2010-2014
(s.o kogutoodangu ja toetuste suhe kogukuludes, keskmiselt tootja kohta)

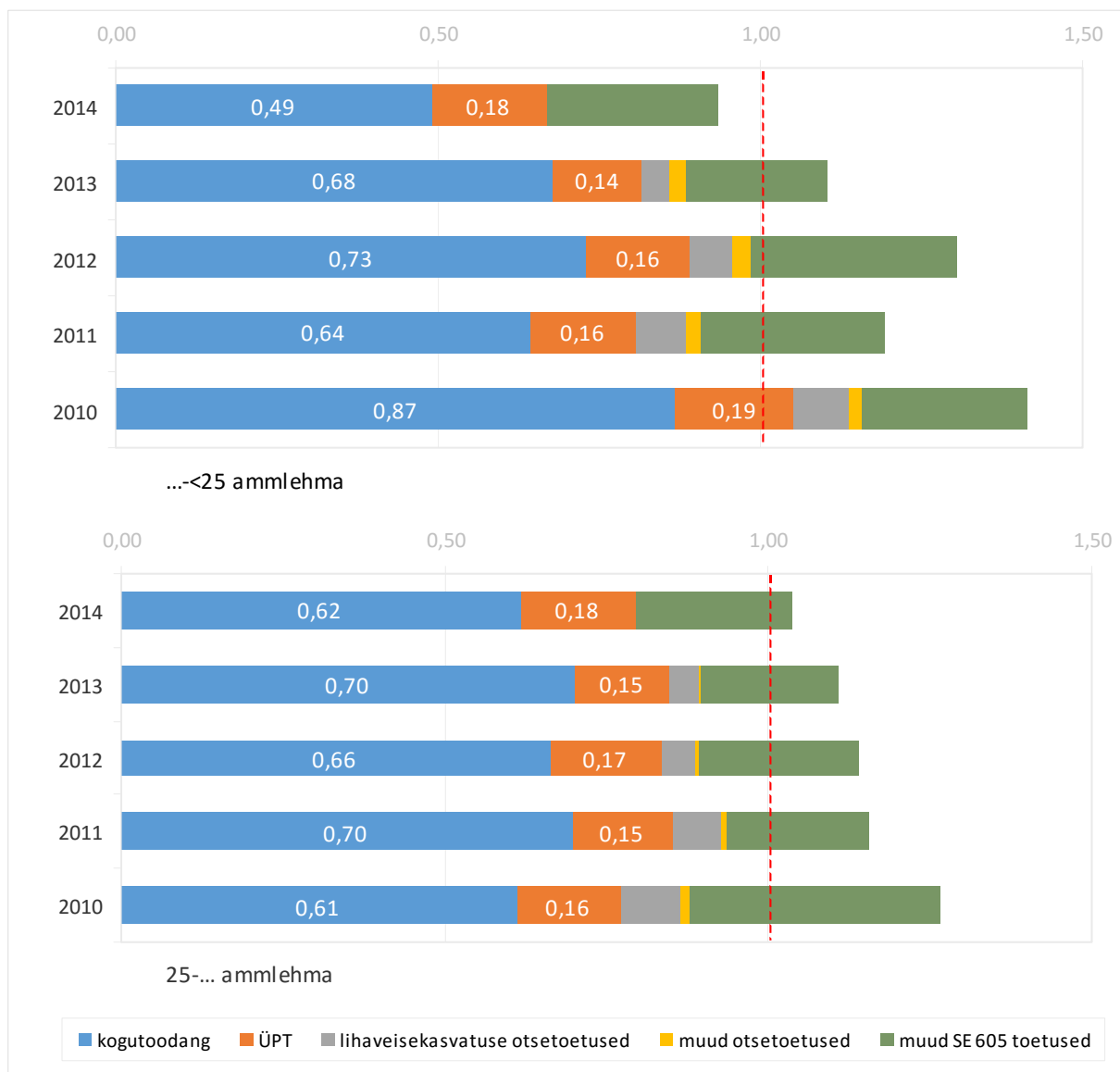

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Jooniselt 2.2.10 on selgelt näha, et ainult kogutoodanguga ei ole lihavesikasvatajad suutnud oma kulusid katta, kasumiläveni jõudmiseks on perioodil 2010-2014 olnud vaja toetusi. Kogutoodangu osatähtsuse vähenedes on toetuste olulisus vaadeldavatel aastatel järjest suurenenud. Näiteks 2014. aastal suudeti kogukulusid katta kogutoodanguga vaid 58% ulatuses ning ühtse pindalatoetusega täiendavalt 18% ulatuses, kasumiläveni jõudmiseks oli vaja veel 24% ulatuses muid toetusi. Kui arvestada kogu vaatlusperioodi ja otsetoetusi, siis saab öelda, et lihavesikasvatuses ei ole tootjaid aidanud kasumiläveni ei ÜPT ega ka ülejäänud otsetoetused. Vaid tänu muudele SE 605 toetustele on lihavesikasvatuse jõudnud vaatlusalusel perioodil tulla toime kogukuludega ning ületada kasumilävi.

Karja suuruse gruppide lõikes on stsenaariumite erinevused ning seeläbi toetuste mõju kogutootlikkusele esitatud joonisel 2.2.11, kus kasumilävi on taas tähistatud punktiirjoonega väärtuse 1 juures (st kogutoodang ja toetused on jõudnud tasemeni, kus nad võrduvad kogukuluga) ning arvesse on võetud kõiki toetusi peale investeeringutoetuste.

Joonis 2.2.11. Toetuste mõju lihaisekasvatuse kogutootlikkusele karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (s.o kogutoodangu ja toetuste suhe kogukuludesse, keskmiselt tootja kohta)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Otsetoetustest on kõigi karja suuruse gruppide jaoks olnud proportsionaalselt kõige ulatuslikum mõju ÜPT-l ning see on püsinud perioodil 2010-2014 enam-vähem stabiilsena. Valdkonnaspetsiifilised otsetoetused on kulude katteallikatena olnud väiksema osatähtsusega. Ent otsetoetuste kõrval on oluline osa olnud ka muudel SE 605 toetustel.

Alla 25 ammlahmaga tootjatel on kogutoodang vähenenud viie aastaga 55%, samas kulude vähenemine on olnud oluliselt aeglasem. Seetõttu on kasumiläveni jõudmiseks olnud toetuste abi järjest olulisem. Näiteks 2010. aastal suutsid tootjad katta kogukulud 87% ulatuses kogutoodanguga, kasumilävi

ületati üksnes ÜPT toel. Ülejäänud otsetoetused ning muud SE 605 toetused võimaldasid toimetulekut veelgi parandada ning suurendada kasumlikkust. Seevastu 2014. aastal kattis kogutoodang kogukulud vaid 49% ulatuses. Ka toetuste (SE 605) toel ei olnud võimalik kogukulu katta, kasumilävi jäi saavutamata.

25 ja enama ammlemaga tootjatel on kogutoodang katnud perioodil 2010-2014 kogukuludest keskmiselt 66%. Kasumiläveni jõudmiseks oli vajadus toetuste järele: otsetoetuste kõrval olid olulised ka muud SE 605 toetused (nendeta poleks kogukuludega toime tulnud).

Arvestuslik netokasum (netokahjum)

Eri stsenaariumite alusel toetuste mõju analüüsidest arvestati kogutoodangu, toetuste ja kogukuludega ning jälgiti, kuidas jõuavad tootjad nende koosmõjul kasumiläveni. Samas saab tinglikult arvestada ka kulusid, mille eest raha pole makstud (s.o tasustamata tööjõu kasutamine) ning võtta täiendavalt arvesse sihtotstarbelisi toetusi investeringute jaoks. Järgnevalt on analüüsitud, kui kasumlik on olnud lihaisekasvatuse, kui on arvesse võetud kõiki nimetatud tegureid.

Ettevõtjatulu koondab endas kõiki rahalises vääringus tulusid ja kulusid ning näitab, mil määral võib tootja saada omanikutulu (mis võimaldaks kompenseerida enda või teiste poolt tehtud tasustamata tööd). Kui ettevõtjatulust omakorda lahutada tasustamata tööjõukulu tasustatud tööjõu palgatasemel, on tulemuseks arvestuslik netokasum (või netokahjum). Tabelis 2.2.12 esitatud tulemustest on näha, et lihaisekasvatuse tervikuna on ettevõtjatulu vaadeldaval perioodil tootja kohta aasta-aastalt kahanenud, jäädes lõppkokkuvõttes siiski positiivseks. Ettevõtjatulu vähenes ka karja suurusgruppide lõikes, seejuures väiksematel (alla 25 ammlemaga) tootjatel muutus 2014. aastal ettevõtjatulu negatiivseks. Kui aga arvestada ka tasustamata tööjõu kasutamist, st alternatiivkuluna selle tinglikku maksumust tasustatud tööjõu palgatasemel, siis saab öelda, et 2014. aastal said arvestuslikku netokahjumit nii väike- kui ka suurtootjad. Väiketootjate jaoks muutus arvestuslik netokasum netokahjumiks juba 2011. aastal.

Tabel 2.2.12. Lihaisekasvatuse kasuminäitajad karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Näitajad	2010	2011	2012	2013	2014
Ettevõtjatulu (SE 420)	20 003	11 761	11 638	11 576	1 813
...-<25 ammlehma	12 767	7 684	8 307	6 400	-1 641
25-... ammlehma	37 640	29 216	23 385	26 288	9 179
Tasustamata tööjõukulu	11 316	12 577	12 227	12 397	13 365
...-<25 ammlehma	11 794	13 049	12 999	12 803	12 953
25-... ammlehma	10 150	10 557	9 507	11 243	14 244
Arvestuslik netokasum/-kahjum (SE 703)	8 687	-816	-589	-820	-11 552
...-<25 ammlehma	973	-5 364	-4 692	-6 402	-14 594
25-... ammlehma	27 490	18 659	13 878	15 045	-5 065

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

2.2.4. Järeldused

Lihaveisekasvatuse sotsiaal-majandusliku kaardistamise alusel saab järeldada järgmist:

- Lihaveisekasvatus on muutunud kontsentreeritumaks: karjad on suurenenud ning suurtootmist on laiendatud.
- Perioodil 2010-2014 suurenes tulude struktuuris kogutoodangu osakaal ning vähenes toetuste osakaal, kulude struktuuris olulisi muudatusi aset ei leidnud.
- Perioodil 2010-2014 vähenes kogutoodang tootja kohta 9%, kogukulud suurenesid samal ajal 11%.
- Peamisteks kuludeks on erikulud (söödad, täiendavad looma- ja taimekasvatuse erikulud), pingereas järgnevad üldkulud (energia, masinate ja ehitiste korrashoid) ning kulum.
- Tasustamata tööjõudu kasutatakse tasustatud tööjõust enam ning tööjõukulud on muudest kulu liikidest madalamad.
- Otsetoetustest on suurima osakaaluga ühtne pindalatoetus
- Otsetoetusi saadi 2014. aastal tootja kohta kokku 29% vähem kui 2010. aastal. Toetused (SE 605) katsid 2014. aastal ühest tootja poolt kulutatud eurost 43 senti, sh otsetoetused katsid 18 senti.
- Toimetulekuks ja kasumiläveni jõudmiseks on vajalikud toetused, ainult oma toodangu toel ei suuda tootjad katta kõiki kulusid. Aastatel 2010-2014 kaeti kogutoodanguga 58-71% kogukuludest.
- Perioodil 2010-2014 tagasid lihaveisekasvatuse kogukuludega toimetuleku ning kasumiläve ületamise toetused. Seejuures ei piisanud toimetulekuks ning kasumiläve ületamiseks ainult otsetoetustest, vajalikud olid ka muud SE 605 toetused. Toetuste vähenedes on toimetulek raskenenud.

Karja suuruse gruppide lõikes saab täiendavalt välja tuua järgmist:

- Tasustatud tööjõudu kasutasid suuremad tootjad (enam kui 25 ammlehma) kordades rohkem kui väiketootjad (alla 25 ammlehma).
- Aastatel 2010-2014 suurenes suurtootjatel kogutoodang 23%, proportsionaalselt suurenesid ka kulud. Väiketootjate kogutoodang vähenes samal ajal 55%, ent kulud vähenesid kogutoodangu vähenemise tempest oluliselt aeglasemalt.
- Väiksemate karjadega tootjate puhul on aastatega muutunud järjest olulisemaks taimekasvatus. Suuremate karjadega tootjate puhul on taime- ja loomakasvatustoodangu suhe kogutoodangusse olnud stabiilne.
- 25 ja enama ammlehmagaga tootjatel on kulude struktuuris väiksematest tootjatest suurema osakaaluga tööjõukulud.
- Vaatluse all olnud viie aasta jooksul on alla 25 ammlehmagaga tootjad suutnud kogutoodanguga kogukulusid katta järjest vähem (2014. aastal suudeti katta vaid 49% kogukuludest). Kasumiläveni jõudmiseks on vajalikuks osutunud nii otsetoetused kui ka muud SE 605 toetused. 2014. aastal toetuste vähenedes kasumiläveni ei jõutudki. Aastatel 2011-2014 said väiketootjad arvestuslikku netokahjumit. Suuremas tootjate grupis oli toimetulek aastate lõikes ühtlasem, kogutoodang kattis keskmiselt 66% kogukuludest ning saadud otsetoetuste ja muude SE 605 toetuste toel suudeti jõuda kasumiläveni. Perioodil 2010-2013 said suurtootjad arvestuslikku netokasumit, 2014. aastal aga netokahjumit.

2.3. Seakasvatus

2.3.1. Kogutoodangu, toetuste ja kulude kirjeldus

Otsetoetused

Seakasvatuses on perioodil 2010-2013 makstud otsetoetustena kahte toetust (vt tabel 2.3.1), seejuures keskmiselt tootja kohta enim ühtset pindalatoetust, millele järgnes põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus. Aastate lõikes on ÜPT tootja kohta liikunud tõusutrendil, samas põllumajanduskultuuride kasvatamise otsetoetuse väljamaksed tootja kohta kahanesid olulisel määral, olles 2013. aastal üle 3,5 korda väiksemad 2010. aasta tasemest. 2014. aastal Eesti põllumajandustootjatele täiendavaid otsetoetusi Eesti riigieelarvest ei makstud. 2012. aastast on seakasvatust mõjutanud nii poliitilised otsused (Venemaa poolt kehtestatud kaubanduspiirangud) kui ka laialt levinud haigused, mis viisid Eesti seakasvatuse kriisi. 2014. aastal maksti seakasvatavatele otsetoetuste raames seakasvatuse eritoetust, mille eesmärkideks oli parandada tootmisfarmides sigade heaolu, tõhustada farmide turvalisust ning kriisiolukordades toimetulekut. Selle eritoetuse toel saadi 2014. aastal otsetoetusi tootja kohta kokku 2,5 korda enam kui 2010. aastal.

Tabel 2.3.1. Seakasvatavatele makstud otsetoetused 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

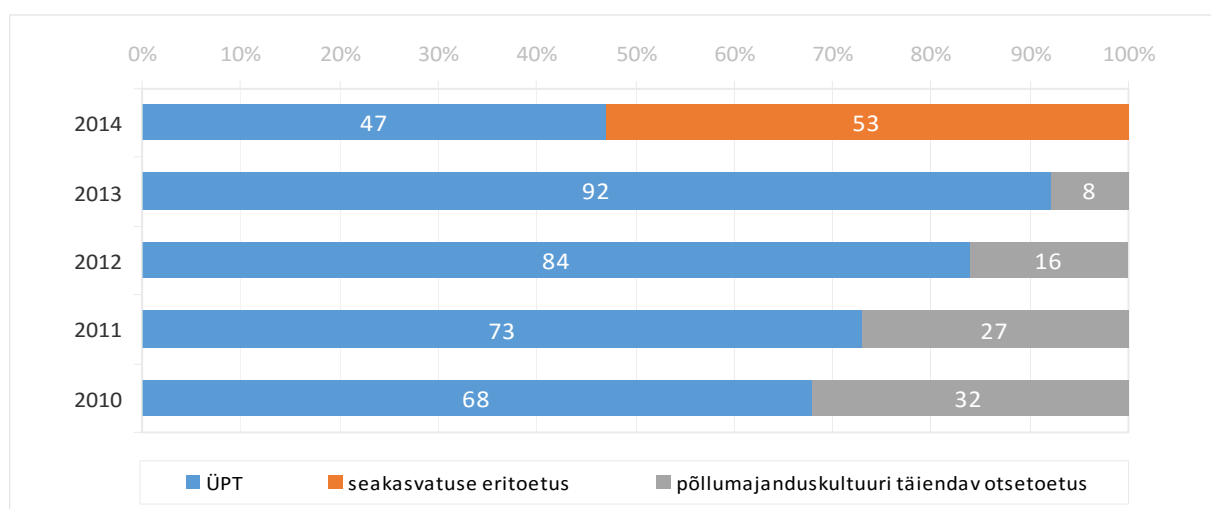
Otsetoetused	2010	2011	2012	2013	2014
Ühtne pindalatoetus	10 195	9 965	13 476	14 129	17 538
Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus	4 746	3 732	2 532	1 304	0
Seakasvatuse eritoetus	0	0	0	0	19 848
Otsetoetused kokku*	14 941	13 697	16 008	15 433	37 387

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitarvuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Seakasvatuses saadud otsetoetuste jaotuse järgi (vt joonis 2.3.1) oli perioodil 2010-2013 suurima osakaaluga ühtne pindalatoetus, mille osa suurenes aasta-aastalt põllumajanduskultuuri täiendava otsetoetuse vähenemise arvel ning saavutas 2013. aastal 92%-lise osakaalu. Täiendavate otsetoetuste puudumisel kahanes aga ÜPT osakaal 2014. aastal seakasvatuse eritoetuse arvel 47%-le.

Joonis 2.3.1. Otsetoetuste jaotus seakasvatuses 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kogutoodang ja toetused

Järgnevalt on antud ülevaade seakasvatuse kogutoodangu ja toetuste kujunemisest perioodil 2010-2014. Tabelist 2.3.2 on näha, et keskmine kogutoodangu väärtus tootja kohta aastatel 2010-2012 kasvas, saavutades 2012. aastal vaadeldava perioodi kõrgeima taseme. Sellest alates on kogutoodangu väärtus aasta-aastalt vähenenud, kuid 2014. aastal oli kogutoodang siiski veel 10% kõrgem kui 2010. aastal. Samas toetuste (SE 605) summa tootja kohta on kasvanud kaks korda. Vaadeldaval perioodil on kasvanud taimekasvatustoodang, mille väärtus on viie aastaga kasvanud 85%, osakaal kogutoodangus tõusnud 6%-punkti, andes 2014. aastal 14% kogutoodangust. Samal ajal on loomakasvatustoodangu väärtus kasvanud 4% ning osakaal kogutoodangus on vähenenud 88%-lt 2010. aastal 83%-le 2014. aastal. Pea kogu loomakasvatustoodang saadi seakasvatusest. Perioodil 2010-2013 kasvasid investeeringutoetuste maksed aastast aastasse, ent 2014. aastal investeeringutoetused vähenesid kordades, olles vaatlusperioodi madalaimad (seoses sellega, et MAK 2007-2013 meetmed olid lõppenud ning MAK 2014-2020 meetmed ei olnud veel avanenud).

Tabel 2.3.2. Seakasvatavate kogutoodang ja toetused 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Näitajad	2010	2011	2012	2013	2014
Kogutoodang* (SE 131)	548 869	760 719	920 162	858 116	602 161
sh taimekasvatustoodang	44 268	52 111	92 233	76 694	81 733
sh loomakasvatustoodang	482 004	684 955	761 579	691 807	500 853
sh muud sissetulekud	22 597	23 652	66 351	89 615	19 574
Toetused* (SE 605)	23 648	18 996	20 772	22 623	47 404
sh otsetoetused	14 941	13 697	16 008	15 433	37 387
sh muud SE 605 toetused	8 707	5 299	4 764	7 190	10 017
Investeeringutoetused (SE 406)	15 859	15 414	21 441	23 266	3 160

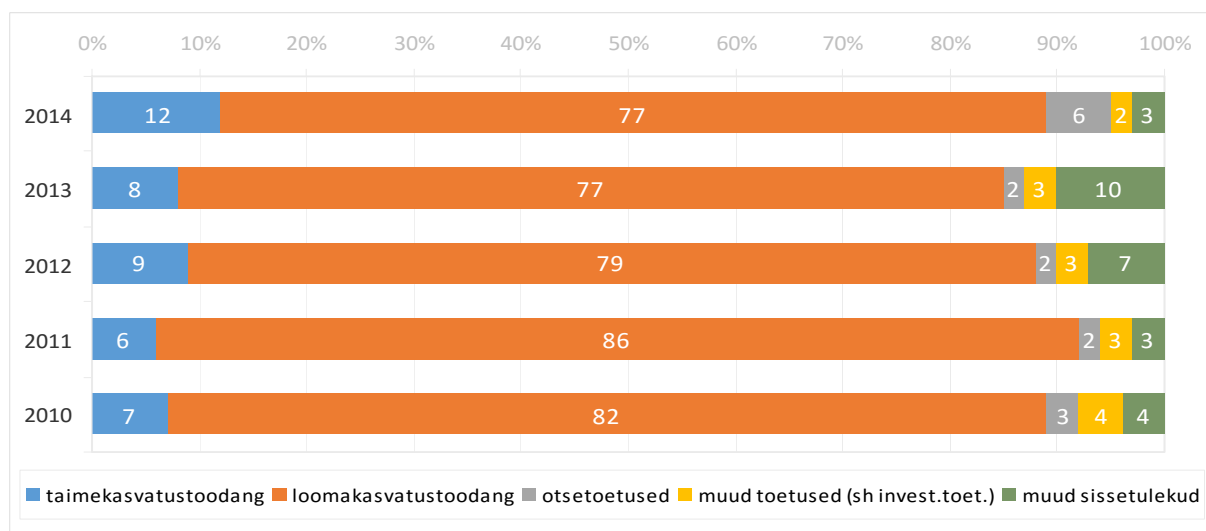
* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitarvuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Perioodil 2010-2013 suurenes kogutoodangu ja toetuste struktuuris peamiselt loomakasvatustoodangu arvelt muu sissetuleku osatähtsus. 2014. aastal suurenes küll kogutoodangu osakaal 4%-punkti eelneva aastaga võrreldes, ent seda taimekasvatustoodangu suurenemise arvel. Samas seakasvatuse eritoetuse toel suurenes toetuste osakaal ning vähenes muude sissetulekute osatähtsus.

Kui kõrvutada 2010. ja 2014. aastat, siis suurenes taimekasvatustoodang, samas antud tootmistüübi spetsiifikale iseloomulik loomakasvatustoodang vähenes (vt joonis 2.3.2). Otsetoetuste osakaal kasvas viie aasta jooksul 3%-punkti, väiksemaks jäi ülejäänud toetuste osatähtsus (muud SE 605 toetused ja investeeringutoetused).

Joonis 2.3.2 Seakasvatajate kogutoodangu ja toetuste jaotus 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kulud

Seakasvatuse sotsiaal-majandusliku analüüsi jaoks on ülevaade kuludest toodud tabelis 2.3.3. Seakasvatuses on peamisteks kuludeks erikulud, milles sööda ja täiendavate loomakasvatuse erikulude kõrval on olulised ka kulud taimekaitsevahenditele, seemnetele ja väetistele. Siiski olulisimaks kuluartiklaks on sööt (üle 85% erikuludest). Kulude pingereas asuvad teisel kohal üldkulud, milles energiale (kütus, elekter jmt) kulutatu osakaal aastatel 2010-2013 püsis 33-38% vahel, kuid 2014. aastal järsult kasvas (46%-ni). Kolmandaks oluliseks kululiigiks on tööjõukulud (k.a sotsiaalmaks), mis on viie aastaga kasvanud 22%. Kulum on samal perioodil suurenenud 18%. Seakasvatuse kogukulud kasvasid perioodil 2010-2014 keskmiselt 18% tootja kohta.

Tabel 2.3.3. Seakasvatajate kulud 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

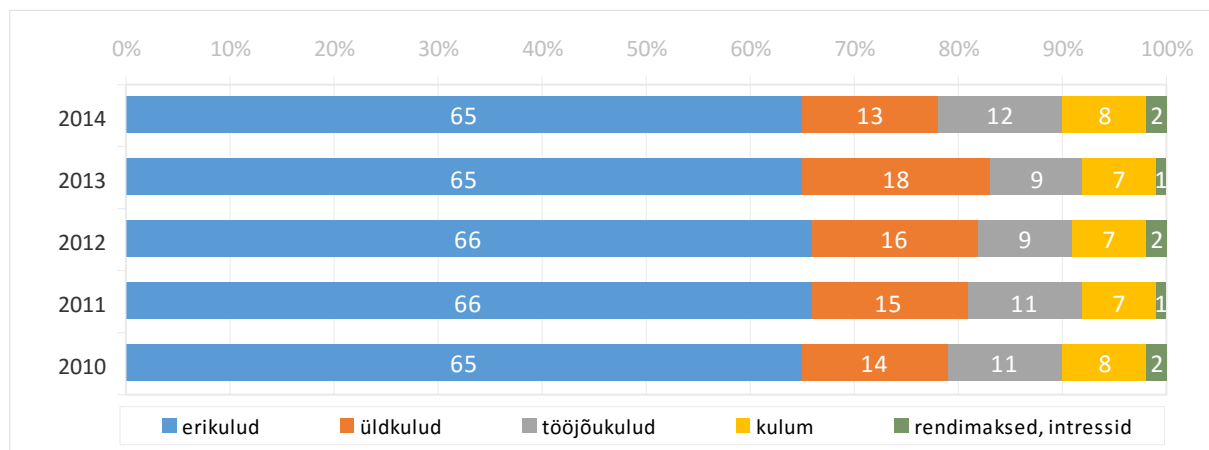
Kulud	2010	2011	2012	2013	2014
Erikulud (SE 281)	354 637	519 531	623 544	557 952	425 308
sh söödad	303 108	460 972	544 130	484 457	365 124
sh loomakasvatuse erikulud	31 747	35 148	43 620	39 830	29 017
sh väetised	11 431	13 820	19 133	20 601	19 359
sh seemned	3 991	4 762	6 188	6 575	5 802
sh taimekaitsevahendid	3 575	3 607	6 341	5 304	5 393
Üldkulud (SE 336)	77 447	120 674	152 073	151 877	82 679
sh energia (kütus, elekter jmt)	29 939	40 459	50 687	52 892	37 863
sh masinate ja ehitiste korrashoid	13 539	13 453	15 414	15 403	16 865
sh lepingulised tööd	10 423	23 353	30 098	20 745	11 376
Tööjõukulud (SE 370, k.a sotsiaalmaks)	63 264	82 821	87 845	82 083	76 966
Kulum (SE 360)	43 884	53 320	63 503	56 649	51 686
Rendimaksud (SE 375)	2 093	1 722	3 643	4 247	3 407
Intressid (SE 380)	7 952	8 259	13 210	9 285	8 188
Kogukulud (SE 270)*	549 277	786 327	943 819	862 093	648 234

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitarvuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Kulude struktuur perioodil 2010-2014 oluliselt ei muutunud (vt joonis 2.3.3). Erikulud moodustasid 65-66% kogukuludest, üldkulud olid keskmiselt 15%. Tööjõukulude osakaal kogukuludes on läbi aastate püsinud keskmiselt 10% juures.

Joonis 2.3.3. Seakasvatate kulude jaotus 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

2.3.2. Sotsiaal-majanduslik areng

Seakasvatuse struktuur

Seakasvatuse struktuurimuutuse analüüsi saab teostada Statistikaameti perioodi 2010-2013 andmete alusel. Analüüs näitab, et valdkonnas on vähenenud nii seakasvatusega tegelevate majapidamiste kui ka loomade arv (vt tabel 2.3.4). Seejuures vaadeldavate aastate jooksul on väiketootjate arv vähenenud enam kui kaks korda. Ent loomade arvukus on vähenenud mõnevõrra aeglasemalt kui valdkonnas tegevuse lõpetanud majapidamiste arv. Tootmise kontsentratsiooni seakasvatases on eriti märgata suurtootjate puhul (400 ja enama seaga karjades), kus keskmine karja suurus on kasvanud, moodustades üle 700 sea majapidamise kohta. Aastaks 2013. oli seakasvatusest loobunud 54% 2010. aastal tegutsenud väiketootjatest ning 12% suurtootjatest (karja suurus üle 400 sea). Enamus Eesti seakarjast on juriidiliste isikute pidada (2013. aastal 94%).

Tabel 2.3.4. Seakasvatuse struktuuri muutus 2010-2013

Karja suuruse grupp (sigade arv)	Majapidamiste arv			Sigade arv		
	2010	2013	Muutus 2013/10, %	2010	2013	Muutus 2013/10, %
Kokku*	1 549	752	-52	388 502	378 852	-3
...-<100	1 460	671	-54	7 504	3 833	-49
100...400	24	22	-8	4 893	4 726	-3
400-...	65	57	-12	376 105	370 294	-2

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitavuga.

Allikas: Statistikaamet, EKI arvutused

2014. aasta 1. mai seisuga oli Eestis PRIA loomade registri andmetel 374 560 siga, 2015. aasta 1. mai seisuga oli registrisse kantud 360 953 siga. Aastaga vähenes nende arv 13 607 looma võrra ehk 4%. Põhilisteks seakasvatuse piirkondadeks on Viljandimaa, Tartumaa ja Lääne-Virumaa, kus 2015. aasta 1. mai seisuga oli 52% kogu Eesti seakarjast.

Kulude-tulude analüüs

Kulude-tulude analüüsi aluseks on FADN andmestik. Seakasvatajate kogutoodangu, kulude ning saadud toetuste dünaamikat peegeldab tabel 2.3.5, kust on näha, et viie aasta jooksul (2010-2014) suurenes kogutoodangu väärtus tootja kohta 10%, kogukulud aga kasvasid 18%. Taimekasvatustoodang on kasvanud pea kahekordseks, samas loomakasvatustoodang on kasvanud vaid 4%. Kuludest on perioodil 2010-2014 suurenenud tootja kohta kõige rohkem rendimaksud 63% (rendihindade kasvu ja kapitalirendi tõttu, kuna rendimaad jäi keskmiselt tootja kohta 23% vähemaks), järgnesid tööjõukulud (sh sotsiaalmaks) ning erikulud. Kulutused kulumile tõusid viie aasta jooksul 18%, intressid 8% ning üldkulud 7%. Seakasvatuse eritoetuse maksmine 2014. aastal suurendas toetusi (perioodil 2010-2014 kasvasid toetused keskmiselt 28% tootja kohta).

Tabel 2.3.5. Seakasvatajate kogutoodangu, toetuste ja kulude muutused 2014/2010 (keskmiselt tootja kohta, %)

Näitajad	Kogu seakasvatus
Kogutoodang (SE 131)	10
taimkasvatustoodang	85
loomakasvatustoodang	4
muud sissetulekud	-13
Toetused	28
otsetoetused	150
muud SE 605 toetused	15
investeeringutoetused (SE 406)	-80
Kogukulud (SE 270)	18
erikulud	20
sh söödad sigadele	20
üldkulud	7
sh energia (kütus, elekter jmt)	26
tööjõukulud (k.a sotsiaalmaks)	22
kulum	18
rendimaksud	63
intressid	8

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Seakasvatuses tõusid aastatel 2010-2012 intressikulud 66%. Kui 2010. aastal kulus intressidele keskmiselt seakasvataja kohta 7 952 eurot aastas, siis 2012. aastal tõusid intressimaksud 13 210 eurole. Järgnevatel aastatel need langesid taas ning 2014. aastal kulus valdkonnas keskmiselt 8188 eurot intressimakseteks kasvataja kohta aastas. Ka investeeringud suurenesid 25% (perioodil 2010-2012), mille

tulemusel kasvasid samal ajal pikaajalised kohustused 2,5-kordseks. Lühiajalised kohustused kasvasid samal ajal 70%. Investeeringud tootmisse suurenesid veel ka 2013. aastal, ent sellele järgnes järsk langus 2014. aastal, mil investeeringute maht oli vaid 30% 2010. aasta ja 16% 2013. aasta mahust. Pikaajalised kohustused vähenesid 2014. aastal 2012. aastaga võrreldes 15%, ent olid 2 korda suuremad kui 2010. aastal. Lühiajalised kohustused aga vähenesid 2014. aastal 2012. aastaga võrreldes 2 korda ning 2010. aastaga võrreldes 19%.

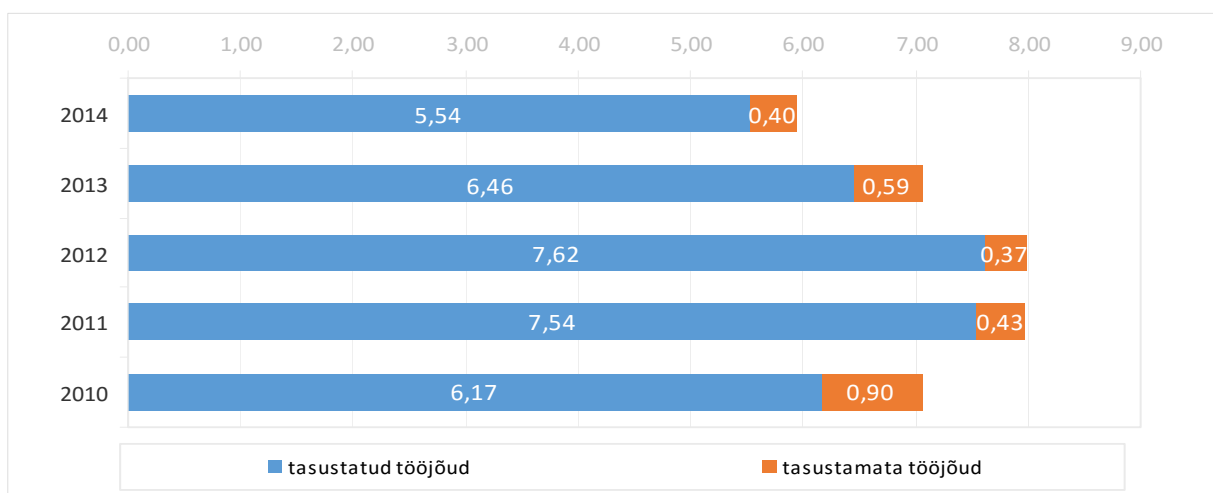
Tabelist 2.3.6 ja jooniselt 2.3.4 on näha, et tasustamata tööjõudu seakasvatuses palju ei kasutata ning selle üldine trend on langev. Viie aastaga on tööhõive seakasvatuses vähenenud, tööjõu aastaühikud on tootja kohta aasta- aastalt vähenenud. Tasustamata tööjõu kasutamine vähenes vaadeldaval perioodil 56% ja tasustatud tööjõu kasutamine 10%.

Tabel 2.3.6. Tööhõive seakasvatuses 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta aastaühikutes)

Tööjõud	2010	2011	2012	2013	2014
Tasustamata tööjõud	0,90	0,43	0,37	0,59	0,40
Tasustatud tööjõud	6,17	7,54	7,62	6,46	5,54
Tööjõud kokku (SE 010)	7,07	7,97	7,99	7,05	5,94

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Joonis 2.3.4. Tööhõive seakasvatuses 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta aastaühikutes)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Sea loomühiku kohta on perioodil 2010-2014 kasvanud kulud kiiremini kui kogutoodang (vt tabel 2.3.7). Kui võrrelda kululiike sea loomühiku (LÜ) kohta, siis tööjõukulud on perioodil 2010-2014 suurenenud pea kolmandiku (31%). Viie aastaga on vähenenud seakasvatuses tasustamata tööjõu kasutus 56%, tõusnud on töötasud ning vähenenud on ka sigade arv, mistõttu on tööjõukulud sea loomühiku kohta kasvanud. Suuremad investeeringud tootmistegevusse on suurendanud kulumit sea loomühiku kohta. Vahetarbimine (eri- ja üldkulud kokku) sea LÜ kohta on suurenenud 26%. Hüppeliselt on tõusnud rendimaketest tulenevad kulud (hinnatõusu mõjul ning kapitalirendist tulenevalt), seejuures rendimaa kasutus on viie aastaga vähenenud ning omandis oleva maa osakaal suurenenud (kokku suurenes viie aastaga kasutatav põllumajandusmaa tootja kohta 15%).

Tabel 2.3.7. Seakasvatuse kogutoodangu ja kulude ühikunäitajad 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Suhtarvud*	2010	2011	2012	2013	2014	Muutus 2014/2010, %
Kogutoodang (SE 131) sea LÜ kohta	730	844	829	1 040	860	18
Kogukulud (SE 270) sea LÜ kohta	730	872	850	1 045	926	27
Vahetarbimine (SE 275) sea LÜ kohta	575	710	699	861	725	26
Tööjõukulud (SE 370) sea LÜ kohta	84	92	79	100	110	31
Kulum (SE 360) sea LÜ kohta	58	59	57	69	74	28
Rendimaksud (SE 375) sea LÜ kohta	3	2	3	5	5	67
Intressid (SE 380) sea LÜ kohta	11	9	12	11	12	9

* FADN meetoodika järgi on põrsas 0,027 LÜ, emis 0,5 LÜ, nuumsiga 0,3 LÜ ja muu siga 0,3 LÜ.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Otsetoetuste analüüs

Otsetoetuste analüüs põhineb FADN andmestikul ning otsetoetuste mõju analüüsi jaoks on järgnevalt vaadeldud, kuivõrd olulised on nad tootjate jaoks. Otsetoetuste summad sea loomühiku kohta olid perioodil 2010-2013 aastate lõikes väikeste erinevustega (vt tabel 2.3.8), ent trend oli alanev. Erandiks oli 2014. aasta, mil maksti seakasvatuse eritoetust, mille eesmärgiks oli parandada tootmisfarmides sigade heaolu ja tõhustada farmide turvalisust ning kriisiolukordades toimetulekut. Senini on nimetatud meede jäänud seakasvatuse ainsaks valdkonnapõhiseks otsetoetuseks. Sama tendents nagu toetuste summade puhul sea LÜ kohta joonestub välja ka otsetoetuste muutumisel kasutatava põllumajandusmaa pindala kohta. Seakasvatuse eritoetuse tõttu olid 2014. aastal ühikunäitajad oluliselt suuremad kui 2010. aastal.

Tabel 2.3.8. Otsetoetuste ühikunäitajad seakasvatuse 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Suhtarvud	2010	2011	2012	2013	2014	Muutus 2014/2010, %
Otsetoetused sea LÜ kohta*	20	15	14	19	53	165
Otsetoetused kasutatava põllumajandusmaa hektari kohta	129	119	121	125	280	117

* FADN meetoodika järgi on põrsas 0,027 LÜ, emis 0,5 LÜ, nuumsiga 0,3 LÜ ja muu siga 0,3 LÜ.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Toetuste rolli hindamiseks saab teise lähenemisena vaadata, kui suure osa katavad toetused igast tootja poolt kulutatud eurost. Tabelis 2.3.9 toodud andmed kinnitavad, et aastatel 2010-2013 on toetused olnud kulude katteallikatena üsna stabiilsed, suurenedes 2014. aastal seakasvatuse eritoetuse toel. Kokkuvõtvõit võib öelda, et võrreldes teiste põllumajandusvaldkondadega, on toetuste osa seakasvatuse väga väike ning nende mõju toimetulekule marginaalne.

Tabel 2.3.9. Toetuste ja kogukulude suhe seakasvatuse 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Suhtarvud	2010	2011	2012	2013	2014
Otsetoetused 1€ kogukulude kohta	0,03	0,02	0,02	0,02	0,06
Toetused (SE 605) 1€ kogukulude kohta	0,04	0,02	0,02	0,03	0,07

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

2.3.3. Toetuste mõju stsenaariumid

Stsenaariumid

Kasutades FADN andmestikku saab analüüsida, kuidas on toetuste maksmine mõjutanud seakasvatuse toimetulekut, kas ilma toetusteta seakasvatuse kogutoodangu väärtus katab kogukulusid ning mil määral suurendavad toimetulekut otsetoetused.

Tabelis 2.3.10 on esitatud erinevad stsenaariumid, mil määral on seakasvatuse suudetud kogutoodangu ja toetustega katta tootmistegevuse kogukulusid. Kui tabelis näidatud koefitsient on <1, siis nimetatud allikatest ei ole piisanud, et oleks saadud katta kogukulusid täismahus; kui aga koefitsient on >1, järeldub, et vastavate katteallikatega on suudetud kogukulud kompenseerida. Toetuste kasutamise stsenaariumid on esitatud kasvavalt, st järjepanu on juurde liidetud kogutoodangule lisatuluallikana erinevaid toetusi, et jälgida, kuidas see mõjutab ja parandab võimet katta kogukulusid.

Tabel 2.3.10. Toetuste mõju seakasvatuse kogutootlikkusele 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta)

Nr	Stsenaariumid*	2010	2011	2012	2013	2014
1	Kogutoodang / Kogukulud	1,00	0,97	0,97	1,00	0,93
2	(Kogutoodang + seakasvatuse eritoetus) / Kogukulud	1,00	0,97	0,97	1,00	0,96
3	(Kogutoodang + ÜPT) / Kogukulud	1,02	0,98	0,99	1,01	0,96
4	(Kogutoodang + seakasvatuse eritoetus + ÜPT) / Kogukulud	1,02	0,98	0,99	1,01	0,99
5	(Kogutoodang + otsetoetused) / Kogukulud	1,03	0,98	0,99	1,01	0,99
6	(Kogutoodang + SE 605 toetused) / Kogukulud	1,04	0,99	1,00	1,02	1,00

FADN koodid: kogutoodang (SE 131), kogukulud (SE 270).

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kui võrrelda omavahel ainult kogutoodangu väärtust ja kogukulu (vt stsenaarium 1), siis järeldub, et ilma toetusteta tuli seakasvatus nii-öelda ots-otsaga kokku 2010. ja 2013. aastal. Teistel aastatel ei ole suudetud oma toodanguga kõiki kulusid katta, seejuures 2014. aastal oli kogutoodang kogukulude katteallikaks 93% ulatuses.

Kui kogutoodangule lisaks arvestada katteallikaks ainus valdkonnaspetsiifiline otsetoetus, s.o seakasvatuse eritoetus (vt stsenaarium 2), mida maksti vaid 2014. aastal, siis oli seakasvatavate toimetulek 2014. aastal mõnevõrra parem, kuid majanduslikult keerulisel 2014. aastal sellest kõigi kulude katmiseks ei piisanud.

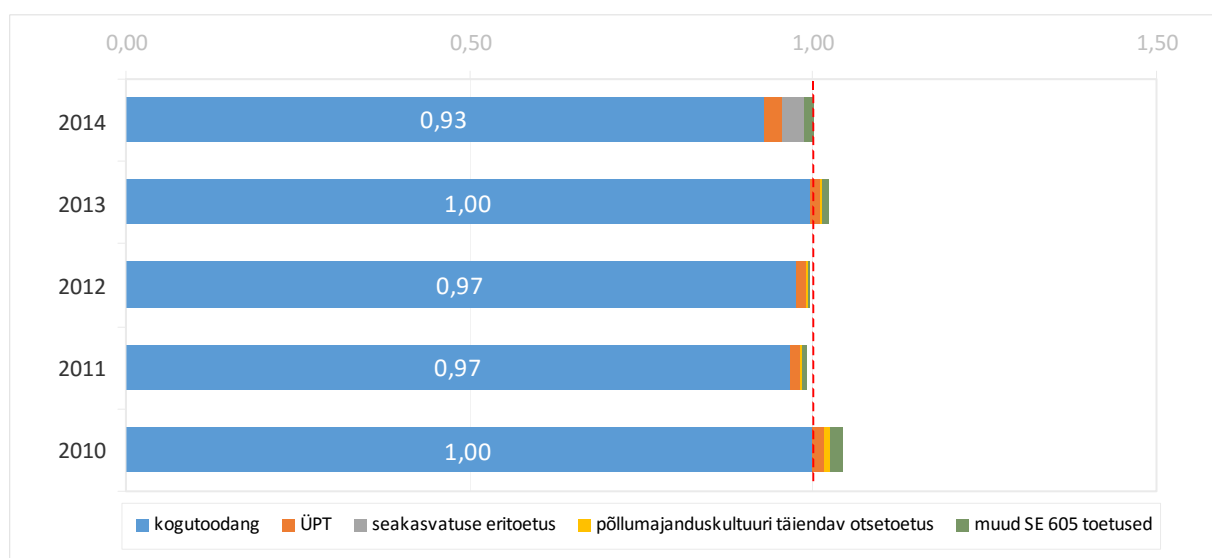
Kui seakasvatavatele oleks lisaks kogutoodangule olnud kulude ainsaks täiendavaks katteallikaks otsetoetustest ühtne pindalatoetus (vt stsenaarium 3), siis oleks vaadeldaval perioodil olnud valdkonna toimetulek pisut parem kui eelnevate stsenaariumite puhul, kuid siiski ebapiisav katmaks kõiki kulusid. ÜPT on ainuke järjepidev otsetoetus, mida seakasvatuse saadi lisaks perioodile 2010-2014 ka 2015. aastal. Kuna seakasvatuse eritoetust maksti vaid 2014. aastal, siis stsenaarium 4 erineb stsenaariumist 3 ainult viimase aasta osas. Ka stsenaarium 5 ei paranda seisu, kui on lisaks hõlmatud kõik teised otsetoetused, kuna neid saadi seakasvatuse väga vähesel määral.

Seakasvatuse kogukulud on täismahus kaetud tuluallikatega perioodil 2010-2014 vaid juhul, kui võtta arvesse lisaks kogutoodangule ka kõik SE 605 toetused (vt stsenaarium 6, seejuures jäi 2011. aastal

puudu ainult 1%). Selle stsenaariumi korral saab rääkida seakasvatuse toimetulekust. Seega, arvestades hetkeseisu seakasvatases, on ilmne, et tootjad vajavad kasumilävele jõudmiseks ning majanduslikuks toimetulekuks toetusi.

Ilmestamaks toetuste mõju seakasvatuse kogutootlikkusele, on joonisel 2.3.5 esitatud eri toetuste gruppide tähtsus kogukulude katmisel (v.a investeeringutoetused). Punktiiriga on tähistatud kasumilävi, st tootja on saavutanud taseme, mille korral kogukulud on täismahus kaetud kogutoodangu ning vajadusel ka toetustega, st $(\text{kogutoodang} + \text{toetused}) / \text{kogukulud} = 1$.

Joonis 2.3.5. Toetuste mõju seakasvatuse kogutootlikkusele 2010-2014
(s.o kogutoodangu ja toetuste suhe kogukuludes, keskmiselt tootja kohta)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Jooniselt 2.3.5 on näha, et ainult kogutoodanguga igal aastal ei ole seakasvatajad suutnud oma kulusid katta, kasumiläveni jõudmiseks on perioodil 2010-2014 kolmel aastal olnud vaja toetusi. Näiteks 2014. aastal suudeti kogukulud katta kogutoodanguga 93% ulatuses, millele lisandus ühtne pindala-toetus, seakasvatuse eritoetus ning muud SE 605 toetused. Toetuste abil jõuti raskele majandusaastale vaatamata kasumilävele. Kui arvestada kogu vaatlusperioodi ja otsetoetusi, siis saab öelda, et seakasvatases on tootjaid aidanud enim eelkõige ÜPT, mis oli ka ainus regulaarselt saadud otsetoetus selles valdkonnas. Võrdväärselt otsetoetustega olid olulised ka muud toetused (eelkõige maaelu arengukava raames makstud toetused).

Arvestuslik netokasum (netokahjum)

Toetuste mõju stsenaariumites arvestati kogutoodangut, toetusi (SE 605), kogulusid ning jälgiti, kuidas jõuavad tootjad nende koosmõjul kasumiläveni. Järgnevalt on analüüsitud, kui kasumlik on olnud seakasvatus, kui lisaks on arvesse võetud sihtotstarbelised toetused investeeringute jaoks ning tinglikult arvestatud ka kulusid, mille eest raha pole makstud, s.o tasustamata tööjõu kasutamine.

Ettevõtjatulu koondab endas kõiki rahalises vääringus saadud sissetulekuid, millest on maha arvatud rahalised kulutused. Ta väljendab majandustegevusest saadavat tulu, mida tootja saab kasutada omanikutuluna kompenseerimaks enda tasuta tehtud tööd. Kui ettevõtjatulust omakorda lahutada tasustamata tööjõukulu tasustatud tööjõu palgatasemel, on tulemuseks arvestuslik netokasum (või netokahjum). Tabelis 2.3.11 esitatud tulemustest on näha, et seakasvatases on ettevõtjatulu olnud vaadeldaval perioodil tootja kohta väga kõikuv, sõltudes valitsevast majanduspoliitikast, nõudlusest ja pakkumisest maailmaturul. Ettevõtjatulu vähenes drastiliselt 2014. aastal, jäädes lõppkokkuvõttes siiski positiivseks. Kui aga arvestada ka tasustamata tööjõu kasutamist, st alternatiivkuluna selle tinglikku maksumust tasustatud tööjõu palgatasemel, siis saab öelda, et 2014. aastal sai seakasvatus arvestuslikku netokahjumit.

Tabel 2.3.11. Seakasvatuse kasuminäitajad 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Näitajad	2010	2011	2012	2013	2014
Ettevõtjatulu (SE 420)	38 652	8 135	17 561	41 107	3 399
Tasustamata tööjõukulu	8 753	4 768	4 368	7 980	5 763
Arvestuslik netokasum/-kahjum (SE 703)	29 899	3 368	13 193	33 127	-2 363

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

2.3.4. Järeldused

Seakasvatuse sotsiaal-majandusliku kaardistamise alusel saab järeldada järgmist:

- Seakasvatus on muutunud kontsentreeritumaks: väiketootmine on kahanenud, suurtootmine laieneb eelkõige loomade arvukuse tõusu läbi olemasolevates karjades.
- Kogutoodangu ja toetuste struktuuris püsisid perioodil 2010-2013 kogutoodangu väärtuse ja toetuste osakaalud stabiilsed, 2014. aastal kogutoodangu osakaal vähenes, toetuste osakaal tõusis. Kulude struktuuris olulisi muudatusi aset ei leidnud.
- Perioodil 2010-2014 kasvas kogutoodangu väärtus kogukulude kasvust aeglasemalt.
- Peamisteks kuludeks on erikulud (söödad, täiendavad loomakasvatuse erikulud, väetised), pingereas järgnevad üldkulud (energia, masinate ja ehitiste korrashoid) ning tööjõukulud.
- Otsetoetustest on suurima osakaaluga ühtne pindalatoetus (ÜPT). Puuduvad seakasvatuse valdkonnapõhised toetused. Erandiks oli vaid 2014. aasta, mil maksti seakasvatuse eritoetust.
- Otsetoetusi saadi 2013. aastal tootja kohta kokku 3% rohkem kui 2010. aastal. 2014. aastal kasvasid otsetoetused 2010. aastaga võrreldes küll 150%, ent tegemist oli seakasvatuse eritoetuse mõjuga. Igast kulutatud eurost katsid toetused (SE 605) 2014. aastal 7 senti, sh 6 senti otsetoetuste näol. Varasematel aastatel olid otsetoetused katteallikaks 2 senti ulatuses iga kulutatud euro kohta.
- Perioodil 2010-2014 suudeti vaid 2010. ja 2013. aastal katta kogukulud kogutoodanguga. Teistel aastatel suutis kogutoodangu väärtus katta kogukulud 93-97% ulatuses.
- Seakasvatases on saadud toetuste summad olnud väga väikesed ning seeläbi ka nende mõju tootjate toimetulekule marginaalne. 2012. ja 2014. aastal olid kasumiläve ületamiseks vajalikud nii otsetoetused kui muud SE 605 toetused. 2011. aastal ei piisanud ettenähtud meetmetest kasumiläveni jõudmiseks, kogukulud suudeti katta tootja kohta keskmiselt 99% ulatuses.
- Perioodil 2010-2013 saadi arvestuslikku netokasumit, 2014. aastal arvestuslikku netokahjumit.

2.4. Lamba- ja kitsekasvatus

FADN andmebaasis hõlmab vaatlusalune testgrupp lisaks lammastele-kitsedele ka teiste karjatavate loomade kasvatamist. Alla 10 utega gruppi edasises analüüsis eraldi ei vaadelda, sest alla 10 utega karjad lambakasvatuse otsetoetusi ei saanud, teiseks on selles grupis rohkem teiste loomade (sh hobuste) pidajaid. Samas on antud grupp kaasa arvatud näitajatesse, kui tegemist on kogu tootmistüübi koondnäitajatega (nt 2014. aastal oli FADN-i 48 testettevõtet 15% alla 10 utega). Kuna kitsekasvatajaid on FADN valimis vaid mõned ning pigem alla 10 emakitsega karja grupis, siis hõlmavad antud alapeatüki analüüsi andmed valdavalt lambakasvatust.

2.4.1. Kogutoodangu, toetuste ja kulude kirjeldus

Otsetoetused

Lamba- ja kitsekasvatajatele maksti aastatel 2010-2013 otsetoetuste raames erinevaid toetusi (vt tabel 2.4.1), neist olulisemad olid ühtne pindalatoetus ja ute otsetoetused. Kuna selles tootjategrupis kasvatati lisaks ka teisi loomi (lehmad, hobused), saadi lisaks vähemal määral toetusi ka nende pidamiseks (ammlehmadele jt veistele). Valdav osa otsetoetustest saadi ühtse pindalatoetuse näol, mis moodustas aastatel 2010-2013 otsetoetustest 75-81%, utetoetused andsid ligikaudu viiendiku (18-22%) ja muud toetused kokku 2-5%. 2014. aastal utetoetusi ega muid otsetoetusi peale ühtse pindalatoetuse ei makstud, mistõttu 2014. aastal saadi otsetoetusi tootja kohta 9% vähem kui 2013. aastal.

Tabel 2.4.1. Lambakasvatajatele makstud otsetoetused 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Otsetoetused	2010	2011	2012	2013	2014
Ühtne pindalatoetus	3 154	3 209	4 765	4 795	5 393
Utetoetused kokku	845	951	1241	1061	0
sh ute kasvatamise täiendav otsetoetus	610	730	974	909	0
sh ute täiendav otsetoetus	235	221	267	152	0
Veise täiendav otsetoetus	59	49	48	48	0
Ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus	18	21	19	16	0
Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus	80	67	54	25	0
Piima täiendav otsetoetus	47	0	0	0	0
Otsetoetused kokku*	4 203	4 297	6 126	5 944	5 393

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitarvuga.

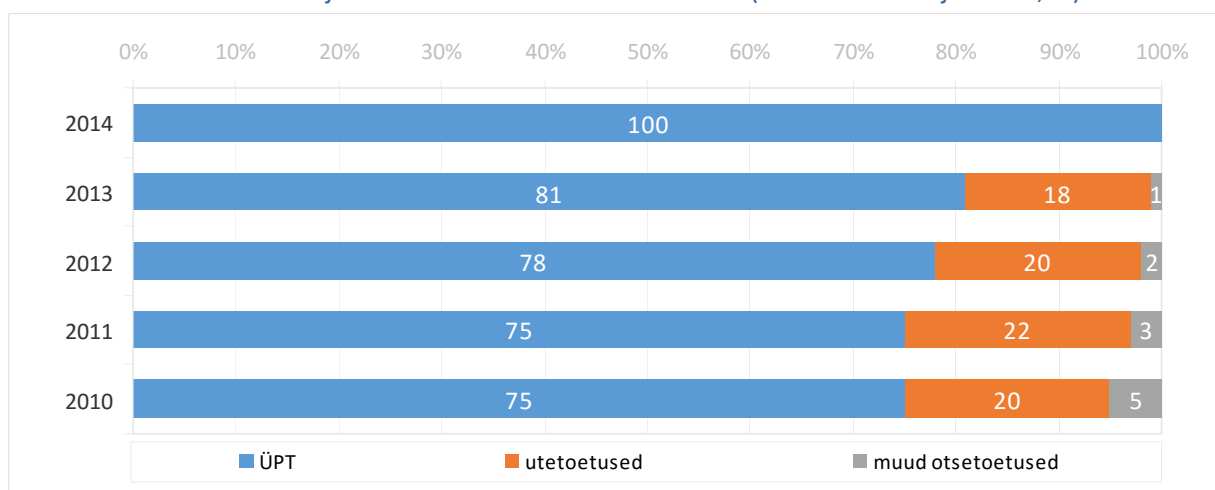
Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Lambakasvatajate saadud utetoetused suurenesid nelja aastaga (2010-2013) tootja kohta 26%, mis on suures osas karja suurendamise ja karjatamise tiheduse kasvu tulemus, sest toetusmäär tõusis samal ajal vaid 5,5% (kahe utetoetuse summa oli 2010. aastal 15,54 € ja 2013. aastal 16,39 € ute kohta). Suurenenud on ka lambakasvatajate valduses olev põllumajandusmaa (+13% 2014/2010), seda just suurematel, 100 ja enama utega farmidel (+26%), kel 60% maast on rendimaa, samal ajal 10 kuni 100 utega farmidel põllumajandusmaa pigem vähenes veidi (-6% 2014/2010). Karja arvukus ja karjatamise tihedus kasvasid nii suurematel kui väiksematel karjadel. Alates 2015. aastast on võimalik utetoetust taotleda ainult kuni 100 utele, mis võib hakata mõjutama karjade arvukust.

Ühtse pindalatoetuse väljamaksed tootja kohta on samuti liikunud tõusutrendil ning olid 2014. aastal 71% suuremad kui 2010. aastal, olles rohkem kasvanud just suurematel lambakasvatajatel (91%), 10 kuni 100 utega karjadel 37%.

Otsetoetusi saadi 2014. aastal tootja kohta kokku 28% rohkem kui 2010. aastal. Seejuures tuginati peamiselt ühtsele pindalatoetusele, mille osakaal otsetoetuste seas on aegamisi suurenenud, moodustades 2014. aastal 100% (vt joonis 2.4.1). Valdkonaspetsiifilised toetused ehk utetoetused (s.o ute täiendav otsetoetus ning ute kasvatamise täiendav otsetoetus) moodustasid perioodil 2010-2013 otsetoetustest *ca* viiendiku ja nende osakaal pigem vähenes. Utetoetuste osakaalu vähenemist soodustas asjaolu, et toetusmäärad ei olnud kuigivõrd tõusnud, kahe utetoetuse määrad summeeritult olid 2013. aastal vaid 5,5% kõrgemad kui 2010. aastal. Ühtse pindalatoetuse määr (ha kohta) tõusis samal ajal 35%. 2013. aastal maksti utetoetust üleminekutoetuse nime all ning selle osakaal langes 16-17%-le otsetoetustest. Muudele loomadele ja põllumajanduskultuuridele makstud otsetoetuste osakaal kahanes 5%-lt 2010. aastal 1%-le 2013. aastal.

Joonis 2.4.1. Otsetoetuste jaotus lambakasvatases 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

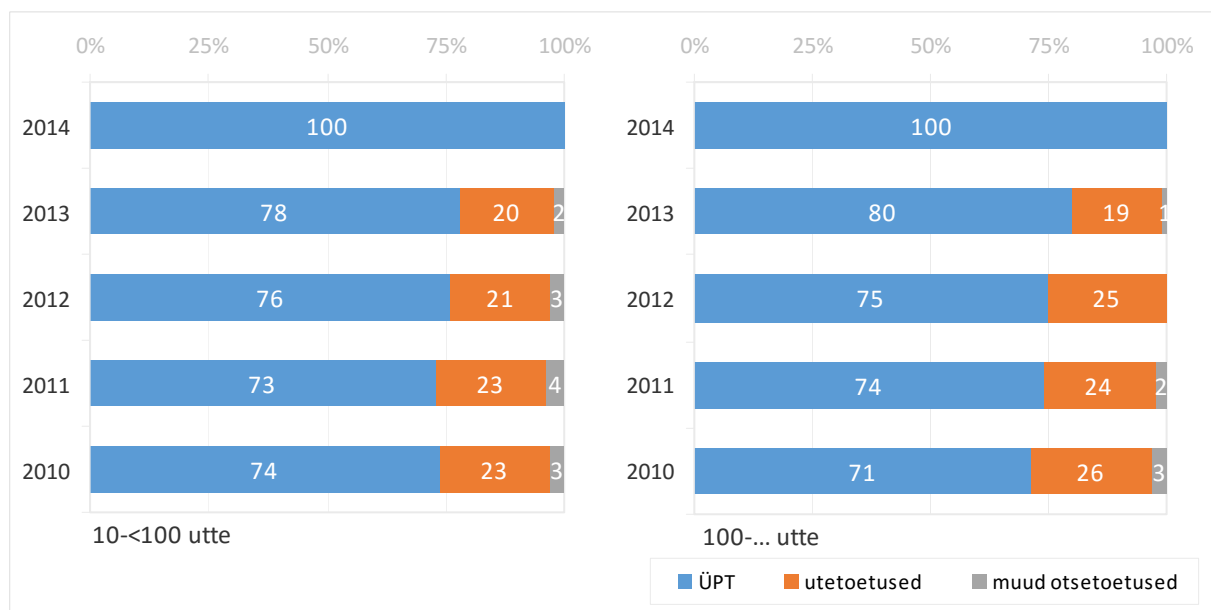

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Karja suuruse gruppide lõikes on otsetoetuste absoluutväärtused esitatud lisa 2.6. Ühtse pindalatoetuse osakaal otsetoetustes suurenes 2010.-2013. aastal nii väiksemate kui suuremate karjadega lambakasvatajatel (joonis 2.4.2). Utetoetuste osakaal otsetoetustes oli väiksemate (10 kuni 100 utega) karjade puhul pisut suurem kui suurematel tootjatel, kel on rohkesti põllumajandusmaad (sh rendimaad). 2014. aastal, kui utetoetusi ei makstud, vähenes otsetoetustest saadud summa keskmiselt 9%, sh 10 kuni 100 utega lambakasvatajatel 5%, 100 ja enama utega lambakasvatajatel aga 20%.

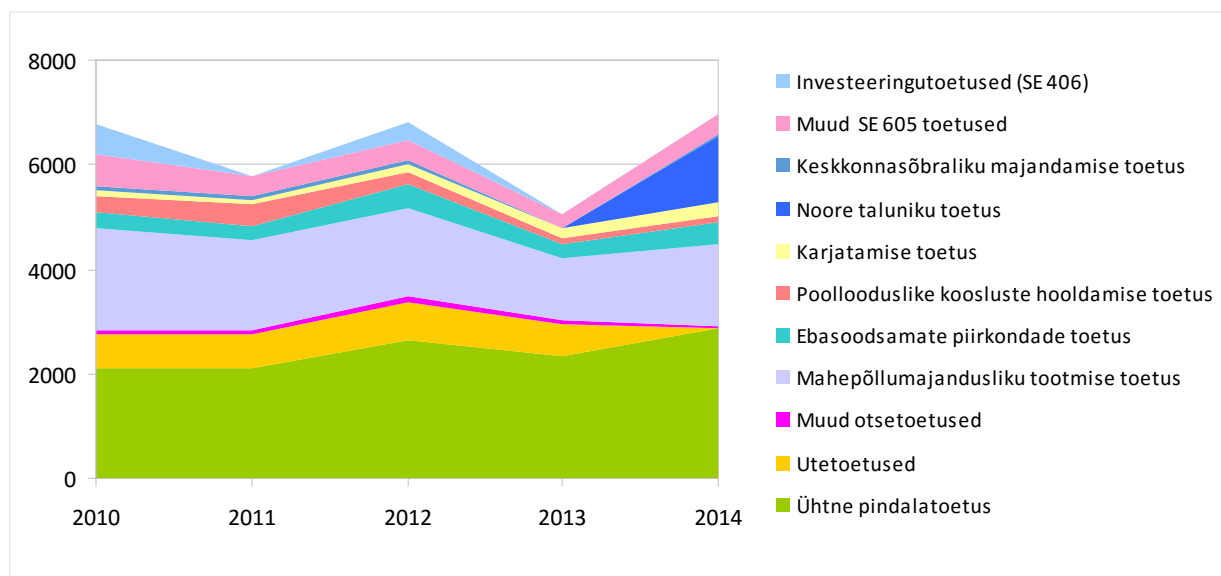
Lisaks otsetoetustele taotlesid ja said lambakasvatajad muidki toetusi (näidatud joonistel 2.4.3 ja 2.4.4), erinedes teistest tootmistüüpidest muude toetuste suure osakaalu poolest kogutoodangu ja toetuste struktuuris (niivõrd kõrge muude toetuste osakaal oli veel vaid lihaveisekasvatases). Oluline erinevus suuremate ja väiksemate tootjate vahel on see, et suuremad tootjad on saanud rohkem investeringutoetusi, mis on soodustanud tootmise laiendamist ja efektiivsemat majandamist.

Joonis 2.4.2. Otsetoetuste jaotus lambakasvatustes karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

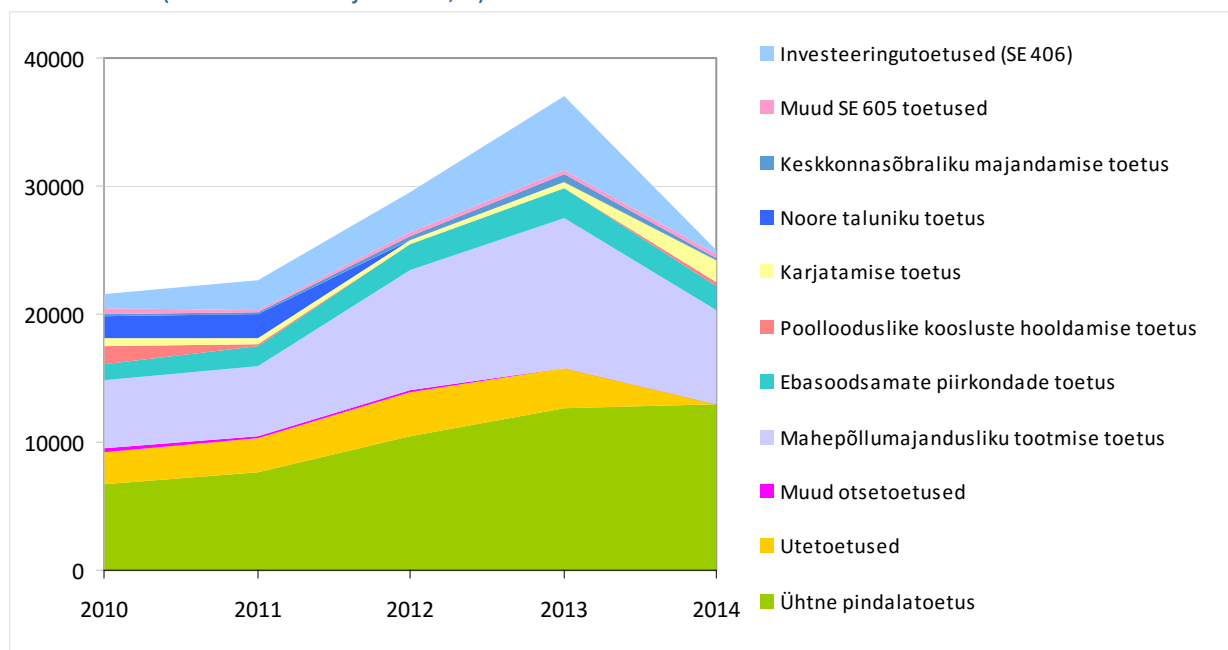
Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Joonis 2.4.3. 10-99 utega lambakasvatajate saadud toetused 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Joonis 2.4.4. 100 ja enama utega lambakasvatajate saadud toetused 2010-2014
(keskmiselt tootja kohta, €)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Kogutoodang ja toetused

Järgnevalt on antud ülevaade kogutoodangu ja toetuste kujunemisest lamba- ja kitsekasvatases aastail 2010-2014. Lambakasvatuse kogutoodangu väärtus tootja kohta suurenes aastatel 2010-2014 oluliselt (viie aastaga kokku 51%, vt tabel 2.4.2) ning selles on märkimisväärne panus ka saadud toetustel (SE 605), mis kasvasid samal ajal 28% (koos investeeringutoetustega oli kõigi toetuste kasv kokku 5%, sest investeeringutoetused vähenesid aastatel 2013-2014). Lambakasvatajad said aastail 2010-2012 investeeringutoetusi keskmiselt 1,8 tuhat eurot aastas tootja kohta, alates 2013. aastast need võimalused vähenesid ja 2014. aastal investeeringutoetusi enam praktiliselt ei saadud, kuna MAK 2014-2020 programmiperioodi meetmed ei olnud veel avanenud.

Tabel 2.4.2. Lambakasvatajate kogutoodang ja toetused 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Näitajad	2010	2011	2012	2013	2014
Kogutoodang* (SE 131)	11 113	10 095	14 996	15 569	16 726
sh taimekasvatustoodang	4 398	4 295	5 170	5 126	6 150
sh loomakasvatustoodang	4 691	3 374	5 132	6 944	7 521
sh muud sissetulekud	2 024	2 426	4 694	3 499	3 055
Toetused* (SE 605)	8 951	8 913	11 511	11 498	11 461
sh otsetoetused	4 203	4 297	6 126	5 944	5 393
sh muud SE 605 toetused	4 747	4 617	5 385	5 555	6 068
Investeeringutoetused (SE 406)	2 044	1 667	1 808	1 307	40

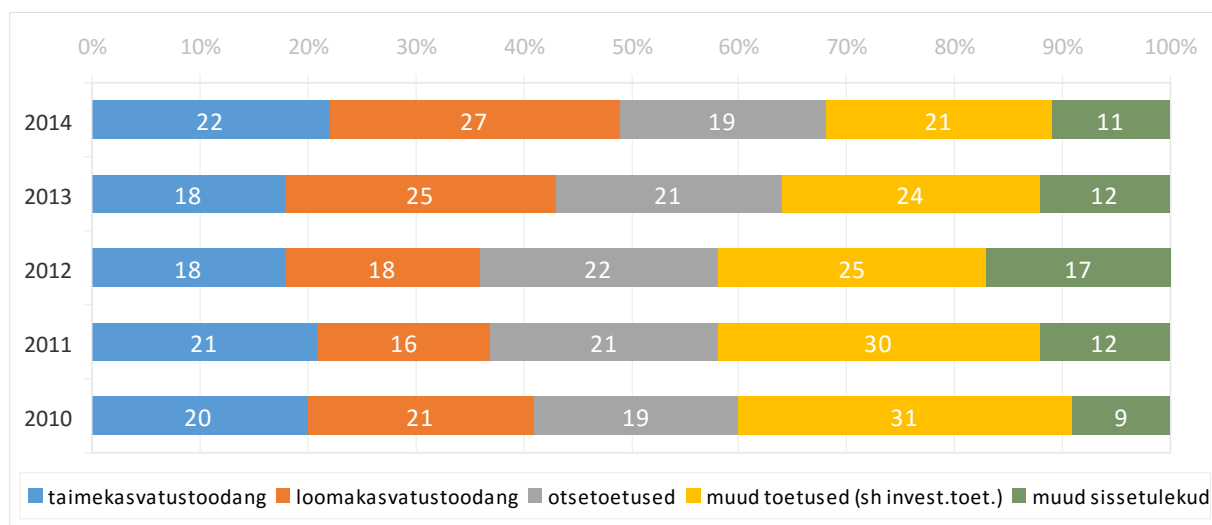
* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitarvuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Vaatlusalustel aastatel 2010-2014 suurenesid lambakasvatajatel nii loomakasvatuse- kui taimekasvatustoodang toetustest kiiremini, kasvades vastavalt 60% ja 40%. Loomakasvatustoodang moodustas kogutoodangust suurema osa (45% 2014. a), kuid söödavajaduse tõttu oli ka taimekasvatustoodangul oluline osa (37%), muu toodang moodustas 18% (sh hobused, küülikud jt, samuti muud lammaste kitsedega seotud tooted – vill, sõnnik jms). Loomakasvatustoodangust suurem osa (71%) saadi lamastelt-kitsedelt, 23% oli muu loomakasvatustoodang ja 4% saadi veisekasvatusest. Taimekasvatuses viljeldakse peamiselt söödakultuure, mis andsid 82% taimekasvatustoodangust, 9% saadi teravilja-, 6% kartuli- ja 3% muude kultuuride kasvatusel. Nahka ja villa kasutatakse seni väga vähe, need lähevad suures osas ressursina kaduma, kuid nende kasutuselevõtmine annaks tulevikus võimaluse liisandväärtust suurendada.

Müüdnud toodang moodustas loomakasvatustoodangust suurematel (100 ja enama utega) farmidel 67% ja alla 100 utega farmidel 86%. Kogutoodangu ja toetuste struktuuris suurenes viie aastaga (2010-2014) kogutoodangu osakaal 50%-lt 60%-le ja toetuste osakaal kahanes 50%-lt 40%-le. Seejuures kasvas lambakasvatajate kogutoodangu ja toetuste struktuuris loomakasvatustoodangu osakaal 21%-lt 27%-le (vt joonis 2.4.5), taimekasvatustoodangu osakaal püsis viiendiku ringis (22%). Otsetoetused andsid nii 2014. kui 2010. aastal 19%, muude toetuste osakaal langes peamiselt investeeringutoetuste maksmise hääbumise tõttu 31%-lt (2010. a) 21%-le (2014). Investeeringutoetusi arvestamata suurenesid aga muud SE 605 toetused viie aastaga tootja kohta 28%, samuti nagu otsetoetused.

Joonis 2.4.5. Lambakasvatajate kogutoodangu ja toetuste jaotus 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

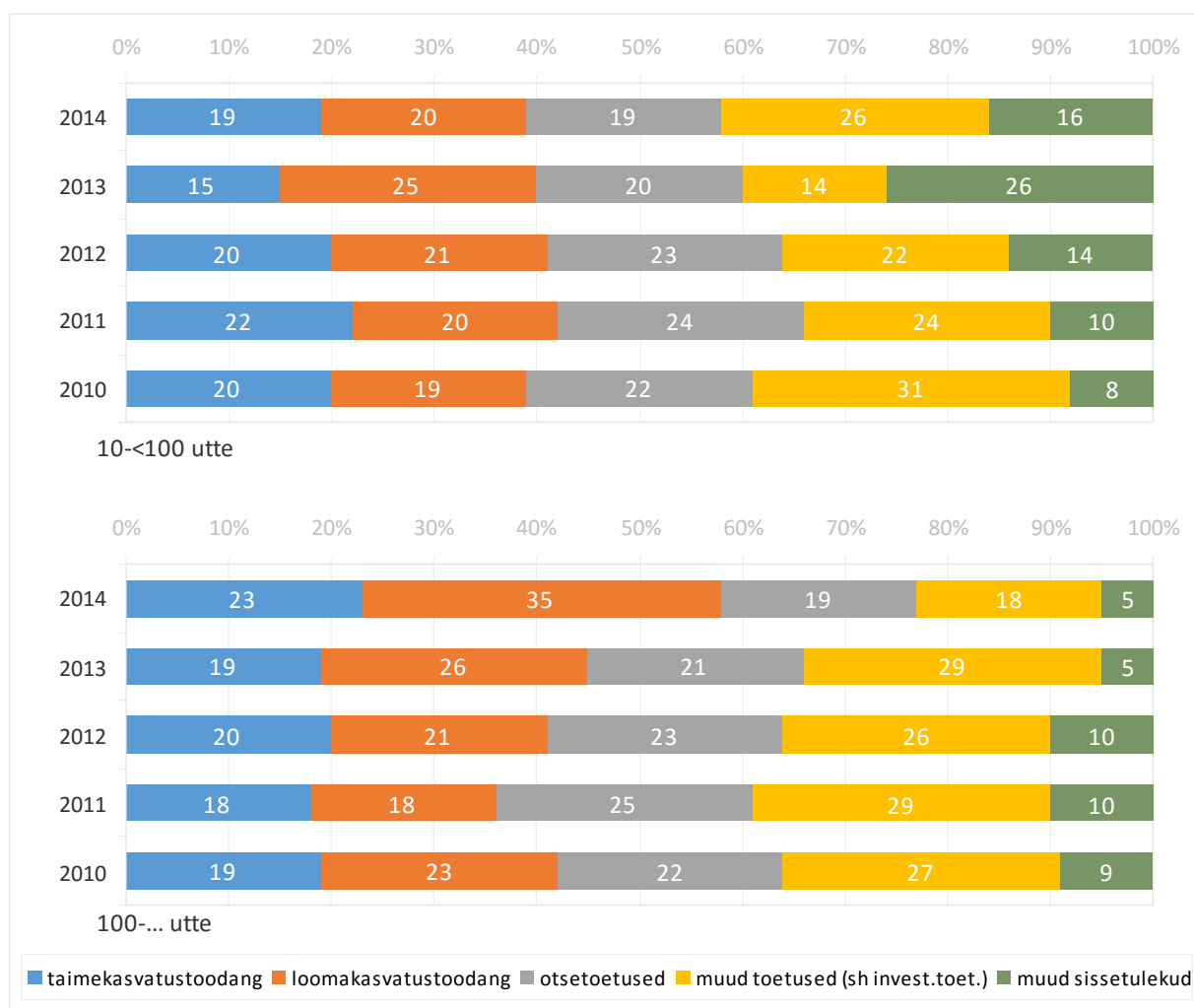

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kogutoodangu ja toetuste struktuur on suuremate ja väiksemate karjade pidamisel üsnagi sarnane (vt joonis 2.4.6). Suurematel (100 ja enama utega) karjadel kasvas viimastel aastatel loomakasvatustoodangu osatähtsus kogutoodangu ja toetuste struktuuris rohkem (35%-le), väiksematel karjadel jäi see viiendiku piiridesse. Toetuste panus jäi 2014. aastal nii suurematel kui väiksematel karjadel alla poole 2010. aasta taset, moodustades 10 kuni 100 utega karjadel 45%, 100 ja enama utega karjadel 37%. Vähenenud on otse- ja investeeringutoetuste osakaal, suurematel karjadel ka muude SE 605 toetuste osakaal, mis aga 10 kuni 100 utega karjadel oli 2014. aastal samal tasemel kui 2010. aastal. Muud sissetulekud (sh näiteks tulud metsandusest, lepingulistest töödest, taluturismist vm) olid olu-

lisemad 10 kuni 100 utega tootjatele, nende osakaal tuludes suurenes viie aastaga 8%-lt 16%-le, samal ajal kui suurematel tootjatel langes muude sissetulekute osakaal 9%-lt 5%-le.

Joonis 2.4.6. Lambakasvatajate kogutoodangu ja toetuste jaotus karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kulud

Lamba- ja kitsekasvatuse sotsiaal-majanduslikuks analüüsiks ning otsetoetuste mõju uurimiseks on lisaks kogutoodangule ja toetustele järgnevalt antud ülevaade tehtud kuludest (vt tabel 2.4.3 ja joonis 2.4.7). Aastail 2010-2013 kujunesid lamba- ja kitsekasvatajate üldkulud erikuludest suuremaks. 2014. aastal, vastupidi, ületasid erikulud üldkulusid, kasvades oluliselt just kõrvaltegevuse erikulude arvel ja seda suurematel tootjatel. Üldkuludesse kuuluvad energia, masinate ja ehitiste korrashoid jm. Erikuludest moodustavad peamise osa söödad karjatatavatele loomadele (2014. a ligi 2/3 erikuludest, millest suurem osa, ligi 80%, on omatoodang), väiksema osakaaluga on kulutused seemnetele, väetistele, taimekaitsele, kõrvaltegevustele jm.

Tabel 2.4.3. Lambakasvatajate kulud 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

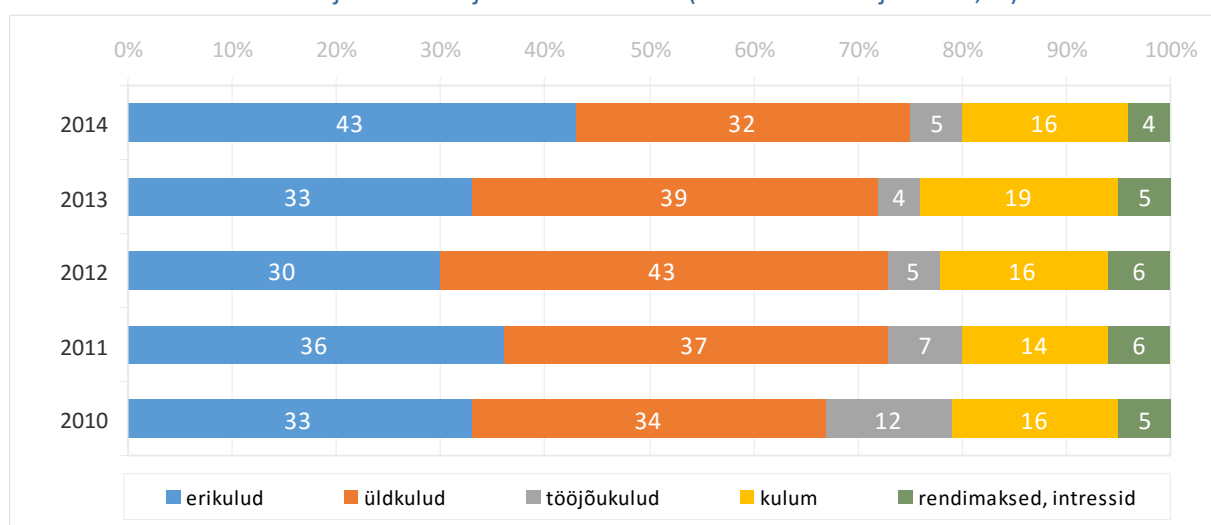
Kulud	2010	2011	2012	2013	2014
Erikulud (SE 281)	4 429	4 633	5 562	6 293	9 800
sh söödad	3 645	3 796	4 472	4 784	6 174
sh seemned	228	194	329	410	449
sh muud loomakasvatuse erikulud	322	335	520	754	794
sh muud erikulud**	233	308	241	344	2 383
Üldkulud (SE 336)	4 587	4 834	7 947	7 332	7 319
sh energia (kütus, elekter jmt)	1 591	1 833	3 032	2 844	2 998
sh masinate ja ehitiste korrashoid	1 328	1 235	1 739	2 072	2 104
Kulum (SE 360)	2 163	1 841	3 033	3 681	3 679
Töäjõukulud (SE 370, k.a sotsiaalmaks)	1 576	847	954	753	1 188
Rendimaksud (SE 375)	483	361	597	582	800
Intressid (SE 380)	227	365	521	389	190
Kogukulud* (SE 270)	13 465	12 880	18 614	19 030	22 976

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrrelda summaarse näitarvuga

** sh kõrvaltegevuse erikulud, sh metsanduse erikulud

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Joonis 2.4.7. Lambakasvatajate kulude jaotus 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

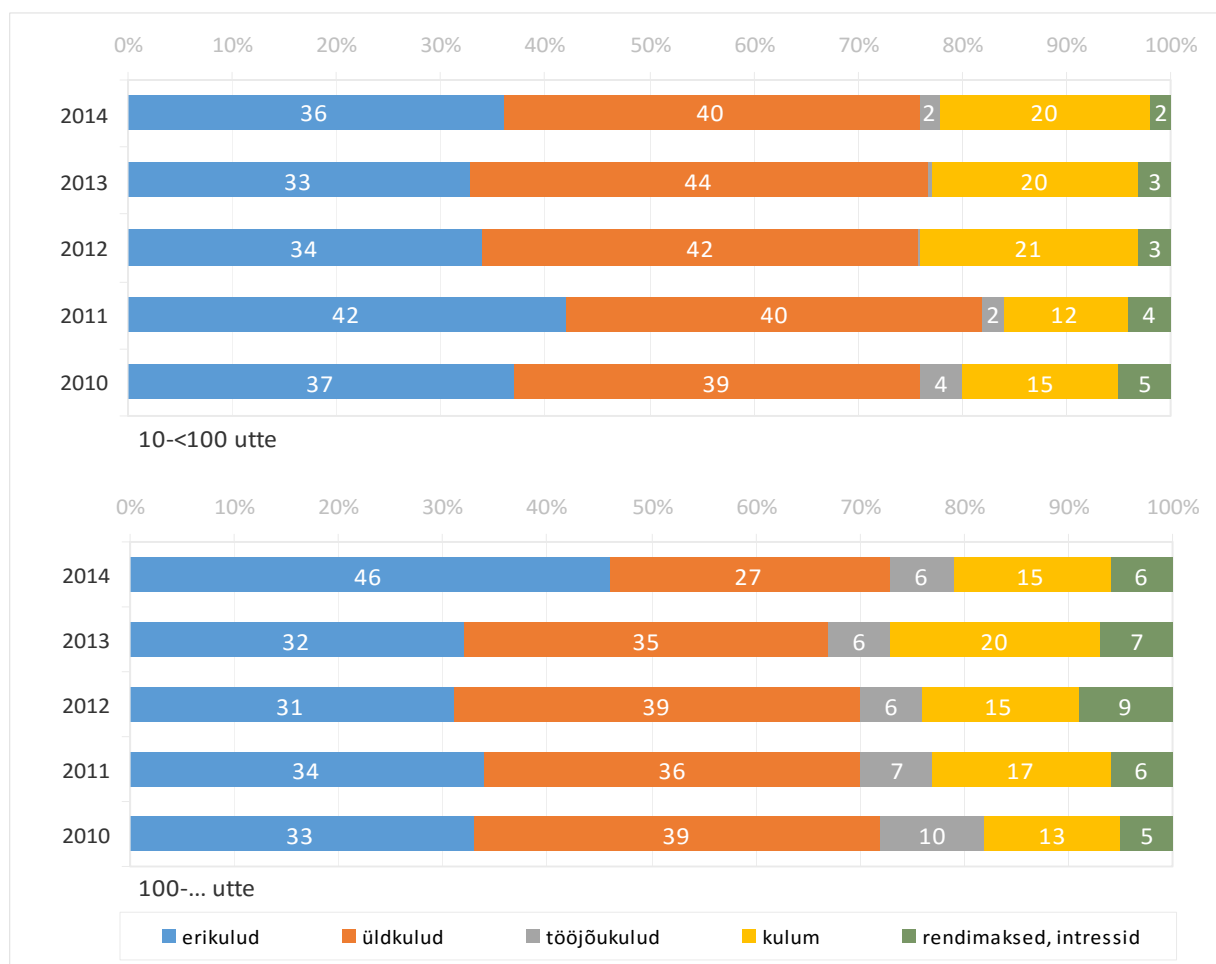
Kulumi ja rendimaksete osakaal kuludes oli 2014. aastal samal tasemel kui 2010. aastal (kulum keskmiselt 16%, rendimaksud 4%). Rendimaksete osakaal on seejuures suuritel tootjatel tõusnud 5%-le, väiksematel langenud 1%-le. Intressimaksetele kulus suurematel tootjatel keskmiselt 3%, väiksematel 1% kuludest (s.o 2010-2014 keskmine).

Kululiigiks on ka töäjõukulud, mis hõlmavad sealhulgas sotsiaalmaksu. Töäjõukulude osakaal kulude struktuuris oli 2014. aastal kõigest 5%, sest tasustatud töäjõudu kasutatakse vähe, väiksemate karjade pidamisel peaaegu üldse mitte. Ka suuremates farmides tehti FADN andmetel tasuta töötunde 2010-2014 kolm korda rohkem kui tasustatud töötunde.

Kõige enam suurenesid aastail 2010-2014 energiakulud (88% tootja kohta), kasvasid ka söödakulud (69%), eriti suurtootjatel, samuti masinate ja ehitiste korrashoiu kulud (58%). Kulud on kasvanud karjade suurenemisel.

Kulude struktuuris on erinevusi karja suuruse gruppide lõikes (vt joonis 2.4.8). Üldkulud on mõlemas grupis olnud enamasti erikuludest suuremad (v.a suurematel tootjatel 2014. a). Suurematel tootjatel on tulnud teha suuremaid kulutusi kokku töötasule, sotsiaalmaksule ja rendile, mis väiksemate tootjate puhul on väga väikese osakaaluga. Alla 100 utega tootjad rahaliselt tasustatud töajõudu peaaegu ei kasuta, 2014. aastal kasutati keskmiselt 1,01 aastaühikut tasustamata töajõudu ja vaid 0,03 aastaühikut tasustatud töajõudu. Suuremad, vähemalt 100 utega tootjad kasutasid tasustamata töajõudu 1,12 aastaühikut ning lisaks tasustatud töajõudu 0,33 aastaühikut. Suurematel tootjatel moodustasid rendimaksud 2014. aastal kogukuludest 5%.

Joonis 2.4.8. Lambakasvatavate kulude jaotus karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

2.4.2. Sotsiaal-majanduslik areng

Lamba- ja kitsekasvatuse struktuur

Struktuurimuutusi võimaldab jälgida Statistikaameti põllumajandusstatistika. Lammaste ja kitsede arv hakkas Eestis jõudsalt kasvama 2004. aastal, kahekordistudes 2008. aastaks, seejärel kasv aeglustus. Aastatel 2010-2014 suurenes lammaste-kitsede arv keskmiselt 2% aastas. 2015. aasta 31. detsembri seisuga oli Eestis PRIA loomade registri andmetel 83,9 tuhat lammast ja 4,7 tuhat kitse. Suurenenud on mahepildamisel lammaste ja kitsede osakaal: 2014. aastal oli Statistikaameti andmetel mahepildamisel 36 tuhat lammast ja üks tuhat kitse. Enamik lamba- ja kitsekasvatajaid (88% 2013. a) on füüsilisest isikust ettevõtjad või füüsilised isikud, kuid ettevõtetele jt juriidilistele isikutele kuuluvate karjade arv on kasvamas (2013. a oli neid 211).

Nii lamba- kui kitsekasvatus on muutunud kontsentreeritumaks ja tooni annavad suuremad, lambakasvatuses vähemalt 50 lambaga karjad, nende suurenedes on lammaste arv Eestis kasvanud. Kasvu on soodustanud tehtud investeeringud ja saadud investeeringutoetused. Väikekarjadega majapidamisi on jäänud vähemaks (vt tabel 2.4.4), alla 30 lambaga karjade arv on oluliselt vähenenud, 30-49 lambaga karjad on aga enam-vähem püsinud, vähenedes 2013/2010 vaid 4%. Alla 10 lambaga majapidamistes peeti 2013. aastal veel 3% kõigist lammastest, utetoetusi sellised karjad ei saanud. Suurem osa lammastest peetakse üle 50 lambaga karjades (2013. aastal 76 %).

Kitsedega majapidamiste arv on samuti vähenenud, kuid kitsede arv kasvas suuremate karjade arvel 2010.-2013. aastal 5%. Enamik kitsedest (62%) peetakse vähemalt 10-pealistes karjades (2013. a).

Tabel 2.4.4. Lamba- ja kitsekasvatuse struktuuri muutused 2010-2013

Karja suuruse grupp	Majapidamiste arv			Lammaste-kitsede arv*		
	2010	2013	Muutus 2013/10, %	2010	2013	Muutus 2013/10, %
Lambakasvatavad kokku	1 950	1 779	-9	87 140	87 044	0
...<30	1376	1176	-15	15 475	12 948	-16
30-<50	223	219	-2	8 545	8 243	-4
50-<100	180	199	11	11 889	13 745	16
100-...	171	185	8	51 231	52 168	2
Kitsekasvatavad kokku	592	525	-11	3 669	3 868	5
...<10	499	443	-11	1 653	1 462	-12
10-<100	93	82	-12	2 016	2 406	19

*loomade arv 1. septembri seisuga

Allikas: Statistikaamet, EKI arvutused

Olulisemad lambakasvatuse piirkonnad on Saaremaa ja Hiiumaa (kokku 23% lammastest 2015. a)⁵, samuti Valga-, Võru- ja Põlvamaa (kokku 24% lammastest) ning Lääne- ja Pärnumaa (kokku 14% lammastest). Kitsekasvatusega tegeldakse kõige enam Pärnumaal (19% kitsedest), Põlva- ja Võrumaal (kokku 15% kitsedest) ja Ida-Virumaal (13% kitsedest).

⁵ PRIA andmed 31. dets 2015. a seisuga.

Kulude-tulude analüüs

Järgneva analüüsi aluseks on FADN andmestik. Lambakasvatajate kogutoodangu, kulude ning saadud toetuste dünaamikat aastail 2010-2014 peegeldab tabel 2.4.5, karja suuruse gruppide lõikes on kogutoodangu, kulude ning toetuste andmed toodud lisa 2.7.

Vaatlusaluse viie aasta jooksul (2010-2014) kasvasid kogukulud tootja kohta kiiremini kui kogutoodang (kogutoodang kasvas 51%, kogukulud kasvasid 71%). Loomakasvatustoodang suurenes rohkem kui taimekasvatustoodang.

Tabel 2.4.5. Lambakasvatajate kogutoodangu, toetuste ja kulude muutused karja suuruse gruppide lõikes 2014/2010 (keskmiselt tootja kohta, %)

Näitajad	Kogu lambakasvatus*	Karja suuruse grupp (uttete arv)	
		10-<100	100-...
Kogutoodang (SE 131)	51	40	90
taimekasvatustoodang	40	15	95
loomakasvatustoodang	60	22	126
muud sissetulekud	51	154	-9
Toetused	5	3	15
otsetoetused	28	2	35
muud SE 605 toetused	28	22	8
Investeeringutoetused (SE 406)	-98	-100	-84
Kogukulud (SE 270)	71	48	109
erikulud	121	43	189
sh söödad	69	29	97
üldkulud	60	52	48
sh energia (kütus, elekter jmt)	88	83	83
sh masinate ja ehitiste korrashoid	58	73	24
tööjõukulud (k.a sotsiaalmaks)	-25	-17	41
kulum	70	96	126
rendimaksud	65	-57	343
intressid	-16	89	-22

* FADN andmestikus on tootmistüüpide koondandmed kaalutud tootjate majandusliku suuruse järgi, mitte karja suuruse järgi. Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kulude poolel suurenesid perioodil 2010-2014 tootja kohta rohkem erikulud (2,2 korda ehk 121%) kui üldkulud (60%). Erikuludest kasvasid kulutused söötadele 69%, seemnetele 2 korda, tekkisid kulud väetistele (kasv 8 korda). Taimekasvatuse erikulud tõusid olulisel määral, tootja kohta kolmekordseks, loomakasvatuse erikulud kasvasid samal ajal 76%. Seejuures kasvasid erikulud rohkem suurte tootjatel (ligi kolmekordseks), väiksematel tootjatel aga vähem (43%). Üldkuludest tõusid kõige enam kulutused energiale, kasvades mõlemas suurusgrupis viie aastaga 83%, kulutused ehitiste ja masinate korrashoiule kasvasid aga rohkem väiksematel tootjatel (73%) kui suurte (24%). Kulum suurenes viie aastaga väiksematel tootjatel ligi kahekordseks (96%), suuremetel üle kahe korra (126%). Rendimaksud tõusid suurematel tootjatel oluliselt: viie aastaga enam kui neljakordseks, väiksematel aga vähenesid 57%.

Intressikulud tõusid väiketootjatel viie aastaga 89%, suurtel aga vähenesid 22%. Suured tootjad suurendasid brutoinvesteeringuid 2010-2013 kuus korda, mille tulemusel pikaajalised kohustused kasvasid perioodil 2010-2014 ligi seitsmekordseks. Lühiajalised kohustused aga vähenesid 2014. aastal (-40% 2010. aastaga võrreldes). Väikesed tootjad investeeringute mahtu perioodil 2010-2014 eriti ei suurendanud, seetõttu kasvasid pikaajalised kohustused viie aastaga vaid 7% ja lühiajalised kohustused vähenesid ka neil 2014. aastal (-31% 2010. aastaga võrreldes).

Töötasu (sh sotsiaalmaksu) maksid suuremad tootjad 2014. aastal 41% rohkem kui 2010. aastal, kuid väiketootjad olid tasulise tööjõu kasutamist vahepealsetel aastatel vähendanud.

Kogutoodang tootja kohta suurenes suurtootjatel perioodil 2010-2014 oluliselt rohkem (peaaegu kahekordseks) kui väiketootjatel (40%). Loomakasvatustoodang, sh lammastest-kitsedest saadav toodang kasvas mõlemas grupis kiiremini kui taimekasvatustoodang.

Otsetoetused olid viie aastaga suurenenud eelkõige suurtel tootjatel (35%), alla 100 utega tootjad said 2014. aastal otsetoetusi praktiliselt samal tasemel kui viis aastat tagasi (+2%) ja kuigi muid SE 605 toetusi saadi 22% rohkem kui viis aastat tagasi, olid toetused (koos investeeringutoetustega) väiketootja kohta kasvanud viie aastaga oluliselt vähem (3%) kui suurtootjatel (15%), kes olid tootmist intensiivsemalt suurendanud.

Kokkuvõttes, suurematel tootjatel (100 ja enama utega) kasvasid nii toodang kui koos sellega kulud 2010-2014 märksa enam kui väiksematel, alla 100 utega tootjatel. Suurematel tootjatel kasvas toodang viie aastaga 90%, seejuures loomakasvatussaaduste müük suurenes 115%, kogukulud 109% ja toetusi (SE 605) saadi 20% rohkem (v.a investeeringutoetused, koos nendega arvestades aga 15% rohkem).

Väiksematel tootjatel oli areng tagasihoidlikum, kogutoodang kasvas viie aastaga 40%, sh loomakasvatussaaduste toodang suurenes 22%, loomakasvatustoodangu müük suurenes 39%, kogukulud tõusid 48% ja toetusi (SE 605) saadi 13% enam (v.a investeeringutoetused, koos nendega arvestades aga 3% rohkem), seejuures ühtset pindalatoetust (ÜPT) saadi olulisel määral (37%) rohkem. Toetustest oligi 2014. aastal esikohal ÜPT (moodustades kõigist toetustest 41%), järgnesid mahepõllumajandusliku tootmise toetus (23%), noore taluniku toetus (18%), ebasoodsate piirkondade toetus (6%), loomade karjatamise toetus (3%), kiviaia rajamise toetus (3%) ja poollooduslike koosluste hooldamise toetus (2%).

Suurematel tootjatel on toetused kasvanud viie aastaga rohkem (kokku 15%) just tänu ühtsele pindalatoetusele, mis oli 2014. aastal 2010. aastaga võrreldes tootja kohta ligi kahekordne; kasutatav maa (sh renditav maa) oli samal ajal suurenenud 26%. Suuremad tootjad said 2014. aastal toetusi keskmiselt 24,9 tuh €, millest 52% oli ühtne pindalatoetus, 30% mahepõllumajanduse toetus, 7% ebasoodsamate piirkondade ja 7% loomade karjatamise toetus, 1% poollooduslike koosluste hooldamise toetus. 2014. saadi toetusi (kokku SE 605 ja SE 406) 33% vähem kui 2013. aastal, mille põhjusteks olid investeeringutoetuste vähenemine ning utetoetuste puudumine.

Oluline erinevus karja suuruse gruppide lõikes on tööjõukulude osas, mis suurematel tootjatel kasvasid perioodil 2010-2014 41%, kuid väiksematel tootjatel vähenesid. Suuremad tootjad kasutavad tasustatud tööjõudu küll märksa rohkem, kuid selle osakaal ei ole perioodil 2010-2014 suurenenud. Kui 2010. aastal moodustas tasustatud tööjõud neil 29% kulutatud tööjõust (aastaühikute alusel), siis 2014. aastal 23%. Tööjõu kallinemise tõttu on aga tööjõukulud (koos sotsiaalmaksuga) sellele vaatamata tõusnud. Tabelist 2.4.6 on näha, et tööjõu kasutamise üldine trend lambakasvatases on olnud pigem langev, seda nii tasustatud kui tasustamata tööjõu osas.

Tabel 2.4.6. Tööhõive lambakasvatases 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta aastaühikutes)

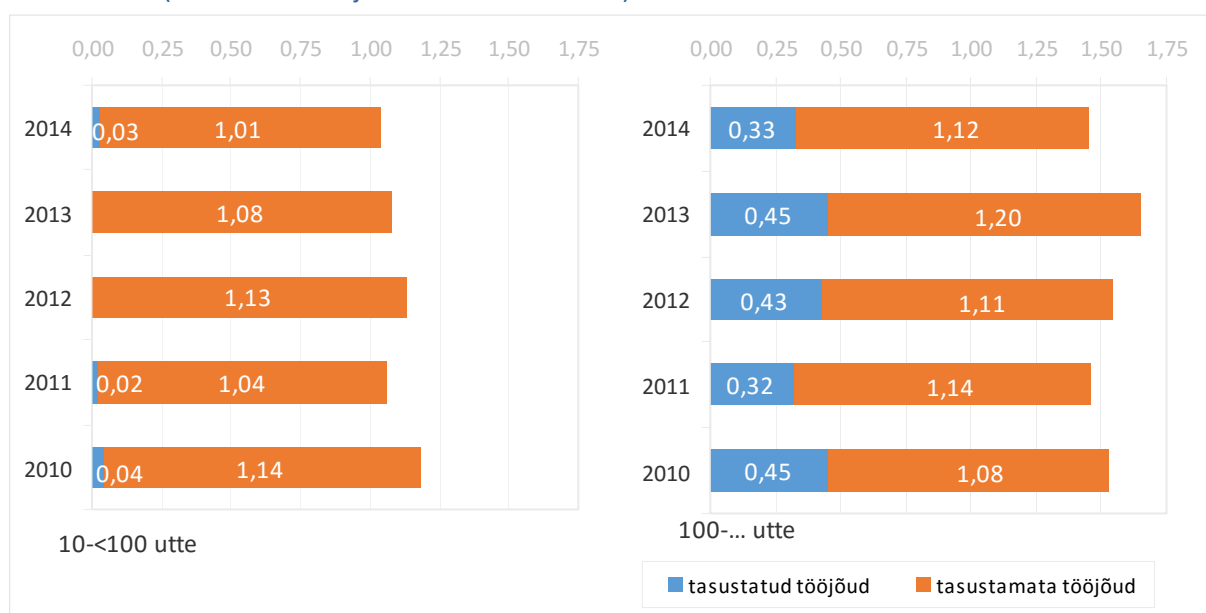
Tööjõud	2010	2011	2012	2013	2014
Tasustamata tööjõud	1,12	1,03	1,06	1,07	1,02
Tasustatud tööjõud	0,17	0,11	0,15	0,12	0,11
Tööjõud kokku* (SE 010)	1,29	1,14	1,21	1,19	1,12

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitarvuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Jooniselt 2.4.9 paistab silma väiksemate ja suuremate tootjate erinevus tööjõu kasutamisel. Väiksemate karjade pidamisel on tendents tööajakulu vähendamisele märgatavam (st tööjõu aastaühikuid on olnud tootja kohta aasta-aastalt vähem) ning tasulist tööd peaaegu ei kasutata. Suuremad tootjad kasutasid 2014. aastal tasulist tööd 0,33 aastaühikut.

Joonis 2.4.9. Tööhõive lambakasvatases karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta aastaühikutes)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Alljärgnevalt on võrreldud tootjate majandusnäitajaid lammaste-kitsede arvu kohta loomühikutes (LÜ). Selgus, et kogutoodang lamba/kitse LÜ kohta suurenes 2010-2014. aastal nii suurematel kui väiksemate karjadel, kuigi mitte järjepidevalt (vt tabel 2.4.7). 2014. aastal saadi kogutoodangut lamba/kitse LÜ kohta suuremate karjade puhul 7% rohkem kui 2010. aastal ja väiksemate karjade puhul 18% rohkem.

Tabel 2.4.7. Lambakasvatuse kogutoodangu ja kulude ühikunäitajad karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Suhtarvud	2010	2011	2012	2013	2014	Muutus 2014/2010 %
Kogutoodang (SE 131) lamba/kitse LÜ kohta*	1 361	1 193	1 367	1 288	1 155	-15
10-<100 utte	990	1 069	1 304	1 534	1 164	18
100-... utte	933	886	1 031	1 022	1 002	7
Kogukulud (SE 270) lamba/kitse LÜ kohta*	1 649	1 523	1 697	1 574	1 587	-4
10-<100 utte	1 249	1 254	1 559	1 619	1 550	24
100-... utte	1 170	1 177	1 276	1 306	1 380	18
Vahetarbimine (SE 275) lamba/kitse LÜ kohta*	1 104	1 119	1 231	1 127	1 182	7
10-<100 utte	941	1 029	1 177	1 247	1 168	24
100-... utte	844	822	899	873	1 014	20
Tööjõukulud (SE 370) lamba/kitse LÜ kohta*	193	100	87	62	82	-58
10-<100 utte	55	22	4	6	38	-31
100-... utte	111	83	83	81	89	-20
Kulum (SE 360) lamba/kitse LÜ kohta*	265	218	276	304	254	-4
10-<100 utte	189	152	330	325	312	65
100-... utte	157	202	186	257	200	27
Rendimaksud (SE 375) lamba/kitse LÜ kohta*	59	43	54	48	55	-7
10-<100 utte	58	31	29	30	21	-64
100-... utte	25	41	53	52	63	152
Intressid (SE 380) lamba/kitse LÜ kohta*	28	43	47	32	13	-54
10-<100 utte	7	20	19	10	11	57
100-... utte	33	28	56	43	14	-58

* Koondnäitajate taset mõjutab alla 10 utega ning muude karjatatavate loomadega tootjate suurusgrupp.

FADN meetodika järgi on uted 0,1 LÜ, teised lambad 0,1 LÜ, emakitsed 0,1 LÜ ja teised kitsed 0,1 LÜ.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kogukulud lamba/kitse LÜ kohta on pidevalt olnud suuremad kui kogutoodang LÜ kohta, seejuures on vahe aastatega kasvanud: kui 2010. aastal olid kogukulud LÜ kohta 25-26% kogutoodangust suuremad, siis 2014. aastal ületasid kogukulud LÜ kohta kogutoodangut väiksematel tootjatel juba 33% ja suurematel 38%.

Väiksematel tootjatel on kogutoodang lamba/kitse LÜ kohta olnud 2010-2014 veidi suurem kui suur-
tel tootjatel. Samal ajal on ka vahetarbimine (eri- ja üldkulude summa) lamba/kitse LÜ kohta väikes-
tel tootjatel suurem ja kogukulud lamba/kitse LÜ kohta on kõrgemad kui suurematel tootjatel, kel
majandamine on efektiivsem.

Vahetarbimine LÜ kohta kasvas nii suur- kui väikestel tootjatel 2010-2014 kiiremini kui kogutoo-
dang ja 2014. aastaks oli vahetarbimine lamba/kitse LÜ kohta mõlemas grupis kogutoodangust suu-
rem ja moodustas suurema osa kogukuludest (ligikaudu 3/4). Väiksematel tootjatel on lisaks vahe-
tarbimisele ka kulum lamba/kitse LÜ kohta suurem kui suurematel tootjatel, kuid tööjõukulud, ren-
dimaksud ja intressid on LÜ kohta väiksemad kui suur- kui väikestel tootjatel. Tööjõukulud LÜ kohta püsisid suu-
rematel tootjatel aastail 2011-2014 võrdlemisi ühtlasel tasemel.

Rendimaksed LÜ kohta on suurtel tootjatel aastast aastasse kasvanud, peegeldades muuhulgas rendimaa suurenemist, rendihindade tõusu (rendimaa moodustas neil 2014. aastal 2/3 kasutatavast põllumajandusmaast) ning kapitalirendi kasutamise suurenemist. Väiketootjail rendimaksed LÜ kohta langesid (rendimaa moodustas 2014. aastal ligikaudu 1/2 kasutatavast põllumajandusmaast).

Tehtud investeeringuid peegeldab kulumise kasv LÜ kohta. Väiksematel tootjatel oli kulumine LÜ kohta 2012.-2014. aastal suurem kui suurtel tootjatel ja kasvas viie aastaga kiiremini (65%) kui suurtel (kasv 27%). Samal ajal investeeringud ja vastavalt sellele kulumine kasvasid rohkem just suurtel tootjatel, kes said perioodil 2010-2013 ka aastast aastasse kasvanud investeeringutoetusi, mida väiksemad tootjad said vaid 2011. ja 2013. aastal.

Otsetoetuste analüüs

Otsetoetuste mõju analüüsi jaoks on järgnevalt vaadeldud, kuivõrd olulised on otsetoetused tootjate jaoks sõltuvalt karja suuruse grupist. Analüüsi aluseks on FADN andmestik.

Kui võrrelda otsetoetuste summasid lambakasvatuses lamba/kitse loomühiku kohta, mis on toodud tabelis 2.4.8, siis on näha, et suurematel tootjatel on toetused LÜ kohta olnud mõnevõrra väiksemad. Väiksemad otsetoetused LÜ kohta suurematel tootjatel on seletatavad suurema karjatamise tihedusega ja asjaoluga, et peamise osa otsetoetustest andis ühtne pindalatoetus. Kui 100 ja enama lambaga karjades oli keskmiselt 3 lammast hektari kohta, siis väiksemates karjades 2 lammast/ha. Vastupidiselt said aga suuremate karjade pidajad otsetoetusi põllumajandusmaa pindala kohta rohkem kui väiksemate karjade pidajad.

Tabel 2.4.8. Otsetoetuste ühikunäitajad lambakasvatuses karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Suhtarvud	2010	2011	2012	2013	2014	Muutus 2014/2010, %
Otsetoetused lamba/kitse LÜ kohta*	515	508	558	492	372	-28
10-<100 utte	466	491	540	477	399	-14
100-... utte	397	470	460	438	302	-24
Otsetoetused kasutatava põllumajandusmaa hektari kohta	90	97	113	118	103	14
10-<100 utte	89	94	109	114	96	8
100-... utte	104	119	127	128	111	7

* Koondnäitajate taset mõjutab alla 10 utega ning muude karjatatavate loomadega tootjate suurusgrupp. FADN meetodika järgi on uted 0,1 LÜ, teised lambad 0,1 LÜ, emakitsed 0,1 LÜ ja teised kitsed 0,1 LÜ.
Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kokkuvõtvalt võib nentida, et nii suurematele kui väiksematele tootjatele olid otsetoetused majanduslikult olulised. Suurem mõju oli ühtsel pindalatoetusel, millest saadi 2013. aastal mõlemas suurusgrupis ligikaudu 80% otsetoetustest, 20% saadi utetoetustest. Suuremad tootjad said ühtset pindalatoetust tootja kohta keskmiselt 5,4 korda rohkem kui väiksemad ja utetoetust 5,2 korda rohkem ning suur- ja väiketootjate erinevus saadud toetuste summas on aastatega suurenenud, sest suurtootjate areng on olnud kiirem kui väiketootjatel.

Toetuste rolli hindamiseks saab teise lähenemisena vaadata, kui palju kogukuludest oli võimalik katta toetuste abil ehk kui palju igast kulutatud eurost katsid toetused. Tabelis 2.4.9 toodud andmed näitavad, et otsetoetused võimaldasid nii suurematel kui väiksematel lambakasvatajatel katta kogukuludest aastail 2010-2014 keskmiselt 33%, seejuures 2014. aastal keskmiselt 23%. Suuremate ja väiksemate tootjate vahel kindlat erinevust otsetoetuste mõjus ei ole: väiketootjatel katsid otsetoetused tehtud kulutustest 2010. ja 2014. aastal rohkem kui suurtootjatel, 2011-2013 vastupidi.

Tabel 2.4.9. Toetuste ja kogukulude suhe lambakasvatuses karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Suhtarvud	2010	2011	2012	2013	2014
Otsetoetused 1€ kogukulude kohta	0,31	0,33	0,33	0,31	0,23
10-<100 utte	0,37	0,39	0,35	0,29	0,26
100-... utte	0,34	0,40	0,36	0,34	0,22
Toetused (SE 605) 1€ kogukulude kohta	0,66	0,69	0,62	0,60	0,50
10-<100 utte	0,81	0,79	0,64	0,49	0,62
100-... utte	0,73	0,77	0,68	0,67	0,42

* Koondnäitajate taset mõjutab alla 10 utega ning muude karjatavate loomadega tootjate suurusgrupp.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Võttes arvesse kõiki toetusi peale investeringutoetuste, oluks aastail 2010-2011 võimalik toetustega katta igast kulutatud eurost väiketootjatel 80 senti ning suurtel 75 senti. Seda näitajat tõstavad oluliselt mahetoetused, mida aga said vaid mahetootjad. Mahepõllumajandusliku tootmise toetus moodustas suurematel tootjatel aastail 2010-2014 keskmiselt 31% kõigist saadud toetustest (väiksematel 27%) ja 63% muudest SE 605 toetustest (väiksematel 54%). Mahetoetused võimaldasid 2014. aastal katta 13% tootjate kogukuludest.

Seega võisid 2014. aastal väiketootjad katta arvestuslikult toetustega 62% kuludest, sh otsetoetustega 26%, mahetoetusega 28% ja muude SE 605 toetustega 8%. Suurtootjad võisid 2014. aastal katta toetustega 42% kuludest, sh otsetoetustega 22%, mahetoetusega 12% ja muude SE 605 toetustega 8%.

2.4.3. Toetuste mõju stsenaariumid

Stsenaariumid

FADN andmestikku kasutades saab analüüsida, kuidas on toetuste maksmine mõjutanud lambakasvatajate toimetulekut, kas ilma toetusteta suudavad nad oma kogutoodanguga katta kogukulusid ning mil määral aitavad toimetulekut suurendada otsetoetused. Tabelis 2.4.10 on esitatud erinevad stsenaariumid, mil määral on lambakasvatavad suutnud kogutoodangu ning erinevate toetustega katta tootmistegevuse kogukulusid. Kui tabelis näidatud koefitsient on <1, siis ei ole nimetatud katteallikatest piisanud, et tootja oleks saanud kogukulusid täismahus katta; kui aga koefitsient on >1, järeldub, et vastavate katteallikatega on tootja suutnud kogukulud kompenseerida. Toetuste kasutamise stsenaariumid on esitatud kasvavalt, st järjepannu on juurde liidetud kogutoodangule erinevaid toetusi, et jälgida, kuidas see mõjutas ja parandas tootjate võimet katta kogukulusid. Kuludesse ei ole siinkohal arvestatud lambakasvatajate poolt tehtud tasustamata tööd.

Tabel 2.4.10 Toetuste mõju lambakasvatuse kogutootlikkusele 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta)

Nr	Stsenaariumid*	2010	2011	2012	2013	2014
1	Kogutoodang / Kogukulud	0,83	0,78	0,81	0,82	0,73
2	(Kogutoodang + utetoetused) / Kogukulud	0,89	0,86	0,87	0,87	0,73
3	(Kogutoodang + ÜPT) / Kogukulud	1,06	1,03	1,06	1,07	0,96
4	(Kogutoodang + utetoetused + ÜPT) / Kogukulud	1,12	1,11	1,13	1,13	0,96
5	(Kogutoodang + otsetoetused) / Kogukulud	1,14	1,12	1,13	1,13	0,96
6	(Kogutoodang + SE 605 toetused) / Kogukulud	1,49	1,48	1,42	1,42	1,23

* FADN koodid: kogutoodang (SE 131), kogukulud (SE 270).

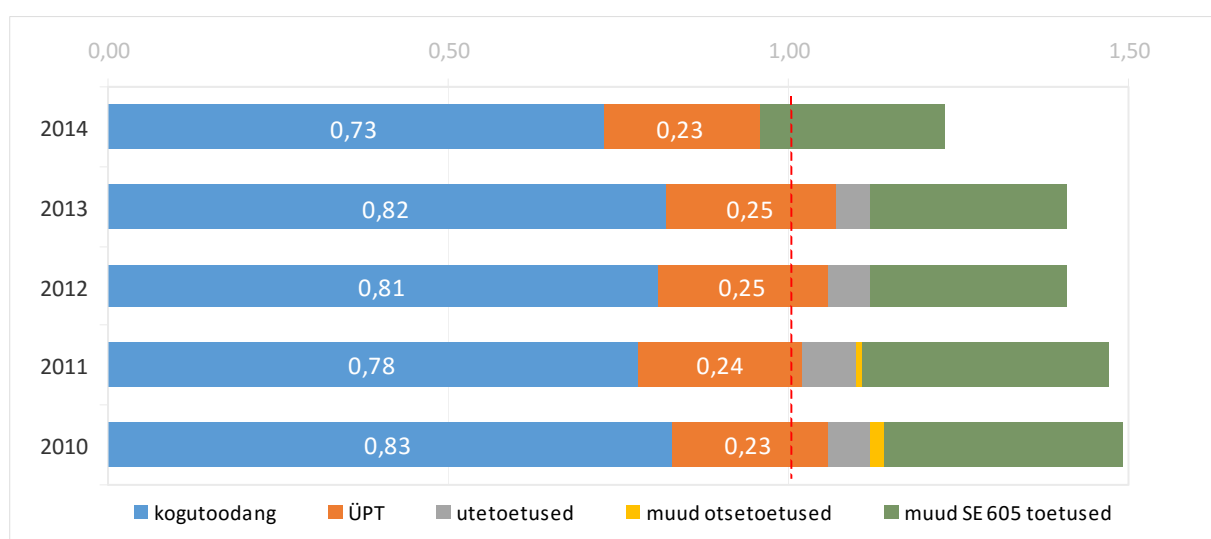
Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kui võrrelda omavahel ainult kogutoodangut ja kogukulu, on näha, et ilma lisatuluallikateta ei ole lambakasvatavad suutnud aastail 2010-2014 vaid oma toodanguga kõiki kulusid katta (vt stsenaarium 1). Kogutoodang oli 2014. aastal kogukulude katteallikaks 73% ulatuses, varasematel aastatel aga mõneti suuremal määral (2010.-2013. a keskmiselt 81%).

Kui kogutoodangule lisaks arvestada kulude katteallikana otsetoetuste hulka kuuluvaid spetsiaalseid lambakasvatuse toetusi ehk utetoetusi (vt stsenaarium 2), siis ilmneb, et nende abil oli lambakasvatavate toimetulek aastatel 2010-2013 üksjagu parem (kaetud keskmiselt 87% kogukuludest) kui ilma toetusteta (81%). 2014. aastal utetoetusi ei makstud.

Otsetoetustest on lambakasvatavate jaoks olnud ühtsel pindalatoetusel suurem mõju kui utetoetustel. Kui ühtne pindalatoetus olnuks lisaks kogutoodangule ainsaks täiendavaks kulude katteallikaks (vt stsenaarium 3), siis selle abiga olnuks võimalik rääkida valdkonna toimetulekust 2010.-2013. aastal, st kogutoodangu ja ÜPT-ga oleksid tootjad suutnud katta kogukulud keskmiselt 106% ja väiksemad tootjad ka aastal 2014 (101%, vt joonised 2.4.10 ja 2.4.11, kus punktiiriga on tähistatud kasumilävi). ÜPT on olnud ainus järjepidev otsetoetus, seda oli võimalik taotleda ka 2015. aastal.

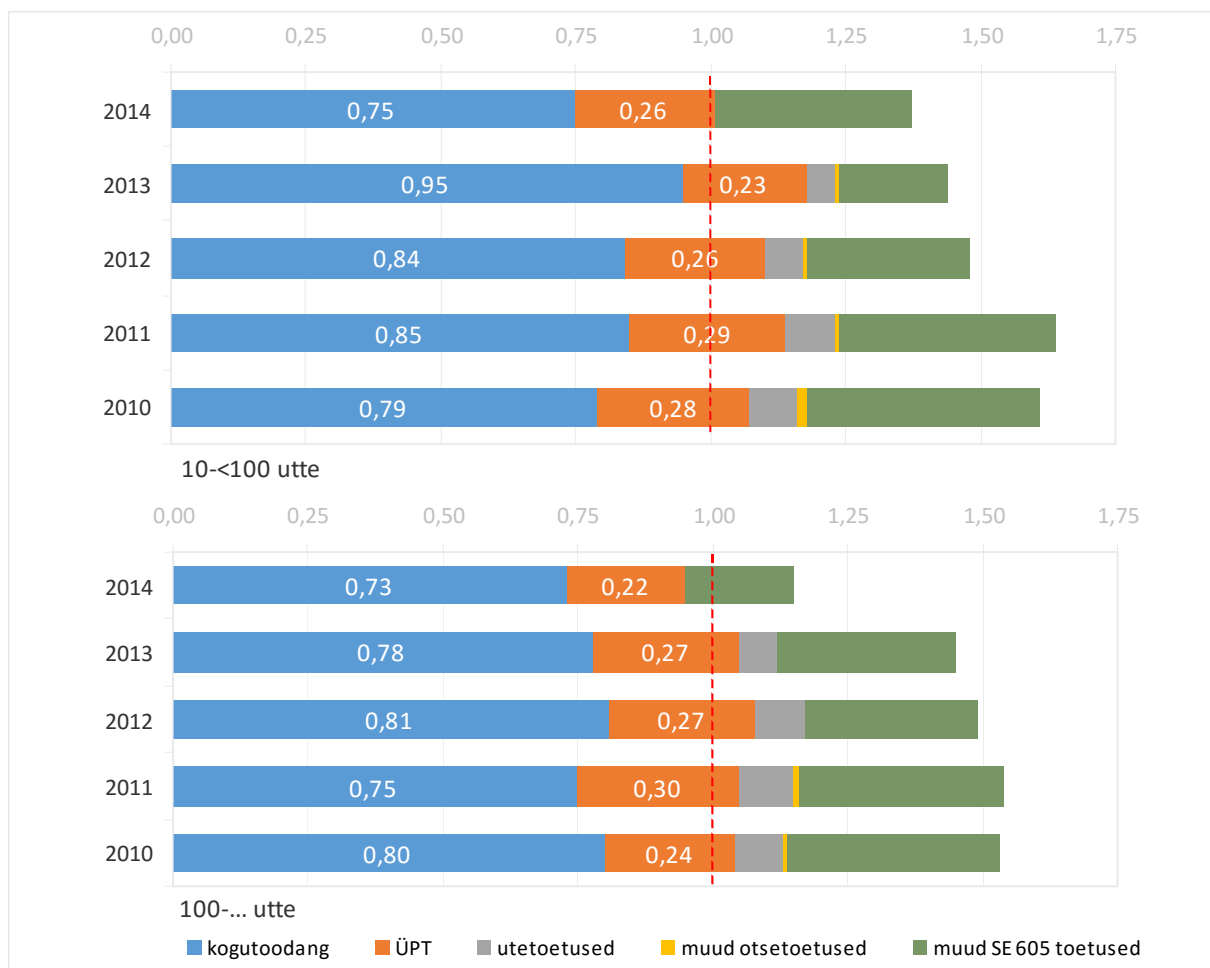
Joonis 2.4.10. Toetuste mõju lambakasvatuse kogutootlikkusele 2010-2014 (s.o kogutoodangu ja toetuste suhe kogukuludesse, keskmiselt tootja kohta)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Lambakasvatuse kogukuludega toimetulekust saaks rääkida alates sellest, kui lisaks kogutoodangule võtta arvesse nii utetoetused kui ühtne pindalatoetus (vt stsenaarium 4). Sel juhul oluks kogukulud aastail 2010-2013 kaetud paremini, keskmiselt 112% tootja kohta. 2014. aastal, mil muid otsetoetusi peale ÜPT ei saadud, tulnuks väiketootjad nii-öelda ots-otsaga kokku, suurtootjad aga mitte.

Joonis 2.4.11. Toetuste mõju lambakasvatuse kogutootlikkusele karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (s.o kogutoodangu ja toetuste suhe kogukuludesse, keskmiselt tootja kohta)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Enam-vähem sarnane pilt tekib, kui lisaks kogutoodangule võtta arvesse kõik otsetoetused (vt stsenaarium 5): lambakasvatuses oli toimetulek hea kuni 2013. aastani (kulud olid kaetud keskmiselt 113%), muutudes 2014. aastal kahjumlikuks (kuludest kaetud 96%), seda eelkõige suurtootjate osas (kaetud 95%). Väiketootjad suutnuks enam-vähem tulude-kulude tasakaalu säilitada (101%).

Kindlama aluse kuludega toimetulekule on lisaks otsetoetustele andnud just muud SE 605 toetused, mis võimaldasid ka 2014. aastal püsida plusspoolel (katta kulud 123%, vt stsenaarium 6). Muude toetuste seas on tugevaim mõju mahepõllumajanduse toetusel (56% muudest toetustest tootja kohta 2010.-2014. a). Aastail 2010-2013 võimaldasid muud SE 605 toetused koos otsetoetustega keskmiselt 145%-list kulude katmist, sh just mahetoetus koos otsetoetustega võimaldas 2010-2013 suurematel (vähemalt 100 utega) lambakasvatajatel 136%-list kulude katmist, väiksematel 140%-list. Aastatega muude SE 605 toetuste mõju veidi nõrgenes.

Niisiis oli lambakasvatatajail võimalik 2010-2013 ületada kasumilävi eelkõige ühtse pindalatoetuse toel, kuid mitte üksnes utetoetuste abil. Otsetoetused tervikuna tagasid kogukuludega toimetuleku (+13% kuludega võrreldes 2010-2013). 2014. aastal vajati plusspoolel püsimiseks lisaks muid toetusi (sh mahetoetust), millede abil saavutati kuludega võrreldes +23% ülekaal.

Karja suuruse gruppide lõikes on peamine erinevus selles, et üksnes väiketootjad (10-100 utega) olid ka otsetoetuste, sh just ÜPT toel 2014. aastal tulude-kuludega enam-vähem tasakaalus, kattes kogutoodangu ja toetustega kuludest 101% ja aastail 2010-2013 püsiti otsetoetuste toel keskmiselt 21%-lises plussis. Muude toetuste (s.o muud SE 605 toetused) lisandumine tagas parema kogukuludega toimetuleku (2014. aastal +37%). Suuremad tootjad püsisid küll otsetoetuste abil 2010.-2013. aastal 14-15%-ga plusspoolel, kuid 2014. aastal vajati kulude katmiseks lisaks muid toetusi (muud SE 605 toetused), mille abil õnnestus kulud 115%-liselt katta. Suuremate tootjate olukorra muutis 2014. aastal keeruliseks just toetuste vähenemisega üheaegne kulude kasv (+25%), sh söötade, väetiste, tasustatud tööjõu osas. Väiksemate tootjate kulud kasvasid 2014. aastal vähem, 10%, mistõttu oli neil lihtsam utetoetuste puudumisel toime tulla.

Arvestuslik netokasum (netokahjum)

Eri stsenaariumite alusel toetuste mõju analüüsid arvestati kogutoodangut, toetusi (SE 605) ning kogukulusid, vaadates seejuures, kuidas jõuavad tootjad nende koosmõjul kasumiläveni. Samas on tootjatele täiendavalt makstud ka sihtotstarbelisi toetusi investeeringuteks ning tinglikult saab arvestada ka kulusid, mille eest raha pole makstud, s.o tasustamata tööjõu kasutamist. Järgnevalt on analüüsitud, kui kasumlik on olnud lambakasvatus, kui on eelnimetatud tegureid arvesse võetud.

Ettevõtjatulu, mida tootja saab kasutada omanikutuluna, näitab, kuidas on tootjad suutnud majandada, milline on tulude-kulude tasakaal. Kui ettevõtjatulust omakorda lahutada tasustamata tööjõukulu tasustatud tööjõu palgatasemel, on tulemuseks arvestuslik netokasum (või netokahjum). Tabelis 2.4.11 esitatud tulemustest on näha, et ettevõtjatulu lambakasvatuses kahanes aastail 2013-2014 (kokku 41%), vähenedes 10 kuni 100 utega tootjatel viie aastaga 19%, vähemalt 100 utega tootjatel veelgi enam, 46%.

Tabel 2.4.11. Lambakasvatuse kasuminäitajad karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Näitajad	2010	2011	2012	2013	2014
Ettevõtjatulu (SE 420)	8 418	7 645	9 536	9 205	4 999
10-<100 utte	4 910	4 558	4 869	4 462	3 957
100-... utte	15 910	16 075	22 368	26 715	8 601
Tasustamata tööjõukulu	11 059	11 286	12 984	14 372	14 696
10-<100 utte	11 220	11 333	13 774	14 415	14 591
100-... utte	10 943	12 554	13 793	16 144	16 249
Arvestuslik netokasum/-kahjum (SE 703)	-2 641	-3 641	-3 448	-5 167	-9 697
10-<100 utte	-6 311	-6 775	-8 905	-9 952	-10 634
100-... utte	4 967	3 521	8 575	10 570	-7 648

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kui aga arvestada lisaks tasustamata tööjõu tinglikku maksumust tasustatud tööjõu palgatasemel, siis selle arvestuse kohaselt on alla 100 utega tootjad olnud järjepidevalt kahjumis, mis suurenes aastast aastasse. Vähemalt 100 utega tootjad püsisid aastail 2010-2013 arvestuslikult kasumis tänu kasvanud ettevõtjatulule. Arvestuslik netokahjum tekkis 2014. aastal, mil ettevõtjatulu kahanes kolmandikule eelmise aasta tasemest, tööjõu kasutamine aga ei vähenenud. Kokkuvõtvalt saab järeldada, et ettevõtjatulust pole piisanud, et kompenseerida väiketootjatele nende tasustamata töö ning 2014. aastal ka suurematele tootjatele.

2.4.4. Järeldused

Lambakasvatuse sotsiaal-majandusliku kaardistamise alusel saab järeldada järgmist:

- Lambakasvatus on muutunud kontsentreeritumaks, suuremad karjad on kasvanud kiiremini.
- Alla 30 lambaga lambapidajate arv on vähenenud, 30-49 lambaga karjade arv on olnud enam-vähem püsiv ja vähemalt 50 lambaga karjade arv ja lammaste arv nendes on kasvanud.
- Karja arvukus, kogutoodang ja toetused, samuti loomakasvatussaaduste müük tootja kohta kasvasid 2010-2014 nii suurtel kui väiksematel tootjatel, kuid suurematel on kasv olnud kiirem.
- Suuremate tootjate toimetulekut on toetanud karja arvukuse ja (rendi)maa suurendamine, mis on võimaldanud saada rohkem toodangut ja taotlema rohkem toetusi. Suurtootjatel suurenes kogutoodang tootja kohta perioodil 2010-2014 oluliselt rohkem kui väiketootjatel.
- Kuigi nii kogutoodang kui toetused perioodil 2010-2014 kasvasid, tõusid kulud neist kiiremini nii suurematel kui väiksematel tootjatel.
- Toetused on oluliselt suurendanud lambakasvatavate majanduslikku toimetulekuvõimet, üksnes toodangust ei piisaks kulutuste katmiseks.
- Otsetoetuste abil oli võimalik saavutada teatud kasumlikkus, kui enda tehtud tööd mitte arvestada. Aastatel 2010-2013 olid lambakasvatavate kulud otsetoetuste ja toodangu abil kaetud keskmiselt 113%, kuid 2014. aastal enam kasumiläve ei ületatud (kuludest oli kaetud 96%).
- Otsetoetustest on suurima panuse toimetulekusse andnud ühtne pindalatoetus. Utetoetustel oli väiksem majanduslik mõju ja 2014. aastal neid ei makstud. Otsetoetusi said suuremad tootjad 2014. aastal tootja kohta 35% rohkem kui 2010. aastal, väiksemad tootjad 2% rohkem.
- Lisaks otsetoetustele, mis kulusid vaevalt katsid, on majandusolukorda aidanud parandada muud toetused: mahepõllumajanduse toetus, ebasoodsate piirkondade toetus, poollooduslike koosluste hooldamise toetus, loomade karjatamise toetus, ohustatud tõugu looma pidamise toetus jm.
- Suur osa lambaid on mahepidamisel. Mahepõllumajanduse toetus parandab oluliselt mahetootjate toimetulekuvõimalusi. Mahetoetused suurendasid kulude arvestuslikku kaetust lambakasvatavatel (koos otsetoetuste ja muude SE 605 toetustega) 2010-2014 keskmiselt 145%-le (2014. aastal 123%).
- Toetuste osatähtsus lambakasvatavate majanduslikus toimetulekus vähenes aastail 2010-2014 tänu toodangu kasvule ja utetoetuste puudumise tõttu. Toetuste (sh investeeringutoetused) osakaal kogutoodangu ja toetuste struktuuris langes suurtel tootjatel 49%-lt (2010. a) 37%-le (2014.a), väikestel 53%-lt 45%-le.

- Enamus tööst tehakse lambakasvatajate endi poolt tasulist töäjõudu kasutamata. Kui tinglikult arvestada tehtud töö ümber tasuliseks, oluks väiksemad, alla 100 utega lambakasvatajad järjepidevalt kahjumis, vaatamata saadud toetustele. Vähemalt 100 utega farmid oluks 2010.-2013. aastal küll arvestuslikult kasumlikud, kuid 2014. aastal kahjumis.
- Väiksematel tootjatel on võrdselt oluliste taimekasvatustoodangu ja loomakasvatustoodangu kõrval olulisel kohal ka muu toodang (sh sissetulekud metsandusest, taluturismist, lepingulised tööd jm). Suuremad tootjad saavad suurema osa, üle poole toodangust loomakasvatusest, muu toodangu osakaal on väike.
- Toetused on hakanud aastatega katma igast kulutatud eurost vähem. 2014. aastal said suuremad tootjad toetusi keskmiselt 42 senti iga kulutatud euro kohta (sh otsetoetusi 22 senti), väike-tootjad 62 senti iga kulutatud euro kohta (sh otsetoetusi 26 senti).
- Nahka ja villa kasutatakse seni väga vähe, need lähevad suures osas ressursina kaduma, kuid nende kasutuselevõtmine annaks tulevikus võimaluse lisandväärtust suurendada.

2.5. Taimekasvatus

2.5.1. Kogutoodangu, toetuste ja kulude kirjeldus

Otsetoetused

Taimekasvatajatele on perioodil 2010-2013 makstud otsetoetustena erinevaid toetusi (vt tabel 2.5.1), seejuures keskmiselt tootja kohta enim ühtset pindalatoetust, millele järgnes põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus. Lisaks said taimekasvatajad vähesemal määral veel teisi täiendavaid otsetoetusi nagu nt piima, veise, ammlehma kasvatamise ja heinaseemne täiendav otsetoetus. Kuna täiendavaid otsetoetusi 2014. aastal Eesti põllumajandustootjatele Eesti riigieelarvest ei makstud, siis said taimekasvatajad 2014. aastal vaid ühtset pindalatoetust ning vähesel määral ka piimasektori eritoetust. Aastate lõikes on ÜPT tootja kohta liikunud tõusutrendil, kuid põllumajanduskultuuri täiendava otsetoetuse väljamaksed tootja kohta aasta-aastalt kahanesisid, olles 2013. aastal 3,7 korda väiksemad 2010. aasta tasemest. Otsetoetusi saadi 2014. aastal tootja kohta kokku 2% rohkem kui 2010. aastal.

Tabel 2.5.1. Taimekasvatajatele makstud otsetoetused 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

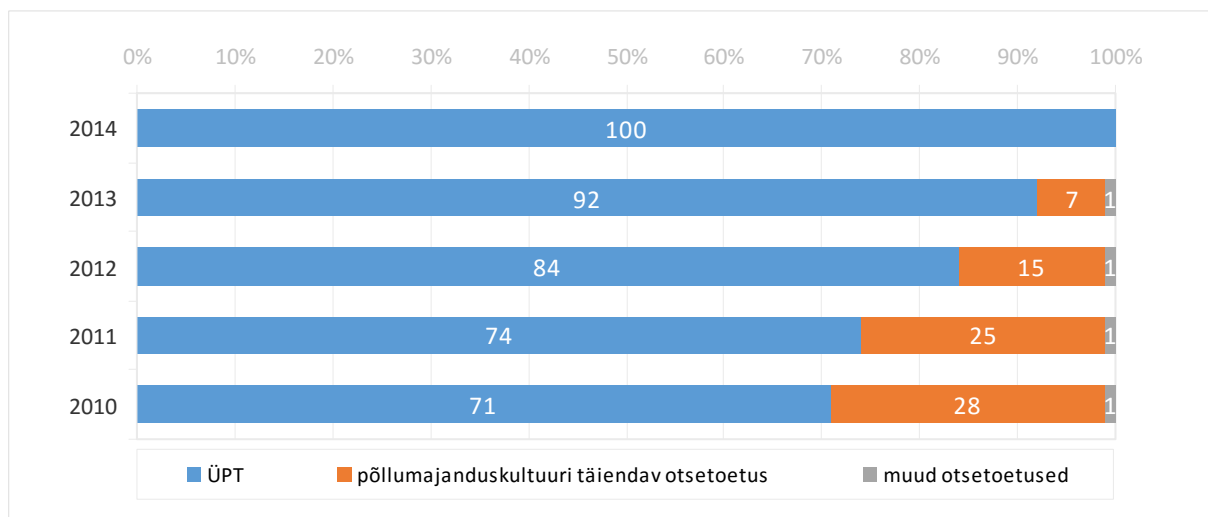
Otsetoetused	2010	2011	2012	2013	2014
Ühtne pindalatoetus	11 517	12 773	14 701	16 384	16 720
Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus	4 600	4 285	2 626	1 228	0
Piima täiendav otsetoetus	88	68	202	122	0
Veise täiendav otsetoetus	64	60	29	63	0
Ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus	25	5	24	24	0
Heinaseemne täiendav otsetoetus	18	14	12	10	0
Ute kasvatamise täiendav otsetoetus	1	1	2	2	0
Ute täiendav otsetoetus	2	1	1	1	0
Piimasektori eritoetus	1	1	0	1	2
Otsetoetused kokku*	16 317	17 209	17 596	17 836	16 722

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitarvuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Taimekasvatajate poolt saadud otsetoetuste protsentuaalse jagunemise kohta saab öelda (vt joonis 2.5.1), et suurima osakaaluga oli perioodil 2010-2014 ühtne pindalatoetus, mis suurenes aasta-aastalt muude otsetoetuste vähenemise arvelt ning saavutas 2014. aastal koguni 100%-lise osakaalu, mil täiendavaid otsetoetusi ei makstud. Valdkonaspetsiifilise põllumajanduskultuuri täiendava otsetoetuse osakaal vähenes 28%-lt 2010. aastal 7%-ni 2013. aastal.

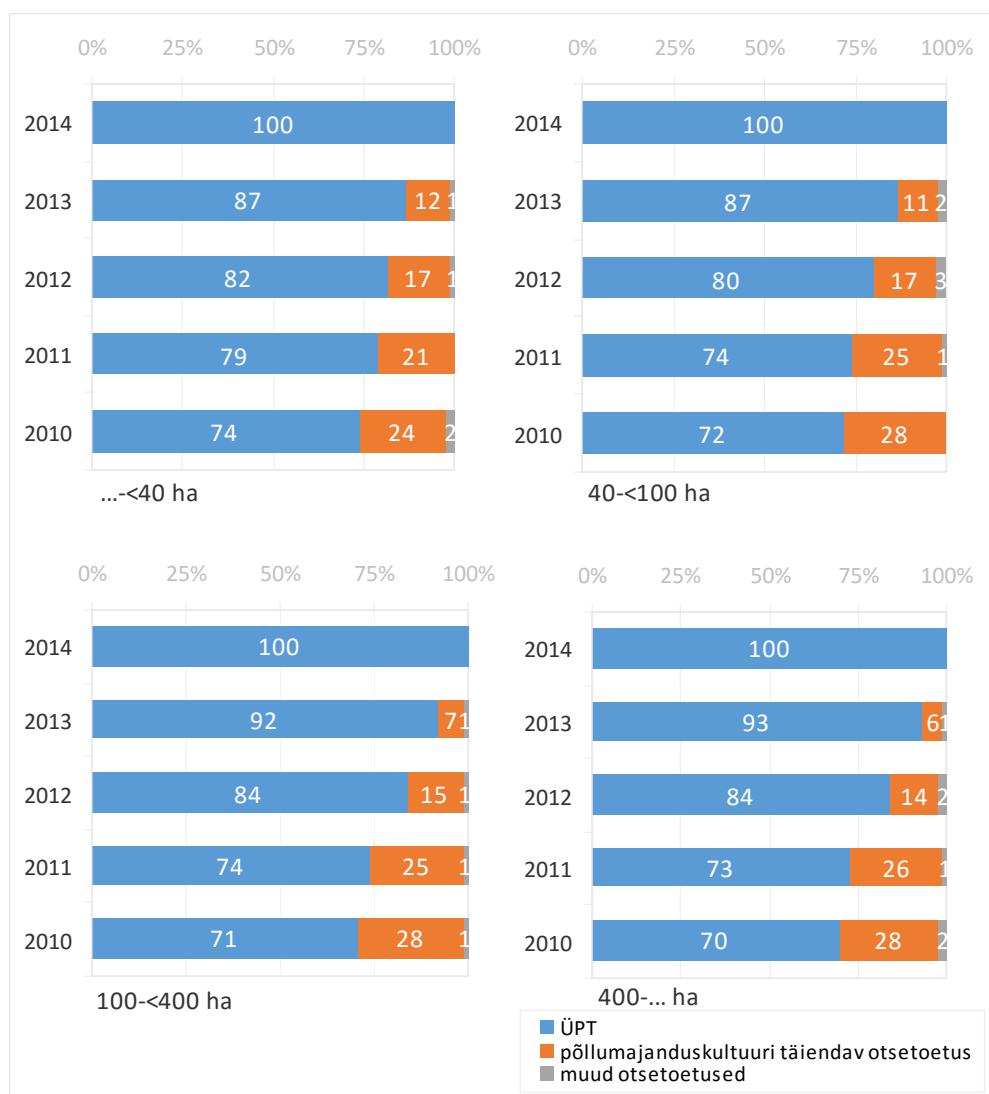
Joonis 2.5.1. Otsetoetuste jaotus taimekasvatuses 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kasutatava põllumajandusmaa pindala suuruse gruppide lõikes andmeid võrreldes on jooniselt 2.5.2 näha, et kuni 2014. aastani suurenes ÜPT osakaal kõigis gruppides, veidi enam kahes suurema põllumajandusmaaga tootjategrupis. Põllumajanduskultuuri täiendava otsetoetuse osakaal oli 2010. ja 2011. aastal kõige väiksema alla 40 ha tootjatel, kuid aastail 2012 ja 2013 vähenes antud toetus kahes väiksema põllumajandusmaaga grupis aeglasemalt kui suurematel tootjatel. Kasutatava põllumajandusmaa suuruse gruppide lõikes on otsetoetuste absoluutväärtused esitatud lisis 2.8.

Joonis 2.5.2. Otsetoetuste jaotus taimekasvatuses kasutatava põllumajandusmaa pindala suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kogutoodang ja toetused

Järgnevalt on antud ülevaade taimekasvatuse kogutoodangu väärtuse kujunemisest ja toetustest perioodil 2010-2014. Tabelist 2.5.2 on näha, et keskmine kogutoodangu väärtus tootja kohta suurenes aastail 2010-2012 80%, jäädes aga aastail 2013-2014 uuesti väiksemaks. Kogutoodangu kasv tootja kohta viie aastaga kokku (2010-2014) oli 51%. Kogutoodangust moodustas taimekasvatustoodang üle 80%. Samas toetuste summa tootja kohta (SE 605) oli suurim 2013. aastal (kasv võrreldes 2010. aastaga 11%). 2014. aasta toetuste summa jäi aga 3% väiksemaks kui 2010. aastal. Investeeringutoetusi maksti keskmiselt tootja kohta 2013. aastal 30% rohkem kui 2010. aastal, samas 2014. aastal oli tegemist vaatlusperioodi madalaima näitajaga (-44% võrreldes 2010. aastaga), mille tingis maaelu arengukava programmiperioodi vahetumine (MAK 2014-2020 meetmed ei olnud veel avanenud).

Tabel 2.5.2. Taimekasvatajate kogutoodang ja toetused 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

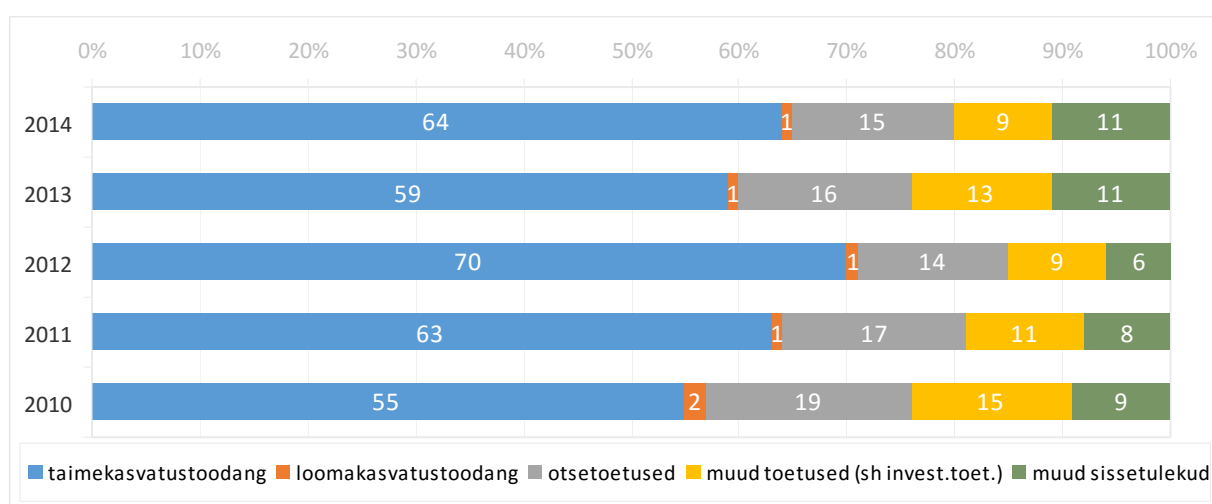
Näitajad	2010	2011	2012	2013	2014
Kogutoodang* (SE 131)	55 024	73 102	98 876	77 884	82 981
sh taimekasvatustoodang	46 437	63 838	89 627	64 965	70 777
sh loomakasvatustoodang	1 304	1 349	1 547	982	627
sh muud sissetulekud	7 283	7 916	7 701	11 937	11 577
Toetused* (SE 605)	26 349	25 409	27 138	29 319	25 460
sh otsetoetused	16 317	17 209	17 596	17 836	16 722
sh muud SE 605 toetused	10 032	8 200	9 541	11 484	8 738
Investeeringutoetused (SE 406)	2 616	2 578	2 106	3 411	1 466

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitarvuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Perioodil 2010-2014 oli kogutoodangu ja toetuste struktuuris kogutoodangu osakaal suurim ja toetuste osakaal väiksem 2012. aastal. Kui võrrelda 2010. ja 2014. aastat, siis suurenes taimekasvatustoodangu osakaal ning mõnevõrra ka muud sissetulekud, vähenes aga toetuste osa (vt joonis 2.5.3). Otsetoetuste osakaal vähenes viie aasta jooksul 4%-punkti ning ülejäänud toetuste (sh investeeringutoetused) osatähtsus kahanes 6%-punkti.

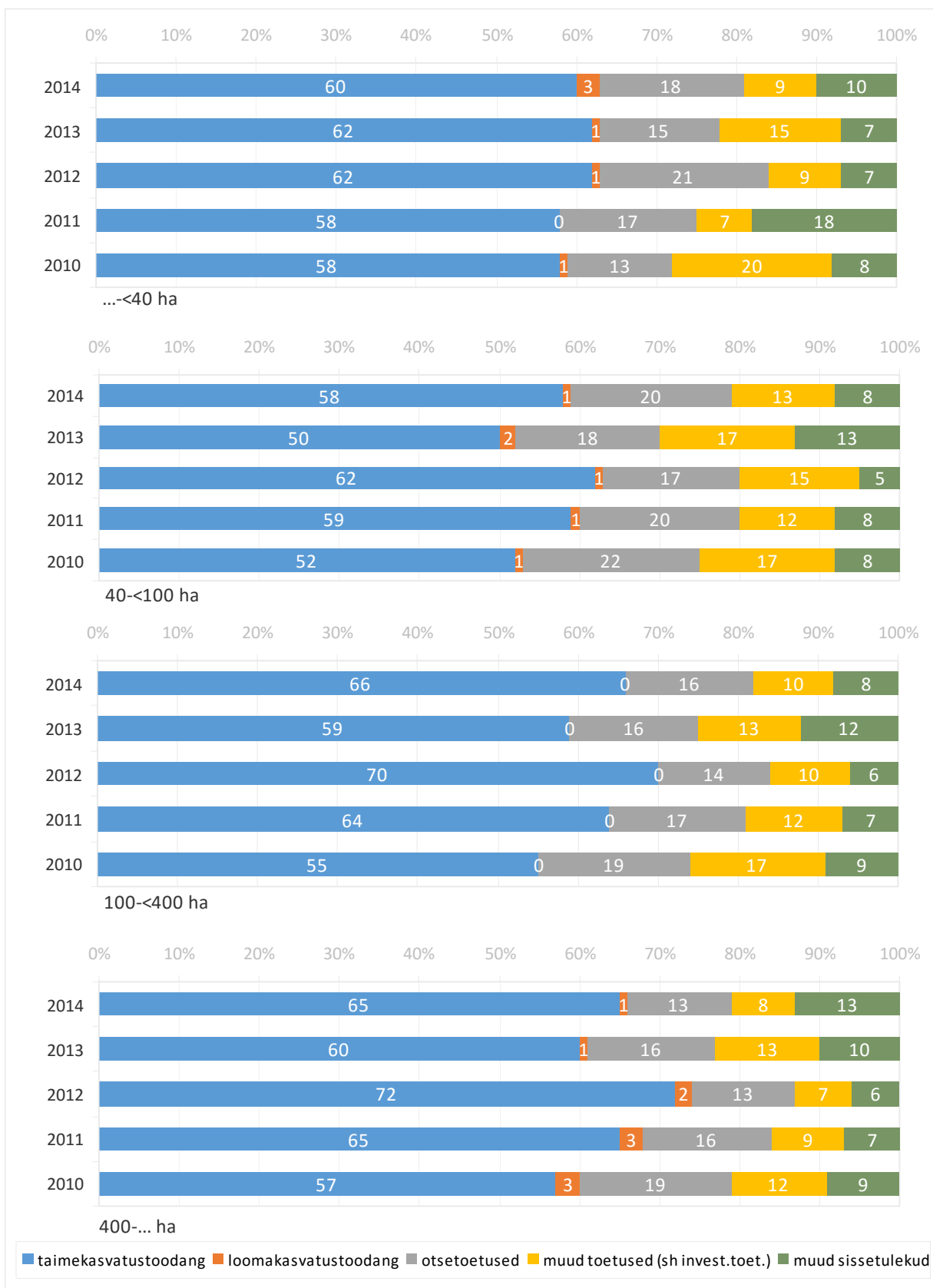
Joonis 2.5.3. Taimekasvatajate kogutoodangu ja toetuste jaotus 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kasutatava põllumajandusmaa pindala suuruse gruppide lõikes saab järeldada, et suurema põllumajandusmaaga tootjail on taimekasvatustoodangu väärtuse osakaal mõnevõrra suurem kui väiksematel tootjatel (vt joonis 2.5.4). Toetustega oli vastupidi: väiksematel tootjatel oli toetuste osatähtsus veidi suurem. Tuleb aga tõdeda, et taimekasvatuses oleneb toodangu väärtus vastava saagiaasta ilmastikust ja maailmaturuhinnast. Nii on jooniselt 2.5.4 näha, et 2012. aasta oli kõigi suurusgruppide tootjatele väga hea saagiaasta (põhiliselt teravilja osas), hinnad olid kõrged ja vastavalt oli ka toodangu väärtus sel aastal suurem kui teistel vaadeldava perioodi aastatel.

Joonis 2.5.4. Taimekasvatajate kogutoodangu ja toetuste jaotus kasutatava põllumajandusmaa pindala suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kulud

Sotsiaal-majandusliku analüüsi teostamiseks ning ÜPP meetmete mõju uurimiseks on lisaks toodangu ja toetuste andmetele järgnevalt esitatud ülevaade ka kuludest (tabelis 2.5.3). Taimekasvatajate peamisteks kuludeks on erikulud (väetised, seemned ja istikud, taimekaitsevahendid ning ka muud taimekasvatuse erikulud), sealhulgas olulisimaks kuluartikliks on väetised (üle poole erikuludest). Kulude pingereas asuvad teisel kohal üldkulud (sh enim kulutatakse energiale – kütus, elekter jmt). Oluliseks kululiigiks on kulum (asub kulude pingereas kolmandal positsioonil). Tööjõukulud hõlmavad endas ka sotsiaalmaksu.

Tabel 2.5.3. Taimekasvatajate kulud 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

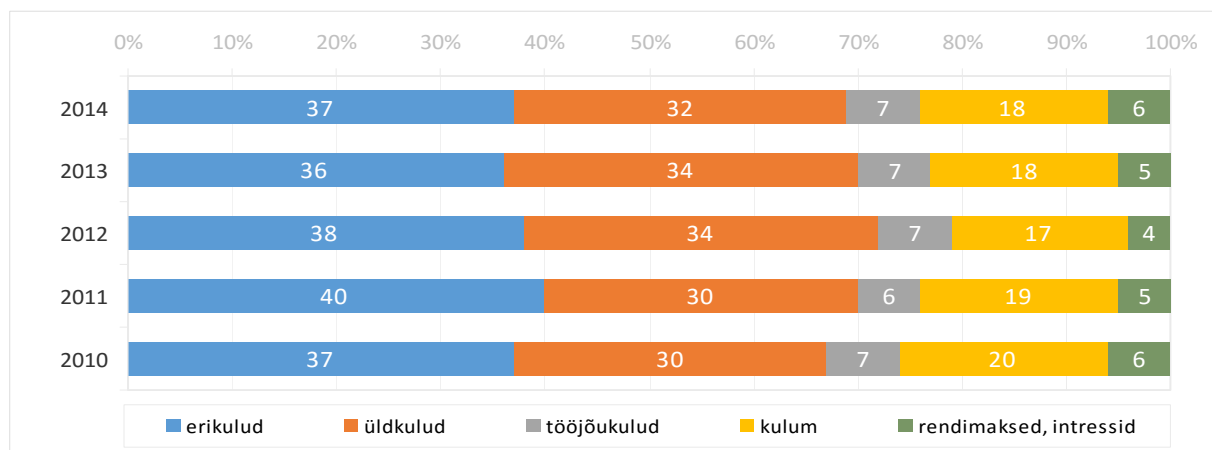
Kulud	2010	2011	2012	2013	2014
Erikulud (SE 281)	23 452	29 948	35 056	34 296	36 275
sh väetised	11 025	16 090	19 649	18 515	18 344
sh seemned ja istikud	4 861	5 798	6 418	7 413	7 095
sh taimekaitsevahendid	5 016	5 236	6 291	5 498	5 974
sh muud taimekasvatuse erikulud	1 234	1 408	1 299	1 456	1 550
Üldkulud (SE 336)	19 603	22 789	31 100	32 309	31 594
sh energia (kütus, elekter jmt)	8 303	10 765	15 560	12 873	13 191
sh masinate ja ehitiste korrashoid	4 644	6 074	7 268	8 696	8 127
Tööjõukulud (SE 370, k.a sotsiaalmaks)	4 672	4 845	6 231	6 528	6 762
Kulum (SE 360)	12 829	14 056	15 778	17 000	17 755
Rendimaksud (SE 375)	1 246	1 515	2 036	2 390	3 388
Intressid (SE 380)	2 403	2 097	2 070	1 910	2 094
Kogukulud* (SE 270)	64 205	75 250	92 271	94 433	97 867

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitavuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

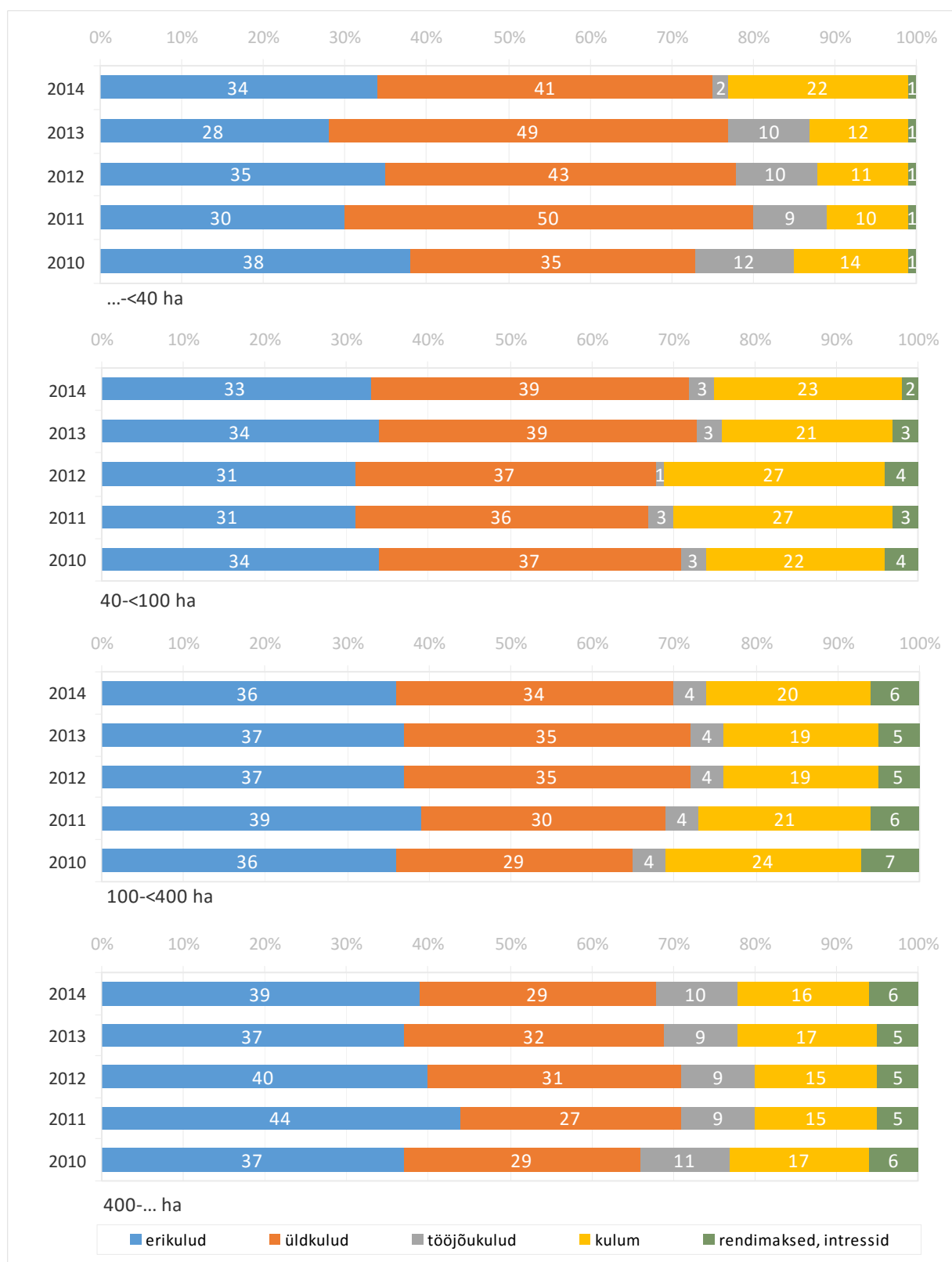
Kulude struktuuris pole perioodil 2010-2014 olulisi muutusi aset leidnud (vt joonis 2.5.5), veidi üle kolmandiku kuludest moodustavad erikulud, kolmandiku üldkulud ning 7% kulub tööjõutasudele (sh sotsiaalmaksule). Kulumi osatähtsus on viie aastaga vähenenud 20%-lt 18%-le ning rendimaksude osakaal on suurenenud 2%-lt 3,5%-le, intresside osakaal aga vähenenud 4%-lt 2%-le. Suurusgruppide lõikes on andmed esitatud joonisel 2.5.6.

Joonis 2.5.5. Taimekasvatajate kulude jaotus 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Joonis 2.5.6. Taimekasvatajate kulude jaotus kasutatava põllumajandusmaa pindala suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, %)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kulude struktuuris on erinevusi kasutatava põllumajandusmaa suuruse gruppide lõikes. Nimelt on väiksematel taimekasvatajatel (alla 40 ha kasutatavat põllumajandusmaad) üldkulude osatähtsus kokkuluses suurem kui suurematel tootjatel. Seevastu erikulud on seda suurema osatähtsusega mida suurem on tootja. Tööjõule kulus protsentuaalselt kõige rohkem nii suurima kui väikseima põllumajandusmaaga tootjatel (väiketootjad vähendasid tasulise tööjõu kasutamist ning tööjõukulude osakaal 2014. aastal vähenes). Seejuures kasutavad väiketootjad suurtootjatest palju rohkem tasustamata tööjõudu. Nii oli näiteks 2014. aastal alla 40 ha põllumajandusmaaga tootjatel keskmiselt tootja kohta 0,59 aastaühikut tasustamata ja vaid 0,07 aastaühikut tasustatud tööjõudu. Samas üle 400 ha põllumajandusmaaga taimekasvatajail oli tootja kohta tasustamata tööjõudu 0,39 aastaühikut ning tasustatud tööjõudu 4,03 aastaühikut. Kulumi osatähtsus on kulude struktuuris madalam suurematel tootjatel, samas rendimaksete ja intresside osakaal on neil teistest kõrgem.

2.5.2. Sotsiaal-majanduslik areng

Taimekasvatuse struktuur

Agregeeritud FADN andmete alusel ei ole võimalik detailselt analüüsida põllukultuuride mitmekesistamist, samas saab Statistikaameti andmetel vaadata, kuidas on muutunud nende kasvupinnad. Tabelist 2.5.4 on näha, et Eestis kasvatatakse palju erinevaid põllukultuure ning nende kasvupindades on perioodil 2010-2015 aset leidnud olulisi muutusi. Valdava osa põllukultuuride kasvupinnast võtavad enda alla teravili, söödakultuurid ja tehnilised kultuurid. Teravilja kasvupind on suurenenud, eriti just talivilja kasvupind (+76%), vähem suvilja kasvupind (+11%). Kaunvilja kasvupind on suurenenud 29%. Tehniliste kultuuride kasvupind on vähenenud 27%, kartulil aga 38%. Mitmeaastaste söödakultuuride kasvupind on vähenenud 32%. Üheaastaste söödakultuuride kasvupind on võrreldes mitmeaastaste söödakultuuridega väga väike, kuid vaadeldava perioodi jooksul on see siiski 2,3 korda suurenenud.

Taimekasvatuse struktuurimuutusi saab analüüsida Statistikaameti põllumajandusstatistika andmesitiku alusel. Teraviljakasvatusega tegelevate majapidamiste osas on aastail 2010 kuni 2013 Eestis teravikuna jäänud vähemaks vaid kõige väiksemaid, alla 30 ha põllumajandusmaad kasutavaid teraviljakasvatajaid (kokku -401 majapidamist, vt tabel 2.5.5). Ülejäänud suurusgruppides on majapidamisi aga aastail 2010-2013 lisandunud, arvuliselt enim 100 kuni 300 ha kasutavaid majapidamisi (+81 majapidamist). Kõigi suurusgruppide peale kokku on majapidamiste arv vähenenud 260 võrra. Kõigis suurusgruppides on aga kasutatav kasvupind suurenenud. Seega, teraviljakasvatus on vaadeldaval perioodil laienenud ja koondunud suurematesse majapidamistesse.

Tabel 2.5.4. Põllukultuuride kasvupind 2010-2015 (tuh ha)

Põllukultuurid	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
Teravili	275,3	297,0	290,5	311,1	332,9	350,4
sh taliteravili	68,2	70,9	86,3	59,7	102,8	120,3
sh rukis	12,6	13,3	16,9	11,5	15,4	14,3
sh talinisu	50,6	52,8	63,5	44,9	81,0	97,8
sh talioder	1,0	0,3	0,3	0,1	0,2	1,1
sh tritik	4,0	4,5	5,6	3,2	6,2	7,1
sh suviteravili	207,1	226,1	204,2	251,4	230,1	230,1
sh suvinisu	68,8	75,6	60,8	79,3	73,4	71,9
sh oder	103,8	118,0	108,7	133	125,6	130,3
sh kaer	30,4	28,4	31,8	34,8	27,3	24,4
sh segavili	3,8	3,8	2,4	3,7	3,0	2,1
sh tatar	0,3	0,3	0,5	0,6	0,8	1,4
Kaunvili	7,3	8,6	11,0	13,6	19,1	31,3
Tehnilised kultuurid	99,3	90,0	87,9	87,2	81,0	72,6
sh õililina	0,2	0,1	0,1	0,1	0	0,1
sh raps ja rüps	98,2	89,0	87,1	86,1	80,0	70,8
sh suviraps ja -rüps	85,9	77,9	65,7	61,8	44,7	32,0
sh taliraps ja -rüps	12,3	11,1	21,4	24,3	35,3	38,8
Kartul	9,4	9,2	7,6	6,6	6,4	5,8
Söödajuurvili	0,1	0,1	0	0	0	0
Üheaastased söödakultuurid	5,3	5,7	9,4	9,4	12,8	12,0
sh mais	1,6	2,1	3,6	5,0	7,4	8,5
sh muud üheaastased söödakultuurid	3,7	3,6	5,8	4,4	5,4	3,5
Mitmeaastased söödakultuurid	199,2	169,4	158,4	157,1	149,7	135,3
sh liblikõielised (vähemalt 80%)	76,9	109,4	110,7	33,6	31,9	30,4
sh ristik (vähemalt 80%)	49,5	40,5	26,1	23,8	22,1	..
sh lutsern (vähemalt 80%)	11,0	6,1	6,3	3,9	5,2	..
sh muud liblikõielised (vähemalt 80%)	16,4	62,8	78,3	5,9	4,6	..
sh muu lühiajaline rohumaa	122,3	60,0	47,7	123,5	117,8	104,9
Söödakultuuride seemnekasvatus	3,3	2,4	1,1	2,4	3,6	3,5

* Andmed on esialgsed.

Allikas: Statistikaamet

Kasvatatavatest söödakultuuridest moodustavad valdava osa mitmeaastased kultuurid. Siinkohal vaadeldakse ühe- ja mitmeaastaste kultuuride kasvatust kokku. Majapidamiste arv vähenes vaadeldaval perioodil kõigis suurusgruppides. Kahes väiksemas suurusgrupis vähenes ka kasvupind enam-vähem samas proportsioonis majapidamiste arvu vähenemisega. Kahes suuremas majapidamiste grupis vähenes kasvupind veidi vähem kui majapidamiste arv, seega toimus mõningane tootmise koondumine suurematesse majapidamistesse.

Tabel 2.5.5. Taimekasvatuse struktuuri muutused 2010-2013

Suuruse grupp	Majapidamiste arv			Kasvupind, ha		
	2010	2013	Muutus 2013/10, %	2010	2013	Muutus 2013/10, %
Teravili						
Kokku*	5 728	5 468	-5	275 136	311 032	13
...-<30 ha	4 246	3 845	-9	28 617	29 368	3
30-<100 ha	829	856	3	45 885	48 666	6
100-<300 ha	425	506	19	71 339	85 061	19
300-... ha	228	262	15	129 294	147 937	14
Söödakultuurid						
Kokku*	5 872	4 649	-21	206 058	166 811	-19
...-<30 ha	4 659	3 650	-22	34 659	27 229	-21
30-<100 ha	771	673	-13	40 983	35 646	-13
100-<300 ha	305	217	-29	48 573	36 429	-25
300-... ha	137	110	-20	81 844	67 508	-18
Raps ja rüps						
Kokku*	1 487	1 485	0	98 188	86 124	-12
...-<30 ha	738	792	7	8 712	10 129	16
30-<100 ha	458	450	-2	26 340	25 225	-4
100-<300 ha	245	209	-15	42 352	34 467	-19
300-... ha	46	34	-26	20 783	16 303	-22
Kartul						
Kokku*	7 950	5 688	-28	6 106	4 622	-24
...-<1 ha	7 269	5 211	-28	1 925	1 256	-35
1-<5 ha	522	356	-32	1 005	709	-29
5-<30 ha	131	93	-29	1 559	1 011	-35
30-... ha	28	29	4	1 617	1 648	2
Kaunvili						
Kokku*	496	720	45	7 326	13 580	85
...-<1 ha	143	140	-2	44	51	16
1-<10 ha	191	235	23	744	1024	38
10-... ha	162	344	112	6 537	12 505	91

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrrelda summaarse näitavuga.

Allikas: Statistikaamet, EKI arvutused

Tehniliste kultuuride kasvatuses on Statistikaameti andmestiku alusel võimalik analüüsida rapsi ja rüpsi kasvatusesega tegelevaid majapidamisi, millised moodustavadki peamise osa tehniliste kultuuride kasvatuses (vt tabel 2.5.4). Vaid kõige väiksema suurusgrupi majapidamiste arv on suurenenud (+54 majapidamist). Ligi sama palju on ülejäänud kolme suurusgrupi majapidamisi kokku vähenenud (-56 majapidamist). Kõige väiksema suurusgrupi majapidamiste kasvupind on suurenenud 1417 ha võrra, ülejäänud kolme suurusgrupi kasvupinnad kokku on aga vähenenud 13 480 ha võrra. Seega on rapsi ja rüpsi kasvatuses elujõulisemad väiksemad (kuni 100 ha põllumajandusmaad kasutavad) majapidamised.

Kartulikasvatusega tegelevatest majapidamistest moodustavad 91% majapidamised, mis kasutavad alla 1 ha suurust põllumajanduslikku maad ja nende kasutuses on kokku 32% kogu Eesti kartulite kasvupinnast. Aastail 2010-2013 on kartulikasvatusega tegelevate majapidamiste arv vähenenud kõigis suurusgruppides peale kõige suurema suurusgrupi (üle 30 ha põllumajandusmaaga). Arvuliselt enim (-2058 majapidamise võrra) on majapidamisi vähenenud kõige väiksemas suurusgrupis. Vähenenud on ka kartuli kasvupinnad kõigis suurusgruppides peale kõige suurema.

Kaunviljakasvatusega tegelevate majapidamiste arv on suurenenud ja seda just suuremat põllumajandusmaad kasutavate majapidamiste arvel. Suurenenud on ka kaunvilja kasvupinnad.

Kulude-tulude analüüs

Analüüs põhineb FADN andmestikul. Taimekasvatajate toodangu väärtuse, kulude ning saadud toetuste dünaamikat näitab tabel 2.5.6. Viie aasta jooksul (2010-2014) kasvas kogutoodang tootja kohta (51%) peaaegu võrdselt kogukulude kasvuga (52%). Enim on suurenenud taimekasvatustoodang (52%). Muud sissetulekud on suurenenud 59% ja loomakasvatustoodang on koguni 52% vähenenud, kuid selle osatähtsus kogutoodangus on väga väike. Kuludest on perioodil 2010-2014 suurenenud tootja kohta kõige rohkem rendimaksud (2,7 korda), samas ei ole vaatlusalusel perioodil rendimaa pindala osas olulisi muutusi aset leidnud, millest saab järeldada, et kasvanud on rendihinnad ning kapitalirendi kasutamine. Kulude kasvu pingereas järgnesid üldkulud (sh üldkulude olulisemad komponendid: masinate ja ehitiste korrashoiukulud suurenesid 75% ning kulutused energiale 59%). Erikulud kasvasid 55% (sh kulud väetistele 66%, kulud seemnetele ja istikutele 46%, muud taimekasvatuse erikulud 26% ning kulud taimekaitsevahenditele suurenesid 19%), tööjõukulud 45% ja kulutused kulumile 38%. Kululiikidest ainsana vähenesid intressid (tootja kohta keskmiselt -13%). Toetuste languse tingis eelkõige investeeringute toetamise vähenemine.

Kasutatava põllumajandusmaa suuruse gruppide lõikes on kogutoodangu, kulude ning toetuste andmed toodud lisas 2.9 ning tabelist 2.5.6 saab ülevaate perioodi 2010-2014 muutustest. Kasutatava põllumajandusmaa suuruse gruppide omavahelisest võrdlusest järeldub, et suurtootjatel suurenes taimekasvatuse kogutoodang tootja kohta perioodil 2010-2014 oluliselt rohkem kui keskmiste suurusgruppide tootjatel. Samas väiketootjatel (alla 40 ha) kogutoodang hoopis vähenes (sh taimekasvatustoodang). Loomakasvatustoodang aga vähenes keskmistel ja suurtootjatel, kuid väiketootjatel (alla 40 ha) see suurenes. Otsetoetused suurenesid enim väiketootjatel, kuid muud SE 605 toetused jälle vähenesid kõige väiksema tootmismaaga taimekasvatajatel kordades rohkem kui teistel. Investeeringutoetusi said 2014. aastal 2010. aastaga võrreldes enim juurde suurtootjad.

Tabel 2.5.6. Taimekasvatavate kogutoodangu, toetuste ja kulude muutused 2014/2010 (keskmiselt tootja kohta, %)

Näitajad	Kogu taimekasvatus*	Kasutatava põllumajandusmaa suuruse grupp (ha)			
		...-<40	40-<100	100-<400	400-...
Kogutoodang (SE 131)	51	-9	23	35	78
taimekasvatustoodang	52	-13	26	41	77
loomakasvatustoodang	-52	270	-27	-31	-69
muud sissetulekud	59	1	9	2	135
Toetused	-7	-30	-7	-17	8
otsetoetused	2	16	-1	-2	7
muud SE 605 toetused	-13	-62	-21	-6	-3
investeeringutoetused (SE 406)	-44	...	62	-81	126
Kogukulud (SE 270)	52	42	26	32	75
erikulud	55	26	24	30	82
sh väetised	66	47	42	35	97
sh seemned, istikud	46	-22	27	35	83
sh taimekaitsevahendid	19	-3	14	11	25
sh muud taimekasvatuse erikulud	26	-31	-54	9	84
üldkulud	61	64	29	55	75
sh energia (kütus, elekter jmt)	59	57	32	33	92
sh masinate ja ehitiste korrashoid	75	52	69	88	66
tööjõukulud (k.a sotsiaalmaks)	45	-67	22	26	56
kulum	38	122	29	13	66
rendimaksud	172	94	62	135	206
intressid	-13	-62	-54	-32	24

* FADN andmestikus on tootmistüüpide koondandmed kaalutud tootjate majandusliku suuruse järgi, mitte kasutatava põllumajandusmaa suuruse järgi.

... võrdlusaastatel puudusid investeeringutoetused.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kulude võrdlus näitab, et põllumajandusmaa suuruse grupist olenevalt on muutused olnud äärmiselt erinevad: üle 400 ha tootmiskaaga taimekasvatavatel on erikulud viie aastaga kasvanud kordades enam kui väiksematel tootjatel, kusjuures mõnede kirjete osas (nt seemned, istikud, taimekaitsevahendid) on väiksemate tootjate erikulud isegi vähenenud. Üldkuludest on masinate ja ehitiste korrashoiule kulutatav ressurss suurenenud rohkem keskmiste suurusgruppide tootjatel, energiakulud on aga kasvanud rohkem kõige suurematel ja kõige väiksematel tootjatel. Rendimaksud on enim tõusnud suurtootjatel. Intressid on vähenenud enim kõige väiksematel tootjatel, veidi vähem keskmise suurusega tootjail ning vaid kõige suurematel tootjatel veerandi võrra suurenenud. Kulutuste kasv kulumile on teistest tootjagruppidest kordades suurem olnud väiketootjatel.

Kasutatava põllumajandusmaa suurusgruppide lõikes on erinevused suured ka tööjõukulude osas, nimelt kasvasid kulutused töötasule perioodil 2010-2014 kahel keskmisel tootjategrupil viiendiku kuni veerandi võrra, kõige suuremate tootjate grupis üle poole, kuid väiketootjate grupis vähenesid tööjõukulud 67%. Siinkohal on seos väiketootjate tööjõu kasutamise eripäraga: vähenesid kulutused nii tasustatud tööjõule kui ka tööhõive üldse.

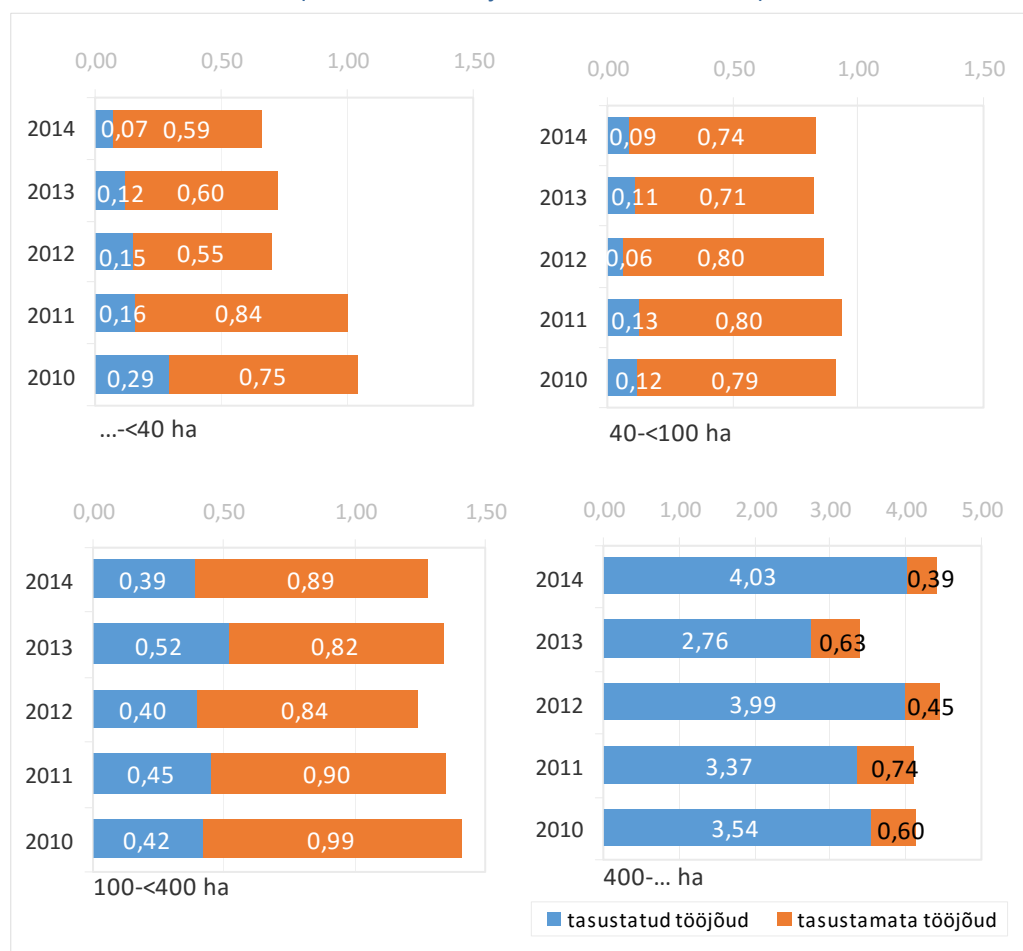
Tabelist 2.5.7 on näha, et tasustamata tööjõu kasutamise üldine trend taimekasvatuses on langev, kuid kuna ka üldine tööhõive tootja kohta on vähenenud, siis tasustamata tööjõu osatähtsus üldises tööhõives oluliselt muutunud ei ole. Jooniselt 2.5.7 paistab selgelt välja, kui väga erinev on seejuures tööjõu kasutamine erineva suurusega tootjail. Kahe väiksema suurusegrupi tootjail on sarnane tööjõukasutus. Suuruselt kolmanda grupi tootjad (100 kuni 400 ha) kasutasid kõige enam tasustamata tööjõudu, kuid kasutasid ka tasustatud tööjõudu rohkem kui kaks esimest gruppi. Kõige suurema põllumajandusmaaga taimekasvatavad kasutasid valdavalt tasustatud tööjõudu. Seejuures on tööhõive kolmes väiksema tootmiskaupa suurusegrupis viie aastaga vähenenud (st tööjõu aastaühikud on tootja kohta aastatega vähenenud). Vaid kõige suurema tootmiskaupa (üle 400 ha) tootjategrupis on tööhõive veidi suurenenud.

Tabel 2.5.7. Tööhõive taimekasvatuses 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta aastaühikutes)

Tööjõud	2010	2011	2012	2013	2014
Tasustamata tööjõud	0,82	0,84	0,68	0,69	0,70
Tasustatud tööjõud	0,52	0,51	0,55	0,52	0,49
Tööjõud kokku (SE 010)	1,34	1,35	1,23	1,21	1,19

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Joonis 2.5.7. Tööhõive taimekasvatuses kasutatava põllumajandusmaa suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta aastaühikutes)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Tabelis 2.5.8 on võrreldud kogutoodangut ja kulusid kasutatava põllumajandusmaa ha kohta. Seejuures saab märkida, et taimekasvatases pole kasutatava põllumajandusmaa suurus perioodil 2010-2014 valdkonnas kokku muutunud (väike- ja suurtootjatel suurenes 6-8%, keskmistel tootjatel vähenes kuni 4%).

Tabel 2.5.8. Taimekasvatuse kogutoodangu ja kulude ühikunäitajad kasutatava põllumajandusmaa suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Suhtarvud kasutatava põllumajandusmaa pindala kohta (ha kohta)	2010	2011	2012	2013	2014	Muutus 2014/2010, %
Kogutoodang (SE 131) ha kohta	375	504	649	500	556	48
...-<40 ha	546	488	415	667	469	-14
40-<100 ha	302	402	463	434	376	25
100-<400 ha	368	504	616	510	515	40
400-... ha	394	540	741	494	649	65
Kogukulud (SE 270) ha kohta	437	519	605	606	656	50
...-<40 ha	467	452	440	656	629	35
40-<100 ha	358	459	522	497	456	27
100-<400 ha	432	504	550	598	591	37
400-... ha	472	562	687	630	767	63
Vahetarbimine (SE 275) ha kohta	293	363	434	427	455	55
...-<40 ha	343	362	341	507	469	37
40-<100 ha	255	307	355	363	328	29
100-<400 ha	283	350	400	429	415	47
400-... ha	314	397	489	434	521	66
Tööjõukulud (SE 370) ha kohta	32	33	41	42	45	41
...-<40 ha	54	40	44	64	17	-69
40-<100 ha	10	15	6	15	13	30
100-<400 ha	17	20	20	24	22	29
400-... ha	54	53	65	57	77	43
Kulum (SE 360) ha kohta	87	97	104	109	119	37
...-<40 ha	65	48	50	78	137	111
40-<100 ha	79	125	143	106	103	30
100-<400 ha	102	107	105	116	119	17
400-... ha	78	84	101	108	121	55
Rendimaksud (SE 375) ha kohta	8	10	13	15	23	188
...-<40 ha	2	2	4	4	4	100
40-<100 ha	5	5	10	9	8	60
100-<400 ha	8	10	11	14	19	138
400-... ha	11	14	17	18	32	191
Intressid (SE 380) ha kohta	16	14	14	12	14	-13
...-<40 ha	3	1	2	3	1	-67
40-<100 ha	8	8	8	3	4	-50
100-<400 ha	23	18	14	15	16	-30
400-... ha	15	15	16	13	17	13

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Suurem kogutoodang ha kohta tähendab ka suuremaid ühikukulusid. Vahetarbimine (eri- ja üldkulud kokku) ha kohta on seda suurem, mida suurem on kogutoodang ha kohta. Tööjõukulud ha kohta on perioodil 2010-2014 väiketootjatel vähenenud, kõige suurematel tootjatel suurenenud ning kahel keskmisel tootjategrupil olnud kõige väiksemad, aga ka stabiilsemad kui kõige suurematel ja kõige väiksematel. Keskmiste suurusgruppide tootjate tööjõukulu põllumajandusmaa ha kohta on madalam seetõttu, et nad kasutavad teistest rohkem tasustamata tööjõudu, suurtootjate tööjõukulusid suurendab aga vajadus kvalifitseerituma tööjõu järele. Kulum ha kohta on kasvanud kõigis suurusgruppides, enim väiketootjatel, kellel see on aastail 2010-2014 kasvanud 2,1 korda, kõige suurematel tootjatel oli aga kulumi kasv samal ajavahemikul 1,6-kordne. Suurem kulum viitab suurematele investeringutele (investeeringud vähenesid perioodil 2010-2014 alla 100 ha suurusgruppides, samas suurematel tootjatel kasvasid, eelkõige üle 400 hektariga taimekasvatajatel – viie aastaga 4 korda). Rendimaksetest tulenevad kulud ha kohta on väiketootjatel (alla 40 ha) kuni 8 korda väiksemad kui suurimal tootjategrupil, kuna omandis oleva maa osakaal on suurem. Viimase viie aastaga on rendimaksed hektari kohta suurenenud kõigis suurusgruppides, kõige enam (ligi kolm korda) aga kõige suurematel tootjatel. Intressikulud on suuremad suurtootjatel, kellel on rohkem pikaajalisi kohustusi (see on ka ainus tootjate grupp, kellel on viie aastaga intressikulud kasvanud).

Otsetoetuste analüüs

Otsetoetuste mõju analüüsi jaoks on järgnevalt vaadeldud, kuivõrd olulised on otsetoetused tootjate jaoks sõltuvalt kasutatava põllumajandusmaa suuruse grupist. Kui võrrelda otsetoetuste summasid kasutatava põllumajandusmaa ha kohta, mis on toodud tabelis 2.5.9, siis järeldub, et aastail 2010 ja 2011, mil taimekasvatajad said nii ÜPT kui põllumajanduskultuuri täiendavat otsetoetust, oli kõige väiksema põllumajanduspinnaga tootjatel toetus hektari kohta väiksem kui suurematel tootjatel. Kui aga põllumajanduskultuuri täiendavad otsetoetused jäid aasta-aastalt väiksemaks ja maksti valdavalt vaid ühtset pindalatoetust, siis alates 2012. aastast on otsetoetused hektari kohta kõige väiksematel tootjatel teistest suuremad. Väiketootjate (alla 40 ha) otsetoetuste ühikunäitaja suurenes erinevalt teiste tootjate omast vaatlusperioodi jooksul 10% (teistel tootjatel püsis üsna stabiilsena).

Tabel 2.5.9. Otsetoetuste ühikunäitajad taimekasvatases kasutatava põllumajandusmaa suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Suhtarv	2010	2011	2012	2013	2014	Muutus 2014/2010, %
Otsetoetused kasutatava põllumajandusmaa hektari kohta	111	119	115	114	112	1
...<40 ha	108	112	127	140	119	10
40-<100 ha	111	120	117	120	111	0
100-<400 ha	111	119	113	112	113	2
400-... ha	111	119	116	113	110	-1

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Järgnevalt on toetuste rolli hindamiseks kõrvutatud tootjate poolt saadud toetuste suhet kogukuludesse. Kui veel 2010. aastal katsid taimekasvatajatel otsetoetused 25 senti igast kulutatud eurost, siis 2014. aastal oli see vähenenud 17 sendini (vt tabel 2.5.10). Viie aasta jooksul saadi keskmiselt 21 senti toetust 1 kulutatud euro kohta. Väiksemad tootjad (alla 40 ha) said keskmisest enam toetusi, samal

ajal kui suurtootjad (üle 400 ha) said keskmisest vähem toetusi. Kui arvestada otsetoetustele juurde kõik muud SE 605 toetused, siis avaneb sarnane pilt. Toetuse summa kulutatud euro kohta on aasta-aastalt vähenenud. Kõige enam on toetusi saanud viie aasta keskmisena 40 kuni 100 ha maakasutusega tootjad, kõige vähem üle 400 ha maakasutusega tootjad.

Tabel 2.5.10. Toetuste ja kogukulude suhe taimekasvatases kasutatava põllumajandusmaa suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Suhtarvud	2010	2011	2012	2013	2014
Otsetoetused 1€ kogukulude kohta	0,25	0,23	0,19	0,19	0,17
...-<40 ha	0,23	0,25	0,29	0,21	0,19
40-<100 ha	0,31	0,26	0,22	0,24	0,24
100-<400 ha	0,26	0,24	0,21	0,19	0,19
400-... ha	0,24	0,21	0,17	0,18	0,14
Toetused (SE 605) 1€ kogukulude kohta	0,41	0,34	0,29	0,31	0,26
...-<40 ha	0,57	0,34	0,37	0,29	0,28
40-<100 ha	0,52	0,41	0,37	0,38	0,38
100-<400 ha	0,40	0,36	0,33	0,29	0,29
400-... ha	0,37	0,30	0,25	0,32	0,22

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

2.5.3. Toetuste mõju stsenaariumid

FADN andmestiku alusel saab analüüsida, mil määral on toetuste maksmine mõjutanud taimekasvatavate toimetulekut, see tähendab, mil määral vajab taimekasvatus kogukulude katmisel lisaks oma kogutoodangule täiendavat abi toetuste näol.

Sarnaselt eespool analüüsitud tootmistüüpidega on tabelis 2.5.11 esitatud erinevad stsenaariumid selle kohta, mil määral on taimekasvatavad suutnud kogutoodanguga ja erinevate toetustega katta tootmistegevuse kogukulud. Kui tabelis näidatud koefitsient on <1, siis ei ole tootja suutnud katta kogukulud täismahus; kui aga koefitsient on >1, on kogukulud kompenseeritud. Toetuste kasutamise stsenaariumid on esitatud kasvavalt, liites kogutoodangule järjest juurde erinevaid toetusi.

Tabel 2.5.11. Toetuste mõju taimekasvatuse kogutootlikkusele 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta)

Nr	Stsenaariumid*	2010	2011	2012	2013	2014
1	Kogutoodang / Kogukulud	0,86	0,97	1,07	0,82	0,85
2	(Kogutoodang + põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus) / Kogukulud	0,93	1,03	1,10	0,84	0,85
3	(Kogutoodang + ÜPT) / Kogukulud	1,04	1,14	1,23	1,00	1,02
4	(Kogutoodang + põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus + ÜPT) / Kogukulud	1,11	1,20	1,26	1,01	1,02
5	(Kogutoodang + otsetoetused) / Kogukulud	1,11	1,20	1,26	1,01	1,02
6	(Kogutoodang + SE 605 toetused) / Kogukulud	1,27	1,31	1,37	1,14	1,11

* FADN koodid: kogutoodang (SE 131), kogukulud (SE 270).

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

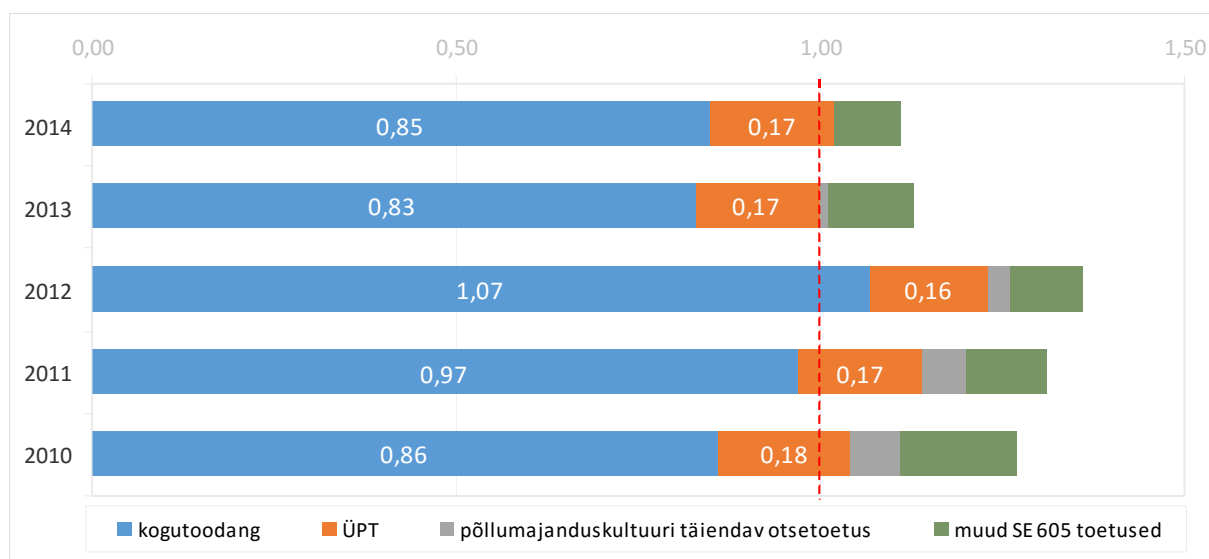
Kui võrrelda omavahel ainult kogutoodangu väärtust ja kogukulu (vt stsenaarium 1), siis järeldub, et ilma lisatuluallikateta on taimekasvatajad perioodil 2010-2014 suutnud oma toodanguga katta kõik kulud vaid 2012. aastal, mis oli soodne saagiaasta. Vaatlusalusel perioodil jäi kogutoodangu suhe kogukuludesse alla 90% koguni kolmel aastal.

Kui kogutoodangule lisaks arvestada kulude katteallikana põllumajanduskultuuri täiendavat otsetoetust (vt stsenaarium 2), siis piisas sellest kogukulude katmiseks vaid 2011. ja 2012. aastal.

Kogukuludega toimetulekust saab taimekasvatases rääkida perioodi 2010-2014 kõigi aastate kohta juhul, kui võtta arvesse lisaks kogutoodangule ÜPT (vt stsenaarium 3). Seega ületasid tootjad kasumiläve ka stsenaariumite nr 4 ja 5 puhul, kui kulude katteallikatena olid esindatud kogutoodangule lisaks nii põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus, ÜPT kui teised otsetoetused. Järgnevalt muude SE 605 toetuste kaasamine suurendas omakorda kasumlikkust (s.o stsenaarium 6).

Toetuste mõju taimekasvatuse kogutootlikkusele iseloomustab ka joonis 2.5.8, kus on esitatud eri toetuste gruppide tähtsus kogukulude katmisel (v.a investeeringutoetused). Punktiiriga on tähistatud kasumilävi, st tootja on saavutanud taseme, mille korral kogukulud on täismahus kaetud kogutoodanguga ja vajadusel täiendavalt toetustega (stsenaariumite suhtarvude puhul tähendab see situatsiooni, kus $(\text{kogutoodang} + \text{toetused}) / \text{kogukulud} = 1$).

Joonis 2.5.8. Toetuste mõju taimekasvatuse kogutootlikkusele 2010-2014
(s.o kogutoodangu ja toetuste suhe kogukuludesse, keskmiselt tootja kohta)

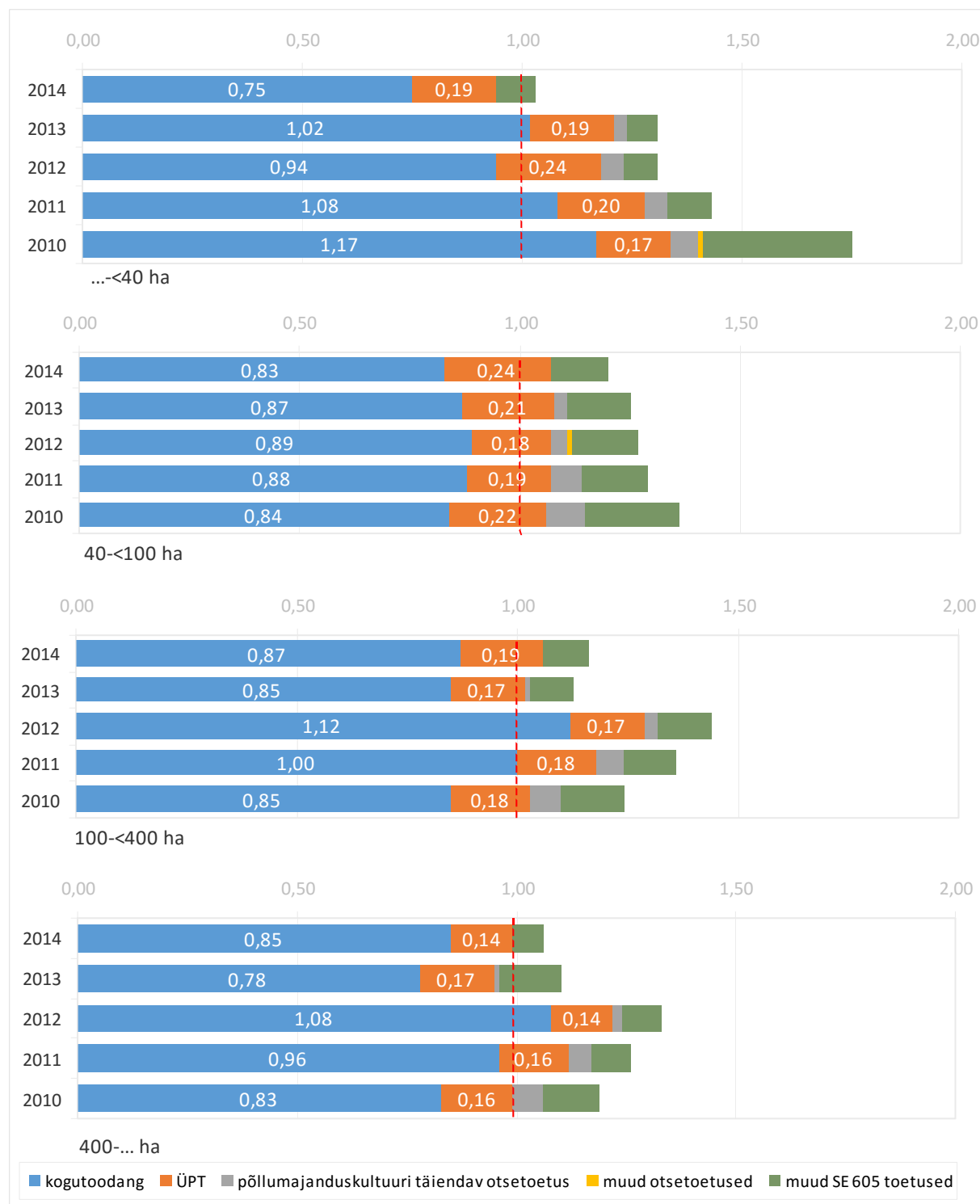

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Jooniselt 2.5.8 on selgelt näha, et ainult kogutoodanguga suutsid taimekasvatajad oma kogukulusid katta vaid 2012. aastal. Teistel vaatlusalustel aastatel on kasumiläveni jõudmiseks olnud vaja toetusi, millistest on tootjaid kõigil aastatel kõige kindlamini aidanud ühtne pindalatoetus. Teiste toetuste mõju on ebakindlam, see tähendab, et igaüks neist üksinda ilma teiste toetuste täiendava abita osutuks mõnel aastal ebapiisavaks abiks kulutuste katmisel.

Kasutatava põllumajandusmaa suuruse gruppide lõikes on stsenaariumite erinevused ning seeläbi toetuste mõju kogutootlikkusele esitatud joonisel 2.5.9, kus kasumilävi on taas tähistatud punktiirjoonega väärtuse 1 juures (st kogutoodangu ja toetuste summa on jõudnud tasemeni, kus ta võrdub kogukuluga) ning arvesse on võetud kõiki toetusi peale investeeringutoetuste.

Joonis 2.5.9. Toetuste mõju taimekasvatuse kogutootlikkusele kasutatava põllumajandusmaa suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (s.o kogutoodangu ja toetuste suhe kogukuludesse, keskmiselt tootja kohta)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Otsetoetustest on kõigi suurusgruppide jaoks olnud kõige ulatuslikum mõju ÜPT-I ning see on püsinud perioodil 2010-2014 enam-vähem stabiilsena. Valdkonnaspetsiifiline põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus on kulude katteallikana olnud suurema osatähtsusega aastail 2010 ja 2011 ning seda pigem suuremate tootjate jaoks. Aastail 2012 ja 2013 on aga põllumajanduskultuuri täiendava otsetoetuse mõju olnud väiketootjate jaoks veidi suurem kui ülejäänud tootjate jaoks. Muude SE 605 toetuste osatähtsus on kõigi suurusgruppide puhul aastatega vähenenud.

Alla 40 hektarilise tootmismaaga taimekasvatajad on kõige suuremal määral suutnud katta kulud kogutoodanguga. Vaid 2012. aastal oli osaliselt vaja appi ÜPT vahendeid (vaatamata heale teraviljasaa-gile ei jõutud kasumiläveni muu taimekasvatuse ja kõrvaltegevuste vähenemise tõttu) ja 2014. aastal lisaks ÜPT-le osaliselt ka muid toetusi. Teise suurusgrupi tootjad (40 kuni 100 ha) on vaadeldava pe-riodi kõigil aastatel katnud kulutusi lisaks kogutoodangule ka ÜPT vahenditega. Kolmanda suurus-
grupi tootjatel (100 kuni 400 ha) on ÜPT vahendite abi läinud vaja kolmel aastal. Kõige suuremate tootjate grupil on kulutused saadud toodanguga kaetud vaid 2012. aastal, ülejäänud aastatel on läi-
nud vaja ÜPT lisaabi ja kolmel aastal ka teisi toetusi.

Arvestuslik netokasum (netokahjum)

Ettevõtjatulu koondab endas tootjate tulusid-kulusid ning näitab, kui suurt omanikutulu võib tootja saada. Kogukuludes ei kajastu tootja tasustamata töö, ettevõtjatulu võimaldab seda kompenseerida. Kui ettevõtjatulust omakorda lahutada tasustamata tööjõukulu tasustatud tööjõu palgatasemel, on tu-
lemuseks arvestuslik netokasum (või netokahjum). Tabelis 2.5.12 esitatud tulemustest on näha, et nii taimekasvatuses tervikuna kui ka põllumajandusmaa suuruse gruppide lõikes on ettevõtjatulu tootja kohta aastail 2011 ja 2012 suurenenud ning aastail 2013 ja 2014 vähenenud. Vaid kõige väiksema põl-
lumajandusmaaga tootjategrupis vähenes ettevõtjatulu juba vaadeldava perioodi algusest, tehes küll 2013. aastal korraks läbi tõusu, kahanes see 2014. aastal järsemalt kui üheski teises suurusgrupis.

Tabel 2.5.12. Taimekasvatuse kasuminäitajad kasutatava põllumajandusmaa suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Näitajad	2010	2011	2012	2013	2014
Ettevõtjatulu (SE 420)	19 518	25 619	35 620	15 908	11 708
...<40 ha	7 369	4 566	3 537	5 421	346
40-<100 ha	8 871	8 972	10 766	10 663	6 599
100-<400 ha	29 265	41 392	49 503	21 930	20 217
400-... ha	75 512	108 985	187 505	47 715	47 975
Tasustamata tööjõukulu	8 071	9 244	8 206	9 161	10 055
...<40 ha	7 513	9 295	6 574	7 930	8 445
40-<100 ha	7 669	8 716	9 544	9 368	10 609
100-<400 ha	9 678	10 012	10 168	10 903	12 788
400-... ha	5 928	8 168	5 383	8 444	5 586
Arvestuslik netokasum/-kahjum (SE 703)	11 448	16 376	27 413	6 748	1 653
...<40 ha	-144	-4 729	-3 037	-2 509	-8 100
40-<100 ha	1 203	256	1 222	1 295	-4 011
100-<400 ha	19 587	31 380	39 335	11 027	7 429
400-... ha	69 584	100 817	182 123	39 272	42 388

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Lõppkokkuvõttes jäi aga ettevõtjatulu vaadeldaval perioodil (2011-2014) siiski kõikides suurusgruppides positiivseks, mida võis tootja saada omanikutuluna. Kui aga arvestada ka tasustamata tööjõu kasutamist, st alternatiivkuluna selle tinglikku maksumust tasustatud tööjõu palgatasemel, siis saab öelda, et kõige väiksema põllumajandusmaaga (alla 40 ha) tootjad said arvestuslikku netokahjumit vaadeldava perioodi kõigil aastatel. Seega ei suudetud kompenseerida tasustamata tööd. Ka kahe keskmise suurusgrupi tootjatel mõjutas tasustamata tööjõu arvesse võtmine kasumiarvestust (kasutasid tasustamata tööjõudu kõige rohkem), mistõttu on nende puhul arvestuslik netokasum ettevõtjatulust oluliselt väiksem. Vaid suurtootjate puhul, kes kasutavad tasustamata tööjõudu väga vähesel määral, ei mõjuta see oluliselt tinglikku kasumiarvestust.

2.5.4. Järeldused

Taimekasvatuse sotsiaal-majandusliku kaardistamise alusel saab järeldada järgmist:

- Taimekasvatus on vaadeldaval perioodil laienenud, st et suurenenud on kasvupinnad ning tootmine koondub suurematesse majapidamistesse.
- Taimekasvatuses oleneb kogutoodangu osakaal kogutoodangu ja toetuste struktuuris konkreetse saagiaasta ilmastikutingimuste sobivusest taimede kasvuks. Võib siiski öelda, et perioodil 2010-2014 oli tendents kogutoodangu osatähtsuse suurenemisele ja toetuste osatähtsuste vähenemisele.
- Kogutoodangu väärtus kasvas tootja kohta enam-vähem võrdselt kogukulude kasvuga (perioodil 2010-2014 oli kogutoodangu kasv 51%, kogukulude kasv 52%).
- Peamisteks kuludeks olid erikulud (väetised, seemned ja istikud, taimekaitsevahendid ning ka muud taimekasvatuse erikulud), pingereas teisel kohal olid üldkulud (energia, masinate ja ehitiste korrashoid). Kulude pingereas järgnesid kolmandal positsioonil kulum.
- Otsetoetustest on suurima osakaaluga ühtne pindalatoetus.
- Otsetoetusi saadi tootja kohta 2014. aastal 2% rohkem kui 2010. aastal. Igast kulutatud eurost katsid SE 605 toetused 2014. aastal 26 senti, sh 17 senti otsetoetuste näol.
- Kasumiläveni jõudmiseks on vajalikud toetused, ainult oma toodangu toel suutsid taimekasvatajad kõik kulud katta vaid 2012. aastal, mis oli perioodil 2010-2014 kõige suurema toodanguga aasta; ülejäänud aastatel oli kogutoodang kogukulude katteallikaks 82-97% ulatuses.
- Kasumiläveni jõudmisel oli suureks abiks ÜPT (kogutoodangu ja ÜPT-ga suudeti katta kogukulud kõigil vaatlusalustel aastatel). Perioodil 2010-2014 oli taimekasvatus toetuste toel kasumlik.

Põllumajandusmaa suuruse gruppide lõikes saab täiendavalt välja tuua järgmist:

- Kogutoodangu ja toetuste struktuuris on suurema põllumajandusmaaga tootjail taimekasvatustoodangu osakaal mõnevõrra suurem kui väiksematel tootjatel. Toetustega on vastupidi: väiksematel tootjatel on toetuste osatähtsus veidi suurem.
- Perioodil 2010-2014 suurenes kogutoodangu väärtus tootja kohta seda suuremal määral, mida suurema tootjaga oli tegemist. Kõige väiksematel tootjatel (alla 40 ha) kogutoodang koguni vähenes.
- Kulud (v.a tööjõukulud) on kasvanud enim kõige suurema põllumajandusmaaga tootjate grupis, kõige vähem nii-öelda keskmistel tootjatel (s.o 40 kuni 400 ha).

- o Suurema põllumajandusmaaga tootjatel on kulude struktuuris suurema osatähtsusega erikulud, väiksema põllumajandusmaaga tootjatel üldkulud. Tööjõukulud on kõige väiksema ja kõige suurema põllumajandusmaaga tootjatel suurema osatähtsusega kui teistel tootjatel.
- o Tasustamata tööjõudu kasutavad kõige rohkem 100 kuni 400 ha põllumajandusmaaga tootjad.
- o Igast kulutatud eurost katsid toetused (SE 605) suurtootjatel (üle 400 ha) veidi vähem kui väiksema põllumajandusmaaga tootjatel.
- o Toetuste summa iga kulutatud euro kohta on aastatega vähenenud. 2010. aastal said suurtootjad (üle 400 ha) iga kulutatud euro kohta 37 senti toetusi (SE 605), väiketootjad (alla 40 ha) 57 senti. 2014. aastal said aga kõige suuremad tootjad iga kulutatud euro kohta 22 senti toetusi (SE 605), kõige väiksemad tootjad 28 senti. Sealhulgas moodustasid otsetoetused üle 60%.
- o Vaatamata toetustele, said väiketootjad kõigil vaatlusalustel aastatel arvestuslikku netokahjumit, arvestuslikku netokasumit said igal aastal üle 100 ha põllumajandusmaaga tootjad.

2.6. Köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuse

2.6.1. Kogutoodangu, toetuste ja kulude kirjeldus

Otsetoetused

Köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuse analüüsis on vaatluse all avamaal kasvatamine. Köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatajatele maksti perioodil 2010-2014 ühtset pindalatoetust ning perioodil 2010-2013 põllumajanduskultuuri täiendavat otsetoetust (vt tabel 2.6.1). Seejuures on ÜPT tootja kohta aasta-aastalt suurenenud, kuid põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus vähenenud. Muid otsetoetusi saadi vähesel määral ning vaid 2013. aastal. Otsetoetusi saadi 2014. aastal tootja kohta kokku 24% vähem kui 2010. aastal.

Tabel 2.6.1. Köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatajatele makstud otsetoetused 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

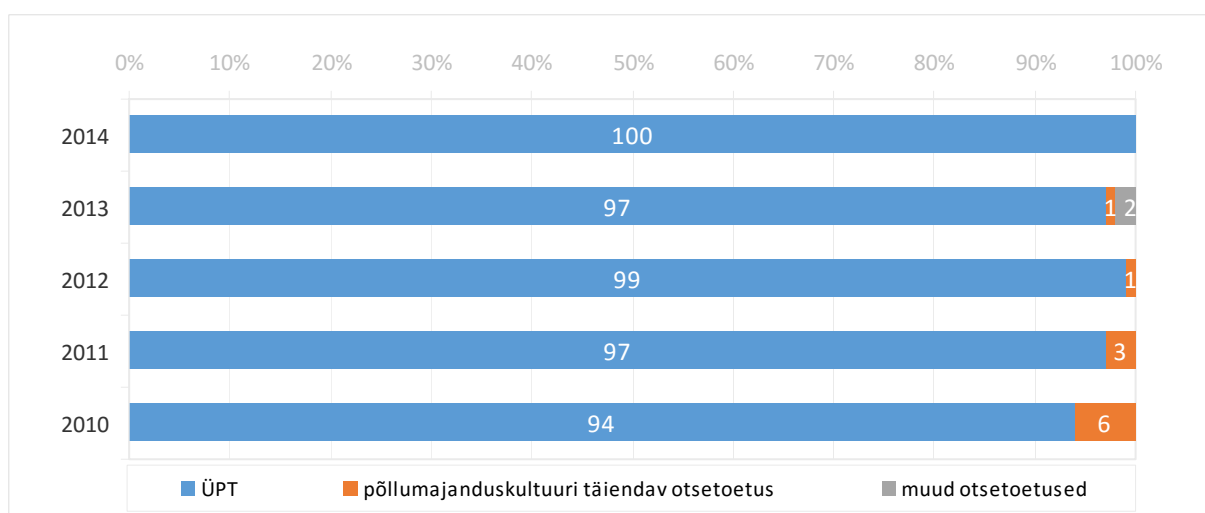
Otsetoetused	2010	2011	2012	2013	2014
Ühtne pindalatoetus	1 587	1 735	1 774	1 952	2 103
Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus	104	55	25	14	0
Ute kasvatamise täiendav otsetoetus	0	0	0	22	0
Veise täiendav otsetoetus	0	0	0	15	0
Ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus	0	0	0	6	0
Ute täiendav otsetoetus	0	0	0	2	0
Otsetoetused kokku*	1 692	1 791	1 799	2 012	2 103

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrrelda summaarse näitarvuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Otsetoetuste protsentuaalse jagunemise kohta saab öelda, et kui 2010. aastal moodustas ÜPT valdava enamuse (94%), siis 2014. aastaks kujunes ta köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatajate jaoks ainsaks otsetoetuseks (vt joonis 2.6.1).

Joonis 2.6.1. Otsetoetuste jaotus köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatustes 2010-2014 (%)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kogutoodang ja toetused

Kogutoodangu ja toetuste andmed perioodi 2010-2014 kohta on esitatud tabelis 2.6.2. Köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatavate kogutoodang on aasta-aastalt kasvanud (viie aasta jooksul kokku keskmiselt 46% tootja kohta), samas oli erandlik 2014. aasta, mil tootja kohta vähenes taimekasvatustoodang, aga hüppeliselt suurenesid muud sissetulekud, mida saadi kõrvaltegevustest (nt metsandus). Toetuste puhul on kasvatustrend täheldatav nii otsetoetuste (ÜPT baasil), investeeringutoetuste kui ka muude SE 605 toetuste osas (viimaseid maksti perioodil 2011-2013 vähem kui 2010. aastal, kuid 2014. aastal topelt, võrreldes 2010. aastaga).

Tabel 2.6.2. Köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatavate kogutoodang ja toetused 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Näitajad	2010	2011	2012	2013	2014
Kogutoodang* (SE 131)	20 752	23 930	25 154	28 324	30 293
sh taimekasvatustoodang	17 211	19 797	22 072	24 101	18 351
sh loomakasvatustoodang	6	106	85	208	43
sh muud sissetulekud	3 536	4 026	2 997	4 015	11 898
Toetused* (SE 605)	3 521	2 861	3 019	3 170	5 785
sh otsetoetused	1 692	1 791	1 799	2 012	2 103
sh muud SE 605 toetused	1 830	1 070	1 221	1 159	3 682
Investeeringutoetused (SE 406)	801	565	979	1 932	2 424

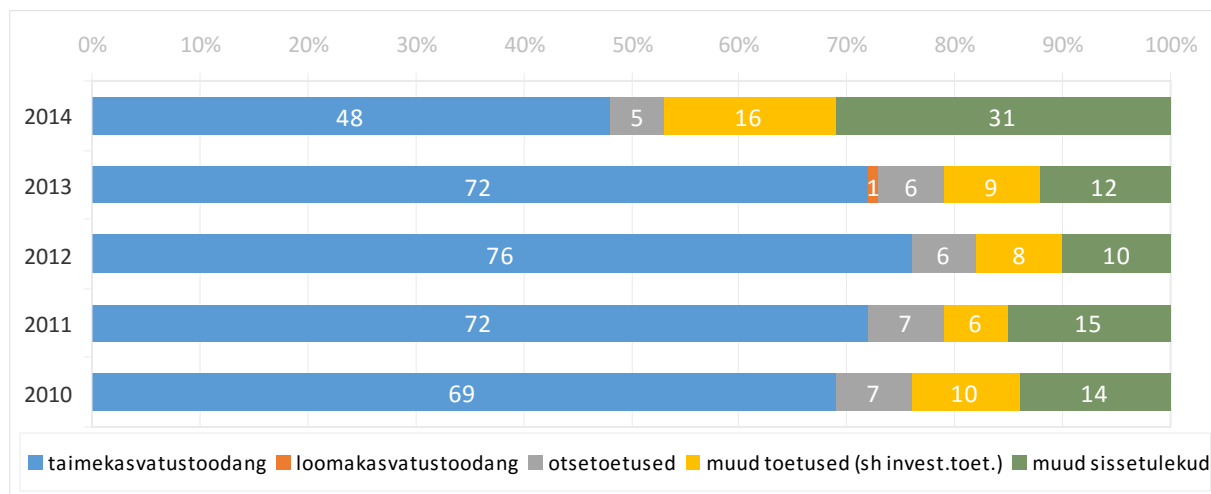
* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrrelda summaarse näitarvuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Kogutoodangu ja toetuste struktuuris on köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatavatele iseloomulikult suurima osatähtsusega taimekasvatustoodang, kuid kui perioodil 2010-2013 moodustas see kuni kolmveerandi, siis 2014. aastal langes taimekasvatustoodangu osakaal alla poole (vt joonis 2.6.2). Selle tingis muude sissetulekute oluline suurenemine ning toetustest saadava tulu kasv. Eelkõige tõusis

ÜPP II samba toetustest saadava sissetuleku osatähtsus (peamiselt mahepõllumajandusliku tootmise toetuse kasvu tõttu), otsetoetuste osakaal jäi kogutoodangu ja toetuste struktuuris enam-vähem samale tasemele.

Joonis 2.6.2. Kõogivilja-, puuvilja- ja marjakasvatajate kogutoodangu ja toetuste jaotus 2010-2014 (%)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kulud

Sotsiaal-majandusliku analüüsi teostamiseks ning otsetoetuste mõju uurimiseks on lisaks vaja omada ülevaadet kuludest. Tabelis 2.6.3 toodud andmetest nähtub, et kõogivilja-, puuvilja- ning marjakasvatajatel on tootja kohta suurimad väljaminekud üldkulude osas (s.o lepingulistele töödele, energiale, masinate ja ehitiste korrashoiule jne), teisel kohal on erikulud (s.o väljaminekud taimekasvatusele, seemnetele ja istikutele, väetistele, kõrvaltegevustele jne). Kulude pingereas on kolmandal kohal tööjõukulud (sh sotsiaalmaks). Perioodil 2010-2014 kasvasid kogukulud keskmiselt 70% tootja kohta.

Tabel 2.6.3. Kõogivilja-, puuvilja- ja marjakasvatajate kulud 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Kulud	2010	2011	2012	2013	2014
Erikulud (SE 281)	3 601	4 714	5 264	6 036	6 606
sh taimekasvatuse erikulud	1 404	1 975	2 116	2 722	1 559
sh seemned ja istikud	1 002	1 292	1 595	1 563	1 302
sh väetised	772	1 039	1 014	1 167	860
Üldkulud (SE 336)	7 401	8 319	7 400	9 240	11 552
sh energia (kütus, elekter jmt)	1 864	2 527	2 640	2 507	2 589
sh masinate ja ehitiste korrashoid	1 939	2 364	1 323	1 927	2 181
sh lepingulised tööd	1 498	1 356	1 431	1 879	3 035
sh muud üldkulud	2 101	2 071	2 006	2 927	3 746
Tööjõukulud (SE 370, k.a sotsiaalmaks)	1 600	2 508	3 111	3 644	4 758
Kulum (SE 360)	3 315	3 605	3 298	3 758	3 871
Rendimaksud (SE 375)	257	243	287	308	474
Intressid (SE 380)	303	388	262	168	782
Kogukulud* (SE 270)	16 477	19 777	19 623	23 153	28 044

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitavuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Tabel 2.6.4. Kõogivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuse struktuuri muutused 2010-2013

Suuruse grupp	Majapidamiste arv			Kasvupind (ha)		
	2010	2013	Muutus 2013/10, %	2010	2013	Muutus 2013/10, %
Avamaakõogivilja- ja maasikakasvatus						
Kokku*	2 550	2 422	-5	2 004	2 211	10
...-<1 ha	2 244	2 091	-7	456	424	-7
1-<2 ha	164	155	-5	216	207	-4
2-<5 ha	81	109	35	234	318	36
5-... ha	61	66	8	1097	1263	15
Viljapuu- ja marjaaiad						
Kokku*	1 869	1 665	-11	2 567	2 748	7
...-<1 ha	1 399	1 266	-10	424	376	-11
1-<2 ha	264	205	-22	330	264	-20
2-<5 ha	127	105	-17	379	308	-19
5-... ha	79	89	13	1 434	1 801	26

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitarvuga.

Allikas: Statistikaamet, EKI arvutused

Kulude-tulude analüüs

Kulude-tulude analüüsi aluseks on FADN andmestik. Tabelis 2.6.5 on kokku võetud nii kogutoodangu ja toetuste kui kulude muutused perioodil 2010-2014, mille omavaheline võrdlus näitab, et kui kogukulud on viie aastaga kasvanud tootja kohta 70%, siis kogutoodang 46% ning toetused 90%. Kogutoodangu puhul on märkimisväärne asjaolu, et taimekasvatustoodang on kasvanud vaid 7% ning sissetulekute suurenemine on aset leidnud pigem muude allikate arvelt (nagu näiteks kõrvaltegevusena metsandus). Kõogivilja-, puuvilja- ja marjakasvatavad peavad loomi minimaalselt ning loomakasvatustoodangu suurenemine viie aasta jooksul 6 eurolt tootja kohta 43 eurole tingis olukorra, kus muutuste statistika näitab hüppelist kasvu. Kuna loomakasvatustoodangu osakaal on kogutoodangus peaaegu olematu, siis antud kasvul puudus mõju kogutoodangu kujunemisele. Tootja kohta kasvasid perioodil 2010-2014 enim investeeringutoetused (203%), kõige vähem otsetoetused (24%), ülejäänud SE 605 toetusi saadi kaks korda enam. Seega on kõogivilja-, puuvilja- ja marjakasvatavate majandustegevust ja arengut edendanud pigem investeeringute tegemise toetamine.

Kulude võrdlus näitab, et kui kogukulud suurenesid viie aasta jooksul tootja kohta 70%, siis kõige kiiremini kasvasid tööjõukulud (197%) ja intressid (158%, vaatlusalusel perioodil kümnekordistused piikaajalised kohustused). Erikulusid on peamiselt kasvatatud kulutused kõrvaltegevustele. Üldkuludest on eelkõige suurenenud kulutused lepingulistele töödele. Rendimaksud kasvasid 2014. aastaks 85% ning kulum 17%, investeeringud liikusid perioodil 2010-2014 kiires tempos tõusutrendil.

Tabel 2.6.5. Köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatajate kogutoodangu, toetuste ja kulude muutused 2014/2010 (keskmiselt tootja kohta, %)

Näitajad	
Kogutoodang (SE 131)	46
taimekasvatustoodang	7
loomakasvatustoodang	614
muud sissetulekud	237
Toetused	90
otsetoetused	24
muud SE 605 toetused	101
investeeringutoetused (SE 406)	203
Kogukulud (SE 270)	70
erikulud	83
sh taimekasvatuse erikulud	11
sh seemned ja istikud	30
sh väetised	11
üldkulud	56
sh energia (kütus, elekter jmt)	39
sh masinate ja ehitiste korrashoid	13
sh lepingulised tööd	103
sh muud üldkulud	78
tööjõukulud (k.a sotsiaalmaks)	197
kulum	17
rendimaksud	85
intressid	158

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Tööjõukulud on perioodil 2010-2014 kasvanud ning kui seda trendi kõrvutada tasustatud ja tasustamata tööjõu vahekorra muutumisega, siis on näha, et viie aastaga on hakatud tasustatud tööjõudu kasutama mõnevõrra rohkem ning tasustamata tööjõudu vähem (vt tabel 2.6.6 ja joonis 2.6.4).

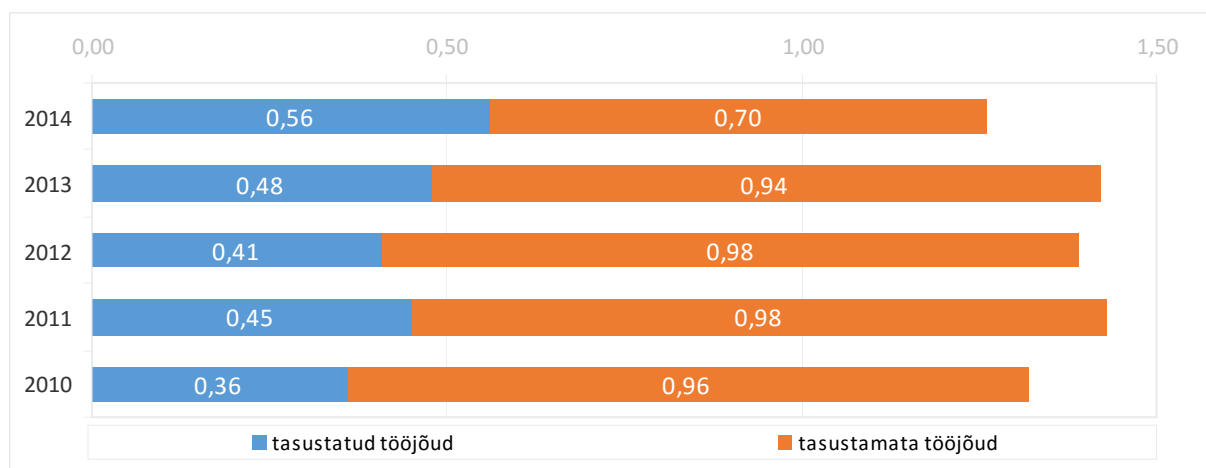
Tabel 2.6.6. Tööhõive köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuses 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta aastaühikutes)

Tööjõud	2010	2011	2012	2013	2014
Tasustamata tööjõud	0,96	0,98	0,98	0,94	0,70
Tasustatud tööjõud	0,36	0,45	0,41	0,48	0,56
Tööjõud kokku* (SE 010)	1,33	1,42	1,39	1,42	1,25

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitarvuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Joonis 2.6.4. Tööhõive köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuses 2010-2014
(keskmiselt tootja kohta aastaühikutes)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Kui võrrelda ühikunäitajaid (vt tabel 2.6.7), siis järeldub et kogutoodang on kasutatava põllumajandusmaa hektari kohta viie aastaga kahekordistunud, samas kogukulude kasv pole nii kiire olnud. Kulude võrdlus kasutatava põllumajandusmaa hektari kohta näitab, et tööjõukulud on viie aastaga neljakordistunud, olles seejuures kõige kiiremini kasvanud kululiik. Pingereas järgmisena saab nimetada intresside kasvu, kuna investeerimine on aasta-aastalt hoogustunud (eriti 2014. aastal, mil aastaga investeeringud kolmekordistusid) ning tootjate kohustused on olulisel määral kasvanud (perioodil 2010-2014 kümnekordistused pikaajalised ning neljakordistused lühiajalised kohustused). Aastail 2010-2014 kasvasid rendimaksud ühikukuluna samuti mitmekordselt. Vahetarbimise 126%-list kasvu on suures osas põhjustanud kõrvaltegevustega seotud kulude kasv. Kulum on kasutatava põllumajandusmaa hektari kohta samuti kasvanud, kuid teiste kululiikidega võrreldes aeglasemas tempos.

Tabel 2.6.7. Köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuse kogutoodangu ja kulude ühikunäitajad 2010-2014
(keskmiselt tootja kohta, €)

Suhtarvud kasutatava põllumajandusmaa pindala kohta (ha kohta)	2010	2011	2012	2013	2014	Muutus 2014/10, %
Kogutoodang (SE 131) ha kohta	754	1 076	1 222	1 304	1 507	100
Kogukulud (SE 270) ha kohta	598	889	953	1 066	1 395	133
Vahetarbimine (SE 275) ha kohta	400	586	615	703	903	126
Tööjõukulud (SE 370) ha kohta	58	113	151	168	237	307
Kulum (SE 360) ha kohta	120	162	160	173	193	60
Rendimaksud (SE 375) ha kohta	9	11	14	14	24	153
Intressid (SE 380) ha kohta	11	17	13	8	39	254

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kasutatavat põllumajandusmaad on perioodil 2010-2014 jäänud tootja kohta aasta-aastalt vähemaks (viie vaatlusaluse aastaga kokku 27%, seejuures oli 2014. aastal jäetud omakorda 43% maast tootmisest välja), langustrend esines ka renditud maa osas (vähenes tootja kohta viie aastaga kokku 32%).

Seejuures on aga samas suurusjärgus kasvanud tootja kohta metsamaa pindala (27%) ning metsandus on muutunud oluliseks lisategevuseks (kui kasutatavat põllumajandusmaad oli 2014. aastal tootja kohta keskmiselt 20 ha, siis metsamaad 9 ha).

Otsetoetuste analüüs

Otsetoetuste analüüs põhineb FADN andmestikul. Kui võrrelda otsetoetuste summasid kasutatava põllumajandusmaa hektari kohta, siis tabelist 2.6.8 nähtub, et aasta-aastalt on saadud toetusi hektari kohta rohkem (2014. aastal 72% enam kui 2010. aastal). Kui aga vaadata toetuste rolli läbi selle, kui suur osa ühest kulutatud eurost kaeti toetustega (s.o toetuste ja kogukulude suhe), siis järeldub, et perioodil 2010-2014 saadi otsetoetusi 8-10 senti ühe euro kogukulude kohta. Muid toetusi (v.a investeeringutele) saadi rohkem ning kokku oli ühest eurost kogukuludest kaetud SE 605 toetustega 21 senti nii 2010. aastal kui 2014. aastal (vahepealsel perioodil oli toetuste mõju kogukuludega toimetulekule väiksem).

Tabel 2.6.8. Toetuste ühikunäitajad köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatustes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Suhtarvud	2010	2011	2012	2013	2014
Otsetoetused kasutatava põllumajandusmaa hektari kohta	61	81	87	93	105
Otsetoetused 1€ kogukulude kohta	0,10	0,09	0,09	0,09	0,08
Toetused (SE 605) 1€ kogukulude kohta	0,21	0,14	0,15	0,14	0,21

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

2.1.3. Toetuste mõju stsenaariumid

Stsenaariumid

Kasutades FADN andmestikku on järgnevalt analüüsitud, kuidas on toetuste maksmine mõjutanud köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatajate toimetulekut, kas ilma toetusteta suudetakse katta oma kogutoodanguga kogukulusid ning mil määral suurendavad toimetulekut otsetoetused.

Tabelis 2.6.9 on esitatud erinevad stsenaariumid, mil määral on köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatjad suutnud lisaks kogutoodangule katta erinevate toetustega tootmistegevuse kogukulusid. Kui tabelis näidatud koefitsient on <1, siis nimetatud katteallikatest ei ole piisanud, et tootja oleks saanud kompenseerida kogukulusid täismahus; kui aga koefitsient on >1, järeldub, et vastavate katteallikatega on tootja suutnud katta kogukulud. Toetuste kasutamise stsenaariumid on esitatud kasvavalt, st järjepanu on juurde liidetud kogutoodangule lisatuluallikana erinevaid toetusi, et jälgida, kuidas see mõjutas ja parandas tootjate võimet katta kogukulusid.

Tabel 2.6.9. Toetuste mõju köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuse kogutootlikkusele 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta)

Nr	Stsenaariumid*	2010	2011	2012	2013	2014
1	Kogutoodang / Kogukulud	1,26	1,21	1,28	1,22	1,08
2	(Kogutoodang + ÜPT) / Kogukulud	1,36	1,30	1,37	1,31	1,16
3	(Kogutoodang + otsetoetused) / Kogukulud	1,36	1,30	1,37	1,31	1,16
4	(Kogutoodang + SE 605 toetused) / Kogukulud	1,47	1,35	1,44	1,36	1,29
5	Taimekasvatustoodang / Kogukulud	1,04	1,00	1,12	1,04	0,65

* FADN koodid: kogutoodang (SE 131), kogukulud (SE 270)

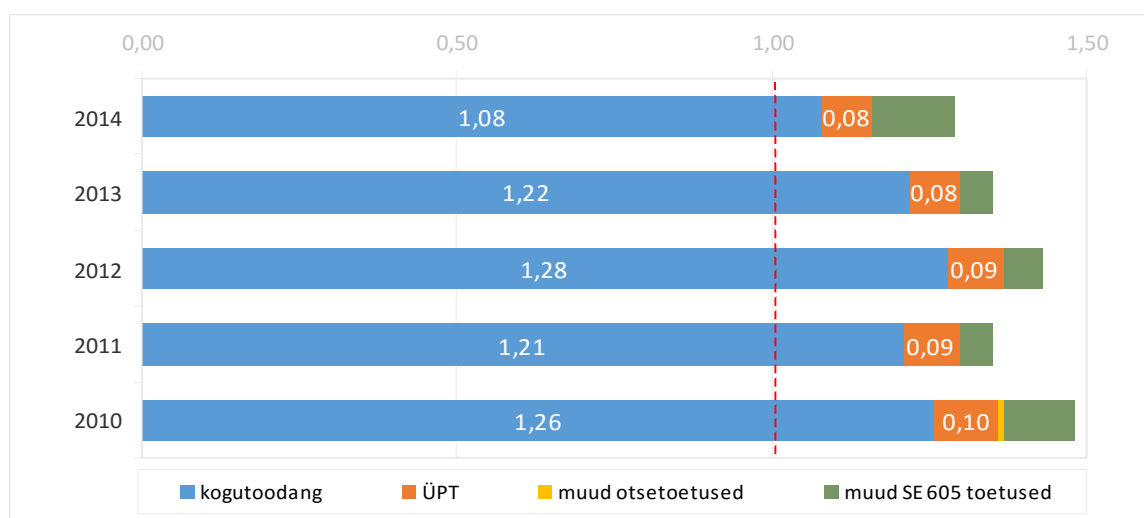
Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kui võrrelda omavahel ainult kogutoodangu väärtust ja kogukulu (vt stsenaarium 1), siis järeldub, et köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatavad on kogu vaatlusperioodi jooksul suutnud jõuda kasumiläveni ilma toetusteta. Ehkki 2014. aastaks oli kogutoodangu ja kogukulude suhe vähenenud, oli jätkuvalt tegemist kasumliku ettevõtlusega. Samas on kasumlikkust suurendanud kõrvaltegevused. Kui jätta need vaatlusest kõrvale, siis stsenaarium 5 näitab, et aastatel 2010-2013 suutsid tootjad katta kogukulusid vaid taimekasvatustoodanguga, kuid 2014. aastal halvenes kiiresti toimetulek ning ilma kõrvaltegevusest saadava tuluta oleks tootjad jäänud kahjumisse.

Toetuste lisandumise stsenaariumid näitavad kasumlikkuse kasvu. Kui kogutoodangule lisada vaid ÜPT, siis näitab stsenaarium 2 tootjate toimetuleku suurenemist igal vaatlusaastal. Kui kogutoodangule lisada kõik otsetoetused (vt stsenaarium 3), siis on tulemus sama, mis oli ainult ÜPT lisamise korral. Seega ei avaldanud teised otsetoetused tootjatele täiendavat mõju. Kõik muud toetused (SE 605 raames), mida tootjad said, tähendasid täiendavat tulu (vt stsenaarium 4).

Visualiseerimaks toetuste mõju kogutootlikkusele on joonisel 2.6.5 esitatud eri toetuste gruppide tähtsus tootjate kogukulude katmisel (v.a investeringutoetused). Punktiiriga on tähistatud kasumilävi, st tootja on saavutanud taseme, mille korral kogukulud on täismahus kaetud kogutoodangu ja toetustega, st situatsiooni, kus (kogutoodang + toetused)/ kogukulud =1.

Joonis 2.6.5. Toetuste mõju köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuse kogutootlikkusele 2010-2014 (s.o kogutoodangu ja toetuste suhe kogukuludes, keskmiselt tootja kohta)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Eelneva stsenaariumite analüüsi kinnituseks on jooniselt 2.6.5 näha, et köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuse on tootjad ületanud kasumiläve toetuste abita. Seda ka 2014. aastal, mil kogutoodangu väärtuse ja kogukulude suhe oli vaatlusperioodi madalaimal tasemel. Otsetoetustest on toimetuleku suurendamisele avaldanud mõju eelkõige ÜPT, kuid kasumlikkust on toetanud ka muud SE 605 toetused (koosnesid peamiselt maaelu arengukava raames makstud toetustest).

Arvestuslik netokasum (netokahjum)

Eri stsenaariumite alusel toetuste mõju analüüsidest arvestati kogutoodangu väärtust, toetusi (SE 605) ning kogukulusid. Seejuures jälgiti, kuidas jõuavad tootjad nende koosmõjul kasumiläveni. Samas on tootjatele täiendavalt makstud sihtotstarbelisi toetusi investeeringute jaoks ning tinglikult saab arvestada ka tööjõukulusid, mille eest raha pole makstud, s.o tasustamata tööjõu kasutamine. Järgnevalt on analüüsitud, kui kasulik on olnud köögivilja-, puuvilja-, ja marjakasvatus, kui on arvesse võetud kõiki nimetatud tegureid.

Ettevõtjatulu koondab endas kõiki rahalises vääringus saadud sissetulekuid, millest on maha arvatud rahalised kulutused. Ettevõtjatulu saab tootja kasutada omanikutuluna (nt enda tasustamata töö kompenseerimiseks). Kui ettevõtjatulust omakorda lahutada tasustamata tööjõukulu tasustatud tööjõu palgatasemel, on tulemuseks arvestuslik netokasum (või netokahjum). Köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuse on ettevõtjatulu liikunud perioodil 2010-2014 tõusutrendil (vt tabel 2.6.10). Kui täiendavalt võtta tinglikult arvesse tasustamata tööjõu kasutamist, st alternatiivkuluna selle maksumust tasustatud tööjõu palgatasemel, siis võib järeldada, et tootjad oleks saanud perioodil 2010-2013 arvestuslikku netokahjumit ning 2014. aastal arvestuslikku kasumit.

Tabel 2.6.10. Köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuse kasuminäitajad 2010-2014
(keskmiselt tootja kohta, €)

Näitajad	2010	2011	2012	2013	2014
Ettevõtjatulu (SE 420)	8 649	7 525	9 638	10 361	10 337
Tasustamata tööjõukulu	9 428	10 695	11 789	12 377	10 141
Arvestuslik netokasum/-kahjum (SE 703)	-779	-3 170	-2 151	-2 016	196

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kokkuvõtvalt saab öelda, et perioodil 2010-2014 said köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatavad kogukulud kaetud kogutoodangust tulenevalt (arvestades nii põhi- kui kõrvaltegevust), toetused olid täiendavateks tuluallikateks, mis aitasid kaasa ettevõtjatulu suurendamisele. Samas ei olnud viimane piisav kompenseerimaks tootjate tasuta tööd läbi omanikutulu.

2.1.4. Järeldused

Köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuse sotsiaal-majandusliku kaardistamise alusel saab järeldada järgmist:

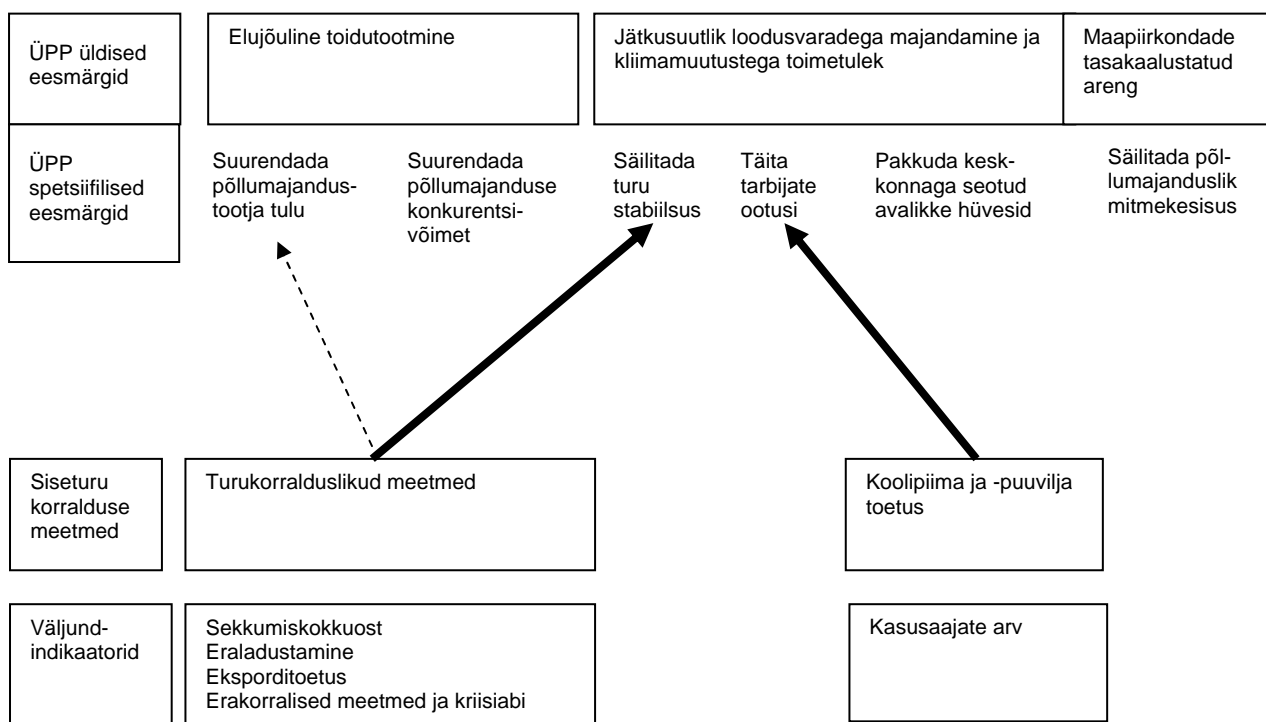
- Köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatus on muutunud suurtootmise kesksemaks: väiketootjaid on jäänud vähemaks ning suuremad tootjad on tegevust laiendanud.
- Kogutoodang kasvas perioodi 2010-2014 jooksul tootja kohta kokku 46%, samas oli 2014. aastal kogutoodangus märkimisväärne muutus: taimekasvatustoodang tootja kohta vähenes ning hüppeliselt suurenes kõrvaltegevuse olulisus (metsandus). Seetõttu langes taimekasvatustoodangu osakaal 2014. aastal kogutoodangu ja toetuste struktuuris alla poole.
- Kulud on viie aasta jooksul suurenenud tootja kohta 70%. Kõige kiiremini kasvasid töäjõukulud ja intressid (seoses kohustuste suurenemisega: vaatlusalusel perioodil kümnekordistusid pikaajalised kohustused).
- Kuludest olid esikohal üldkulud (s.o kulutused lepingulistele töödele, energiale, masinate ja ehitiste korrashoiule jne), teisel kohal erikulud (s.o väljaminekud taimekasvatusele, seemnetele ja istikutele, väetistele, kõrvaltegevustele) ning pingerea kolmandal kohal olid töäjõukulud.
- Perioodil 2010-2014 avaldas köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatusele otsetoetustest mõju vaid ÜPT. Otsetoetusi saadi 2014. aastal tootja kohta 24% vähem kui 2010. aastal. Igast kulutatud eurost katsid toetused (SE 605) 2014. aastal 21 senti (sh otsetoetused 8 senti).
- Köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatavate majandustegevust ja arengut on edendanud pigem investeringute tegemise toetamine. Investeerimine on aasta-aastalt hoogustunud, kasvades eriti 2014. aastal.
- Köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuses oli toimetulek aastatel 2010-2014 hea, tootjad suutsid kogukulud katta täismahus kogutoodanguga (võttes sealhulgas arvesse kõrvaltegevusi, ilma nendeta oleks 2014. aastal oldud kahjumis). Kasumiläveni jõudmiseks toetusi ei vajatud, samas olid nad olulised omanikutulu kujundamisel, et seeläbi kompenseerida tootjate tasustamata töö. Perioodil 2010-2013 said tootjad arvestuslikku netokahjumit, kuid erandina 2014. aastal arvestuslikku netokasumit.

3. TURUKORRALDUSMEETMETE MÕJU JA KASUTAMINE TOIDUAINETÖÖSTUSES NING PÕLLUMAJANDUSSEKTORIS

3.1. Turukorraldusmeetmete mõju teoreetilisest aspektist

Turukorraldusmeetmed on meetmete kogumik, mis reguleerib põllumajandusturgusid Euroopa Liidus. Turukorraldusmeetmed koosnevad spetsiifilistest poliitikameetmetest, mis aitavad parandada põllumajandusturgude toimimist. Turukorraldusmeetmete eesmärk on säilitada põllumajandusturu stabiilsus ning säilitades stabiilsed hinnad, toetatakse ka ühtlasi põllumajandustootjate tulu stabiilsust (vt joonis 3.1.1).

Joonis 3.1.1. Turukorraldusmeetmete ja ÜPP eesmärkide seosed

Allikas: kohandatud joonis Matthews (2015)⁶

Alates 2007. aastast on põllumajandusturud varasemate kümnenditega võrreldes muutunud märgatavalt ebastabiilsemaks. Ebastabiilsus väljendub peamiselt hindade volatiilsuses (joonis 3.1.2). Peamiste põhjustena tuuakse erialakirjanduses välja järgmist: kasvav nõudlus (maailma rahvastik ja ostujõud), põllumajandussaaduste hindade suurenenud seotus naftahindadega, suhteliselt madalad varud (mis võiks hindu stabiliseerida), spekulatsioonid börsidel ja kliimamuutused (EKI, 2015)⁷. On selge, et Euroopa Liidu põllumajandusturud moodustavad olulise osa maailmaturust ning muutused maailmaturul ei jäta puutumata EL-i põllumajandussektorit.

⁶ Matthews, A. (2015): The intervention logic of CAP, <http://capreform.eu/the-intervention-logic-of-the-cap/>

⁷ EKI (2015): Hindade horisontaalne ja vertikaalne ülekandumine Eesti toiduainete tarneahelas. Tallinn

Joonis 3.1.2. Toidu maailmaturu hinnaindeks 1990-2016 (FAO toiduhinnaindeks 2002=2004=100)

Allikas: FAO, www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en

Euroopa Komisjoni (2011)⁸ kohaselt on turukorraldusmeetmed (nt sekkumiskokkuost) hinna toetuse meede. ÜPP algusaegadel olid hinnatoetusmeetmed peamised instrumendid turu stabiilsuse ja põllumajandustootjate sissetulekute tagamisel. Kahel viimasel kümnendil toimunud ÜPP reformid on vähendanud põllumajandustootjate isoleeritust turgudel toimuvast, st turuhinnatoetus on vähenenud. Kui 1990ndate alguses moodustas turuhinnatoetus kogu EL-i põllumajandussektori toetusest üle 70%, siis 2014. aastaks oli turuhinnatoetuse osa vähenenud 17%ni. Põllumajandustootja toetusest peamise osa moodustavad turgude toimimist mittemoonutavad toetused (hektaripõhised otsetoetused) (OECD, 2015)⁹. Seega vähenes ka kulukate turukorraldusmeetmete rakendamine. Käesoleval ajal kasutatakse turukorraldusmeetmeid pigem kriisiolukorras. Kui varem mõjutasid sekkumiskokkuostuhinnad EL-i turuhindu, siis praegu on EL-i hinnad maailmaturu hindadega kooskõlas ja sekkumiskokkuostuhind on pigem baashind, mis garanteerib tootjale minimaalse hinna. Turukorraldusmeetmete kasutamine annab tootjatele hindade madalseisus (vastava toote ülepakkumise korral) täiendava võimaluse (osaliselt) toodang siiski müüa ja selle eest sekkumiskokkuostuhinda saada.

3.2. Turukorraldusmeetmete mõju Eesti põllumajandussektorile

Aastatel 2010-2015 kasutati Eestis järgnevaid turukorraldusmeetmeid: sekkumiskokkuost (piimatooted, teravili), eraladustamine (sealiha), eksporditoetus (piimatooted, veiseliha, munatooted), mesinduse eritoetus, piima erakorraline turutoetus, puu- ja köögiviljasektori erakorraline abi (turult kõrvaldamine, koristamata jätmine ja toorelt koristamine), loomakasvatusektori põllumajandustootja erakorraline toetus piimatootjale ja sealihatootjale ning piimatootja erakorraline abi piimakvoodi kg kohta. Munatoodete eksporditoetust ning mesinduse eritoetust käesolev töö ei analüüsi, sest need sektorid ei olnud antud töös vaatluse all.

⁸ European Commission (2011): Agricultural Policy Perspectives. Brief No 3, http://ec.europa.eu/agriculture/policy-perspectives/policy-briefs/03_en.pdf

⁹ OECD (2015): Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2015, <http://www.oecd.org/tad/agricultural-policies/monitoring-and-evaluation.htm>

Analüüsivad turukorraldusmeetmed puudutasid järgmisi tootmistüüpe: piimatootmine, seakasvatust, lihasekasvatust, taimekasvatust (teravili) ning köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatust. Käesolevas peatükis on tootmistüüpide kaupa toodud kasutatud turukorraldusmeetmed, vastava tootmistüübi toodangumaht ja/või ekspordimaht. Kuna turukorraldusmeetmete mõju avaldub peamiselt hindade kaudu, siis on toodud võrdluseks ka hindade dünaamika vaatlusalusel perioodil.

Toiduainetööstuse ja põllumajandussaaduste vahelisi seoseid ja hinnamuutuste ülekandumist tööstuselt esmatasandi põllumajandustootjale uuris EKI 2010-2014 rakendusuringute programmi raames (EKI, 2015)¹⁰. Töös leiti, et Eesti on hinnavõtja maailmaturul ja maailmaturuhindade muutused jõuavad kiiresti Eesti turule. Peamiseks põhjuseks on see, et ekspordi osakaal toodangus on suhteliselt suur ja eksporditav toodang on madala lisandväärtusega, börsil kaubeldav kaup (teravili) või tooraine toiduainetööstusele (piimatooted). Eestis reageerivad toiduainete hinnad (nii jae-, töötleva kui tootjahinnad) oluliselt kiiremini maailmaturu hindade muutusele, võrreldes EL-i keskmisega. Eesti toiduainetööstuste kulude struktuuris on tooraine (põllumajandussaaduste) osakaal EL-i keskmisest kõrgem, mis selgitab seda, miks muutused maailmaturu hindades jõuavad kiiresti Eesti põllumajandussaaduste hindadesse ning üldjuhul on nii hindade langused kui tõusud EL-i keskmisest suuremad. Samas töös läbiviidud marginaalide analüüs näitas, et maailmaturu hindade languse perioodil esialgu tööstuse marginaalid kasvavad, mis tähendab, et hinnalangus jõuab kiiresti põllumajandustootjani. Maailmaturu hindade tõusuperioodil toimub vastupidine trend: tööstuse marginaalid vähenevad ning tööstus satub surve alla.

Piimatootmine

Perioodil 2010-2015 kasutati piimasektori toetuseks tabelites 3.2.1 ja 3.2.2 toodud turukorraldusmeetmeid. 2010. aastal kasutati nii eksporditoetust kui sekkumiskokkuostu. Võrreldes turukorraldusmeetmete kasutamist toodangu ja ekspordi mahtudega (tabelid 3.2.3 - 3.2.6), on võimalik hinnata, milline võis olla turukorraldusmeetmete mõju sektorile.

Kõige enam mõjutas turukorraldusmeetmete kasutamine juustu müüki, mille koguekspordist eksporditi 2010. aastal hindade madalseisu ajal (joonised 3.2.3 ja 3.2.4) eksporditoetust kasutades 28%. Või koguekspordist moodustas eksport koos eksporditoetusega 10%. Eksporditoetusega lõssipulbri eksport oli marginaalne. Võrreldes kasutatud turukorraldusmeetmeid toodangumahtudega, on mõju väiksem: juustu toodangust eksporditi toetusega 15% ning või toodangust 7%. Järgnevatel aastatel eksporditoetust ei makstud. Kuigi 2010. aastal moodustasid piimatööstuse toodangu väärtusest sekkumiskokkuostuks ja eksporditoetuseks makstud summad 0,3%, võib siiski öelda, et piimatoodete eksporditoetuse aktiivne kasutamine 2010. aasta hindade madalseisus mõjus sel perioodil soodsalt piimasektori (nii piimatööstusele kui piimatootjatele) toimetulekule.

¹⁰ EKI (2015): Hindade horisontaalne ja vertikaalne ülekandumine Eesti toiduainete tarneahelas. Tallinn

Tabel 3.2.1. Piimasektoris kasutatud turukorralduslikud meetmed 2010-2015 (tonnides)

Toode	Meede	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Juust	Eksporditoetus	3 325	0	0	0	0	0
Lõssipulber	Eksporditoetus	60	0	0	0	0	0
Lõssipulber	Sekkumiskokkuost (laost välja ja müük)	969	1 030	635	0	0	0
Üle 1,5%-lise rasvasisaldusega piimapulber	Eksporditoetus	60	0	0	0	0	0
Või	Eksporditoetus	437	0	0	0	0	0
Või	Sekkumiskokkuost (laost välja ja müük)	971	181	1	0	0	0
Teised piimatooted	Eksporditoetus	558	0	0	0	0	0

Allikas: PRIA (seisuga 26.02.2016, sekkumiskokkuost seisuga 13.05.2016)

Tabel 3.2.2. Piimasektoris kasutatud turukorralduslikud meetmed 2010-2015 (€)

Toode	Meede	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Juust	Eksporditoetus	484 513	0	0	0	0	0
Lõssipulber	Eksporditoetus	9 720	0	0	0	0	0
Lõssipulber	Sekkumiskokkuost	132 650	75 144	22 944	0	0	0
Üle 1,5%-lise rasvasisaldusega piimapulber	Eksporditoetus	10 500	0	0	0	0	0
Või	Eksporditoetus	195 989	0	0	0	0	0
Või	Sekkumiskokkuost	125 183	27 813	55	0	0	0
Teised piimatooted	Eksporditoetus	72 351	0	0	0	0	0
	Eksporditoetus kokku	773 073	0	0	0	0	0
	Sekkumiskokkuost kokku	257 833	102 957	22 999	0	0	0
Piima erakorraline turutoetus		1 299 435	0	0	0	0	0
Loomakasvatusektori põllumajandustootja erakorraline toetus piimatootjale		0	0	0	0	0	7 920 740
Piimatootja erakorraline abi piimakvoodi kg kohta		0	0	0	0	0	6 868 250
Kokku turukorraldusmeetmed		2 330 341	102 957	22 999	0	0	14 788 990

Allikas: PRIA (eksporditoetus ja sekkumiskokkuost seisuga 14.04.2016; erakorralised toetused seisuga 29.03.2016)

Tabel 3.2.3. Piimatoodete toodangu maht 2010-2015 (tonnides)

Toode	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Juust	22 100	22 800	24 900	25 100	21 800	23 800
Lõssipulber	4 100	.	.	.	5 500	3 700
Üle 1,5%-lise rasvasisaldusega piimapulber	.	.	.	0	.	.
Või	6 000	6 500	4 000	3 500	4 500	5 100

. Andmete avaldamist ei võimalda andmekaitse põhimõte.

Allikas: Statistikaamet

Tabel 3.2.4. Piimatoodete tootmine piimatööstustes 2010-2014 (tuh €)

Näitajad	2010	2011	2012	2013	2014
Müügitulu	338 644	377 538	362 349	394 029	385 526
Toodangu väärtus	309 900	345 800	328 200	362 100	362 100
sh müük mitteresidentidele*	117 391	126 042	105 350	112 007	101 433

* Müük mitteresidentidele on piimatoodete eksport piimatööstustest, piimatoodete koguekspordis (Tabelis 3.2.6) sisaldub ka toorpiima eksport piimatootjate poolt.

Allikad: Statistikaamet, Eurostat

Tabel 3.2.5. Piimatoodete eksport 2010-2014 (tonnides)

Toode	2010	2011	2012	2013	2014
Juust (KN 040690)	11 902	11 921	14 781	15 195	9 579
Lõssipulber (KN 040210)	5 276	5 551	1 357	1 125	4 842
Üle 1,5%-lise rasvasisaldusega piimapulber (KN 040221, KN 040229)	3 162	2 223	1 087	560	118
Või (KN 0405)	4 328	4 211	1 481	2 525	2 470

Märkus: KN - Kombineeritud nomenklatuur

Allikas: Statistikaamet

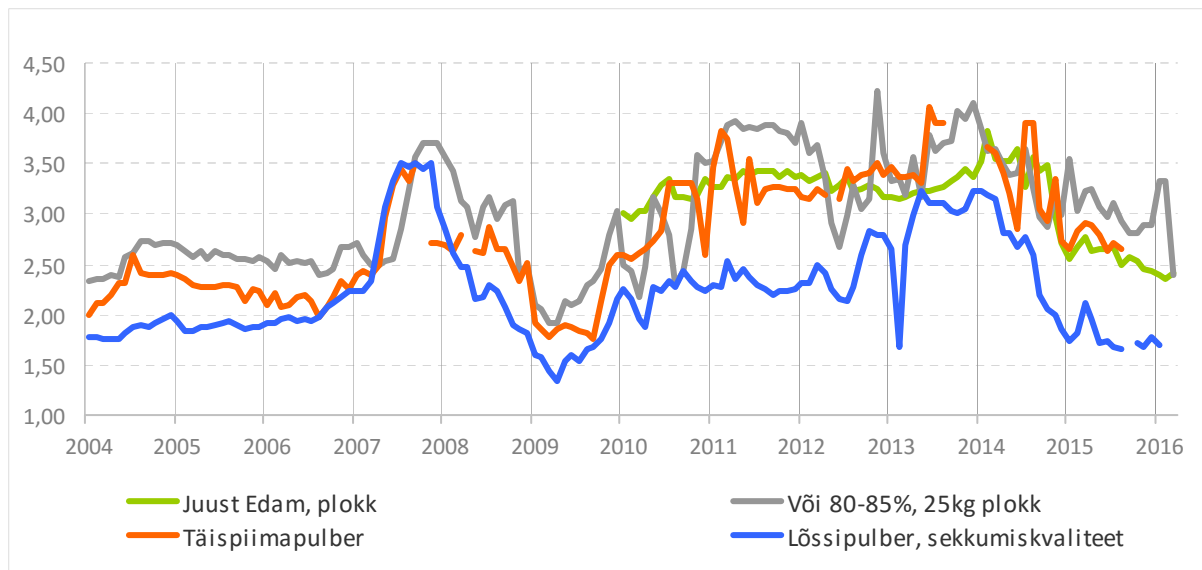
Tabel 3.2.6. Piimatoodete eksport 2010-2014 (tuh €)

Toode	2010	2011	2012	2013	2014
Juust (KN 040690)	40 809	46 490	52 506	56 225	38 417
Lõssipulber (KN 040210)	11 385	12 210	2 834	3 503	13 707
Üle 1,5%-lise rasvasisaldusega piimapulber (KN 040221, KN 040229)	5 918	4 462	1 929	1 892	327
Või (KN 0405)	12 430	16 052	5 101	10 014	8 334
Piimatoodete eksport kokku (KN 0401-0406)	140 696	157 189	158 154	197 641	191 983

Märkus: KN - Kombineeritud nomenklatuur

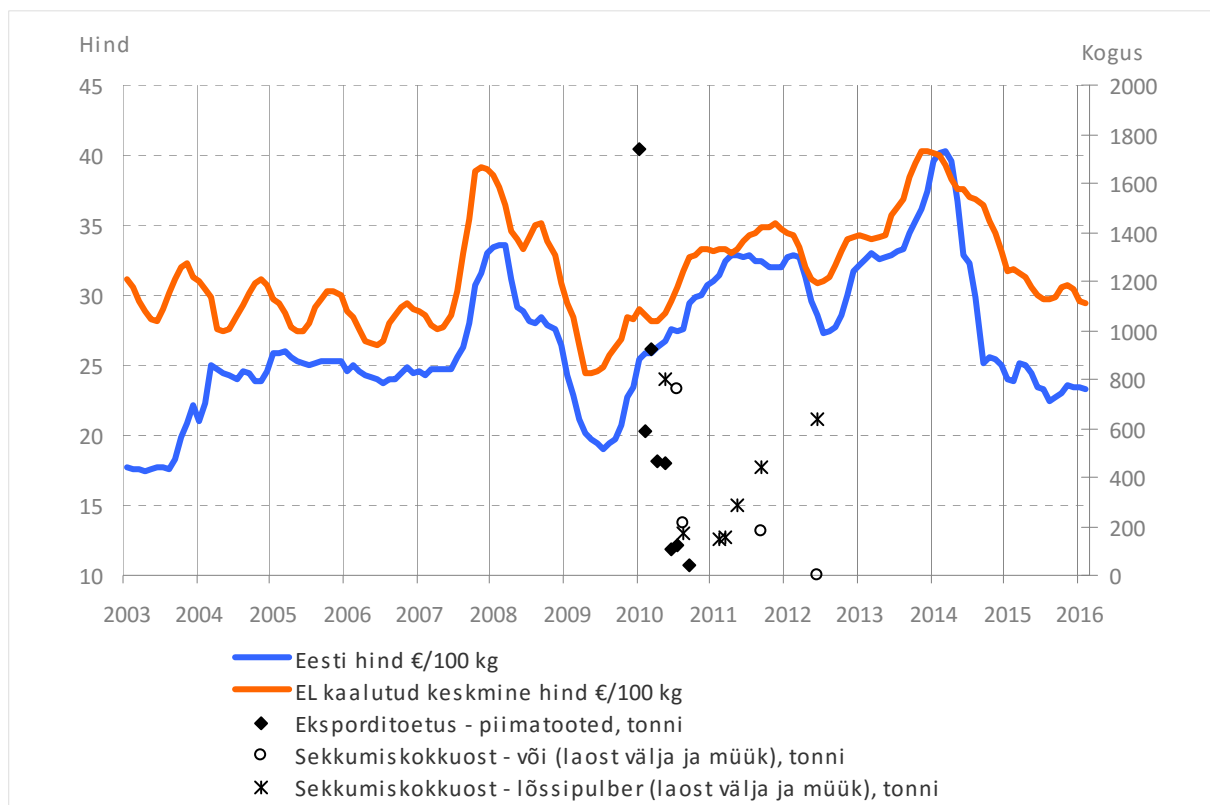
Allikas: Statistikaamet

Joonis 3.2.3. Piimatoodete tööstusest väljamüügihinnad 2004-2016 (€/kg)

Allikad: EKI, TNS EMOR

Joonis 3.2.4. Piima keskmised kokkuostuhinnad 2003-2016 ja turukorraldusmeetmete kasutamine

Allikad: Statistikaamet, PRIA

Piimatoodete turukorraldusmeetmetest kasutati ka sekkumiskokkuostu, vaadeldaval perioodil toimus küll vaid sekkumiskokkuostu laost välja andmine kas toiduabiks või müügiks. Täiendavalt saab märkida, et 2010. aastal maksti piimatootjatele ühekordselt piima turutoetust 1,3 miljonit eurot. Toetust maksti piimakvoodi kilogrammi kohta (piimakvoot 651 658 501 kg) 1015-le põllumajandus-

Sealiha

Sealihasektoris oli turukorraldusmeetmetest võimalik kasutada vaid eraladustamist ning seda kasutati 2011. ja 2015. aastal (tabel 3.2.8). Hinna alanedes 2015. aastal kasutati eraladustamist suuremas koguses kui 2011. aastal, kuid selle mõju hinnale puudus, pigem toetas meede konkreetselt eraladustamist kasutanud ettevõtete toimetulekut (vt joonis 3.2.6).

2015. aastal maksti sealihatootjaile loomakasvatusektori põllumajandustootja erakorralist toetust 2,6 miljonit eurot, et osaliselt hüvitada neile pikalt püsinud turuhäiretest ning põllumajandustoodete väga madalatest kokkuostuhindadest tingitud majanduslik kahju.

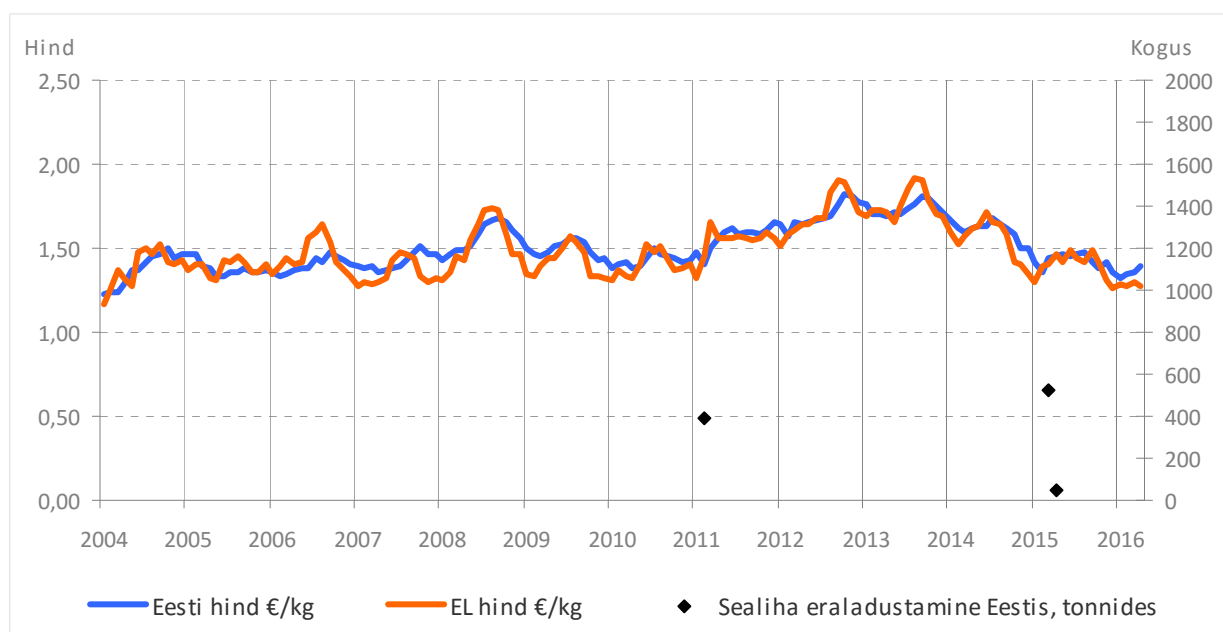
Tabel 3.2.8. Sealihasektoris kasutatud turukorraldusmeetmed ja toodangu maht 2010-2015

Näitajad	Ühik	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Sealiha eraladustamine	tonni	0	386	0	0	0	573
Sealiha eraladustamine	eurot	0	130 070	0	0	0	157 651
Sealiha toodang	tonni	45 800	50 200	48 800	49 500	48 700	.

. Andmed puuduvad.

Allikad: PRIA (eraladustamine tonnides seisuga 26.02.2016; eraladustamine eurodes seisuga 14.04.2016), Statistikaamet

Joonis 3.2.6. E-klassi sealiha kokkuostuhinnad 2004-2016 ja eraladustamine

Allikad: Statistikaamet, PRIA

Teravili

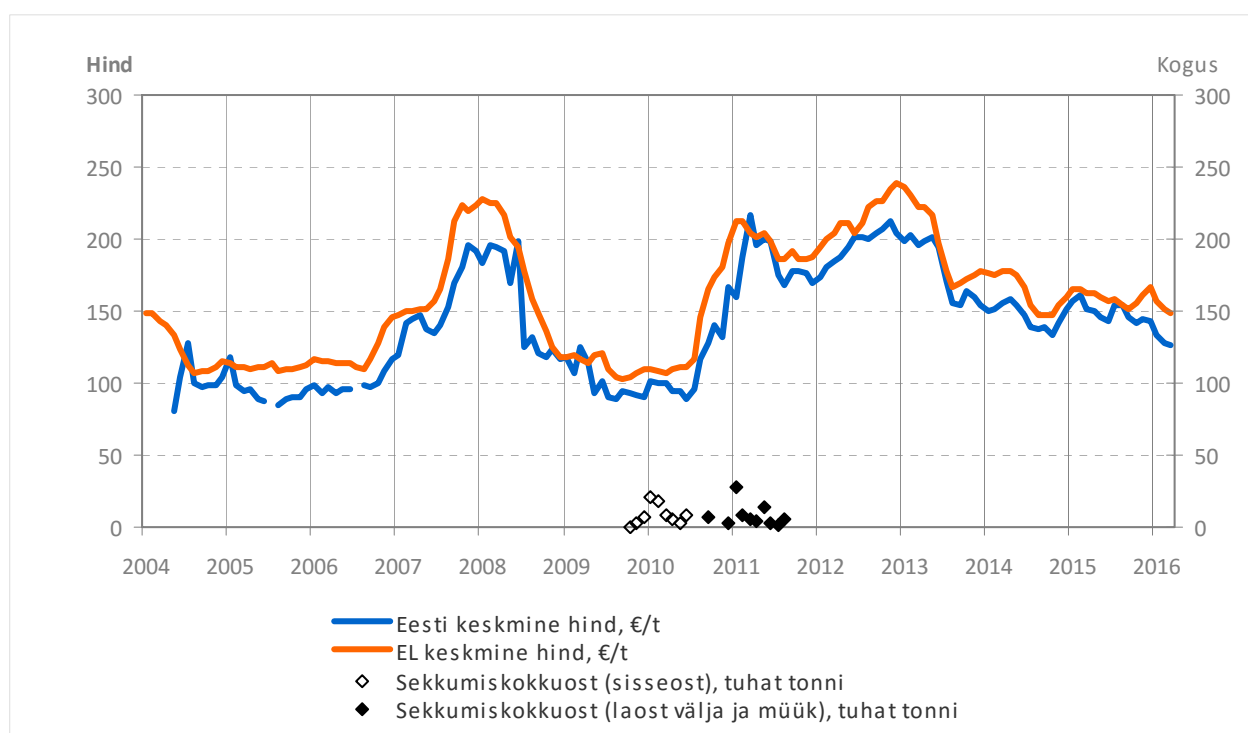
Teraviljasektoris kasutati sekkumiskokkuostu 2010-2011 (tabel 3.2.9). 2010. aastal osteti sekkumiskokkuostu 75 tuhat tonni otra, mis moodustas vastava aasta odra toodangust 29%. 2011. aastal väljastati sekkumiskokkuostu laost (sh müüdi) 71 tuhat tonni vilja. Samal ajal toimus maailmaturul hüppeline teraviljahindade tõus. Sekkumiskokkuostu laost välja müük 2011. aasta alguses võis korraks pidurdada Eestis hinnatõusu, samas ei mõjutanud see üldist hinnatrendi turul (joonis 3.2.7).

Tabel 3.2.9. Teraviljakasvatases kasutatud turukorraldusmeetmed ja toodangu maht, 2010-2014

Näitajad	Ühik	2010	2011	2012	2013	2014
Sekkumiskokkuost	tuhat tonni	75	0	0	0	0
Sekkumiskokkuost - laost välja	tuhat tonni	6	21	0	0	0
Sekkumiskokkuost - müük	tuhat tonni	2	50	0	0	0
Sekkumiskokkuost	eurot	8 592 849	431 234			
Odra toodang	tuhat tonni	255	295	341	441	558

Allikad: PRIA (sekkumiskokkuost tonnides seisuga 13.05.2016; sekkumiskokkuost eurodes seisuga 14.04.2016), Statistikaamet

Joonis 3.2.7. Söödaodra hinnad 2004-2016 ja sekkumiskokkuost

Allikad: Euroopa Komisjon, EKI, TNS EMOR, PRIA

Köögivili

Köögivilja erakorralist abi (turult tagasivõtmist, toorelt koristamist ja koristamata jätmist) sai 2011. aastal köögiviljasektoris vaid 1 tootja 4 tonni köögivilja kohta. Seega turukorraldusmeetmete mõju köögiviljakasvatusele aastatel 2010-2014 oli tagasihoidlik, mõjutades vaid abi saanud tootja toimetulekut.

2015. aastal toetati Eesti puu- ja köögiviljakasvatajaid 41,8 tuhande euroga, tegemist oli eritoetusega, mis mõjutas 6 abi saanud tootja toimetulekut.

Järeldused

Vaatlusalusel perioodil kasutati Eestis turukorraldusmeetmeid kõige enam 2010. ja 2015. aastal, vastavalt 12,3 ning 20,2 miljoni euro ulatuses. Kui 2010. aastal oli peamiselt tegemist (teravilja ja piimatoodete) sekkumiskokkuostuga, siis 2015. aastal rakendatud turukorraldusmeetmed olid peamiselt erakorralised ja ühekordsed otse põllumajandustootjale makstud toetused: loomakasvatusektori erakorraline toetus põllumajandustootjale (piimatootmine ja seakasvatus) ning piimatootja erakorraline abi.

2010. aastal kasutatud turukorraldusmeetmete mõju võib seostada hindadega, ehkki mõju eristamine üldisest maailmaturu hindade muutustest on keeruline. Euroopa Liidu tasandil oletab Euroopa Komisjon (2011)¹¹ siiski, et 2009. aastal võisid turukorraldusmeetmed piimasektoris hinnalangust EL-s mõnevõrra pidurdada ning 2010. aastal, kui algas müük laost välja, võis see jällegi pidurdada hinnakasvu. Arvestades, et Eesti on EL-i ühisturu osa, võib oletada, et see järeldus võiks kehtida ka Eesti kohta.

2015. aastal makstud erakorraline abi loomakasvatusektori põllumajandustootjale (piimatootmine ja seakasvatus) ning piimatootja erakorraline abi maksti otse tootjale ning nende meetmete eesmärk oli osaliselt hüvitada neile pikalt püsinud turuhäiretest ning põllumajandustoodete väga madalatest kokkuostuhindadest tingitud majanduslik kahju ning leevendada Venemaa sanktsioonide mõju. Seega nende meetmete mõju kokkuostuhindadele puudus, küll aga teenis eelnimetatud eesmärki.

¹¹ European Commission (2011): Agricultural Policy Perspectives. Brief No 3, http://ec.europa.eu/agriculture/policy-perspectives/policy-briefs/03_en.pdf

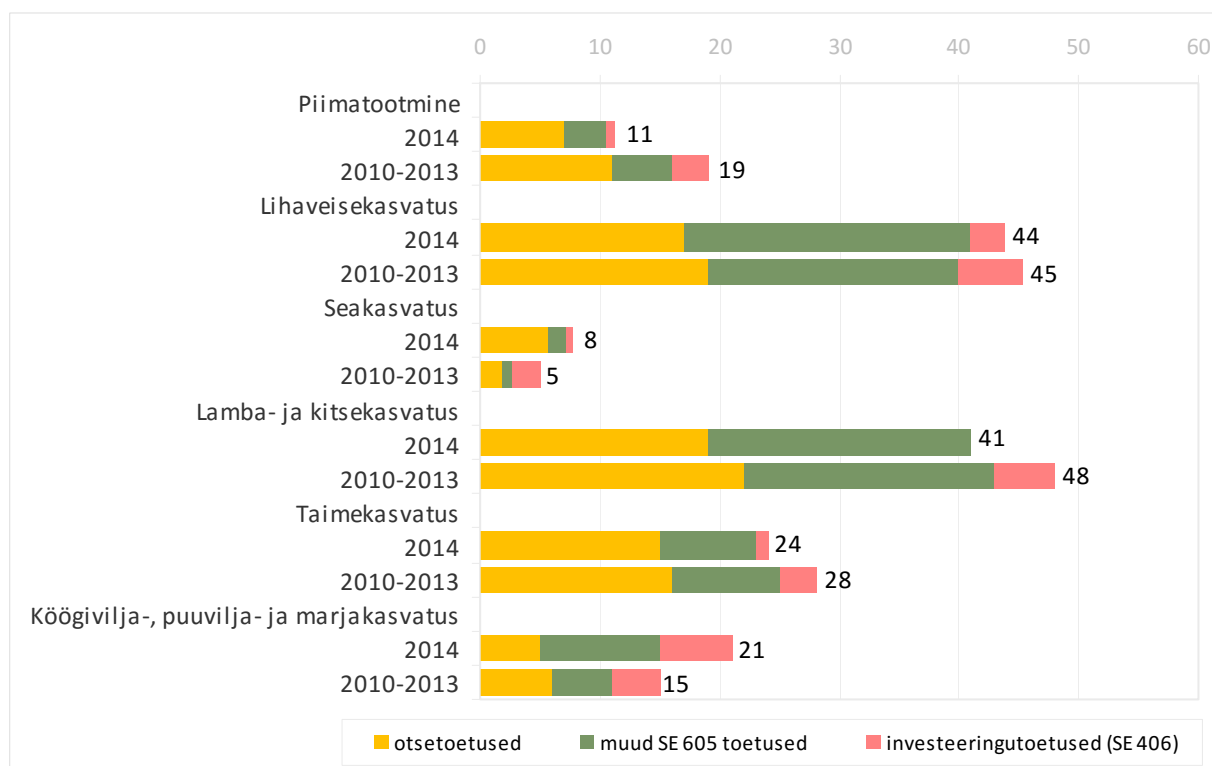
KOKKUVÕTE: TOETUSTE MÕJU (võrdlus tootmistüüpide ja suurusgruppide lõikes)

Eesti põllumajandustootjad on saanud perioodil 2010-2015 erinevaid ÜPP toetusi (nii I sambast kui II sambast), lisaks ka investeeringutoetusi. Uuringust järeldub, et toetuskeemidel on olnud põllumajandussektori arengule oluline mõju läbi tootjate toimetuleku parandamise, toetused tagavad põllumajandussektori majandusliku jätkusuutlikkuse.

Alljärgnevalt on võrdlevalt uuritud toetuste mõju eri tootmistüüpide ettevõtetele. Selleks on tootmistüüpide ning suurusgruppide lõikes kõrvutatud saadud toetuste olulisust ning võrreldud, kuidas on toetused mõjutanud tootjate toimetulekut, kogukulude katmist ning kasumiläveni jõudmist.

Jooniselt K1 nähtub, et toetuste osakaal kogutoodangu ja toetuste struktuuris on olnud tootmistüüpide lõikes väga erinev. Otsetoetuste osakaal oli perioodil 2010-2014 kõige kõrgem lamba- ja kitsekasvatuses, lihaveisekasvatuses ning taimekasvatuses. Vastav osakaal oli väiksem piimatootmises ning köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuses. Selgelt eristuvaks tootmistüübiks oli seakasvatus: otsetoetused moodustasid kogutoodangu ja toetuste struktuuris kõige väiksema osa. Samas on seakasvatus ka ainus tootmistüüp, kus 2014. aastal suurenes otsetoetuste olulisus, võrreldes perioodi 2010-2013 keskmise tasemega. Selle tingis asjaolu, et seakasvatajad said seakasvatuse eritoetust, samas ei makstud 2014. aastal teistele tootjatele Eesti riigieelarvest täiendavaid otsetoetusi.

Joonis K1. Toetuste osakaal kogutoodangu ja toetuste struktuuris tootmistüüpide lõikes 2014 ja keskmiselt 2010-2013 (keskmiselt tootja kohta, % kogutoodangu ja toetuste summast)

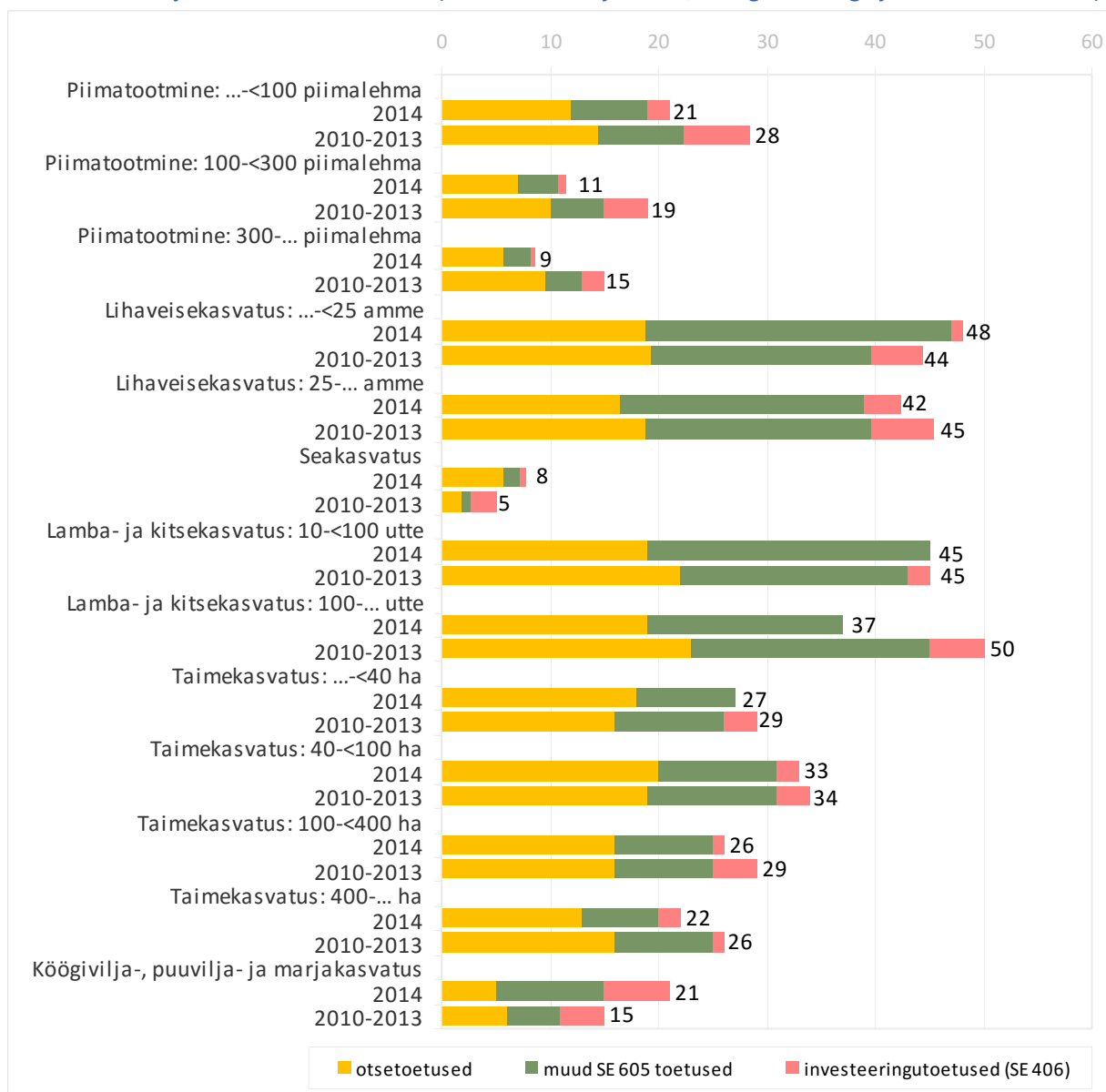
Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Lamba- ja kitsekasvatuse ning lihaveisekasvatuse eristuvad teistest tootmistüüpidest lisaks otsetoetustele ka muude SE 605 toetuste kõrge osakaalu poolest. Samas on seakasvatuse ka muude toetuste osas taas pingereas viimasel kohal.

Investeeringutoetused on kogutoodangu ja toetuste struktuuris 2014. aastal osakaalu kaotanud, kuid erandiks oli köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuse, kus toetused investeeringutele muutusid vastupidi olulisemaks.

Kui omavahel võrrelda tootmistüüpide suurusgruppe (vt joonis K2), siis järeldub, et sarnaselt seakasvatusele suurenes 2014. aastal otsetoetuste osakaal kogutoodangu ja toetuste struktuuris ka taimekasvatuse väiksematel tootjatel, kellel oli kasutatavat põllumajandusmaad alla 100 ha. Otsetoetuste osatähtsus erineb tootmistüübisiseselt eelkõige piimatootmises ning taimekasvatuses: väiksematel tootjatel on see kõrgem kui suurematel tootjatel.

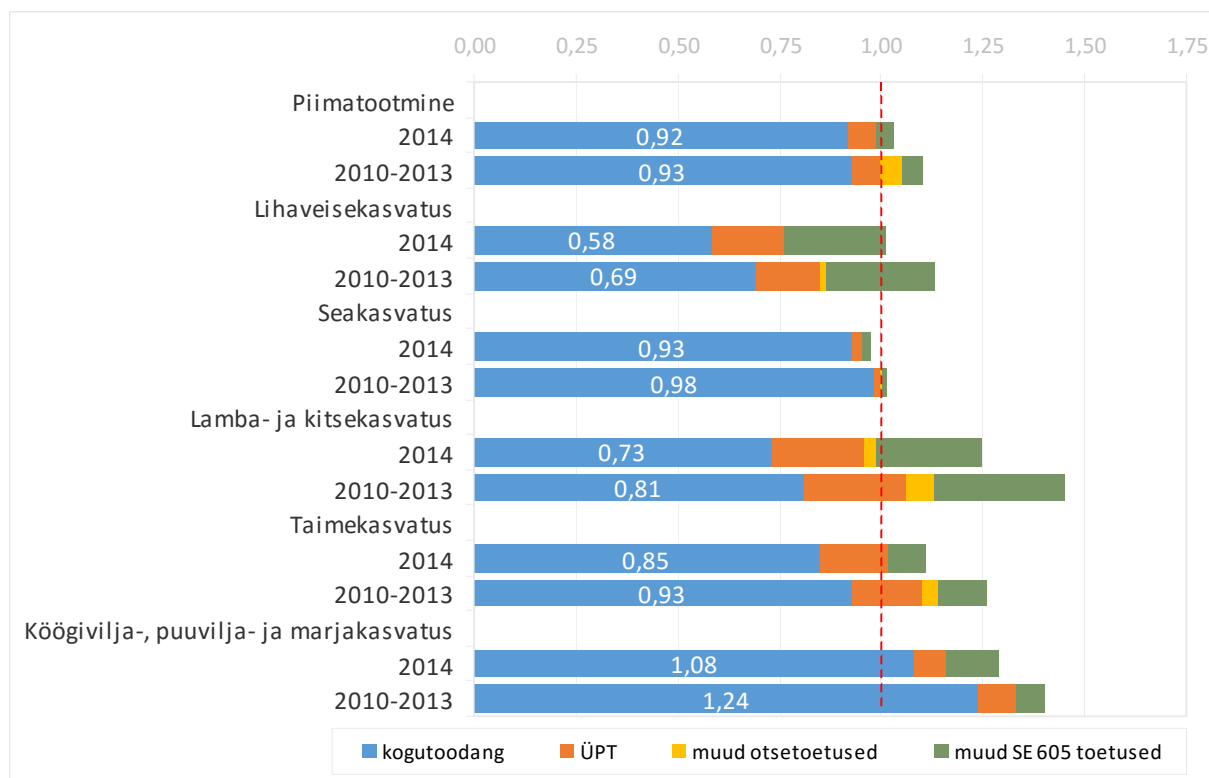
Joonis K2. Toetuste osakaal kogutoodangu ja toetuste struktuuris tootmistüüpide suurusgruppide lõikes 2014 ja keskmiselt 2010-2013 (keskmiselt tootja kohta, % kogutoodangu ja toetuste summast)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kõrvutades tootmistüüpide ettevõtete suutlikkust jõuda kasumilävele vaid kogutoodangu toel, saab joonise K3 põhjal öelda (punktiiriga on tähistatud kasumilävi), et nii 2014. aastal kui sellele eelnevatel aastatel saavutati antud eesmärk ainult köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatuses (sh suurendasid antud tootmistüübi tootjate toimetulekuvõimet kõrvaltegevused). Teiste tootmistüüpide ettevõtetest jõudsid oma kogutoodanguga kasumilävele kõige lähemale seakasvatavad, piimatootjad ning taimekasvatavad. Kõige probleemsem oli kasumiläve saavutamine lihaisekasvatuses ning lamba- ja kitsekasvatuses, millega seostub ka tootjate püüdlus taotleda rohkem erinevaid toetusi.

Joonis K3. Toetuste mõju tootmistüüpide kogutootlikkusele 2014 ja keskmiselt 2010-2013 (s.o kogutoodangu ja toetuste suhe kogukulusesse, keskmiselt tootja kohta)

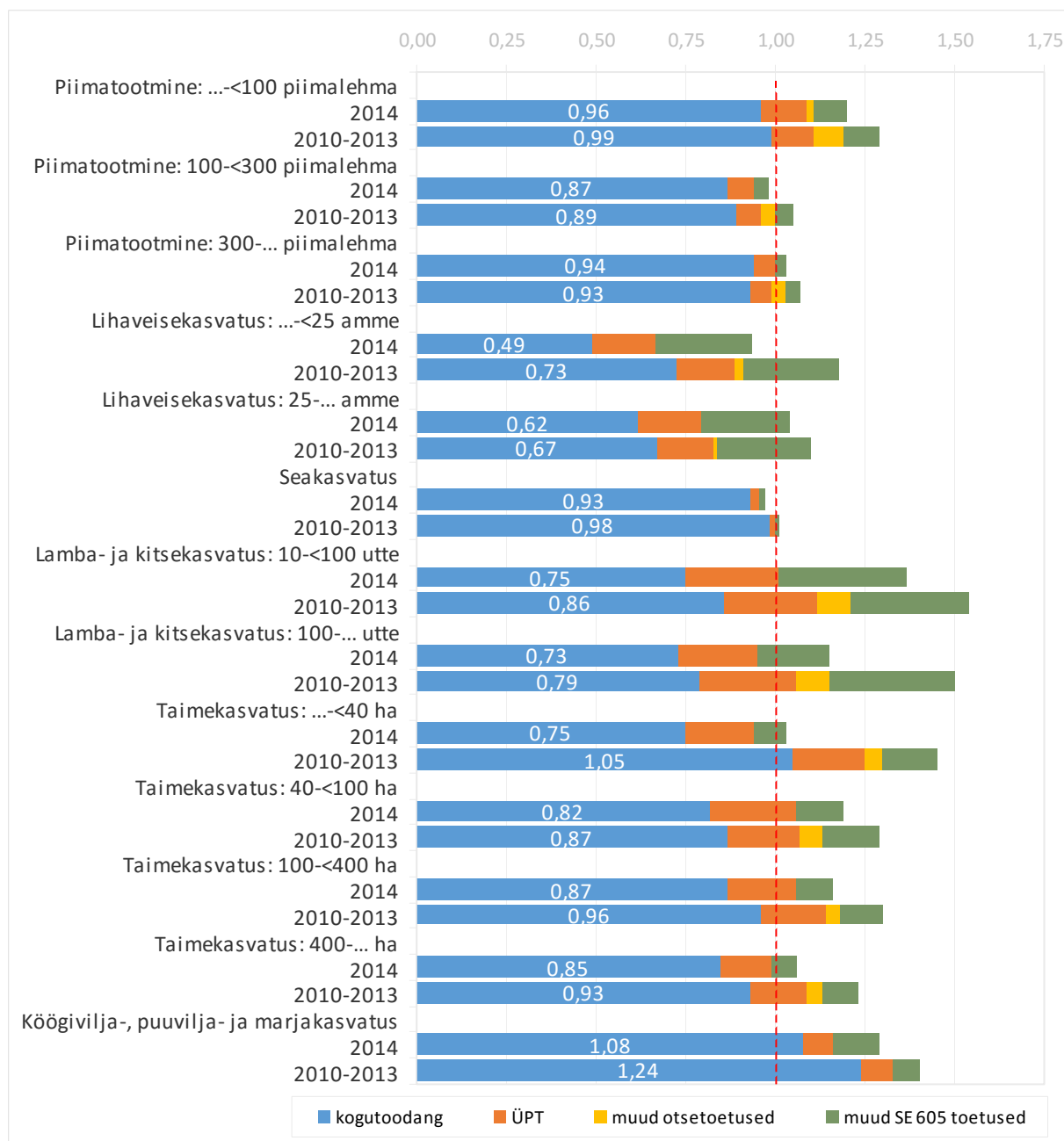
Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Kui lisaks kogutoodangule arvestada otsetoetusi, siis aitasid need perioodil 2010-2013 kasumiläveni taimekasvatavad, lamba- ja kitsekasvatavad, piimatootjad ning seakasvatavad (2014. aastal neist ainult taimekasvatavad). Otsetoetustest maksti vaatlusalustel aastatel järjepidevalt vaid ühtset pindalatoetust ning antud toetuse näol on tootjad saanud toimetulekuks ning kogukulude katmiseks suurt abi. Seega poleks otsetoetusteta tagatud jätkusuutlik tootmine. Tegevusaladest oli suurimates raskustes lihaisekasvatus, kus otsetoetustest ei piisanud, et saavutada kasumilävi, selleni jõuti vaid muude SE 605 toetuste abil.

Tootmistüüpide suurusgruppide omavahelisi erinevusi on vaadeldud joonisel K4, kust nähtub, et kõige suurematesse raskustesse on sattunud lihaisekasvatus, eriti väiketootjad, kes suutsid 2014. aastal katta kogutoodanguga kogukulusid vaid 49% ulatuses. Kõige kiiremini halvenes 2014. aastal taimekasvatuse väiketootjate toimetulek, samas olid perioodil 2010-2013 väiketootjad ainsad, kes suutsid taimekasvatuses jõuda kasumiläveni ilma toetusteta (teistest tootmistüüpidest suutsid sama ainult köögivilja-, puuvilja- ja marjakasvatavad).

Vaatamata nii otsetoetustele kui muudele saadud toetustele (SE 605), ei saavutanud 2014. aastal kasumiläve lihavesikasvatuse väiketootjad, seakasvatajad ning piimatootjad, kellel oli 100 kuni 300 piimalehma. Piimatootmise kohta saab täiendavalt märkida, et toetuste mõju kogutootlikkusele oli suurim väiketootjate grupis (alla 100 piimalehma).

Joonis K4. Toetuste mõju tootmistüüpide kogutootlikkusele suurusgruppide lõikes 2014 ja keskmiselt 2010-2013 (s.o kogutoodangu ja toetuste suhe kogukuludesse, keskmiselt tootja kohta)

Allikas: Maamajanduse Infokeskus, EKI arvutused

Struktuurimuutused on aset leidnud kõigi tootmistüüpide lõikes: väiketootmine kahaneb ja suurtootmine laieneb. Uuringust ei järeldu, et otsetoetused oleks otseselt põhjustanud nimetatud muutuseid.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et põllumajandustootjatele suunatud toetuste süsteem on keeruline ja kilustatud ning vajab seetõttu suuremat läbipaistvust ja korrastatust. Toetuskeemide muutmise järel on otstarbekas jätku-uurida nende mõju põllumajandustootjate sotsiaal-majanduslikule olukorrale, et tagada kitsaskohti arvestav ning paindlik toetuste süsteem.

Lisa 1.1. Eestis makstud otsetoetuste tingimused ja ühikumäärad 2010-2015

Ühikumäärad (€)

Otsetoetused	Rahastamisallikas	Toetuse määramise alus	2010*	2011	2012	2013	2014	2015
Ühtne pindalatoetus	EAGF	ha	80,90	91,10	100,48	109,20	114,09	79,51
Kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetus	EAGF	ha	-	-	-	-	-	36,14
Noore põllumajandustootja toetus	EAGF	ha	-	-	-	-	-	19,87
Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus	Eesti riigieelarve	ha	21,95	20,93	18,97	13,21	-	-
Heinaseemne täiendav otsetoetus	Eesti riigieelarve	ha	37,29	31,73	25,58	18,80	-	-
Piima täiendav otsetoetus	Eesti riigieelarve	kg	0,0173	0,0196	0,02248	0,02095	-	-
Veise täiendav otsetoetus	Eesti riigieelarve	LÜ	77,54	82,62	87,69	75,52	-	-
Ute täiendav otsetoetus	Eesti riigieelarve	utt	5,35	4,94	4,46	2,56	-	-
Ute kasvatamise täiendav otsetoetus	Eesti riigieelarve	vähemalt 1 aasta vanune utt	10,19	11,40	13,82	13,83	-	-
Ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus	Eesti riigieelarve	vähemalt 8 kuu vanused lehmullikad ja lehmad	82,51	79,24	78,73	64,77	-	-
Piimasektori eritoetus	EAGF	piimalehm	73,98	81,84	86,85	97,40	102,53	-
Seakasvatuse eritoetus	EAGF	loom	-	-	-	-	9,50	-
Puu- ja köögivilja kasvatamise otsetoetus	EAGF	ha	-	-	-	-	-	572,86
Ute ja kitse kasvatamise otsetoetus	EAGF	loom	-	-	-	-	-	15,88
Ammlehma kasvatamise otsetoetus	EAGF	loom	-	-	-	-	-	91,32
Piimalehma kasvatamise otsetoetus	EAGF	loom	-	-	-	-	-	130,80
Väikepõllumajandustootja toetus	EAGF	taotletud otsetoetused	-	-	-	-	-	<=1250

* EKI poolt ümber arvestatud Eesti kroonidest (EEK) eurodeks (EUR) Eesti Panga kursiga 1 EUR = 15,6466 EEK
EAGF - Euroopa Põllumajanduse Tagatistfond (European Agricultural Guarantee Fund)
Allikas: PRIA

Tingimused

Otsetoetused	Taotlemise tingimused
Ühtne pindalatoetus	Vähemalt 1,00 ha toetusõiguslikule maale. Põllukultuurid peavad olema külvatud ning rohumaad niidetud või karjatatud tähtajaliselt.
Kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetus	Kohustuslik ÜPT taotlejale. Rohestamise nõuded: põllumajanduskultuuride mitmekesistamine, ökoalade määramine, püsirohumaade säilitamine.
Noore põllumajandustootja toetus	Kuni 39 ÜPT ha eest (25% kõrgem hektarimakse), kuni 5 a põllumajandusliku tegevusega alustamisest arvates ja esimesel toetuse taotluse esitamise aastal peab noor põllumajandustootja olema kuni 40 aastane.
Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus	Kindlaksmääratud toetusõigus – aluseks toetusõiguslike põllukultuuride ha arv.
Heinaseemne täiendav otsetoetus	Kindlaksmääratud toetusõigus – aluseks põldtunnustatud heinaseemnekultuuride põldude ha arv.
Piima täiendav otsetoetus	Kindlaksmääratud toetusõigus – aluseks piima tootmiskvoodi kilogrammid.
Veise täiendav otsetoetus	Kindlaksmääratud toetusõigus – aluseks veiste loomühikud ja piimalehmade loomühikud.
Ute täiendav otsetoetus	Kindlaksmääratud toetusõigus – uttede arv vähemalt 10.
Ute kasvatamise täiendav otsetoetus	Vähemalt 1 aasta vanune utt – uttede arv vähemalt 10.
Ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus	Vähemalt 8 kuu vanused lehmullikad ja lehmad.
Piimasektori eritoetus	Taotlejal on: 1) kuni 100 piimalehma või 2) üle 100 piimalehma ning tema ettevõtte asukoht on saarel, kus ei ole piimatööstust ja kus puudub tasuta püsijuhendus piimatööstust omava piirkonnaga.
Seakasvatuse eritoetus	Toetuse määramise aluseks on loomade arv.
Puu- ja köögivilja kasvatamise otsetoetus	Kasvatatakse järgmisi põllumajanduskultuure vähemalt ühel hektaril: porgand, söögipeet, kaalikas, sibul, kurk, õuna-, pirni-, kirsi-, mureli-, ploomi-, kreegipuu, haraline ploompuu (alõtsa), punane sõstar, valge sõstar, must sõstar, karusmari, vaarikas, aroonia, ebaküdoonia, viinapuu, kultuurjõhvikas, kultuurmustikas.
Ute ja kitse kasvatamise otsetoetus	Taotluse esitamise aasta 2. mai seisuga kasvatatakse vähemalt kümnet, kuid mitte rohkem kui 100 utte või emakitse (27. aprilli seisuga ühe aasta vanused).
Ammlehma kasvatamise otsetoetus	Taotluse esitamise aasta 2. mai seisuga kasvatatakse kuni 25 lihatõugu ammlehma ja lehmullikat. Mullikaks loetakse vähemalt 8 kuu vanused veised.
Piimalehma kasvatamise otsetoetus	Taotluse esitamise aasta 2. mai seisuga kasvatatakse kuni 100 piimatõugu lehma.
Väikepõllumajandustootja toetus	Maksimaalne summa taotleja kohta on kuni 1250 eurot. Tegemist on lihtsustatud toetuskvavaga, mitte lisamaksega, makstav summa kujuneb taotletud otsetoetuste alusel, põllumajandustootjatele ei rakendu nõuetele vastavuse ja rohestamise nõuded.

Allikas: PRIA

Lisa 1.2. Eesti põllumajandustootjatele makstud ning FADN SE 605 näitajas kajastatud ÜPP II samba, siseriiklike abinõude ja kalanduse toetused 2010-2014

ÜPP II samba toetused

Keskkonnasõbraliku majandamise toetus
Kiviaia rajamise, taastamise, hooldamise toetus
Kohalikku sorti taimede kasvatamise toetus
Loomade karjatamise toetus
Mahepõllumajandusliku tootmise toetus
Ohustatud tõugu looma pidamise toetus
Eesti hobuse toetus
Eesti maatõugu veiste kasvatamise toetus
Eesti raskeveohobuste kasvatamise toetus
Tori hobuse toetus
Poollooduslike koosluste hooldamise toetus
NATURA 2000 toetus põllumajandusmaale
Ebasoodsamate piirkondade toetus
Nõuandesüsteemi arendamise toetus
Nõuandesüsteemi ja -teenuste toetamine
Nõuetele vastavuse ning töötervishoiu ja tööohutuse alase nõuandeteenuse võimaldamine
Põllumajandustootjatele ja erametsa valdajatele nõuandeteenuse võimaldamine
Metsa majandusliku väärtuse parandamise investeeringutoetus
Kahjustatud metsa taastamine ja metsatulekahju ennetamine
Kaitsemetsa rajamise ja põllumajandusmaa metsastamise toetus
Metsa majandusliku väärtuse parandamine
NATURA 2000 toetus erametsamaale
Elatustalude kohanemise toetus
Noore taluniku toetus
Koolitus- ja teavitustegevused

Siseriiklike abinõude toetused

Looduskahjutoetus
Praktikatoetus
Põllumajanduskindlustustoetus

Kalanduse toetus

Väikesemahuline rannapüük

Turutoetuse erimeede

Piima turutoetus

Siinkohal nimetatud toetused kajastuvad FADN SE 605 näitajas koos otsetoetustega.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Lisa 1.3. Eestis makstud turukorraldusmeetmete tingimused ja ühikumäärad 2010-2015

Ühikumäärad

Meetmed	Rahastamis- allikad	Toetuse määramise alus	2010-2015 (€)
Sekkumiskokkuost – lõssipulber	EAGF ja Eesti riigieelarve	100 kg	169,80
Sekkumiskokkuost – või	EAGF ja Eesti riigieelarve	100 kg	221,75
Sekkumiskokkuost – teravili	EAGF ja Eesti riigieelarve	tonn	101,31
Eksporditoetus	EAGF	tonn	Määrad on muutuvad, kinnitatakse erinevate tootegruppide korralduskomitees Euroopa Komisjoni poolt (regulaarselt)
Eraladustamine – sealih	EAGF		Abisumma sõltub ladustusaja pikkusest ja liha tootekategooriast
Mesinduse eritoetus (alates 2014 "Mesindusprogramm")	EAGF ja Eesti riigieelarve	mesilasperede arv	Programm toetab etteantud meetmeid (tegevusi) EL-i kinnitatud summade ulatuses.
Piima turutoetus (2010)	EAGF	kvoodi kg kohta	0,002
Loomakasvatusektori põllumajandustootja erakorraline toetus piimatootjale (2015)	EAGF	piimalehm	85,65
Loomakasvatusektori põllumajandustootja erakorraline toetus sealihatootjale (2015)	EAGF	signa emis	27,24 13,62
Köögiviljasektori (2011) ning puu- ja köögiviljasektori (2015) erakorraline abi	EAGF		Abisumma sõltub sellest, millise puu- või köögiviljaga on tegemist.
Piimatootja erakorraline abi (2015)	EAGF	piimakvoodi kg	Kvoodiga seotud piimatoodangu esimese 200 000 kg kohta on toetuse määr 4,57 senti/kg, üle 200 000 kg ulatuva koguse kohta 4 senti/kg.
Koolipiimatootus	EAGF ja Eesti riigieelarve	kg tarbitud toodet	0,4184 (sh 0,1815 EL ja 0,2369 Eesti)
Koolipuuviljatoetus	EAGF ja Eesti riigieelarve	lapse kohta õppepäevas	0,05 eurot

Allikas: PRIA

Tingimused

Meetmed	Taotlemise tingimused
Sekumiskokkuost – lõssipulber, või	Andmed peavad olema kantud PRIA põllumajandustoetuste ja põllumassiivide registrisse, peab esitama kirjaliku pakumise kokkuostuks. Tuleb esitada tagatis suuruses: või – 50 eurot/t, lõssipulber – 60 eurot/t.
Sekumiskokkuost – teravili	Minimaalne kogus on 80 t, mille kohta võib esitada pakumise. Ostetakse kokku nisu ja otra. Pakutav teravili peab olema kasvatatud EL-i territooriumil ja vastama kehtestatud kvaliteedinõuetele.
Eksporditoetus	Eelduseks on litsentsi olemasolu, toetus makstakse välja, kui eksportija on tõestanud kauba lahkumist EL-i territooriumilt. Diferentseeritud toetuse puhul (toetusmäärad erinevad sihtriikide lõikes) peab eksportija lisaks tõendama kauba jõudmist sihtkohta.
Eraladustamine – sealiha	Taotlus peab hõlmama vähemalt miinimumkogust: 10 t konditustatud toodete ja 15 t muude toodete puhul. Tuleb tõendada toodete abikõlblikkust (EK määrus (EÜ) 826/2008 art 2). Taotlemiseks peab olema tagatis või garantii: 20% määrase (EL) nr 2015/360 lisa 3.-5. veerus kindlaksmääratud abi summast.
Mesinduse eritoetus (alates 2014 "Mesindusprogramm")	Mesindussektorile antav toetus mee tootmise ja turustamise arendamiseks. Otseses seoses mesilasperede arvuga, seejärel toetatakse mesilaste arendamist.
Piima turutoetus	Põllumajandusliku tegevusega tegelevale isikule, kellele oli 31.12.2009 seisuga määratud individuaalne piima tootmis- ja ekspordikvoot. Toetus määrati kõigile kvoodiomaniikidele, kes vastasid määrusega kehtestatud tingimustele.
Loomakasvatuse sektori põllumajandustootja erakorraline toetus piimatootjale / sealihatootjale	Põllumajandustootjatele, kes oma toodangut tegelikult turustavad ning halva turuolukorra tõttu on kahju kannatanud, et osaliselt hüvitada neile pikalt püsinud turuhäiretest ning põllumajandustoodete väga madalatest kokkuostuhindadest tingitud majanduslik kahju.
Köögivilja- (2011) ning puu- ja köögiviljasektori (2015) erak. abi	Toetatakse turult tagasivõtmist, toorelt koristamist ja koristamata jätmist. Kahjude hüvitamist soovivad kasvatajad peavad enne tegevuste elluviimist teavitama Põllumajandusametit, kes viib läbi vajalikud kohapealsed kontrollid.
Piimatootja erakorraline abi piimavõodi kg kohta	Venemaa sanktsioonide mõju leevendamiseks piimatootjatele, kes täitsid neile kinnitatud individuaalset piimavõodi perioodil aug-okt 2014. Toetuse saamiseks arvestati saadaolevad toetused välja PRIA andmete alusel.
Koolipiimatootus	Toetust saavad taotlejad: haridusasutus või teda esindav juriidiline isik (nt toitlustaja), linna- või vallavalitsus enda territooriumil paiknevate koolide/lasteaedade nimel, piimatoodete pakkuja (nt piimatööstus).
Koolipuuviljatoetus	Toetust saavad taotlejad: haridusasutus või tema nimel puu- ja köögiviljatoodete pakkuja, toetuse taotlemise eesmärgil loodud juriidiline isik, kes esindab haridusasutust või haridusasutusi või linna- või vallavalitsus enda territooriumil paiknevate koolide/lasteaedade nimel. Toetus on mõeldud koolielse teasteasutuste lastele ja haridusasutuste 1.–5. klassi õpilastele.

Allikas: PRIA

Lisa 2.1. Tootmistüüpide FADN andmestiku valimi suurus ja põllumajandustootjate arv üldkogumis 2010-2014

Tootmistüüp	2010		2011		2012		2013		2014	
	valim	üldkogum	valim	üldkogum	valim	üldkogum	valim	üldkogum	valim	üldkogum
Piimatootmine	186	1468	186	1468	179	1468	166	1468	149	1236
Lihaveisekasvatus	26	354	25	349	23	535	28	535	25	480
Seakasvatus	22	72	25	58	20	64	23	64	21	58
Lamba- ja kitsekasvatus	49	1009	46	865	52	877	44	877	48	795
Taimiskasvatus	179	2583	178	2583	184	2583	192	2583	205	2705
Köögilija-, puuvilja- ja marjakasvatus	25	257	25	294	26	276	35	286	37	258

FADN eesmärgiks on analüüsida ärilisi tootmisettevõtteid, üldkogumisse kuuluvatele põllumajandustootjatele on kehtestatud majandusliku suuruse alampiir (standardkogutoodangu väärtus 4000 eurot).

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

FADN koodid

Tootmistüüp	FADN tootmistüüp	üldisel tasemel	FADN tootmissuund
Piimatootmine	Piimatootmine (E)		Piimatootmine (45)
Lihaveisekasvatus	Loomakasvatus (F)		Lihaveisekasvatus (46)
Seakasvatus	Sea- ja linnukasvatus (G)		Seakasvatus (51)
Lamba- ja kitsekasvatus	Loomakasvatus (F)		Lamba- ja kitsekasvatus, muud karjatavad loomad (48)
Taimiskasvatus	Taimiskasvatus (A)		Teravilja, õli- ja valgukultuuride kasvatamine (15) ja üldine taimiskasvatus (16)
Köögilija-, puuvilja- ja marjakasvatus	Aiandus (B) ja püsilikultuurid (D)		Tootmissuunad 221+223+233+361

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Lisa 2.2. Piimatootjatele makstud otsetoetused karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014
(keskmiselt tootja kohta, €)

Otsetoetused	...<100 piimalehma				100-<300 piimalehma				300-... piimalehma						
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Ühtne pindalatoetus	4 585	4 952	5 519	5 198	6 007	48 849	58 147	58 471	52 024	59 064	143 924	152 003	157 072	175 691	170 577
Piima täiendav otsetoetus	1 324	1 383	1 587	1 278	0	20 333	23 830	20 145	16 817	0	65 027	72 486	77 942	78 701	0
Piimasektori eritoetus	954	950	1 046	1 007	1 156	249	0	202	363	502	0	0	0	0	1 739
Veise täiendav otsetoetus	620	655	267	319	0	8 737	9 592	1 359	2 982	0	22 419	23 173	799	7 756	0
Ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus	62	90	107	67	0	393	368	399	395	0	148	850	1 076	691	0
Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus	488	463	318	58	0	9 308	9 016	5 368	392	0	28 773	28 022	17 317	815	0
Heinaseemne täiendav otsetoetus	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	17	14	44	0	0
Ute kasvatamise täiendav otsetoetus	2	2	3	11	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ute täiendav otsetoetus	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Otsetoetused kokku*	8 036	8 495	8 848	7 940	7 163	87 868	100 953	85 944	72 973	59 566	260 308	276 548	254 249	263 654	172 317

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitavuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Lisa 2.3. Piimatootjate kogutoodang, toetused ja kulud karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014
(keskmiselt tootja kohta, tuh €)

Näitajad	...<100 piimalehma					100-<300 piimalehma					300-... piimalehma				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Kogutoodang* (SE 131)	37	43	45	42	46	572	748	695	701	753	2 021	2 332	2 406	2 771	2 781
taimekasvatustoodang	10	11	13	11	12	167	218	236	190	207	559	620	804	763	756
loomakasvatustoodang	26	31	30	30	31	383	497	433	482	497	1 386	1 626	1 503	1 857	1 890
muud sissetulekud	1	1	2	2	3	22	33	26	29	49	76	87	99	151	135
Toetused* (SE 605)	13	13	13	11	11	134	144	123	103	92	370	375	344	356	247
otsetoetused	8	8	9	8	7	88	101	86	73	60	260	277	254	264	172
muud SE 605 toetused	5	5	4	3	4	46	43	37	30	32	110	99	89	92	75
Investeeringutoetused (SE 406)	3	3	4	3	1	8	53	65	20	6	17	60	83	54	9
Kogukulud* (SE 270)	38	42	46	43	48	647	822	798	781	862	2 208	2 424	2 623	2 949	2 973
erikulud	18	20	21	20	21	301	377	371	381	429	1 018	1 125	1 224	1 403	1 403
sh söödad	14	15	16	16	16	232	287	275	289	312	736	812	860	1 012	967
sh loomakasvatuse erikulud	2	2	2	2	2	24	29	36	34	38	84	91	112	119	121
sh väetised	1	1	1	1	1	22	33	30	27	32	85	108	132	137	161
üldkulud	11	13	14	12	14	139	182	179	167	190	436	497	566	641	606
sh energia	4	5	6	5	5	57	82	87	71	73	183	209	228	229	224
sh masinate ja ehitiste korrashoid	3	4	4	4	5	31	38	34	40	40	100	134	125	137	140
tööjõukulud (k.a sotsiaalmaks)	2	3	4	4	5	117	142	127	118	126	429	463	493	531	537
kulum	5	6	6	6	6	68	87	88	80	83	227	249	249	278	314
rendimaksud	0,3	0,4	0,4	0,4	0,6	12	15	16	21	18	28	25	28	36	48
intressid	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	11	19	17	14	16	70	66	62	60	65

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrrelda summaarse näitavuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Lisa 2.4. Lihaveiste kasvatajatele makstud otsetoetused karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014
(keskmiselt tootja kohta, €)

Otsetoetused	...<25 ammlahma					25-... ammlahma				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Ühtne pindalatoetus	5 415	5 012	4 202	4 971	4 090	17 020	21 116	23 622	19 774	22 951
Ammlahma kasvatamise täiendav otsetoetus	1 328	1 223	1 205	907	0	7 124	7 991	6 766	5 760	0
Veise täiendav otsetoetus	1 204	1 182	552	649	0	2 476	2 409	408	526	0
Piima täiendav otsetoetus	196	429	521	784	0	627	579	427	467	0
Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus	381	289	227	41	0	1 133	722	267	17	0
Piimasektori eritoetus	3	0	0	12	0	0	0	0	0	11
Ute täiendav otsetoetus	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0
Otsetoetused kokku*	8 527	8 135	6 707	7 363	4 090	28 386	32 817	31 490	26 545	22 962

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrrelda summaarse näitavuga.
Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Lisa 2.5. Lihaveiste kasvatajate kogutoodang, toetused ja kulud karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, tuh €)

Näitajad	...<25 ammlahma					25-... ammlahma				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Kogutoodang* (SE 131)	25	20	19	24	11	65	96	91	95	80
taimekasvatustoodang	10	9	8	12	7	30	35	40	30	37
loomakasvatustoodang	12	8	6	7	2	28	57	42	51	37
muud sissetulekud	4	3	5	5	2	7	5	9	14	6
Toetused* (SE 605)	16	17	15	15	10	69	63	65	55	54
otsetoetused	9	8	7	7	4	28	33	31	27	23
muud SE 605 toetused	7	9	8	8	6	41	30	34	29	31
Investeeringutoetused (SE 406)	1	2	1	3	0	10	8	5	12	36
Kogukulud* (SE 270)	29	31	26	36	23	106	138	138	136	130
erikulud	11	12	8	11	8	37	46	41	44	44
üldkulud	10	11	10	12	8	33	44	50	44	38
tööjõukulud (k.a sotsiaalmaks)	2	2	2	3	1	12	18	16	18	17
kulum	5	6	6	9	5	17	23	21	21	20
rendimaksud	0,4	0,4	0,3	0,5	0,4	3	3	5	4	7
intressid	0,7	0,5	0,4	0,9	0,6	4	5	4	4	5

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrrelda summaarse näitarvuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Lisa 2.6. Lambakasvatajatele makstud otsetoetused karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014
(keskmiselt tootja kohta, €)

Otsetoetused	10-<100 utte					100-... utte				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Ühtne pindalatoetus	2 099	2 092	2 641	2 341	2 874	6 757	7 726	10 487	12 692	12 934
Utetoetused kokku	649	645	720	590	0	2 508	2 570	3 463	3 058	0
sh ute kasvatamise täiendav otsetoetus	479	474	554	510	0	1 784	2 044	2 749	2 609	0
sh ute täiendav otsetoetus	170	171	166	80	0	724	526	714	449	0
Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus	48	55	53	21	0	248	129	26	0	0
Veise loomühiku alusel makstav täiendav otsetoetus	33	35	51	57	0	54	81	49	33	0
Ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus	17	25	22	9	0	0	0	0	0	0
Otsetoetused kokku*	2 846	2 852	3 488	3 018	2 874	9 567	10 506	14 024	15 783	12 934

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrrelda summaarse näitavuga.
Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Lisa 2.7. Lambakasvatajate kogutoodang, toetused ja kulud karja suuruse gruppide lõikes 2010-2014
(keskmiselt tootja kohta, tuh €)

Näitajad	10-<100 lammast					100-... lammast				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Kogutoodang* (SE 131)	6 048	6 211	8 424	9 696	8 458	22 505	19 798	31 391	36 819	42 853
taimekasvatustoodang	2 590	2 689	3 088	2 171	2 971	8 152	7 785	12 458	14 284	15 871
loomakasvatustoodang	2 501	2 367	3 143	3 663	3 057	10 329	7 509	12 960	19 141	23 316
muud sissetulekud	957	1 155	2 193	3 861	2 429	4 024	4 504	5 973	3 394	3 666
Toetused* (SE 605)	6 183	5 761	6 481	5 037	6 960	20 544	20 377	26 477	31 313	24 750
otsetoetused	2 846	2 852	3 488	3 018	2 874	9 567	10 506	14 024	15 783	12 934
sh utetoetused	649	645	720	590	0	2508	2 570	3 463	3 058	0
muud SE 605 toetused	3 338	2 909	2 994	2 019	4086	10 976	9 871	12 453	15 530	11 816
Investeeringutoetused (SE 406)	577	0	347	0	0	1 064	2 355	3 088	5 777	173
Kogukulud* (SE 270)	7 632	7 280	10 073	10 237	11 259	28 210	26 315	38 872	47 063	59 023
erikulud	2 817	3 089	3 397	3 381	4 027	9 407	8 965	12 113	14 837	27 150
üldkulud	2 933	2 887	4 209	4 503	4 460	10 947	9 423	15 266	16 596	16 242
tööjõukulud (k.a sotsiaalmaks)	334	127	27	39	277	2 686	1 849	2 522	2 929	3 790
kulum	1 154	883	2 130	2 057	2 266	3 778	4 517	5 666	9 259	8 547
rendimaksud	352	179	187	193	152	607	926	1 608	1 878	2 688
intressid	41	114	123	64	77	786	635	1 697	1 564	607

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrduda summaarse näitanvuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Lisa 2.8. Taimekasvatajatele makstud otsetoetused kasutatava põllumajandusmaa pindala suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Otsetoetused	...<40 ha					40-<100 ha				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Ühtne pindalatoetus	1 712	2 115	2 304	2 171	2 690	5 214	5 957	6 273	6 671	7 159
Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus	555	565	484	297	0	2 016	1 996	1 336	845	0
Piima täiendav otsetoetus	37	0	0	24	0	0	44	161	85	0
Veise täiendav otsetoetus	10	2	40	6	0	15	56	28	47	0
Ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus	0	0	0	0	0	2	15	3	0	0
Heinaseemne täiendav otsetoetus	0	0	0	0	0	9	6	2	4	0
Ute kasvatamise täiendav otsetoetus	0	0	0	0	0	2	1	2	0	0
Ute täiendav otsetoetus	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0
Piimasektori eritoetus	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0
Otsetoetused kokku*	2 313	2 681	2 828	2 498	2 690	7 257	8 078	7 807	7 656	7 159

Lisa 2.8. järg. Taimekasvatajatele makstud otsetoetused kasutatava põllumajandusmaa pindala suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, €)

Otsetoetused	100-<400 ha					400-...ha				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Ühtne pindalatoetus	16 060	17 923	18 092	19 972	22 330	58 334	59 332	77 145	76 661	89 477
Põllumajanduskultuuri täiendav otsetoetus	6 461	5 944	3 157	1 472	0	23 888	20 715	13 192	4 549	0
Piima täiendav otsetoetus	77	57	177	110	0	722	453	1 250	553	0
Veise täiendav otsetoetus	109	71	24	100	0	316	264	0	198	0
Ammlehma kasvatamise täiendav otsetoetus	4	3	12	31	0	304	0	215	143	0
Heinaseemne täiendav otsetoetus	43	34	30	26	0	28	29	22	18	0
Ute kasvatamise täiendav otsetoetus	2	2	3	6	0	0	0	0	3	0
Ute täiendav otsetoetus	5	4	4	3	0	0	0	0	1	0
Piimasektori eritoetus	3	0	0	0	0	0	0	0	0	23
Otsetoetused kokku*	22 766	24 040	21 501	21 719	22 330	83 592	80 794	91 824	82 124	89 500

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrrelda summaarse näitavuga.

Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Lisa 2.9. Taimekasvatajate kogutoodang, toetused ja kulud kasutatava põllumajandusmaa pindala suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, tuh €)

Näitajad	...<40 ha					40-<100 ha				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Kogutoodang* (SE 131)	12	12	9	12	11	20	27	31	28	24
taimekasvatustoodang	10	9	8	10	9	17	23	28	21	21
loomakasvatustoodang	0,1	0,0	0,1	0,3	0,4	0,3	0,4	0,4	0,9	0,2
muud sissetulekud	1,5	2,8	0,9	1,1	1,5	2,6	3,3	2,2	5,7	2,9
Toetused* (SE 605)	6	4	4	3	4	12	13	13	12	11
otsetoetused	2	3	3	2	3	7	8	8	8	7
muud SE 605 toetused	3	1	1	1	1	5	5	5	4	4
Investeeringutoetused (SE 406)	0	0	0,4	2	0	0,5	0,2	2	3	1
Kogukulud* (SE 270)	10	11	10	12	14	23	31	35	32	29
erikulud	4	3	3	3	5	8	10	11	11	10
üldkulud	4	5	4	6	6	9	11	13	12	11
tööjõukulud (k.a sotsiaalmaks)	1	1	1	1	0,4	1	1	0,4	1	1
kulum	1	1	1	1	3	5	8	10	7	7
rendimaksud	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,3	0,3	0,7	0,6	0,5
intressid	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,5	0,5	0,6	0,2	0,3

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrrelda summaarse näitarvuga.
Allikas: Maamajanduse Infokeskus

Lisa 2.9. järg Taimekasvatajate kogutoodang, toetused ja kulud kasutatava põllumajandusmaa pindala suuruse gruppide lõikes 2010-2014 (keskmiselt tootja kohta, tuh €)

Näitajad	100-<400 ha					400-... ha				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Kogutoodang* (SE 131)	75	102	118	99	102	296	366	587	360	526
taimekasvatustoodang	64	91	108	82	90	246	318	526	305	436
loomakasvatustoodang	0,5	0,3	0,2	0,4	0,3	13	13	15	5	4
muud sissetulekud	11	10	9	17	11	37	35	46	50	86
Toetused* (SE 605)	35	36	34	33	34	131	115	138	145	135
otsetoetused	23	24	22	22	22	84	81	92	82	90
muud SE 605 toetused	13	12	13	11	12	47	34	47	63	46
Investeeringutoetused (SE 406)	7	6	3	6	1	5	10	7	4	11
Kogukulud* (SE 270)	88	102	105	116	116	355	382	544	459	622
erikulud	32	40	39	43	42	133	168	216	170	241
üldkulud	26	31	37	40	40	103	102	171	146	181
tööjõukulud (k.a sotsiaalmaks)	3	4	4	5	4	40	36	51	42	63
kulum	21	22	20	22	24	59	57	80	78	98
rendimaksud	2	2	2	3	4	9	9	14	13	26
intressid	5	4	3	3	3	11	10	12	10	13

* Ümardamise tõttu ei pruugi arvude liitmise tulemus võrrelda summaarse näitarvuga.
Allikas: Maamajanduse Infokeskus